

D/
21-5

Az ismétlő - továbbképző - iskola történeti fejlődése
1868-tól 1964-ig

/ A mindennapos iskolaköteles koron túli fiatalokról való
gondoskodás oktatásügyünkben /

Irta

T u r a i G é z a

JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM
Pedagógiai-Pszichológiai
Szakcsoport Könyvtára

S z e g e d

1964

T Á J É K Ö Z T A T Ó

/ Minden fejezet előtt részletes tartalomjegyzék /

Bevezetés:	1 - 5	old.
I. fejezet: 1868-1878	1 - 38	"
II. fejezet: 1878-1905	39 - 126	"
III. fejezet: 1905-1921	127 - 186	"
IV. fejezet: 1921-1942	187 - 225	"
V. fejezet: 1959-1964	226 - 278	"

Püggelék: Forrásmunkák jegyzéke

B E V E Z E T É S

".... A tapasztalás az egész világon azt mutatta, hogy ha a népiskolában adott nevelés a 12. év előtt végeztetik be, úgy mind az ami a nép nevelésére költetett, elveszett. Még a hatéves tankötelezettség is csak úgy elégséges, ha a népiskolát a vasárnapi iskolával kötik egybe."

/ Eötvös József 1848 /

Ezen iskola-történeti tanulmány az 1868. XXXVIII.tc.-ben életre hívott ugynevezett ismétlő iskoláknak és mai jogutódjának a továbbképző iskoláknak multját, történelmi fejlődését és jelenlegi törekvéseit foglalja össze.

Az ismétlő iskola történelmi fejlődésének megírása aktuális téma napjainkban. Szocializmust építő hazánkban a megvalósulás, a beteljesülés előtt áll az a nagyszerű gondolat: - az elemi szinten felülemelkedő, gyakorlati irányu, 18-éves életkorig tartó iskolakötelezettség, - mely csirájában már megvolt az 1868. évi XXXVIII.tc. 3-éves ismétlő iskolát életre hívó korát megelőző eötvös-i elgondolásban, és megtalálható volt a későbbi idők haladó szellemű pedagógusainak törekvéseiben, javaslatáiban is.

Nem lehet megilletődés nélkül olvasni, tanulmányozni az 1867 utáni pedagógiai folyóiratok elsárgult lapjain megmaradt cikkek, tanulmányok, javaslatok seregét. Ezekben a nemzet ifjúságának magasabb szintű képzését előmozdítani akaró államférfiak, pedagógusok igyekeztek ezt, a nép egészének elemi szinten felüli általános műveltséget és a jövőendő élethivatást szolgáló szakmai ismeret-

teket nyújtani hivatott intézményt tartalommal megtölteni. Ugyanakkor a lehangoló jelenségek egész soráról is tudomást szerezhettünk, melyek arról tanuskodnak, hogyan gáncsolta el az életképes, életre nevelő ismétlő iskolák gyakorlati megvalósítását a világi és egyházi reakció összefogott ereje. Sokan voltak, akik a gyakorlati irányú, életre nevelő ismétlő iskolák szükségességét látták és hirdették, de kevesen, akik tenni is tudtak valamit érte. Eötvös József, az első független magyar kormány kultuszminisztere, az 1848. évi XX. és az 1868. évi XXXVIII. tc. megálmodója tett legtöbbet érte, mikor a leghevesebb támadások ellenére is törvénybe iktatta a 12. évig terjedő mindennapos iskola után kötelező 3-éves ismétlő iskola intézményét. Az ő felfogását az ismétlő iskolák létrehozásában a történelmi előrelátás, céltudatosság jellemzi. Államférfiúi határozottsága és a nemzet jövőjébe vetett hite, optimizmusa le tudta győzni kora hitetlenkedőinek akadékoskodását. Nem engedett az iskolakötelezettség megrövidítésének kérdésében még akkor sem, amikor 1848. augusztus 5-én a törvényjavaslat parlamenti vitájában Kazinczy Gábor a szemébe mondta, hogy terve csak papíron fog maradni. Jóllehet a feudálkapitalista Magyarország iskolapolitikája Kazinczy Gábort igazolta. Alig telt el azonban száz esztendő, s a népi kultúrát megvalósítani igyekvő Magyarország Eötvös népet szolgáló, jövőbe tekintő közoktatási programját meghaladó, szocialista szellemű, a megálmodottnál is magasabbszintű közoktatási programot valósít meg dolgozó népünk érdekében. Az eltelt száz esztendő alatt Eötvöshöz, mint erőt adó forráshoz tért vissza mindaz, aki az elemi iskola és az azt befejezni hivatott ismétlő iskola gyakorlatilag is hasznos típusának kialakítását akarta szolgálni.

A felhasznált forrásirodalom nem tekinthető teljesnek, bár áttekintés tekintetében megnyugtatóan teljes képet tud nyújtani az ismétlődő iskola történelmi fejlődésével kapcsolatban. Főleg hazai adatokra támaszkodtam, s csak a legszükségesebb esetekben használtam fel külföldi adatokat. Ezeket is csak abban a vonatkozásban, amennyiben a magyar ismétlődő iskolák kialakítására és fejlődésére hatással voltak. A tárgyilagosság szempontjait tartottam szem előtt. A történetíró igazságot kereső szemüvegén keresztül fejlődésében és összefüggésében akartam megmutatni az eseményeket, személyek cselekedetét, akár a haladás, akár a reakció szolgálatában álltak.

A magyar ismétlődő iskolákat nem lehet a külföldi hasonló iskolatípusokkal párhuzamba hozni. Fejlődésük utja egészen más. A heterogén mezőgazdasági és ipari lakosság igényeit akarták kielégíteni, - sajnos sikertelenül. A volt uralkodó osztályok soknak tartották még a hatéves tankötelezettséget is, s csak a fenn hirdetett "kulturförlény" igazolására tartották szükségesnek a csupán papíron való fenntartását. Százszázalékos megvalósítására nem is gondoltak, komoly erőfeszítéseket nem is tettek. Az ismétlődő iskolák 12-15 évig terjedő hároméves tanfolyamának tankötelezettségét mindenkor csak papíron meglévőnek tartották. Szemrehányás nélkül foglalkoztatták nagybirtokosaink, gyárosaink a 12-15 év közötti fiatalokat. Közigazgatási hatóságaink ugyyszólván semmit sem tettek az ismétlődő iskolai tankötelezettség hatóságos biztosítása érdekében, mely olcsó munkaerőktől fosztotta volna meg az őket alkalmazó uralkodó osztályokat.

Az ismétlődő iskolák tartalommal való megtöltésére vonatkozó javaslatok elvesztek a bürokrácia utvesztőiben. Pedig ha meg-

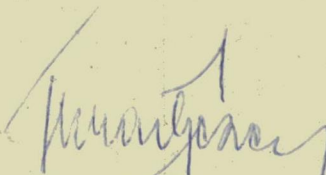
hallgatásra találtak volna, és a bennük rejlő haladó gondolatok megvalósulnak, népünk mezőgazdasági és ipari kulturáltságának előrevivőivé válhattak volna.

1945-ben felszabadulásunk meghozta egész közoktatásügyünk fejlődésének lehetőségét. Ennek érdekében már 1945-ben a 6.650/1945. / VIII.18./ sz. ME rendelet intézkedik a nyolcosztályos általános iskolák szervezésének megkezdéséről. 1946-ban a 70.000/1946. sz. V.K.M. rendelet az általános iskolák sikeres szervezésének továbbfejlesztését mozdítja elő. Az iskolák 1948-ban történt államosítása megszüntette a heterogén iskolafenntartás jogát, ami évtizedeken át legnagyobb akadálya volt a gyakorlati életre nevelő ismétlő iskola megvalósulásának. A nyolcosztályos általános iskolának az egész ország területén való bevezetését elrendelő 1951. évi 15.tvr. alapjaiban és véglegesen számolta fel a székelységi magyar iskolarendszert. A 6-14 éves életkorig terjedő általános iskola gyakorlati megvalósításának láza egy időre elterelte a figyelmet az általános iskola nyolcadik osztályát elvégző, illetve a 14. éves tankötelezettségi korhatárt átlépő, iparitanuló-képzésben, illetve középiskolai oktatásban részt nem vevő, országosan mintegy 160.000 fiatalról a figyelmet. A magyar ifjúság sorsáért aggódó, azt figyelemmel kísérő pedagógusok, szülők, politikai mozgalmi és közigazgatási vezetők azonban egyre sürgetőbb követeléssel léptek fel, hogy ezeknek a fiataloknak a szervezett oktatásban, nevelésben való részesítését intézményesen biztosítani kell.

1959-ben a 36/1959.sz. kormányrendelet életre hívta a továbbképző iskolák intézményét, a volt ismétlő iskolák utódját. A továbbképző iskola átmeneti intézmény, s mindazok, akik kialakításában részt vettek, illetve részt vesznek, tudatában voltak és vannak ennek. Jelentősége azonban ez átmeneti idő alatt sem lekecsiny-

lendő. A szükség hívta életre, s évente több tízezer munkás-paraszt származásu 14-16 év közötti fiatal szocialista nevelését, szakmára való előkészítését kell megoldania. A továbbképző iskola az ismétlő iskola utódja napjainkban, de a benne folyó oktató-nevelő munka nem folytatója az évtizedeken át meddő, tisztán formalista ismétlő iskolai oktatásnak, Házagpótló szerepét a kötelező középiskola oktatás bevezetéséig eredményesen kell betöltenie. Az elmúlt négy év kísérletei alatt kialakult ipari és mezőgazdasági típusaival ezt be is tudja tölteni. A gyakorlati életet szolgáló típusának kialakításában a kísérletező pedagógusok felhasználtak minden életrevaló gondolatot, mellyel az ismétlő iskolai oktatást, nevelést tartalommal igyekeztek megtölteni száz év haladó szellemű pedagógusai. Éltrevalóságával megszűnése után is élő bizonyítékul szolgál, hogy a népet szolgáló haladó gondolatok igazán csak a szocialista társadalom körülményei között válhatnak valóra.

Szeged, 1963. szeptember 21.

/ TURAI GÉZA /
tanár

I. fejezet

/ 1868 - 1878 /

1. Törekvések a kötelező népoktatás megteremtésére 1868 előtt	2. old.
2. Eötvös első törvényjavaslata a kötelező elemi népiskolai oktatásról 1848-ban	6. "
3. Az ismétlődő iskolák működése az 1868. évi XXXVIII. é. c. szerint	11. "
4. Az ismétlődő iskolák első tanterve	14. "
5. A tanterv értékelése	19. "
6. Az ismétlődő iskola tankönyvei	23. "
7. Az ismétlődő iskolai tanításban részt vevő tanítók díjazása	24. "
8. Az ismétlődő iskolák gyakorlati megvalósítására ösztönző kül- földi példák	26. "
9. A hazai ismétlődő iskolák helyzetét megvilágító egykorú cik- kek adataiból	33. "

I. fejezet

/ 1868 - 1878 /

Törekvések a kötelező népoktatás megteremtésére 1868. előtt

Hazánkban a kötelező, mindenkire kiterjedő, ingyenes alsófokú, anyanyelvű népoktatás bevezetésére való törekvés első nyomait Apáczai Csere János beszédeiben és tervezeteiben találhatjuk. Sajnos gondolatait még Erdélyben sem sikerült valóra váltani, részben II. Rákóczi György fejedelem ortodox kálvinista elvei, részben Apáczai korai halála, valamint Erdély bekövetkezett összeomlása, függetlenségének elvesztése miatt.

A XVIII. században lépésről lépésre tudott csak előrehaladni a népoktatás gondolatának térhódítása. A Habsburgok és a Habsburgok a bezolutizmusát támogató katolikus főpapság és főnemesség a népoktatás bevezetésének bármiféle formájával szemben határozott ellenállást tanúsított. Az elemi fokon történő anyanyelvű oktatás azonban különösen protestáns iskolák külföldön tanult pietista irányzatú pedagógusai részéről ekkor már határozott követelésként hangzott el.

Ez újító törekvéseknek az államhatalom részéről első ízben történő elfogadását jelentette az 1777-ben megjelent Ratio Educationis. Ezt a Magyarországra vonatkozó nevelési rendszert három udvarhü államtisztviselő: Ürményi József, Tertyánszky Dániel és Kollár Ádám dolgozta ki. A felvilágosult abszolútizmus szellemében kidolgozott nevelési rendszer tükrözi a maga ellentmondásait, melyek a fennálló feudális társadalmi rend és a felvilágosodás eszméinek ellentétéből fakadnak. Jelentősége mégis felmérhetetlen:

1. Megtörte az egyház kizárólagos jogát az iskolák vezetése tekintetében.
2. Megteremtette a tanügy egységes állami szabályzatát.
3. Az iskolaügyet politikummá tette, és ezzel megvalósította az iskolaügyek felső állami vezetését.

A tervezett iskolarendszer alapját az anyanyelvű iskola 3-éves, illetve 4-éves típusa alkotta. Sajnos, a tervet csak szorgalmazta, de nem tette kötelezővé az alsófoku iskola látogatását.

II. József felvilágosult abszolutizmusa - az egységes birodalom megteremtése érdekében - a magyar iskolaügyet a bécsi udvar Tanulmányi Bizottságának hatáskörébe utalta. Tovább lépett a Ratio "szorgalmazási" elvén, és "kötelező" erővel elrendelte a 6-12 év közötti gyermekek tankötelezettségét. A rendelkezés hatásságának fokozása érdekében a mulasztott tanulók szüleire büntetés kirovását is elrendelte. Sok üdvös rendelkezésnek - alsófoku népiskolák számának megkétszerezése, "kötelező iskolák" felállítása, tanítók tekintélyének emelése stb. - jelentőségét alapvetően elhomályosítja az erőszakos németesítési törekvést jelentő, 1784-ben megjelenő nyelvrendelete, mely alapján veszélyeztette nemzeti létünket, kulturánkat. Ennek ellenére intézkedései határozott előrelépést jelentettek a kötelező népoktatás megvalósulása felé, melyet a kor minden haladó pedagógusa alapvető követelménynek tartott a nemzeti kultúra megvalósulása érdekében.

Kiemelkedő szerepet játszott ezen a téren Tessedik Sámuel, Kazinczy Ferenc, Bessenyei György és sokan mások, akik a fáklyák köré gyűlve a gyakorlati megvalósítás nehéz útját járták.

A napoleoni háborúk forradalmi hatása észlelhető volt hazánkban az iskolapolitikai követelésekben is. A magyar jakobinusok programjában fellelhető a kötelező népoktatás követelése és az anyanyelv használatának joga is. Érthető, hogy ellene a Habsburg abszolútizmus megtett minden intézkedést. Sándor Lipót Habsburg főherceg, az ország nádora hivatalos feliratában nem tartotta szükségesnek Magyarországon a falusi nép írni-olvasni tanítását. Ennek az álláspontnak a következménye volt, hogy egyre-másra szűntek meg a II.József által felállított új, közös elemi iskolák.

A kor felvilágosodott szelleme ennek ellenére mégis utat talált a Bécsi Államtanácsba, és biztosította, hogy ez az abszolút reakciós álláspont ne tudjon győzelemre jutni. 1806-ban létrejött a II.Ratio, mely visszaesést jelentett ugyan az I.Ratio törekvéseivel szemben, de nem semmisítette meg annak minden eredményét, ami pedig az uralkodó osztály legreakciósabb köreinek kívánsága lett volna. Ez a méltányosság természetesen nem a magyar nép iránt érzett szeretetből és gondoskodásból fakadt, hanem abból a józan megfontolásból, hogy a nép teljes tudatlanságban tartása a birodalom gazdasági érdekeivel ellentétes.

Az 1825-27-1 országgyűléssel meginduló reformkor törekvéseiben természetesen ott találjuk a népoktatás reformjainak különböző pontjait is. Az alsófoku népoktatás megteremtése érdekében az 1839-40. évi országgyűlés bizottságot nevezett ki Bezerédy István haladó szellemű politikus vezetésével. A bizottság feladata az 1843-44. évi országgyűlésig egy, a népneveléssel kapcsolatos törvényjavaslat kidolgozása volt. E javaslat

nem volt hibától mentes. Nem irányult még a mindenkire kiterjedő népiskolai oktatás megteremtésére, mégis Bécs ellenállásába ütközött, s még az érdemleges tárgyalására sem került sor.

1845-ben a bécsi kormányzat új szabályzatot adott ki az elemi iskolák számára, mely a klérusnak még nagyobb befolyást biztosított az iskolafelügyelet terén. A népiskolák hálózatainak bővítését továbbra is megakadályozta az a tény, hogy a feudális állam költségvetésében közoktatásügyi tételek nem szerepeltek.

Az 1843-44. évi országgyűlés meggátolása egyre inkább a forradalom felé sodorta az ország gyarmati helyzetét mindjobban felismerő és ellene tenni akaró reformnemességet, melynek szellemi vezérei mind alapvető elvként szögezték le az alsófoku, kötelező népiskolai oktatás bevezetését. Wesselényi szerint az egész népet részesíteni kell a műveltségben. Kossuth Lajos több és jobb iskolákat követelt. A falusi iskolákban az egyszerű mezőgazdálkodás tanítását javasolta. Eötvös a polgári átalakulás híveként ennek megvalósulását, / a polgári átalakulás megvalósulását/, a népnevelés útján látta biztosítva. Táncsics Mihály, aki legkorábban ismer-
te fel hazánkban a nemzetet pusztító osztályellentétet, ennek felszámolását - az utópikusok nyomán - a neveléstől várta. Ennek érdekében követelte az egységes népnevelési intézményeket, melyek legyenek elérhetők a nép minden gyermeke számára.

Eötvös első törvényjavaslata a kötelező elemi népiskolai oktatásról 1848-ban

A kötelező elemi népoktatásra vonatkozó első törvényjavaslatot Eötvös József, az európai műveltségű kulturpolitikus terjesztette 1848-ban az országgyűlés elé, mint az első független magyar minisztérium kultuszminisztere. Erre a szerepre megelőző politikai szereplése is predesztinálta. A reformországgyűléseken minden felszólalásában hangoztatta liberális felfogását a kulturpolitikai vonalon, és elvhűségét ezen elvekhez az oktatásügy területén. Mint kulturpolitikus a magyar nyelv általánossá tételének rendithetetlen harcosa volt, mind a hivatalos használat, mind az iskolai oktatás terén. A Kossuth és Széchenyi között folyó neveléspolitikai vitában osztályhelyezete ellenére, mint a liberális főrendek képviselője, Kossuth mellé állt. Egész publicisztikai tehetségét és tekintélyét latba veti, hogy Széchenyi álláspontjának helytelenségét bebizonyítsa, s Kossuthnak a társadalmi szervező munkával is egybekötött törekvését támogassa. Kossuthnak ez az egész nemzetet mozgósító akciója a feudális nevelési rendszer polgári átalakításának minél előbbi megvalósítását célozta. Mint liberális felfogású embernek, gondolkodása, felfogása szoros kapcsolatban állt a hazai és nyugati demokratikus áramlatokkal, melyek mind nagyobb érdeklődéssel fordultak az egész nép művelődésének megvalósulása felé. Ezek közül különösen a júliusi forradalom utáni franciaországi helyzetet tekintetbe példaképnek. Guizot miniszterhez, aki először Európában a demokratikus haladás szükségleteként megalkotta a népoktatási törvényt, személyes barátság fűzte. A nagy francia törvényhozó alkotásainak élménye, személyes tapasztalatai kitörölhetetlen nyo-

mokat hagytak lelkében. Idealista társadalom-szemléleti felfogása megakadályozta abban, hogy a társadalmi haladás egyik és nem kizárólagos tényezőjének lássa a nép művelődésének megvalósulását. Hitt abban, hogy a művelődés általános kiterjesztésének megvalósulásával kiküszöbölhető a forradalom. Kiállása - osztálykorlátaiból fakadó negativumai ellenére is - örök történelmi érdem! Törvényjavaslatát, melyet a főnti elvek hatottak át, 1848. július 24-én nyújtotta be a képviselőházban. Kérte, hogy a Tisztelt Ház képviselői minél előbb szavazzák meg azt: "Különben ismét el van veszve egy év, a nevelésnél pedig egy évet veszteni a hazára nézve szerencsétlenség."

Az elemi iskolai törvényjavaslat parlamenti tárgyalása 7 teljes napon át tartott. 1848. augusztus 3-tól 12-ig. A vita rendkívül színvonalas és egyben rendkívül viharos volt. Szokatlanul sok: 140 képviselő szólott hozzá, sokszor a szenvedélyességig fokozva a képviselőház hangulatát. Kossuth, Deák, Széchenyi, a kormány legtekintélyesebb tagjai nem egyszer csak személyes tekintélyükkel tudták a vitát parlamentárisrá tenni. A javaslat a jobb és bal oldal támadásának keresztüzébe került. Ami a jobboldalt képviselő "reform"-nemesség képviselőinek sok volt, az a forradalmi intézkedést követelő, Madarász László által vezetett balszárnynak kevés. Két pártra szakadt a t. Ház már a vita kezdetén. A halasztást követelők és a halasztást ellenzők pártjára. Eötvös 16-án szólt fel, javaslatának védelmében, a javaslat azonnali tárgyalása mellett - míg végül az ő álláspontja győzött, és augusztus 12-én a törvényjavaslatot a Ház többsége több módosítással elfogadta. Így az augusztus 14-én a felsőház elé került.

A javaslat sorsa a felsőházban nem volt vitás. Még ebben a mó-

dosított, megnyírbált formájában is az alsóház radikálisabb felfogásu többségének akaratát fejezte ki. Így azt nem tárgyalta azonnal, hanem egy 16-tagu bizottság elé utalta, majd ennek jelentése alapján augusztus 26-án tárgyalta első ízben, és köntörfalazó szavak kíséretében annak tárgyalását: "Ezen országgyűlés legközelebb egybegyűlésére...." halasztotta.

Igy bukott el a hazai reakció összefogott ereje következtében az első kötelező erejű népoktatási törvényjavaslatunk. Ez szükségszerűen történt, hiszen Eötvös népiskolai törvényjavaslata fölött nagy érdekek csaptak össze, s ezek a haza akkori viszonyai között valóban összeegyeztethetetlenek voltak. Eredménye azonban mégis fölmérhetetlen, hiszen kutforrásává vált 20 év múlva egy új eötvösi javaslatnak, mely azután visszavonhatatlanul törvényerővé emelte az elemi iskolai tankötelezettséget.

A kötelező elemi népiskolai oktatás megteremtése 1868-ban

1849-ben a magyar szabadságharc elbukott. Az önkényuralom iskolapolitikája természetesen a legélesebb szembefordulást jelentette 1848 demokratikus iskolapolitikai elveivel, forradalmi hagyományaival. A tanügy legfőbb irányítója a bécsi közoktatásügyi miniszter volt. A magyar iskolarendszert az osztrák állam érdekeinek rendelték alá. Rendeletileg kimondották ugyan a 6-12 éves gyermekek tankötelezettségét, de ennek megvalósításáért városon keveset, falun, ugyyszólván semmit sem tettek.

Az 1866. évi osztrák háborús vereség válságba juttatta Ferenc József abszolutista rendszerét. A bekövetkezett "provizórium" idők kiegyezést jelentettek a Habsburg uralkodóház és a magyar főrendek között, és alapjában véve az 1847-es állapotokat állították vissza minden téren, így a közoktatásügy területén is.

Történelmi szükségszerűség következtében 1867-ben létrejött a "kiegyezés", melynek értelmében megalakult a második felelős magyar minisztérium, és ezen belül a közoktatásügyi tárcát ismét Eötvös József, az 1848-as kormány kultuszminisztere kapta meg. Változott politikai viszonyok között ugyan, de változatlan akarat-erővel fogott hozzá Eötvös, hogy befejezze a feudális jellegű közoktatásügy polgári közoktatásüggyé való átalakítását. Hiányzott ugyan a 48-as idők forradalmi balszárnyának radikális megoldásokat követelő ereje, de megjelent az osztrák és német tőke, elindította a kapitalista termelés, fejlődés olyan ütemét, amelyenre még nem volt példa az ország történetében. A kapitalista fejlődés pedig alapvetően megkívánta az egységes, állam által irányított iskolarendszer kiépítését, melynek alapja a kötelező elemi népiskolai oktatás. Így Eötvösnek alkalma nyílt arra, hogy célkitűzéseit megvalósítsa.

1868. június 23-án nyújtotta be Eötvös javaslatát a t.Ház elé, a ajánlását a következő történelmi szavakkal fejezte be: "A népnek értelmi emelésében fekszik legbensőbb meggyőződéseim szerint ezen hazá jövője."

Az 1868. évi XXXVIII. tc. 35.§-ában tehát testet öltött a kötelező elemi népoktatás törvénye. Jelentősége nemzetünk történelmében óriási. Nem minden büszkeség nélkül állapíthatjuk meg, hogy ezzel sok fejlettebb nyugateurópai országot is megelőztünk. Anglia csak 1870-ben iktatta törvénybe a népoktatási törvényt /Elementary Education Act/, mely azonban nem intézkedik az általános tankötelezettségről. Franciaországban 1833-ban válik valósággá Guizot 1833-ban megfogalmazott, de azóta jórészt csak papíron meglévő népoktatási törvénye.

A törvény sok tekintetben visszalépést jelentett az 1848-as

XX. törvénycikkhez viszonyítva. Eötvösnek javaslatát új és változott politikai viszonyok között kellett megfogalmaznia. Hiányzott a forradalmi balszárny, a Madarász László által vezetett csoport ereje, mely 1848-ban a "közös" iskolák ügyét vitte diadalra.

/ 1848. aug. 4. / A liberális elvek ereje, mely akkor uralkodó eszme volt, elválasztotta a hitoktatást a többi tantárgytól. Mégis ériási előrelépést jelentett: rendet teremtett abban az óriási káoszban, mely az előző idők oktatásügyét jellemezte Magyarországon. 1848-ban a népiskolai törvény a "közös iskolák"-at, 1868-ban a törvény a meglévő felekezeti iskolákat tartja alapnak.

Nagy befolyást biztosít az iskolák állításában, fenntartásában és felügyeletében az egyházaknak. A tantárgyak élén ismét a hitoktatás áll stb. (?)

Eötvös véleménye jobban, mint 1848-ban, kora polgári liberális felfogását tükrözi, mely szerint minden monopólium káros, - így az oktatás terén az állam monopóliuma is.

Az ismétlő iskolák működése az 1868. évi XXXVIII. tc. szerint

Eötvös 1848. évi XX. törvénycikk-tervezete kimondja a fiúk 6-12 évig, leányok 6-10 éves korig való tankötelezettségét. Ezentul 15-éves korig a z u.n. vasárnapi iskolákkal kell az elemi iskolákat kiegészíteni. Törvényjavaslatának benyújtásakor ezt a következőképen indokolja: "A tapasztalás az egész világon azt mutatta, hogy ha a népiskolában a ~~dot~~t nevelés a 12. év előtt végeztetik be, úgy mindaz, ami a nép nevelésére kötetett, elveszett. Még a 6-éves tankötelezettség is csak úgy elégséges, ha a népiskolát a vasárnapi iskolával kötik egybe."

A vasárnapi iskolák voltak az ismétlő iskolák ősei. Angol eredetűek. Eredetileg Angliában a vallásoktatást pótló intézmények voltak a felnőttkoru, mindennapos iskolába már nem járó fiatalok számára. Hazánkban is a protestáns egyházak vezették be először az iskolába járó vagy nem járó - felnőttkoru ifjúság számára, akiknek a hiányzó vallás erkölcsi oktatását pótolták, illetve egészítették ki, hogy így biztosítsák a felnövekvő ifjúság között az egyházi befolyás erősödését.

Az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk már tovább lép, és 48.§-a kimondja:

Az elemi népiskolai oktatás két tanfolyamot foglal magában:

1. A 6 évig terjedő mindennapi és
2. a 3 évig terjedő ismétlő iskolai tanítást.

Ez utóbbihoz számítandó a vasárnapi iskola.

39. §

A 12. évet betöltött s általában azon gyermekek, akik a mindennapi iskola egész tanfolyamát elvégezték, az ismétlő iskolába kötelesek járni.

68.§

Ha a szülő /gyám vagy gazda/ a tankötelezett növendéket az iskolából visszatartja, ebbeli kötelességének teljesítésére komolyan figyelmeztetendő. És ha e célra szolgálható erkölcsi eszközök felhasználása sikertelennek bizonyulna, s e tankötelezett növendék az iskolától továbbra is visszatartatnék, 1.50 korona büntetéssel sújtandó.

40.§

Az ismétlő iskola óraszám:

télen: 5

nyáron: 2.

Ha ugyanazon helyiségben hitfelekezeti vagy egyéb népiskolák is volnának, melyekben csak 6 évi tanfolyam van, azon iskolákból kikerült gyermekek is 15. évük betöltéséig kötelesek a községi ismétlő iskolába járni.

42.§

Az ismétlő iskola növendékei április 1-től október 1-ig csupán a vasárnapi iskolában kötelesek 2 órát eltölteni.

Az igazság az, hogy hazánkban nagyon sokáig és nagyon sok helyen az ismétlő iskola csupán a vasárnapi iskola szintjén valósult meg, ahová 15-éves korukig feljártak a fiatalok a mindennapos iskola tantermébe, s ahol az első órán vallásoktatásban részesültek, a második órán ismételték az elemi iskolában tanultakat, főleg az írást, olvasást és számolást.

Sok megyében meg sem kísérelték ismétlő iskola szervezését. Elfogadott gyakorlat volt, hogy az ismétlő iskolai tanulók csak a vasárnapi iskolába jártak, ha jártak. Itt a klérus nagy befolyása következtében főleg a "hitben" való megerősítés céljából csak a

vallásos életre való oktató-nevelő munka folyt. Sok dunántúli megyében meghonosodott gyakorlat volt az is, hogy több kisebb község 12-15 év közötti fiataljai egy központi helyiség ismétlőiskolát pótló vasárnapi iskolába jártak. Pedig a törvény előírta, hogy: az összes elemi népiskolák mellett fel kell állítani az ismétlő iskolai tanfolyamokat. Ahol a hitfelekezetek, vagy más iskolafenntartók nem állítottak fel ilyeneket, ott az alaptörvény 50. §-a értelmében a község tartozott ilyet községi jelleggel létesíteni.

Az ismétlő iskolák első tanterve

Az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk értelmében 1869-ben elkészült a tanterv a népiskolák számára, mely magában foglalta az ismétlő iskolák tantervi anyagát is. Ennek célját az alaptörvény a mindennapos iskolában szerzett ismeretek ismétlésében, kiegészítésében jelölte meg.

A miniszter 1869.szeptember 15-én írta alá az 55-oldalnyi terjedelmű tantervet.

I.részában felsorolja a népiskola I-VI.osztályainak tantárgyait:

1. Hit és erkölcstan
 - a. beszéd és értelemgyakorlat
 - b. írás-olvasás
 - c. anyanyelvten
2. Anyanyelv
3. Mennyiségtan
 - a. számtan
 - b. mértan
4. Történettani tárgyak
 - a. földrajz
 - b. történelem
 - c. polgári jogok és kötelességek ismerete
5. Természettudományi tárgyak
 - a. terményrajz
 - b. természetten
 - c. gazdasági és kertészeti gyakorlatok
6. Testgyakorlás
7. Művészeti tárgyak
 - a. éneklés
 - b. rajzolás

A II.rész tartalmazza a tantárgyaknak iskolai évfolyamok szerinti elosztását és terjedelmét, melyben részletesen ismerteti az ismétlő iskolában tanítandó tantárgyak anyagát is.

Írás; olvasás

1. Olvasás. Az olvasás tanítása az ismétlő osztályokban az ismeretek kibővítésére szolgáló tantárgyak olvastatásával van összefoglalva. Midőn ezen osztályok a számukra írt olvasókönyvekből a felvett olvasmányt értelmesen és kellően hangsúlyozva elolvassák, a tanító azoknak a tartalmát beszélteti el, és a tartalom egyes részleteire nézve kérdéseket tesz, s e kérdéseket kiterjeszti az előbbi években szerzett ismereteik felelevenítésére.

Midőn így a tanítványok ismereteit bőviti és állandósítja, kiváló gondot fordít egyszersmind a nyelvtani gyakorlatok ismétlésére is.

2. Írás. A fennebbi években tanított fogalmazási és ügyirati gyakorlatokat különösen házi dolgozatok készíttetésével ismétli.

3. Emlékezés-gyakorlás. Olykor előveszi az emlékezet gyakorlására az előbbi években tanított költeményeket és elbeszéléseket s azok elbeszéltetését gyakoroltatja.

Mennyiségta n

1. Számítan . Az ismétlő osztályokban a számvetés eddig tanított mindenféle fajtái ismételtetnek: különösen az V.-VI. osztály számára készített példatárbeli feladatok magán és otthoni kidolgoztatásával gyakoroltatnak. A szám tanításának kiválólag a közélet szük-

ségeire tartozó részekkel az osztályokban évről-évre elővenni, s a hat első éven át szerzett ismereteket ezek gyakorlása mellett kell bővíteni.

Nevezetesen:

- a. Meg kell még tanítani az u.n. láncszabályt, s ennek folytán
- b. fogalmat kell adni a kamatok kamatairól is, és gyakorolni kell ezek kiszámítását az ahhoz készített "kamatosítási szorzók" táblája segítségével.
- c. Ezek folytán főbb vonalaikban ismertetni kell a takarékpénztárakat, az élet, tűz és jégkár biztosító intézeteket. Azonban ezekbe mélyebben bebecsátkozni nem szükséges.
- d. Gyakorolni kell az egyszerű számvitelt számtani feladatok kidolgoztatásával, éppen úgy, mint számviteli minták készíttetésével.

2. Mértan. Az V.-VI.osztályban tanult mértani ismeretek ismétlése mellett ismereteiket kiegészítik a körrel legszükségesebb tudnivalókkal: a kör területe, a henger és általában a gömbölyű alakú testek terimájének kiszámításával, terek és testek felmérésének gyakorlásával és lerajzolásával.

Történelem

Az ismétlő osztályokban a földrajzi, különösen pedig a történelmi tanítás ismétlő és kibővítő tanítására a 3 osztály számára szerkesztett olvasókönyv e tárgyakra vonatkozó olvasmányai fognak szolgálni.

A polgári jogok és kötelességek ismerete

Az alkotmány s államélet, s az ebben foglalt polgári jogok és kötelességek ismertetésére a tanulók kezébe egy külön füzet adatik, melyből a nemzeti alkotmányról, a polgári ügyek elintézésére rendelt hatóságokról és törvényszékekről; továbbá az örökösödésről, a váltójogról és csódtörvényekről stb. röviden tanulnak.

Természeti tárgyak

Gazdasági és kertészeti gyakorlatok

Az ismétlő iskolában a gazdasági és kertészeti gyakorlatokból szerzett ismereteket elméletileg is rendbeszedeti tanítványaival.

Testgyakorlás

Az ismétlő osztályok csoportja gyakoroltatik:

- a. katonai rend és sorgyakorlatokban
- b. a fegyvergyakorlatokban.

Művészeti tárgyak

1. Éneklés. A mindennapos iskolában tanultak ismétlése mellett gyakoroltatnak a többeszólamu éneklésben.
2. Rajzolás. Iparkodó és lelkes tanítók az ismétlő osztályok növendékeit rajzolásban is gyakorolják, házi és hallgatólagos munkákat legalább adnak fel nekik.

Igen érdekes az 1869-es tanterv "Jegyzet" c. alatt közölt megjegyzése, mely természetesen az ismétlő iskolai osztályokra is vonatkozik:

" A népoktatási törvény elemi népoktatásról szóló részében a leánynövendékek részére nem lévén a tantárgyak kü-

lönösen megnevezve, következik, hogy az 55.§-ban kijelölt tantárgyak a leánynövendékeknek is mind tanítandók.

- a. A mértan egészen, a testgyakorlás még most egyenlőre kihagyandik
- b. a polgári jogok és kötelességekről a lehető legnagyobb általánosságban
- c. a kertészetből és gazdasági gyakorlatokból különösen a konyhakertészetet, kender, len és dohány művelést és a selyemtenyésztést kell tanítani.
- d. A kihagyott tantárgyak helyett mindenütt a női kézimunka tanítandó."

A tanterv értékelése

A népiskolák részére kiadott első, 1869. évi tanterv I. tantárgyak fejezet cím alatt tünteti fel azokat a tantárgyakat, amelyeket tanítani kell. A fentiekben részletesen ismertettem az ismétlődő iskolákban ezekből tanítandó tantárgyakat. Megállapítható, hogy az igen gondos válogatással kiemelt tantárgyak anyaga túlságosan bő. Erősen maximalista követelményeket támasztó még akkor is, ha feltételezi, hogy minden ismétlődő iskolai tanuló elvégzi a népiskola VI. osztályát. Ez pedig az egykoru helyzet adottságait ismerve - iskolaépület, tanítói ellátottság hiánya, 80-90 %-os osztatlan iskola ténye stb. - el nem érhető vágyálom volt csupán.

Az egész tantervi anyagból megalkotójának, Bötvösnek végtelen optimizmusa, a nemzet jövőjébe vetett rendíthetetlen hite sugárzik. Feltétlen figyelmet érdemel az a tény, hogy az 1848. XX. tc. a tantárgyak között felsőben tünteti a hit- és erkölcstant, és itt az első helyen szerepel. Igaz, 1848-ban a népiskolai törvény alapját az állami "közös" iskolák alkották, 1868-ban pedig a meglévő felekezeti iskolák. Az 1848. XX. tc. indoklása szerint a vallástanítás elválasztása az oktatás többi részétől nem a háttérbeszorítás céljából, hanem a különböző felekezetek közötti összeköttetés elkerülése végett történt. Ez az indoklás azonban nem fedi a valóságot, mert a vallástanítás elválasztása a többi tantárgyaktól egyrészt eredendően Bötvös liberális elveiből, a példaképnek tekintett Guizot-féle francia népoktatási törvényjavaslatból fakadt, másrészt az 1848-as forradalmi bal szárny radikális követelményeinek eredménye volt, mely akkor biztosítani tudta a klérus reakció befolyásának kiküszöbölését a polgári iskolarendszer megvalósításá-

nak területéről. 1868-ban azonban a kiegyezés teremtette 47-es feles állapotoknak megfelelően az osztrák és hazai uralkodó cseztályok befolyása biztosítani tudta az ideológiai alapot nyújtó, a népet engedelmes szolgává nevelő hit- és erkölcstan oktatásának az első helyet a népiskola tantárgyai között.

Az ismétlő iskola tantervi anyagába felvett többi közismereti és egyéb tárgyaknál a koncentráció elvét véve alapul, helyesen csupán a népiskolában tanult anyag elmélyítését, elméleti rendszerezését tartja szükségesnek. Lineáris felépítést a legtöbb tantárgyban mellőz, de nem küszöböli ki és helyes mértéktartással alkalmazza pl. a számtan, a gazdaság és kertészeti gyakorlatok, az éneklés tanításában.

Pedagógiai tudatossággal utal a koncentráció szükségességére pl. az olvasás tantervi anyagánál, amikor így utasít az olvasás és a nyelvtani gyakorlatok koncentrációjának megteremtésére: "míg így a tanítványok ismereteit bőviti és állandósítja, kiváló gondot fordít egyszersmind a nyelvtani gyakorlatok ismertetésére is." Eleget tesz a tanterv anyagának megállapításánál annak a feltételnek is, hogy az az életkori sajátosságoknak is megfelelően terjedelmét tekintve. A gyakorlati megvalósulás alkalmával mégis maximalistának mondhatjuk. De ez nem a pedagógiai tudatosság hiánya miatt, hanem tárgyi és személyi feltételek ki nem elégítő voltából következik be. Továbbá a nép nyomoruságos helyzete volt az alapvető ok, mely megakadályozta a dolgozó nép tulnyomó többségét, hogy a népiskola VI. osztályát elvégezze.

Meglepő az a határozottság, mellyel az ismétlő iskolában tanítandó anyag és a gyakorlati élet között feltétlen megteremtendő kapcsolat megvalósítására utasít a számtannal, polgári jogokkal,

gazdasági gyakorlatban.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a tanterv anyaga a tantervkészítés ma is elismert, tudományosan kidolgozott alapelveinek megfelelően van megállapítva. Hiányosságai azonban a szerkesztés tekintetében megállapíthatók:

1. Az 1869-ben kiadott első tantervben nem találjuk meg előszóként azt a magyarázó jegyzetet, mely a tanítandó tárgyak tekintetében a célokat és a feladatokat kijelöli, s egyben a módszertani utasítást is megadja.
2. Egyes tantárgyaknál meg sem jelöli a célt, pl. földrajz, történelem, természettan, gazdasági és kertészeti gyakorlatnál stb.
3. Legtöbb tantárgynál csupán arra törekszik, hogy a tanítás anyagát általánosságban határozza meg. A tanítás anyagába beleszórt utasítások pedig az anyag áttekinthetőségét nehezítik meg. Erényeivel és hibáival azonban az 1868. évi XXXVIII. tc. értelmében a népiskolák és az azt befejezni hivatott ismétlő iskolák részére kiadott első tantervünk kulturtörténetünk egyik legjelentősebb sorsfordulót jelentő dokumentuma, mely évtizedekig alapul szolgált a feudálkapitalista viszonyok kulturát megőrlő társadalmi viszonyai között a lépésről lépésre előrehaladó, kötelező elemi népiskolai és ismétlő iskolai oktatásnak.

Az 1869. évi ismétlő iskolákra vonatkozó tanterv óraterve

Télen heti 5 óra	szombat-szombat d.u. 2-2 óra
	vasárnap d.e. 1 óra
Nyáron heti 2 óra	vasárnap d.e. 1 óra
	vasárnap d.u. 1 óra

" ... Az ismétlő iskolásoknak az őszi és téli hónapokban a törvény által kiszabott 5 órás tanításból hetenként 4 órát szerda és szombat délutánonként, az 5. órát pedig vasárnap vagy d.e., vagy d.u. kell megtartani.

Az ismétlő iskolásoknak a nyári hónapokra kiszabott 2 órás tanítást vasárnap délelőtt és délután 1-1 órában kell adni, azon okból, hogy a tanítás előtt vagy tanítás után az istentiszteleten akadálytalanul megjelenhessenek."

Az óraterv utolsó szakaszának szavai jellemzően fejezik ki a klérus nagymértékű befolyását, szerepét az oktatásügy kialakításában, melynek alapján a mindenkire kötelező tanterv írott szavaival is biztosította az ifjúság nevelésébe való befolyását.

Gyakorlatilag a vasárnapi ismétlő iskolai oktatás 2 órája nem is volt más, mint intenzív vallásoktatás, hiszen a népiskolák 80-85 %-a / 16000-ből 14000 / egyházi jellegű volt, ahol az iskolai oktatás mikéntjét az iskolaszék elnöki tisztségét is betöltő mindenható plébános, egyházvezető határozta meg.

Az ismétlő iskola tankönyvei

A tanterv anyagát feldolgozó tankönyvek 1869-ben még nem voltak. Megjelenésükre várni kellett, így csak a rendelkezésre álló, addig használatban lévő tankönyveket ajánlja a tanterv felhasználásra, a következő szöveggel: "Addig, míg a közoktatási minisztérium által hirdetett pályázatok útján a többi népiskolai könyvek megjelenhetnek, ajáltatnak a következők:" Sajnos ismétlő iskolai egy sincs köztük. Ez természetes is, hiszen az ismétlő iskola elődjének, a vasárnapi iskolának tankönyve nem is volt. Az csupán a vallásnevelési nevelést szolgálta tankönyv nélkül.

Az ismétlő iskolai tankönyv kiadására még sokáig nem került sor. 1884-ben még nincs. Megvalósítására vonatkozólag csupán egy olvasókönyvről vonatkozó javaslattal találkozunk. E javaslat olyan olvasókönyvet ajánl: "Mely vidám, és gyönyörködtetve tanít." Más tankönyvet nem is kíván. Indokul az időhiányt és az általános szegénységet hozza fel.

Az ismétlődő iskolai tanításban résztvevő tanítók díjazása

A népiskolai tanítók fizetését az 1868. XXXVIII. tc. 131. §-a állapítja meg:

" A tanító fizetését a helyi viszonyok szerint az iskolai szék állapítja meg a megyei iskolatanács jóváhagyásával. Azonban tisztes lakáson kívül fizetése nem lehet kevesebb mint:

- a. Az elemi népiskolai rendes tanítóé 300 Ft.,
- b. az elemi iskolai segédtanítóé 200 Ft.

A törvényjavaslat egyik pontjánál sem volt talán olyan heves vita, mint a tanítók fizetésének megállapításánál. 1868. nov. 21-én csak meghosszabított ülésen szavazták meg Eötvös tanítói fizetésekre vonatkozó javaslatát, melyről parlamenti beszédében maga is így nyilatkozott: "Ha a népoktatásról készített törvényjavaslatban egy cikkely is van, melynek szerkesztésénél erőt kellett venni magamon, ezek azok, melyek a néptanítók fizetéséről rendelkeznek..." Ezen eötvösi szavakhoz nem kell kommentár.

Az ismétlődő iskolai oktatás díjazásáról azonban hiába is kerestünk intézkedést, ilyent a törvényjavaslat nem tartalmazott. Az idő az ellenzékét igazolta, mely hivatkozva az általános tapasztalatokra és az Akadémiának az egyházmegyék által beküldött jelentésekre, melyek beszámolnak a tanítók nyomoruságos helyzetéről, követelte a tanítói fizetés felemelését. Egyben szorgalmazta a községeknek törvényben elrendelt kötelességét, hogy a továbbiakban a tanítók díjazását készpénzben fizessék ki. Bebizonyosodott, hogy a községek sokszor még a felét sem fizették meg a részben terményben megszabott tanítói járandóságoknak.

Az ismétlődő iskolai oktató munkáért a törvény 131. §-a értelmé-

ben az iskolaszék állapította meg a járandóságot és erre vonatkozólag szerződést kötött a tanítóval. Ez a szerződés vagy egy nagyobb összeget állapított meg, tekintet nélkül a tanulók számára, vagy a tanulók száma után tanulónként 1-1 Ft-ot, mely összeget a községi vagy egyházi előljáró szedett be vagy, és ez volt a leggyakoribb, maga a tanító volt kénytelen beszédni, mert az előljárók nem tudták vagy nem akarták beszédni. Hogy milyen eredménnyel járt ez a díjbeszedés, az elképzelhető, amikor 15-20 ismétlés közül nagyon jó - mondja az egykorú cikkiró - ha 5 bejár. A szülők, éppen az iskolakötelezettségnek eleget nem tevő ismétlő iskolások szülei, a dolog természeténél fogva nem fizették meg a tanítónak járó 1 Ft-ot.

"Miből merítsen ilyen körülmények közt a tanító lelkesedést, kedvet ami az oktatáshoz megkívántatik! Nem a kevés díj, hanem a rendetlen fizetés szegi szárnyát a lelkesedésnek, a buzgóságnak. Nem a fizetés felemelésére, hanem erőteljes támogatásra, egy, e bajokat orvosló felsőbb polgári rendeletre volna szükség. Ezen kérdés megoldása után, hiszem, nagy lendületet venne az ismétlő iskola, mint a nemzet nagy részének oktatását befejező és a népiskola kiegészítő, betetőző intézménye" - írja a néptanítók lapja egykorú évfolyamának egyik számában Koczor Márton néptanító. /NL.1889.évf. 684 p./

Az ismétlődő iskolák gyakorlati megvalósítására ösztönző külföldi példák

Eötvösnek az az elve, ~~hogy~~ amelynek alapján sikra szállt a 6-12 éves korig terjedő népiskolai tankötelezettségnek a vasárnapi /1848/, az ismétlődő iskolákon /1868/ keresztül a 15-éves életkorig való meghosszabbításáig, korának nyugaton már több változatban megvalósult élő pedagógiai gondolata volt. A gyermekkor legveszedelmesebb szakaszának, a pubertás korának beható vizsgálatát még csak elkezdte a kor pedagógiája, de abban már tökéletesen megegyezett, hogy a 12-15 év közötti gyermekek szervezett formában való oktatásáról valamilyen formában gondoskodni kell. Az európai műveltségű, külföldi tanulmányutjain alaposan körültekintő, vizsgálódó kultúrpolitikusnak, Eötvösnek figyelmét nem kerültk el a nyugati országok 12-15 év közötti fiataljainak szervezett formában oktatást-nevelést nyújtó intézmények. Ezek egy némelyike, ha a legkezdetlegesebb fokon is /vasárnapi iskolák/ Angliában, Németalföldön, Poroszországban és nyugat sok más országában már a XVI-XVII. században is megvoltak. Nem meglepő tehát, hogy Eötvös 1848-ban, első törvényjavaslatának benyújtásakor a reakció nyílt és álszent szavakba burkolt támadásainak visszaverésére a 12-éves korig terjedő, mindennapos tankötelezettség megvédése érdekében az ismétlődő iskolai /12-15 évig terjedő/ tankötelezettség bevezetésének szükségességét hangoztatta. Állította, hogy a 6-éves tankötelezettség is csak úgy elégséges, ha a népiskolai oktatást a vasárnapi /ismétlődő iskolai/ oktatással, a 12 évtől 15 évig terjedő tankötelezettséggel egészítik ki, fejezik be. Állításának igazolására a parlamenti vitában a nyugati országok iskolarendszerében már eredményesen beilleszkedő és működő ismétlődő iskolák pél-

dáit, eredményeit hozta fel.

Az 1868-tól kezdve megélénkülő pedagógiai irodalom igen sokat foglalkozik a magyar iskolarendszer u.n. ismétlő iskoláinak gyakorlati megvalósítására ösztönző, példamutató külföldi iskolák ismertetésével. Ezek az oktatási intézmények egyes országok sajátos körülményei között valósultak meg. Szolgái lemásolásuk nem sok haszonnal járt volna. Örök érdeme e kor haladó szellemű, a magyar népoktatás gyakorlati megvalósításáért a legmostohább körülmények között is áldozatos munkát végző tanítóinak, hogy alkotó módon próbálkoztak e külföldi példák alapján a hazai ismétlő iskolák oktató-nevelő munkáját tartalommal megtölteni. Nem rajtuk, hanem a kor feudálkapitalista viszonyain múlott, hogy munkájukat nem a megérdemelt teljes siker koronázta.

Az alábbiakban ismertetjük a különböző típusú külföldi ismétlő iskolákat az 1868 körül megjelent pedagógiai cikkek alapján.

Poroszország oktatásügye az európai országok közül egyike a példamutató precizitással megalkotott oktatási rendszereknek. Gyökerei mélyen visszanyulnak a XVI.századba. Ismétlő, azaz mindennapos iskolakötelezettség utáni iskolák létéről, illetve életre hívásáról már 1763-ban törvény intézkedett,

1868. után Eötvös minisztériuma rendszeresen biztositja a legkiválóbb elméleti és gyakorló pedagógusok külföldi utazásait, akik hazatérve beszámolnak utjuk tapasztalatairól. Főleg a mezőgazdasági lakosságot érdeklő mezőgazdasági ismétlő iskolákat tanulmányozzák. A porosz iskolarendszerbe szervesen beilleszkedő ismétlő iskolák tagozatuk szerint más és más elnevezést viselnek: földmives, iparos, kereskedelmi ismétlő iskolák. Egyik leg-

érdekesebb típusuk a földműves iskola. Tanulói a falusi "községes" elemi iskola VI.osztályát elvégzett, illetve a 15. életévükbe belépő fiatalok. Az iskola életrehívásának egyik legfőbb indoka: "Mivel pedig a munkásnép gyermekei nem járhatnak 18-20 éves korukig iskolába..." - részükre földműves iskola szervezendő. A másik igen egyszerű indok, hogy az elemi iskolában a fősulyt az általános műveltség elsajátítására helyezik. Így a gyakorlati kívánalmaknak az elemi iskola nem tehet eleget. Létrehozandó tehát egy olyan speciálisan képző iskola, melyben a növendékek olyan ismeretekre taníttatnak: "Mely valamely speciális munkakörre vonatkozna".

Az iskolának két célja van:

1. A növendékeket az elemi ismeretekben, olvasásban, írásban, nyelvben, számolásban továbbképezni
2. Az egyszerű mezőgazdaság legfontosabb elveit tanítani.

Az iskola tanítója: a községi iskola tanítója.

A tanítás ideje és tartama: novembertől március végéig hetenként kétszer- háromszor 2 óra az esti órákban.

A tanítás tárgya és módja: A tanítás főalapját a mezőgazdaságtan képezi. Vezérfonalul egy, a három évfolyam számára készült olvasókönyv szolgált.

Tananyag a következőképp oszlik fel:

I. évfolyam

A növények táplálkozása, a talaj ismertetése s annak megmunkálása. A trágyázás.

II. évfolyam

Növénytan

III. évfolyam

A háziállatok élete, táplálkozása és ápolása.

Ez a tananyag a maga korában teljesen kielégítő és korszerű volt a falusi ismétlő iskolák számára. A tantervi utasítás külön felhívja a tanítókat, hogy a tanításnál vegyék figyelembe a helyi viszonyokat.

A tanítás az u.n. parasztgazdaságokra / 20-25 kh/ van alapítva. A közismereti tárgyakra vonatkozólag világos utasítás kötelezi a tanítókat, hogy ezek oktatásában az életből vett példák szerepeljenek, és így mélyítsék el gyakorlati vonatkozásban az elemi iskolákban tanultakat.

Ennél hasznosabb, korszerűbb utasítás ma sem adható a továbbképző iskolákban tanító pedagógusoknak.

A tanítók díjazása évi 50-60 koronának megfelelő összeg, ami arányban áll a tanító rendes fizetésével, és megállapíthatóan nem lekicsinylendő összeg volt. Kimondja a szervezeti szabályzat, hogy a tanulók csekély tandíjat is fizethetnek. A cikkíró szerint fizettek is, mégpedig szívesen, míg nálunk az analóg bevezetett tanulónkénti 1 korona összeg behajtása a tanítószám életének egyik megszégyenítő mozzanatává korcsosult.

Feltűnő e korban, de jellemző a porosz állami vezetés alatt álló községi iskolák polgárisult felfogására, hogy a földműves

ismétlő iskolákban a természettudományi ismeretek oktatását és gyakorlatban való alkalmazását a tanterv elengedhetetlenül szükségesnek jelenti ki.

A hazai tanügyi lapok az ilyen fajta földműves iskolák szervezését a községekben megalakult gazdasági egyesületek feladatául tűzik ki és nagyon fontosnak tartják.

Tankönyvül a Kölnben megjelenő Landwirtschaftliches Lehr und Lesebuch c. gyakorlatias olvasókönyvet ajánlja.

A belga népiskolai törvény szerint a népiskolához csatlakoznak az u.n. "felnőttek iskolái" /Ecolas a' adultes/. Ez a mi ismétlő iskolánknak felel meg. Kredete kimutathatóan a protestáns egyházak vasárnapi iskoláiban gyökerezik. Tanterve kezdetben nem volt szabályozva. 1868 előtt szervezési szabályzatában a tanítás célja sem volt kijelölve.

Szervezés szerint két osztályból állt:

1. Alsó osztály: Ebben a tantárgyak ugyanazok, mint az elemi iskolában,
2. Felső osztály: Tantárgyai: nyelv, számtan, rajz, földrajz, történelem, alkotmánytan, egészségstan. A lányoknál háztartástan.

Az iskolába a tanulók 14-éves kortól kezdve iratkozhatnak be.

A rendelkezés szerint fiúk és lányok külön taníttatnak.

Hogy a polgári állam mennyire fontosnak tartja ezen iskolatípust, arra jellemzőek többek között az alábbi rendelkezések:

Az iskola tanítója a népiskola tanítója, illetve tanítói.

A felnőttek iskoláiban a népiskola tanítói tanítanak, - "... ha azonban a tanítás nem elegendő, külön tanítót kell kinevezni!"

A felnőttek megszervezett iskoláit államsegélyben kell részesíte-

ni, és könyvtárral kell ellátni.

A helyi viszonyokhoz alkalmazkodva, a tanítás történhet a déli, az esti időpontban, vagy vasárnap is.

A felügyelet és az igazgatás az elemi iskolához hasonló.

A fenti rendelkezések végrehajtását a polgári állam minden eszközzel biztosította, és így ennek eredménye, amint azt az egykoru cikkíró feljegyezi, nem is maradt el.

Eredmény: 1860-ban történt felmérés szerint 1145 tanoda, 181000 tanulóval.

Svájc területén a népiskola:

6 évfolyam hétköznapi iskolából,

3 évfolyam kiegészítő iskolából áll.

A tankötekezetség már 1868 előtt 9 év!

Megállapítható, hogy a népiskolai oktatást már jóval 1868 előtt a nyugati országokban mindenütt ismétlődő iskolai oktatás fejezi be, egészíti ki. Így nem csodálható, hogy Bajorországban az az 1860-ban megtartott sorozások alkalmával készített statisztika szerint:

1861	100 fő közül	11,9
1862	100 " "	11,8
1863	100 " "	9,3
1864	100 " "	8,1
1865	100 " "	7,3 %

a hiányos elemi iskolai ismeretekkel rendelkező, illetve írni-olvasni nem tudók százaléka. Ezzel összevetve elszomorító, de a hivatalos statisztikai adatok szerint 1880-ban Magyarországon az írni-olvasni nem tudók száma az összlakosság 50 %-ánál is több.

Nem akarom ezt a nálunk gyakorlatban meg nem valósult ismétlődő iskolák hiánya eredményeként feltüntetni, de kétségtelenül csökkentette volna ezt az elszomorító százalékarányt az, ha hazánkban az államhatalom és helyi képviselői megfelelő eréllyel szorgalmazták volna az ismétlődő iskolai tankötelezettség betartását, hiszen az egy-két télen esetleg iskolába járt falusi, főleg tanyai nincstelen lakosság legtöbbször cselédnek szerződött fiataljait meg tudta volna erősíteni a csekély, lassan elfeledett írni-olvasni tudás, még a cselédség ténylegesen fennálló határtalan kizsákmányolásának körülményei között is. Ez azonban nem állt érdekében a feudálkapitalista Magyarország urainak, hiszen az ismétlődő iskolai tankötelezettség végrehajtása olcsó gyermekmunkától fosztotta volna meg őket. / NL.1868.évf. 309, 562, 489 p.; 1869.évf. 593, 798 p.; 1870.évf. 294 p. /

A hazai ismétlő iskolák helyzetét megvilágító egykorú cikkek adataiból

A hazai ismétlő iskolai állapotokkal 1868. után sokan foglalkoznak cikkekben és tanulmányokban. A tanügyi, pedagógiai folyóiratok nem mellékes kérdésnek tekintették az ismétlő iskolák megteremtését, életre hívását. Jellemző erre, hogy a Néptanítók Lapja vezércikkben is foglalkozik az ismétlő iskola kérdésének taglalásával. A Magy. Tanügy több tanulmányt közöl az ismétlő iskolák helyzetéről. Haladó szellemű pedagógusok a népiskolai és az ismétlő iskolai tankötelezettség 100 %-os megvalósítását elengedhetetlennek tartják ahhoz, hogy a múlt feudális iskolarendszerét felszámolják, és az ország polgári iskolarendszerét élő valósággá tegyék. Hittek abban, hogy ezzel a nép általános műveltsége megteremtődik. Idealista társadalomszemléletük szerint ez pedig a társadalmi fejlődésnek egyetlen és elegendő biztosítéka. Mindent megtettek a fenti célok elérése érdekében. Amit javaslatokkal, kísérleti és elemző munkáikkal - többek között az ismétlő iskolákkal kapcsolatban - a nyilvánosság elé tártak, nagyban hozzájárult az 1868-ban megteremtett magyar polgári iskolarendszer megvalósításához, fejlődéséhez.

Hangjuk bátor, a való helyzetet feltáró és intézkedést sürgető volt. Szavak, elméleti fejtegetések mellett gyakorlati munkájuk eredményeinek ismertetésével tettek hitet a haladás szükségessége mellett. Az, hogy a nép általános és szakmai műveltsége mellett, érdekében lelkesedéssel végzett munkásságuk nem hozta meg a megérdemelt sikert, semmi sem von le munkájuk értékéből. Annál inkább elmarasztalja a kor uralkodó osztályait, amelyeknek összevagyott reakciós ereje nagyban késleltette, de végső

fokon az ő munkájuk eredményeképpen nem tudta megakadályozni a lassu, lépésről lépésre való előrehaladást. Az ő munkásságuk nyomán fejlődött a magyar iskolaügy. Feladatunk nekünk, késői utódoknak, hogy a pedagógia egész területét felölelő munkásságuk kincsesházából feltárjuk és felhasználjuk az el nem avultat, a ma is előremutatót, dolgozó népünk kulturális felemelkedését előmozdító gondolataikat, az iskolareform gyakorlati megvalósításában felhasználható tanácsaikat.

Jellemzőként ime néhány részlet a korabeli cikkekből: A Néptanítók Lapja 1870-es számában Virányi István budapesti tanító: Ismétlő iskolai állapotok címmel cikket írt. Bevezetőjében taglalja az ismétlő iskolák fejlődését a vasárnapi iskoláktól 1870-ig. Utal az 1868. XXXVIII.t.c. 48. §-ának szövegével életre hívott ismétlő iskolára, és megállapítja: "A kezdetnél tovább alig vittük!" Megállapítja, hogy falun többé kevésbé megvalósultak ugyan az ismétlő iskolák, de városon, nevezetesen Pesten ugyszólván semmi eredményt nem értünk el. Az eredménytelenség okát nem a törvény helytelenségében, hanem a fennálló türhetetlen társadalmi viszonyokban látja. A népiskolai tankötelezettségnek, írja, a dolgozó nép gyermekei maximálisan a III.-IV. osztályig tesznek eleget. Az iskolából való kimaradást a szülők végtelen nyomorával indokolják. Közigazgatási büntetéssel a törvénynek lehetetlen érvényt szerezni a szülők vagyoni helyzete, a hatóságok nemtörődömsége miatt. Cikkéből leleplező adatokat kapunk a gyermekmunka kizsákmányolásáról. A mesterek - írja: "8-9 éves fiukat fogadnak fel inasnak, hogy azokat 5-6 évig az inaskodás alatt minél jobban kihasználhassák." Az ismétlő iskolai oktatásnak az

esti órákban való megvalósítása is lehetetlen, panaszkodik, mert egyrészt az elcsigázott fiatalok elcsavarognának a kapott szabadidőben, másrészt az inasokat este 10-11 óráig dolgoztatják mestereik!....

Dr.Kiss Áron nevével többször találkozunk a korabeli pedagógiai lapok hasábjain. Kiválóan képzett, hazai és külföldi tanügyi kérdésekben abszolút tájékozott tanügyi vezető. Az ismétlődő iskolázás című cikkében világosan feltárja a való helyzetet és megmutatja az eredménytelenségből kifelé vezető út módzatait: "A népiskola arra való volna, hogy mindazokat, kik tanfolyamait szabályszerűen elvégzik, az önálló megélhetéshez szükséges általános műveltséggel bocsássa el. Ugy, de azt mindenki tudja, hogy a mindennapi népiskolát 12-esztendő korában hagyja ott a gyermek, s bizony még ekkor nem nőtt be a feje lágya. Amit tud, azt sem tudja öntudattal; érteni meg vajmi keveset ért meg. Ez az oka, amiért a 12-esztendő gyermekeket sehol sem bocsájtják a maguk szabadságára, hanem többé kevésbé erős kötelékekkel egy-néhány esztendőre még mindig az iskolához csatolják ..." - írja bevezetőjében. Majd sajnálattal állapítja meg, hogy az ismétlődő iskolázás nálunk a 80-as években még csak csirájában van meg, akkor, amikor szűkebb keretek között, más alakban Bajorországban már 1735-ben, Poroszországban 1763-ban megszerveződtek és életképesen fejlődtek tovább az ismétlődő iskolák.

Nálunk, bár 1868. óta törvény írja elő szervezésüket, nagy akadályokra talált az ismétlődő iskola megvalósítása, s ennek okát Kiss Áron a következőkben látja:

1. A tulnyomó többségben egyházi kézben lévő elemi iskolák még a vallásoktatás célját szolgáló u.n. vasárnapi iskolákat is, anyagi okok miatt, csak itt-ott valósítottak meg.

ták meg.

2. A tanítókra is nagy terhet rótt az újabb, jelentékeny heti óraszámmal és tantervi anyaggal tervezett 3-évfolyamu ismétlő iskola anélkül, hogy tárgyi és személyi feltételeknek megteremtéséhez, a tanítók anyagi díjazásának biztosítása tekintetében hathatós intézkedés történt volna.

A legnagyobb akadály azonban az ismétlő iskolák szervezésében az volt, hogy a miniszteri utasítások intenciójából világosan ki-
tűnt, hogy az állami hatáskör és intézkedési jog nagyobb volt az ismétlő iskolák tekintetében, mint a mindennapos iskolákban. Ez sértette az egyházak érzékenységét, a passzív rezisztenciával legtöbb helyen megmaradtak a vasárnapi iskola 2-órás, főleg val-
lásoktatásban kimerülő foglalkoztatásánál.

Kiss Áron nagyon finoman védelmébe veszi az állami hatáskör növekedését, s azt így indokolja meg: "Az ismétlő iskolás gyer-
mek már közelebb áll ahhoz, hogy állampolgári jogokban részesüljön,
s végre is helyénvaló, hogy az állami tekintetek itt az ő iskolai
képzése végén mindenkinek felett érvényesüljenek!"

A továbbiakban részletesen ismerteti a tantervet, melyet korunk
nyelvén maximalistának nevez. Erről így ír: "Ha a tantervet meg-
fontoljuk, önkéntelenül is meg kell döbbennünk a sok, nagyon sok
végeznivalóval szemben ... E tanterv kivitelére először is
könyvre vagy könyvekre van szükség

Kellene az ismétlő iskolák számára:

- a. Olvasókönyv a tanítók számára,
- b. számtan-mértani példatár a tanulók számára,
- c. egy vezérfonal a rajztanítás részére.

Az olvasókönyvre vonatkozó javaslata alapelveiben helyes és előremutató annyira, hogy anyagát a ma továbbképző iskolák számára is kis változtatással, bővítéssel el lehet fogadni.

"Az olvasókönyv rovatai a következők lehetnének:

- I. Utleírások, tájképek, hazai és külföldi népszokások, egészségtan, rajzok a magyar és a többi nemzetek történetéből, a magyar irodalom kiváló termékei tartalmilag és mutatványokban.
- II. Polgári jogok és kötelességek ismerete.
- III. Ipar, iparos élet.
- IV. Földművelés, kertészet.
- V. Dalok hangjegyekkel. "

A tanítók számára készítendő példatárra és rajzolási vezérkönyvekre vonatkozó megjegyzés tükrözi a ma is kívánatos pedagógiai elvek majdnem mindegyikét: "A példatár feleljen meg az életnek, s legyen minden oldalról érintkezésben az ismétlődő iskola többi tárgyaival, s vegye fel az üzleti irányt és számvitelt, és a rajzolási vezérkönyv hasonlóan tartsa szem előtt a különböző ipari szükségleteket..." A házi feladatok feladását, helyesen, nem javasolja; erre vonatkozólag tömör, de helyes javaslata: "Végezze el a tanító, amit elvégezhet az iskolában!"

Befejezésül őszintén summázza a helyzetet: "Rá akartam mutatni az ismétlődő iskolázás siralmas állapotára, föl akartam hívni a tanítók figyelmét, fontolják meg az ismétlődő iskolázás ügyét, tanulmányozzák a tantervet, s más oldalról a magas kormány előtt is óhajtottam kimutatni, hogy a miniszteri tanterv kivitelére eszközök szükségesek, s hogy a tanterv eszközök nélkül holt betű marad. De készüljenek el bár az eszközök, én a könyvektől nem várok mindent, a tanító lesz ennek az ügynek a lelke ezután is!"

Idézhetném még a hasonló haladó gondolatok egész sorát, de befejezésül Bitter Tódor néhai kartársunk 1868-ban írt cikkének utolsó sorait írom le, melyek leghivebben tükrözik a korabeli tanítótság hitét, véleményét az ismétlődő iskolákról: "Jól berendezett, szorgalmasan látogatott, képzett, elégedett sorsu, ügyesrető tanító által kezelt köznapi iskola mellett éppen olyan minőségű és tulajdonokkal ellátott tanítóval bíró ismétlődő iskola meg fogja teremteni a sikert."

A magam részéről pedig befejezem azzal, hogy annyi hitet, hivatásszeretetet a mai iskolareform megvalósításában sehonnán sem tudna a ma pedagógusa meríteni, mint ezeknek a hivatásszeretettől futott, évtizedekkel ezelőtt élt és tevékenykedő tanítóknak el-sárgult lapokon megmaradt írásaiból. Pedig a mai és az akkori körülmények, állapotok közötti különbség felmérhetetlenül nagy. Mégis ezek felmérésére való törekvés, a mai és akkori viszonyok összehasonlítása nem haszontalan munka. Tanításuk, elmélyedt elemzésük a mai tanító és tanárképzés hivatásszeretetre való nevelése területén gazdagon gyümölcsöző oktatási anyag volna. A pedagógus az egykoru beszámolók alapján kulturpolitikai tényekkel alátámasztott világos képet nyerne szocialista társadalmi rendünk és az alig 20 esztendővel ezelőtt megdőntött közel 100-esztendőse feudálkapitalista rendszer népellenes kulturpolitikája és szociálpolitikája közötti különbségről.

II. fejezet

/ 1878 - 1905 /

1. Az 1877.évi II.népiskolai tanterv és értékelése	41.old.
2. Helyzetkép a szegedi tanyai osztatlan, vegyes elemi és ismétlő iskolákról 1892-ből	50. "
3. Az általános jellegű ismétlő iskolák differenciálására való első törekvések. I.iparostanoncoktatás	57. "
4. Az iparostanuló-képzés végleges kiválása az ismétlő iskolából: 1884. XVII.tc.	62. "
5. Az általános irányu ismétlő iskolák eredménytelenségének oka i a nyolcvanas években	65. "
6. Az ismétlő iskola gyakorlati irányu fejlesztésének előtérbe juttatása	68. "
7. A gazdasági ismétlő iskolák gondolatának felvetése és megvalósulása	71. "
8. A feudálkapitalista uralkodó osztály szerepe a gazdasági ismétlő iskola megvalósításában	78. "
9. A millenniumi idők tanítói hangulata. Az iskolareform bejelentésének hatása.	85. "
10. A gazdasági ismétlő iskola megvalósulása, fejlődése a századforduló idején.	89. "
11. A gazdasági ismétlő iskolák szervezése, a megindítás alapelvei és első eredményei.	91. "
12. Elgondolások, javaslatok és intézkedések a gazdasági szaktanítóképzésről.	96. "
13. Akadályok a gazdasági ismétlő iskolák szervezésénél a századforduló éveiben.	101. "

14. Egykoru javaslatok, példák a gazdasági ismétlő iskolák gya- 105. old.
korlati megszervezésére, további differenciálására
15. A gazdasági ismétlő iskola fiu és lány tagozatra való
differenciálódása a századfordulón 110. old.
16. Külföldi példák a századfordulón az ismétlő iskolák mű-
ködésének területéről 119. old.
17. Statisztika az 1898-1899-1900-ig szervezett gazdasági is-
métlő iskolákról 122. old.

II. fejezet

/ 1878 - 1905 /

Az 1877. évi II. népiskolai tanterv és értékelése

1877-ben, közel tíz esztendővel az alaptörvény meghozatala után, új népiskolai tanterv látott napvilágot. Anyagában nem hozott sok újat, de szellemében annál inkább. Ez a tanterv nem a félénken utjára bocsátott első tanterv előszó nélküli hangulatát árasztja. Sorai közül az eredményét számbavevő gazda hangja csendül ki. Megállapítja az eredményeket, felméri a hiányosságokat, van dicsérő szava a jól dolgozókhoz, felelősségre meri vonni az eredménytelenséget okozókat, és utasításokat ad a jövőre vonatkozólag. Minderre feljogosítja az elért eredmények és az őszintén feltárt hiányosságok. A magyar tanügy első, legnehezebb szakasza lezárult, és kezdetét vette a második, a többet ígérő, melynek leghívebb munkálói az eddig is lelkesen, önfeláldozóan dolgozó tanítók, tanárok, akiknek munkájára épül az egész magyar tanügy korszerű megvalósítása.

1877. július 13-án 10998. szám alatt írta alá Vlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter az új népiskolai tantervet, mely szerint az ismétlődő iskola tantárgyai a következők:

Olvasás

Írás

Számítás, mértan

Történelem

Polgári jogok és kötelezettségek

Gazdasági ismeretek

Olvasás: Az ismétlő osztályokban az olvasás tanítását az ismeretek kibővítésére szolgáló tantárgyak oktatásával kell összefoglalni. Midőn ezen osztályokban tanuló gyermekek számára irt olvasókönyvből a felvett olvasmányt értelmesen és kellően hangsúlyozva elolvasásák, a tanító velük azoknak nemcsak tartalmát beszélgetti el, hanem a tartalom egyes részleteire nézve is a kérdéseket kiterjeszti az előbbi években szerzett ismereteik felelevenítésére is. - Midőn így a tanítványok ismereteit bőviti és állandósítja, kiváló gondot fordít egyszersmind a nyelvtani gyakorlatok ismétlésére is.

Írás: A fennebbi években tanított fogalmazási és ügyirati gyakorlatokat különösen házi dolgozatok készíttetésével ismétli.

Emlékezés. gyakorlása: Olykor előveszi az emlékezés gyakorlására az előbbi években tanított költeményeket és elbeszéléseket, s azok elbeszéléstetését gyakoroltatja.

Számtan: Az ismétlő osztályokban a számvetés eddig tanított mindenféle fajtái ismételtetnek: különösen az V-VI. osztály számára készített példatári feladatok magán és otthoni kidolgoztatásával gyakoroltatnak. A számtan tanításának kiválólag a közélet szükségére tartozó részeit kell az osztályokban évről-évre elővenni, s a hat első éven át szerzett ismereteket ezek gyakorlása mellett kell bevitetni.

Nevezetesen:

- a . Meg kell még tanítani az u.n. láncszabályt, s ennek folytán
- b. fogalmat kell adni a kamatok kamatairól, és gyakorolni kell ezek kiszámítását az ahhoz készített kamatosítási szorzótábla segítségével.
- c. Ezek folytán főbb vonalaiban ismertetni kell: a takarékpénztárakat, az élet, tűz és jégkárbiztosító intézeteket. - Azonban ezekbe mélyebben bocsátkozni nem szükséges.
- d. Gyakorolni kell az egyszerű számviteli, számtani feladványok kidolgoztatásával éppen úgy, mint számviteli minták készíttetésével.

Mértan: Az V. és VI. osztályban tanult mértani ismeretek ismétlése mellett ismereteiket kiegészítik a körről legszükségesebb tudnivalókkal; a kör területe, a henger és általában a gömbölyű alaku testek teriméjének kiszámításával: terek és testek felmérésének gyakorlásával és rajzolásával.

Földrajz: Az ismétlő osztályokban a földrajzi, különösen a történelmi tanítás ismétlő és kibővítő tanítására e három osztály számára szerkesztett olvasókönyvnek e tárgyakra vonatkozó olvasmányai fognak szolgálni.

Polgári jogok és kötelességek ismerete: Az alkotmány, az államélet s az ebben foglalt polgári jogok és kötelességek ismertetésére a tanuló kezébe egy külön füzetke adatik, melyből a nemzeti alkotmányról, a polgári ü-

gyek elintézésére rendelt hatóságokról és törvényszékekről, továbbá az örökösödésről, a váltójogról és csődtörvényekről stb. röviden tanulnak.

Gazdasági és kertészeti gyakorlatok: A gazdasági és kertészeti gyakorlatokat a tanító az iskola kertjében az egész évben, különösen a tavaszi, nyári és őszi hónapokban gyakorlatilag mutatja; egyszersmind a III-IV.osztályon kezdve és az ismétlő iskolás gyermekekkel gyakorlatilag végezteti, s így arra tanítja őket főleg, miképp kell a gazdaság és kertészet minden egyes ágát művelni.

Tanít nevezetesen:

- a. A föld műveléséről, a gazdasági növények termesztéséről és a gazdasági állatok tenyésztéséről.
 - b. A kertészetből, a lányoknak külön konyhakertészetéről, a fiuknak a gyümölcs, a gazdasági fák és az eperfa tenyésztéséről.
 - c. A szőlőművelésről, borkészítéséről.
 - d. A selymeszetről és méhészetről.
 - e. A háztartásról, kiváltképpen a lányoknak.
 - f. Gyakorlati tanítása közben minden alkalommal alkalmazza a természetrajzi, a természet- és vegytan ismereteket.
 - g. A VI.osztályban és az ismétlő iskolában a gazdasági és kertészeti gyakorlatokból szerzett ismereteket elméletileg is rendbeszedeti tanítványaival.
- Olyan vidékeken, hol inkább iparral, mint mezeti gazdálkodással foglalkoznak, túlsúly fektetendő az i-

par tanítására.

Ahol csak lehet, a vidék szerint a háziipar egy-két ágát is gyakorolni kell.

Éneklés: A mindennapi iskolában tanultak ismétlése mellett gyakoroltatnak az egyes és többszólamu éneklésben.

Rajzolás: Iparkodó és lelkes tanítók az ismétlő osztályok növendékeit a rajzolásban is gyakorolják, - házi és hallgatólagos munkákat legalább adnak fel nekik.

Jegyzet: A népoktatási törvény elemi népiskolákról szóló részében a leány növendékek részére nem lévén a tantárgyak külön megnevezve, következik, hogy az 55.§-ban kijelölt tantárgyak a leány növendékeknek is mind tanítandók.

- a. A leányoknak a polgári jogok és kötelességekről kijelölt tanulnivalók a lehető legnagyobb általánosságban tanítandók.
- b. A kertészetből a gazdasági gyakorlatokból különösen: a konyhakertészetet, kender-, len- és dohánymívelést és a selyemtenyésztést kell tanítani.
- c. A kihagyott vagy összébbvont tantárgyak helyett mindeütt a női kézimunkában kell a leányokat gyakorolni.

Az ismétlő iskola óraterve

Télen: 5 óra

Nyáron: 2 óra

A tanterv újbóli kiadását, mely szövegében kb. ugyanaz, mint az 1869-ben kiadott tantervé, az állami felügyeleti szervek elmarasztaló jelentése tette szükségessé, mely szerint az 1868. évi XXXVIII. tc. értelmében kiadott tanterv rendelkezéseit nem hajtották végre. A miniszteri rendeletek végrehajtását az iskolák többségét kezében tartó egyházi hatóságok szabotálták. Megállapított és általánosan észlelt tény volt országszerte, hogy a törvény világos követelése ellenére az egyházak a hatosztályu elemi iskolák helyett négyosztályos iskolákat tartanak fenn, és a négy osztály anyagába zsufoltan taníttatják sok helyen az amugyis tulterhelt tanítóval a hat osztály anyagát. Az elemi népiskolára vonatkozó rendeletek végre nem hajtását többségében az a római katolikus egyház cselekedte — feltehetően a legnagyobb tudatossággal —, mely kezében tartotta az ország földbirtokainak jelentős részét és rendelkezett az oktatás ügyét szolgálni hivatott alapítványok tulnyomó többsége felett, és 1948-ban történelmi érdemeire hivatkozva tiltakozott az iskolák államosítása ellen.

A népoktatás szabotálásának, a hatosztályu népiskola és a vele szervesen összefüggő háromévfolyamu ismétlő iskolával kapcsolatban tapasztalható mulasztások megdöbbentő méreteit lemérhetjük abból a nagyon kemény hangu, az egyházakkal igen ritkán tapasztalható felhívás hangjából is, melyet a tanterv bevezető része közöl.

A bevezető rész címe is rideg és ellentmondást nem tűrő:

Szükséges tudnivalók:

Tapasztaltatván, hogy az elemi népiskolák rendszerét és tantervét a törvény és az annak alapján kiadott miniszteri rendeletek ellenére még mindig nem hajtották végre, sőt még most is találtatnak olyan iskolák, melyekben a törvény világos követelése ellenére négy osztályu, illetőleg tanfolyamu iskolákat tartanak, a törvényben a hat osztályu mindennapi elemi iskolára kiszabott tantárgyakat négy év alatt akarják az elemi iskolai tanítókra erőszakolni, - felhivom / a Cimet/, hogy hatósága alatt álló mindennemű elemi és polgári iskolában a népoktatási törvényen alapuló rendeleteimet a legnagyobb szigorral hajtsa végre.

I. Az elemi népiskolákban a népoktatási törvény 48.§-a szerint elrendelt két tanfolyam kivétel nélkül mindenütt felállíttassék, meglegyen nevezetesen:

1. A hat évig tartó mindennapi, és
2. a három évig terjedő ismétlő iskolai oktatás.

Ehhez képest szigoruan köteleztessék minden iskolai hatóság:

- a. Minden olyan iskolaköteles gyermeket, ki a három avagy négy évi elemi oktatás után felsőbb tanintézetbe /polgári iskola, középtanoda/ nem lép, s ott legalább két évig nem tanul, hatéves kora betöltésétől fogva 12-éves kora betöltéséig a népoktatási törvény 4.§-a alatt megszabott büntetés alatt elemi népiskolába járatni.
- b. A mindennapi elemi iskolás gyermeket az ujonnan ki-

adott tantervben hat évi tanfolyamra kiszabott tanulni-
valókra, 6 év elforgása alatt taníttatni meg.

c. A hat évi elemi iskolai tanfolyamon bevégzett s a 12
éves kort betöltött gyermekeket, ha felsőbb tanintézet-
be nem járnak, ismétlő iskolába já-
ratni és az ismétlő iskola három évi tanfolyamára ki-
szabott tantárgyakat nekik három évig taníttatni.

3. Szigorú felelősség alá veendő kivétel nélkül mind az olyan
iskolai hatóságok, mind az oly tanítók, avagy tanító, kik
az elemi népiskola hat osztálya számára kiszabott tanulni-
valókat, sajnosan tapasztalt módon, négy évi tanfolyamra
összeszorítani merészlik.

Az 1877-ben kiadott új népiskolai tanterv anyaga az 1869-ben
kiadott első tantervhez viszonyítva csupán lényegtelen változások-
kat szenvedett. A 21678.sz. 1877. augusztus 26-án kelt minisz-
teri rendelet IV.részeben erre így utal: "A népiskolák tantervén
/ kelt 1869.szept.15./ mint amelynek mind iránya, mind menete e-
gészen helyes, lényegében alig történt változás..."

Az ismétlő iskola 1869. évi tantervi anyagát pedig ugyyszólván
szó szerint megismétli.

Szerkezetében azonban jelentős változást hozott az, hogy elő-
szóként magyarázó jegyzet jelent meg, mely egyrészt tartalmazta a
fentiekben közölt zordhangu utasítást a törvény végrehajtására vo-
natkozólag, másrészt felhívást intéz mind a hatóságokhoz, mind a
tanítókhoz, hogy az elemi népiskolában a fő súlyt az anyanyelvi
oktatásra vessék: "Erre nézve különösen használják fel a beszéd
és értelem gyakorlatokat, valamint az olvasókönyvben foglalt ol-
vasmányok és mondatok értelmi taglalását." Ezek az utasítások

az ismétlődő iskolákra is vonatkoztak, mint a népiskola szerves, befejező részére.

Az "anyanyelvi" oktatáson természetesen a magyar nyelvet értették. Ezzel vette kezdetét az a szerencsétlen következményekkel járó magyarosítás megvalósítása az iskolákon keresztül, mely egyrészt ellentétben állt Eötvösnek a felvilágosodás szelleméből fakadó liberális nemzetiségi politikájával, melynek alapelve a magyar államnyelv jogainak épségben tartása mellett a méltányosság és jóindulat a nem magyar ajkúak anyanyelvű törekvései iránt. "Kiküszöbölni, ami sértő, elkerülni mindent, ami igazságtalan"-mondotta Eötvös. Márészt elvezetett Bánffy és Tisza erőszakos magyarosítási rendelkezései alapján, melyeket az egységes és oszthatatlan magyar politikai nemzet elve alapján adtak ki, a hazai nemzetiségek minden áron való elszakadási törekvéseinek állandó erősödéséhez, az imperialista célokért indított háború elvesztése után pedig a nemzetiséglakta területek elszakadásához.

Földrajzi és természettani ismeretek közlésénél, írja többek közt a tanterv utasítása, kövessék a szó szoros értelmében vett szemléleti oktatást, s kerüljék az e téren gombamódra termett rossz kézikönyvek betanultatását. Általában a tanulmányok tanítására nézve a gyermek kezébe könyvet csak akkor adjanak, midőn a tárgyakat zöldabroszról, vagy kísérlet útján egészen megértették.

Azzal, hogy az 1877. évi tanterv előszavában már módszertani utasítást is ad az egyes tárgyra vonatkozóan, helyes irányu törekvés kezdődött el.

Helyzetkép a szegedi tanyai osztatlan, vegyes elemi és ismétlő
iskolákról 1892-ből

Az előzőekben az 1877-es új tanterv kiadásának legfőbb indokaként azt ismerttettem, hogy az alaptörvény által világosan előírt követelményeknek, nevezetesen : a hatévfolyamu népiskolának és a vele szervesen összefüggő háromévfolyamu ismétlő iskolának felállítása tekintetében az iskola szervezésére és fenntartására kötelezett egyházi és községi hatóságok nem tettek eleget.

Az alábbiakban -a fennálló helyzet jellemzéseként - a Szeged környéki 170000 holdon elterülő tanyavilágban meglévő, írásban rögzített helyzetet tárgyalom.

1892-ben Várnay Lajos szegedi könyvnyomdájában napvilágot látott egy 40-oldalas füzetecske, melynek címlapján: A szegedi tanyai osztatlan, vegyes, elemi és ismétlő népiskolák tanításterve cím olvasható. A füzetnek bevezetőjét a következő sorok zárják be:

" Ezen tanításterv, mely az alsó és felsőtanyai tanítótestületek megállapításai szerint az Igazgató hozzájárulásával Rózsa Károly felsőgalygonyai tanító által állíttatott össze, egyelőre csak ideiglenes alapterv, melynek keretében a tantestületi tagok által a legközelebbi tanév folyamán gyűjtendő tapasztalatok által kibővitett, ha kell helyesbített és teljes egészébe szerkesztett végleges tanítástervet fog a tanyai tantestület a tanév végén a tanhatóságnak beterjeszteni."

Tizenöt évvel az 1877. évi tanterv kiadása után, a tanterv előszavában kilátásba helyezett szigorú felelősségrevonás ellenére

a szegedi tanyákon a népiskola hat évfolyamát 3 évfolyamban 5 hónapos időtartammal, - az ismétlő iskola három évfolyamát ugyancsak 5 hónapos időtartammal: "Két raj"-ban oldják meg! Indok: "Többet nem követelni, mint a mennyit viszonyaink mellett rendes körülmények mellett megtanítani lehet." "Rendes", tehát állandósult körülmények voltak azok az elszomorító állapotok, melyek a való helyzetet jól ismerő szegedi tanyai tanítószágot az alaptörvény ilyen elnyomorítására kényszerítették. A felelősség azonban nem őket, hanem a történelmi Magyarország akkori urait terheli, akik kulturfőlényről szavaltak, közben a dolgozó magyar néptől a legелеmibb művelődési lehetőséget is megvonták.

Az "ideiglenes" elemi iskolai tanításterv a tantárgyak anyagát, célját, módszerét az 1877. évi tanterv alapján közli kivonatos formában.

Az ismétlő iskola anyagát az alábbi havi részletezésben csupán általánosságban adja meg, a nyomoruságos helyzet által megkövetelt szűk keretbe szorítva. Cél: a népiskolában tanultak ismétlése, rendszerezése, esetleg kiegészítése.

Módszertani utmutatásai primitívek, sőt zavarosak.

Az ismétlő iskola tantárgya i: írás, olvasás, számtan, földrajz, egészségügy, történelem, természetrajz, természettan.

Havi részletezés:

Október és november.

Írás-olvasás: /havi 4-5 fél óra /

Az ismétlő osztály első és második csoportja egyendő olvasókönyvet használ.

Irás: Mind a két csoport hetenként fél órán át a szépirásból elajátított ügyességük fenntartása végett a tanító személyes vezényletével ütenyezés mellett írnak.

Olvasás: Az értelmes és hangsúlyos olvasás mellett a fő cél: az olvasmányokban előfordultak szerint rendezni s a tanulók által könnyen átlátható, kikerekített egészszé foglalni össze a történelmet és alkotmánytant a földrajzzal kapcsolatban, a természetrajzot, a természettant és egészségtant; amely alkalmakkor kémlelő kérdések által éber ismétlésben tartandó mindazon tananyag, mely a köznapi iskola III.osztályának a., illetve b. csoportjaival ugyanazon hónapban tárgyalatott.

Az Ismétlő iskola a. és b. csoportja minden órán külön-külön olvasmányt tárgyal. Míg az a. csoport olvas, addig a b. csoport az olvasókönyvből hallgatólagosan - esetleg az a.csoportok feleletet nem nyert kérdésekre felelve - részt vesz, majd pedig a b. csoport olvas, az a. csoport figyelése mellett - így tárgyalják a következő olvasmányokat.

Ezekon kívül pedig igen ajánlatos minden vasárnap a tanítás után is erkölcsnemesítő olvasmányokat felolvasni és a tanulókkal felolvasztatni.

Számtan: Havonként 4-5 fél órán.

a.csoport a tizedes rendszer teljes kifejtése után a számok kimondtatása a legmagasabb körben.

A többnevű számok összeadása.

b. csoport: A tizedes törtek összeadását ismétli, gyakorlati példák kiszámításával.

Mindkét csoport házi feladványokat dolgoz ki.

Földrajz, Egészségtan, Történet és Alkotmánytan, Természetrajz, Természettan anyagát az olvasókönyvben lévő azonos tárgyú olvasmányok tárgyalásánál kell ismételve tanulni, tanítani, összefoglalni és esetleg kiegészíteni.

D e c e m b e r h ó

Ismétlő osztály havi 4-5 előjegyzett órán.

Irás: Mind a két csoport fél órán át ütenyírást végez.

Olvasás: A köznapos III.osztályban ezen hónapon végzett tananyagot a következő olvasmányokon átismétlik:

a.csoport:

b.csoport:

Számítan:

Ismétlő osztály havi 4-5 fél órán

a.csoport: többnevűszámok kivonása.

b.csoport: a tizedestörtek kivonása az életből vett gyakorlati példák kiszámításával.

Mindkét csoport házfeladatokat készít.

Földrajz, Egészségtan, Történet és Alkotmánytan, Természetrajz, Természettan, Gazdaságtan anyagát az olvasókönyvben lévő azonos tárgyú olvasmányok tárgyalásával ismétlik át.

J a n u á r h ó

Ismétlő osztály havi 4-5 fél órán.

Irás - Olvasás oly módon, mint az előző hónapoknál meg volt írva - tárgyalatnak. a.csoport

b.csoport

SzámtanIsmétlő osztály havi 4-5 fél órán

a.csoport: a többnevű számok szorzása az életből vett példák kiszámolásával.

b.csoport: a tizedestörtek szorzása, az életből vett példák kiszámolásával.

Mindkét csoport házi feladatokat dolgoz ki.

Földrajz, Egészségtan, Történet és Alkotmánytan, Természetrajz, Természettan, Gazdaságtan anyagát az olvasókönyvben lévő azonos tárgyú olvasmányok tárgylásával ismétlik át.

F e b r u á r h óIsmétlő osztály havi 4-5 fél órán.

Írás-Olvadás oly módon, mint az első hónapnál meg volt írva.

Tárgyaltatnak a :

a.csoport:

b.csoport:

Magyar nyelvtan: a. és b. csoport együtt házi feladatokat készít, mint az előző hónapokban a köznapos III. osztályosok által ezen hónapban tanult nyelvtani anyag körébe vágó szavak kiíratásán gyakorolja a nyelvtani szabályokon alapuló helyesírást.

b.csoport: az egyszerű levélírás.

Számtan:Ismétlő osztály havonként előjegyzett 4-5 fél órán.

a.csoport: a többnevű számok osztása az életből vett példák kiszámolásával.

b.csoport: a tizedestörtek osztása az életből vett példák kiszámolásával.

Mindkét csoport házi feladatokat dolgoz ki.

Földrajz, Egészségtan, Történet és Alkotmánytan, Természetrajz, Természettan, Gazdaságtan anyagát a z olvasókönyvben lévő azonos tárgyú olvasmányok tárgyalásával ismétlik át.

M á r c i u s h ó

Ismétlő osztály havi 4-5 előjegyzett fél órán.

Írás-Olvadás oly módon, mint az első hónapnál meg volt írva .

Tárgyalja:

a. csoport:

b. csoport:

Magyar nyelvtan, Fogalmazástan: mint az előző hónapokban.

Számítan:

Ismétlő osztály havi 4-5 előjegyzett fél órán.

a. csoport: többnevű számok osztása az életből vett példák kiszámításával.

b. csoport: kamatszámolás, az életből vett példák kiszámításával.

Mindkét csoport házi feladatokat dolgoz ki.

Földrajz, Egészségtan, Történet és Alkotmánytan, Természetrajz, Természettan, Gazdaságtan anyagát az olvasókönyvben lévő azonos tárgyú olvasmányok tárgyalásával ismétlik át.

á p r i l i s é s m á j u s h ó

Ismétlő osztály havi 4-5 előjegyzett fél órán.

Írás-Olvadás oly módon, mint az első hónapnál meg volt írva.

Tárgyalja:

a. csoport:

b. csoport:

Magyar nyelvtan havi 4-5 fél órán.

Az egész éven át tanult anyagot fokozatosan átismétlik.

Számítan: havi 4-5 előjegyzett fél órán.

a.csoport: vegyes példákat a többnevű számokkal.

b. csoport: vegyes példákat a tizedestörtekkel és kamatszámolás.

Földrajz, Egészségtan, Történet és Alkotmánytan, Természetrajz, Természettan, Gazdaságtan anyagát az olvasókönyvben lévő azonos tárgyú olvasmányok tárgyalásával ismétlik át.

Az általános jellegű iskolák differenciálására való első törekvések

IPAROSTANONCOKKTATÁS

Az 1877. évi tantervben nyomát sem látjuk az általános irányu ismétlő iskolák szakirányu differenciálódásának. Pedig, ha kezdetleges formában is, és csak egyes helyeken, a gyakorlatban már folyt némi iparoktatás. A kiegyezés következtében a német és az osztrák tőke beáramlása Magyarországra megkezdődött, és a tőke a termelés nagyüzemi gyakorlatának kiépítését hatalmas ütemben kezdte el. Szükségszerűen következik mindebből, hogy a szakemberek utánpótlásának alapját tevő iparostanonc-oktatás kérdése - a tőkésék érdekében - a gyakorlati kivitelezés terén nem volt meghagyható embrionális állapotában, és az erről való intézményes gondoskodás sürgető kérdéssé vált. Más alapelvből kiindulva harci kérdéssé tette a tanoncoktatás színvonalának emelését a kiegyezés után megteremtődő munkásosztály, miután szerveződése is elindult, az Általános Munkás Egylet /ÁME 1868/ megalakulásával programot is adott. Programjában már ott szerepelt a szakmunkásképzés alapját tevő tanoncoktatásról való intézményes gondoskodás követelése is.

A tanoncoktatás az 1868. évi XXXVIII.tc. rendelkezése szerint az Ismétlő iskolában folyik / 67.§/, - bár gyökerei messzebbre nyulnak vissza, a XVIII.században elinduló polgárosodás idejére. Első embrionális formáját az 1770-ben Mária Terézia által Budán alapított első Királyi Rajziskola jelentette. Folytatódott az I. Ratio nemzeti rajziskolák felállításáról szóló rendelkezésével. II.József az iparfejlesztés érdekében szigo-

ruan kötelezővé tette a tanoncok részére a vasárnapi rajziskolák látogatását.

A II. Ratio tovább megy egy lépéssel, s kimondja, hogy a rajziskolákat nem látogató inas nem szabadítható fel. Az 1842-43. országgyűlés közoktatásügyi bizottsága már javaslatot tesz a vasárnapi ismétlő iskolák iparostanulók oktatására való felhasználására. Ezen az országgyűlésen érdemlegesen nem is tárgyalta javaslatnak az alapján jelenik meg az első tanonciszkolai szervezeti szabályzat, melynek alapján Pesten 1845-ben meg is indul a vasárnapi /ismétlő/ iskola keretében a tanoncoktatás, melynek fő célja az írástudatlan iparostanulók megtanítása írni és olvasni.

A provizóriumi idők bécsi tanügyi hatóságai városokban elrendelik az iparostanoncok oktatását a vasárnapi ismétlő iskola keretében, két órát általános elméleti tárgyak oktatására, két órát rajzoktatásra kell fordítani, - mondja a rendelkezés.

A kapitalista fejlődés azonban egyre nagyobb igénnyel lép fel a tanoncoktatásnak az általános irányu ismétlő iskola keretéből való kiszakítása, az önálló tanonciszkola felállítása érdekében, mely egyedül tudná megvalósítani az elengedhetetlenül szükséges szakmunkásképzést.

A tanítótság körében nagy táborra van az önálló tanoncoktatás megteremtésének. Szaklapjainkban komoly, a való helyzetet feltáró tényanyagot közölnek cikkiróink, melyben egyrészt az általános irányu ismétlő iskolákban folyó iparos tanoncoktatás eredménytelenségét állapítják meg, másrészt a hazai ipar fejlesztésének alapját tevő korszerű szakmunkásképzés szükségességét igazolják. A hazai ipar fejlesztésének útját a külföldivel szemben a következőkben látják:

"Legsikeresebb eljárás lenne gyár ellenében gyárat állítani... hanem ehhez temérdek pénz kell; sőt ez sem elég. Temérdek szak-képzett munkás kell, mert a gyárakban is a jó munkás a gépek lelke. Tehát ismét csak ott vagyunk, hogy az iparoktatást kell emelnünk és népszerűsíteniünk, különben nem versenyezhet kézműiparunk a külföldi kézműiparral.....!"

"Hanem ami az oktatást illeti, ehhez tanerő kell, ezt külföldről beszerezni egy-két helyre lehet, de ezer meg ezer helység számára nem. Az oktatásban tehát végre is a néptanítóknak kell a fő tényezőknnek lenni!" - írja többek között Kubinyi Lajos 1876-ban: Iparunk jövője a néptanítók kezében című cikkében. / NL. 1876.évf.381.p./

A kultuskormányzat is hathatós segítséget ad ebben az időben a hazai tanoncoktatás korszerűbbé tétele érdekében. Ilyen irányú tapasztalatszerzés érdekében többeket tanulmányutra küld ki a fejlettebb iparral rendelkező országokba, elsősorban Németországba. Ezek közül dr.Nágel Rezső főtanító könyvet is ír, melyben közli az iparoktatás területén szerzett külföldi tapasztalatait. Megállapítja, hogy Németország különböző államaiban is a továbbképző ismétlő iskolákban folyik az iparoktatás. Már bevezetőjében felhívja azonban figyelmünket: "Jól meg kell különböztetni az általános továbbképző iskolákat az iparos továbbképző /ismétlő/ iskoláktól. Az előbbiek a népiskola szervezetének egyik tagját képezvén oly céllal állíttatnak, hogy azon ismeretek és ügyességek, melyeket a népiskolában nyertek a növendékek, szilárdíttassanak, és bővítettessenek, miközben azonban külön szakra nem oktatják."

Az iparos továbbképző /ismétlő/ iskolákban azonban a fiatal kézművesek szabad óráik alatt oly művelődést kapnak, mely külön iparágaiknak felel meg. Habár itt az általános humanisztikus irányt sem hanyagolják el, a főszólyt mégis a gyakorlati irányra fektetik. Megírja, hogy ezen iskolák látogatása nem kötelező. Kiemeli még, hogy az iparostanoncoktatás alapja a rajztanítás, melyre a német államok mindegyikében nagy gondot fordítanak. Ezért a rajzoktatásra már a népiskolában is különleges figyelemmel vannak. Megfelelő tanerő képzéséről eleve gondoskodnak és a rajzoktatáshoz szükséges taneszközöket feltétlenül biztosítják. Bizonyára a hazai felemás állapotok megváltoztatását célozza az a kiemelése is, hogy a német államokban az iparoktatás sikerét a fenti feltételek biztosítása mellett egységes szervezés és vezetés biztosítja. /NL.1878.évf.11.sz. 223.p./

Nagy a valószínűsége annak, hogy az első lökést az általános irányu ismétlő iskola és az iparostanonc-oktatást különválasztó intézkedésekhez ezek és a hozzá hasonló németországi tapasztalatok adták. 1877-ben a az új népiskolai terv kiadásával egyidőben, - mely továbbra is az általános iskolai irányu ismétlő iskolák anyagát adja -, a 10/23042 sz. rendeletével a VKM tanonciskolai szervezetet ad ki, mely szerint van:

1. Két évfolyamu iparos tanonciskola - melyet azonban megelőz egy előkészítő évfolyam -.
2. Háromévfolyamu tanonciskola.

Az ipariskolai bizottság, mely kidolgozta az első ipariskolai szakoktatás szervezetét, javasolja a II.-III. évfolyamban az ipari szakismereteknek megfelelő természettannak 2-2 órában, a

rajznak 3-3 órában, a közismereti tárgyaknak 5-5 órában és vasárnap 1 órában a hittan fakultatív tanítását. Más szaktárgyai nem voltak ezen első iparostanonc iskolának, de kétségtelen tényként kell elkönyvelni, hogy az általános irányu ismétlő iskolának első szakirányu differenciálódását jelentette még akkor is, ha kevés szaktárgya és egyéb körülményei miatt a gyakorlatban továbbra is ismétlő iskola jellegű maradt.

Az 50-es és 60-as években a valóságban csak a vasárnapi ismétlő iskolákban úgy-ahogy folyó városi tanonciskolai munka, amint látjuk, tovább fejlődik, és 1868-tól kezdve a XXXVIII.tc. értelmében elkezdődik a tanonciskolák szervezése. A valóság azonban az, hogy ebben az időben csak nevükben különböznek a népiskolai ismétlő oktatástól. Céljuk továbbra is az volt, hogy a tanulók hiányos elemi iskolai képzését folytassák, kiegészítsék. A rajzoktatásról, ipari szakismeretek oktatásáról, a fennálló tárgyi és személyi feltételek hiányában csak az 1872. évi VIII.tc. értelmében lépett volna tovább, amely már külön tanonciskolák felállításáról intézkedik, de a törvény végrehajtási utasítása nem jelenik meg, s így természetesen a megvalósulás késik. Az 1877. évi 10/23042 sz. rendelettel kiadott tanonciskolai szervezet, amint a fentebbiekből kitűnik, - már komoly lépés volt a teljes megvalósulás felé, ez azonban csak a kezdet volt, melynek a végső betetőzését a kapitalista fejlődés szükségszerűen az általános irányu ismétlő iskola és a tanoncoktatás végleges elválasztásáig vitt.

Az iparostanuló-képzés végleges kiválása az Ismétlődő iskolából:

1884. XVIII.tc.

Az 1877. évi szeptember hó 10-én kelt 23/042.sz. korm.rendelet volt az első lépés, amely az általános irányú ismétlődő iskolák alapvető differenciálódásához vezetett, mert megadta az ideiglenes tanonciskolai szervezetet. A gyakorlati tapasztalat azonban azt mutatta, hogy sem a végrehajtás utasítás nélkül megjelent - a tanonciskola állítását elrendelő 1872.évi VIII.tc.-nek, sem az azt követő 1877.évi kormányrendeletnek nem volt kelendő eredménye. A felekezetek, a városi és községi hatóságok igen huzódostak az újabb terhet jelentő tanonciskolák állításától. A mesterek pedig többségükben oly irányban próbálták befolyásolni az ügyet, hogy a vasárnapi ismétlődő iskolák maradjanak az iparoktatás színhelyei és a tanoncok hétköznapi munkaidejét ne csökkentse az iskolabajárás kötelezettsége.

Az ipar fejlődésének fokozott üteme azonban a szakmunkás-képzés színvonalának intézményesbiztosítását követelte meg, s így a VKM 1883. év augusztus 3-án kelt 26130 sz. rendeletével, melyet a törvényhatóságok közigazgatási bizottságaihoz intézett, elrendelte a tanonciskolák felállítását minden olyan községben, ahol legalább 30 ipari tanuló találtatott. Ezen rendelet egyben elkülöníti az iparitanuló-oktatást az általános irányú ismétlődő iskolai oktatástól:

"Miköz a fennforgó ügy érdekében mindezeket célravezetőnek találtam, egyszersmind ezáltal elkülönözni kívántam az iparos tanulók tanítási módját a népoktatási törvényben megállapított ismétlődő iskolai tanítástól. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az 1868. évi

XXXVIII.tc. 50. §-ában elrendelt ismétlő iskolai oktatás azok számára rendeltetett, kik hatévi tanfolyamban megszabott mindennapi elemi iskolázást befejezték és a közfoglalkozásokra utaltattak; holott ez iparostanulók, kik ipari szakpályára léptek az ide tartozó ismereteiket a hatévi tanfolyamu elemi iskola bevégezése után az 1872.évi VIII.tc. 42.§.a. pontja alá foglalt ipariskolában szerezhetik meg a kell, hogy ott szerezzék meg."

A VKM rendelete részletesen intézkedik a továbbiakban az iparostanonciskola összes szervezeti kérdéséről. A II. alatt közölt Rendtartási Szabályok 3.§-a azonban még megengedi bizonyos esetekben az ismétlő iskolába való járást. Erről így intézkedik: "Az iparostanulóknak az u.n. ismétlő iskolába járást csak olyan városokban engedhetik meg, ahol számukra még rendes iskola nincs." Ez az intézkedés számol a reális helyzettel, mely még sokáig fennáll hazánkban.

Maga az 1883. évi szervezet és tanterv egészen 1924-ig volt érvényben. Az 1884. évi XVII. tc. törvényerejű intézkedései véglegesen törvényessé teszik az iparoktatás és az ismétlő iskolai oktatás szétválasztását. Ez valóban üdvös hatású volt az iparostanonc oktatás színvonalának emelésére, de az igazság kedvéért meg kell említeni, hogy teljes végrehajtása sohasem következett be. 1896-ban pl. még mindig 31 olyan községet mutat ki a statisztika, mely nem tett eleget tanonciskola felállítására irányuló törvényes kötelezettségének, és itt 26136 tanoncnak még mindig ismétlő iskolába kellett járni. Ugyanezen statisztika szerint a gyáriparban alkalmazott 15 évnél fiatal-

labbb női alkalmazottak közül -tanonciskola híján - 2042 látogatta, 5095 pedig nem látogatta az ismétlő iskolákat.

Ime a valódi kép: törvények meghozattatnak, az uralkodó ipari és mezőgazdasági tökések figyelembe vétetnek. Eredmény: sok-ezer fiatal megfosztása az általános és szakműveltség megszerzésétől.

Az általános irányú Ismétlő iskolák eredménytelenségének okai
a 80-as években

Az iparostanoncoktatás kiválása az ismétlő iskolai oktatásból nem javított az ismétlő iskola helyzetén. A 80-as évek miniszteri jelentése szerint az Ismétlő iskola látogatottsága 60,58 %-os volt. Ha ennél a statisztikai adatnál figyelembe vesszük a korabeli cikkek adatait, hangulatát, bizony meg kell állapítani, hogy ez igen szépen kikerekített s a való helyzetet nem fedő adat. Pedig az alaptörvény gondoskodott a büntető szankciókról, s a miniszteri rendeletek alapján az állami és egyházi szervek is szorgalmazták a beiskolázást, legalább is papíron "fedték" magukat. Ezeket - a beiskolázás végrehajtását sürgető - tanfelügyelői, egyházmegyei körrendeleteket szétküldték, de kevés fogamatjuk volt. Ennek alapvető oka a nép általános szegénységében keresendő. A szülők alig várták, hogy gyermekük felserdüljön, és napszámba küldhessék. Az olcsó gyermeknapszám abban az időben beletartozott a nagybirtok, a gyár kalkulációjába. Beletartozott a családi számvetés kalkulációjába is, mert a munkanélküli apa keresete helyett sok esetben az alighogy felserdült 10-14-éves családtagok krajcáros napszámbére jelentette a mindennapi kenyeret.

A hivatalos eljárások eredménye, melyeket a tanítók jelentése alapján az iskolaszék folytatott le, majdnem a semmivel volt egyenlő, mert az iskolaszék tagjai túlnyomórészt a gyermeknapszámot igénybevevő, gyermekkorú cselédek felfogadó kulákgazdák voltak, akik a maguk vagy hasonló vagyoni helyzetben lévő zsirosparasztok, uradalmak érdekeit védve nem igen jutottak tovább a büntető szankciók kirovásában, mint a "tapintatos"

figyelmeztetés vagy a semmit sem jelentő 50 krajcáros büntetés kiszabásának határozatba foglalásánál. A tulnyomó többségben egyházi kézen lévő népiskolák tanítói felett ugyeszólván korlátlan ur volt a plébános elnök vezette zsíros parasztságból álló "választott" iskolaszék. Ezekkel szembeszállni lehetett, de nem volt ajánlatos, mert a beiskolázást végrehajtani akaró tanító olyan hatalommal találta magát szemben, mely nem volt válogatós eszközeiben, s nem egy tanító keserves vesszőfuttatása canos-sajárása volt előttük elrettentő példaként. Az igazság kedvéért nem tagadhatjuk le, hogy a mindennapos iskoláztatásért minden akadály ellenére is harcba szálló tanítók, az ismétlő iskolai tanulók beiskolázásával kapcsolatban a fenti és sok egyéb ok miatt sokkal engedékenyebbek voltak.

Nem hallgatható el azonban az ismétlő iskolák hiányos látogatottságának okai közül az általánosnak ugyan nem mondható, de sok helyen panaszra okot adó rossz bánásmód sem, melyben az amugyis agyonterhelt tanítók részesítették a kamaszkorban lévő ismétlő iskolai tanulókat. Az ezekkel való egyéni bánásmód egyrészt legtöbb helyen a nagy létszámnál fogva lehetetlen volt, másrészt az elemi iskolai módszertől semmiben nem különböző helytelen tanítói módszerek megutáltatták az ismétlő iskolai tanulókkal a tanulást.

Figyelemre méltóak azok a gondolatok, melyek kitűnnek e kor haladó pedagógiai cikkeiből. Ezek szerint a rossz módszerek javíthatóak, ha a tanító figyelembe veszi az ismétlő iskolai tanuló korát, értelmi fejlettségét és valószínű foglalkozási ágát.

A sok irányból jövő javaslatok egybehangzóan tűzik ki azt a célt, hogy az ismétlődő iskola hidalja át az iskola és az élet közötti kétségtelenül meglévő űrt. Ennek megoldását egyöntetűen az általános irányú ismétlődő iskola gyakorlati irányba való fejlesztésében látják a kor haladó pedagógusai. Ezeknek a célkitűzéseknek a megvalósítása nagyban csökkentené a mulasztások magas százalékát az ismétlődő iskolákban.

Az Ismétlődő iskola gyakorlati irányu fejlesztésének előtérbe jutása

Az 1884. évi XVII.to. értelmében az ismétlődő iskolák rendszeréből végleg kivált az iparostanoncoktatás. Ennek az iskolának céltudatos fejlesztése sok sikert hozott. Az egységes irányítás megteremtése eredményesnek bizonyult.

Az általános irányu ismétlődő iskolák helyzete a tanoncoktatás kiválása óta azonban nemhogy javult volna, hanem romlott. Ez szükségszerűen következik abból a tényből, hogy az egyre jobban nekilendülő, az iparfejlesztést irányító tényezők valóban nagy gondot fordítottak, főleg városban, a szakmunkás utánpótlást és ezen oktatás színvonalának emelkedését egyedül biztosítani tudó iparostanoncisiskolákra.

Az általános irányu ismétlődő iskolák tanulóinak túlnyomó többségét 1884-től főleg a falusi fiatalok adták, akikkel a törődés nem volt szívügye a kormánynak. Az a statisztika azonban, melyet 1888-ban a közoktatásügyi miniszter terjesztett a parlament elé - többek között az ismétlődő iskolák helyzetéről -, megdöbbenetette az illetékeseket: "Az ismétlődő tankötelesek aránya nem kedvező. ... Míg a mindennapos tankötelesek közül 86,52 % arányában 1,501,666 tanuló járt iskolába, az ismétlődő tankötelesek közül 66,58 % arányában 427.711 tanuló." Ezek az elszomorító adatok, az egykoru tanügyi lapok tanubizonyossága szerint, nagy polémiait indítottak el az ismétlődő iskolák eredménytelenségeinek okairól. Abban általában megegyeztek a cikkíró pedagógusok, kulturpolitikusok, tanügyi szakemberek, hogy az ismétlődő iskola célja, ha az eredménytelenség kátyujából ki akar kerülni, nem lehet csupán az elemi iskolában tanultak

üres és nagyon unalmas ismétlése. Alapvető felismerésként szögezték le az ismétlődő iskola reformját elősegíteni akarók, hogy az elemi iskolával szemben, mely csak általános irányban mozoghat, az ismétlődő iskoláknak a gyakorlati irányba kell tovább fejlődniük, hasonlóan más külföldi országok ismétlődő iskoláihoz, az életre kell nevelniük. Ezen az úton, amint az előzőkből kitűnik, már megtettük az első lépéseket a tanoncoktatás önállósításával. Ez azonban nem lehet az utolsó lépés! - hangzott el több oldalról az ismétlődő iskolák gyakorlati irányu fejlesztésének hívei részéről.

Javaslatok hangzanak el a fiúk gazdasági képzésére, a lányoknak szabás-varrás, sütés-főzés, gyermeknevelésre és konyhakertészetre való oktatásáról. Erőteljes az az irányzat, mely az ismétlődő iskolákat a népművelés rendszerébe akarja bekapcsolni stb. Egyszóval a 90-es években általános felbuzdulás tapasztalható az ismétlődő iskola gyakorlati irányba való fejlesztése tekintetében. A megvalósítás módjára igen hasznos, a gyakorlati életben kipróbált javaslatokat sorakoztatnak fel a haladás hívei. Érdekes és egyáltalában nem hagyható figyelmen kívül sokaknak az a megállapítása, mely szerint az ismétlődő iskolában, tekintve a tanulók életkorát, a nevelés elsőbbségét kell biztosítani az oktatással szemben. Ezen általános elgondolások és az azokban megnyilatkozó irányelvek felmérése után, azok megvalósítására tett gyakorlati kísérletek részletes vizsgálata arról győzhet meg bennünket, hogy igen helyes volt az általános irányú ismétlődő iskolák valóságos helyzetét és eredménytelenségét meglátó, az előrehaladást, fejlődést jelentő gyakorlati irány megvalósítását szorgalmazó pedagógusok, kulturpolitikusok,

tanügyi és közigazgatási vezetők törekvése. Világosan látták ezek a haladó szellemű emberek azt az alapelvet, melyet örökségként hagytak ránk, a ma iskolareformját megvalósítani igyekvőknek: Minden végzettség vonzereje és tekintélye attól függ, mire képesít. Ha az illetékes tényezők hallgattak volna a szavukra, ha javaslataik megvalósulhattak volna, akkor nem válhatott volna általános véleményné egy régi tanítónak az az általános, a helyzetet jól jellemző mondása az ismétlődő iskolákkal kapcsolatban: "Ez az iskolafaj, mely teher a tanítónak, nem kell a szülőknek, de legkevésbé a tanulók kívánják..." /NL 1932.évf.23.sz.953.p./

A gazdasági ismétlő iskolák gondolatának felvetése és megvalósulása

Az előzőekben már többször előfordult annak ilyen vagy olyan formában való említése, hogy az ismétlő iskola az életre neveljen, hidálja át az iskola és az élet közötti űrt, vegye figyelembe a tanulók valószínű foglalkozását stb.

Az általános irányu ismétlő iskola első, határozott irányu szakmai képzést biztosító differenciálódása az 1884-ben megjelent XVII.tc-ben öltött testet, mely véglegesen elválasztotta az iparos és kereskedő tanoncoktatást az ismétlő iskolától. A törvény megjelenése után, illetve már előtte és vele egyidőben is, aggodalmas hangok kértek számon az illetékesektől: mi lesz az ismétlő iskolák sorsa falun? Sokan a gyakorló tanítók közül pedagógiai felelősségük tudatában javaslatokat tesznek a tarthatatlan helyzet felszámolására.

Molnár Aladár tátrafüredi tanító pl. emlékiratot terjeszt fel Eötvös József VKM és Gorove István földműves-, ipar- és kereskedelmügyi miniszterhez az "alsóbbfoku" gazdasági és iparos szakiskolák megszervezése ügyében. A 12-15 év közötti tanköteles fiatalok számára. Igaz, a javaslattevő az 1868. XXXVIII.tc. 48.§-a alapján, a minden hatezer lelket számláló községben megszervezendő és a népiskola hat osztályára épülő u.n. felsőbb népiskola három évfolyamát kívánta az alsóbbfoku gazdasági és ipari szakképzés számára megnyerni, de mivel az a gyakorlatban sohasem vált életképessé, így a javaslatban lévő gondolatok az ugyancsak háromévfolyamu, a népiskola hat osztályára épülő ismétlő iskola gazdasági irányuvá fejlesztésének lettek elsőszámú kutforrásává.

A javaslattevő hivatkozik a fejlett nyugati országok példájá-

ra, ahol intézményes gondoskodás történik a nép foglalkozásához elengedhetetlenül szükséges szakmai ismeretek tanításáról általánosságban a 12-15 éves korban. Szerinte az feltétlenül követendő példa hazánkban is, mert "csak azon nép lehet önálló, mely saját esze s munkája után képes megélni, s a kör igényelte minden szükségét fedezni". A továbbiakban kifejti, hogy népünk eddigi rendszertelen népiskolai oktatásának a gyakorlati életben vajmi kevés látszatja van. Ennek okát a következőkben látja:

1. A népiskolában eddigelé a vallástanításon kívül ugyyszólván csak írni-olvasni tanítottak.
2. Rövid a 3-4 éves tanulmányi idő.
3. Végre a harmadik és talán a legfőbb hiány, hogy a népiskola növendékei leendő életfoglalkozásukra semmi oktatást nem nyertek. Éppen azon ismeretekből nem szereztek semmit, melyekre egész életükben a legnagyobb szükségük van.

A szükséges gazdasági szaktanítóképzést külföldi tanulmányutak segítségével elengedhetetlennek tartja. Haladó szellemű felfogásából fakadóan a természettudomány tanításának előtérbe helyezését szorgalmazza.

Mindent egybevetve Molnár Aladár emlékiratának gondolatai követőkre találtak, s ha nem is azonnal, de pedagógiai gondolatainak vetése szárba szökken, s gondozására a legmostohább körülmények között is sok ezer lelkes pedagógus vállalkozott akkor is, és kell vállalkozzék ma is, mert gondolatainak megvalósítása a ma mezőgazdasági szakmunkásképzés gyakorlati megteremtésének is feladata, a falusi továbbképző iskolák keretein belül.

Igaz mindezekhez képest, jelenti ki, az 1868. évi alaptörvény

haladást jelent, de nem olyat, melynél megállhatnánk. Kivánatos, hogy "minden vidéken a népnek ottani fő életfoglalkozásához mért szakiskolák állittassanak." A továbbiakban részletesen kifejti, hogy főleg gazdasági irányu alsófoku szakiskolákra van szükség. Érdekesen szövi bele indoklásába egy csehországi utazási élményét, mely alkalommal egy osztrák és egy morvaországi képzett, gyakorlati gazda arról beszélgetett, hogy a politikailag felszabadult Magyarországga a gazdasági versenyt csak úgy tudják kiállni, ha azt a kb. 50-éves előbbrehaladottságot megőrzik, ami jelenleg a két nép gazdasági kulturáltsága között fennáll. - Felelőssége teljes tudatában teszi fel a kérdést a lelkes néptanító: "És mit tettünk mi? Fájdalommal kell megvallanunk, hogy ugy maga a nemzet, mint az iskolákat tartó egyházi és világi testületek mindenről inkább gondoskodtak, mint a népnek gazdasági oktatásáról." Javaslatának további részében a pénzügyi akadályok leküzdésére és a helyi adottságok figyelembe vételére ad hasznos tanácsokat, és óva int a külföldi földműves iskolák szolgái lemásolásától. / NL 1869. évf. 595.p./

1886-ban Hochschild Lajos tanító már élesebben veti fel a kérdést a Néptanítók Lapja hasábjain: "Azt hiszem, hogy a kereskedő és iparostanuló iskoláinak szervezése nem képezheti az ismétlődő iskola reformjának végső láncszemét. Meggyőződésem szerint éppen olyan ember gondozást és tökéletes szervezetet érdemel a földműves fiuk továbbképzése, mint az előbbieké... nyerjen is olyan határozott irányt, megfelelő utasítást és tantervet, mint amazok. A mai korban a szakképzett gazdaember jelentékeny tényező. Nemzeti jólétünk alapját, a földművelést ezek teljesítik! Hogy elértük-e a javulást e téren? Megmondja a sok-sok értéktelenül heverő sivatag

és mocsár. Termőképesse kell tennünk ezeket. Azonban erre nem csupán veríték, hanem értelem is szükséges." A továbbiakban fejtegeti, hogy az észszerű gazdasági javulást sem a gazdasági egyesületek, sem a gazdasági intézetek nem képesek keresztül vinni, hanem "a népoktatás, mégpedig mivel ennek ellenében támasztott gyakorlati irány súlypontjának az ismétlő iskolában kell lennie, úgy csak ez, karöltve a mindennapi iskolával fogja megadni a gyökeres átalakulást, mert csak ez vonhatja be a nép egész zömét az okszerű gazdaság reformjába. Ezen iskola célszerű megszervezésére pedig szükség van falukon és városokon." Szép szavakkal buzdítja tanítótársait, a gazdasági ismétlő iskolák gondolatának megvalósítására: "Elsősorban mi magunkat nyerjük meg az ügynek, lelkesedésünk lesz a verőfény, mely életre fogja kelteni a még csirájában lévő ügyet.

/ NL 1886.évf. 425-444.p./

A lelkes felhívás után meglehetősen hűvös hangulatot kelt az 1886.évi augusztusi országos tanítógyűlés elé terjesztett, s a reális helyzetet figyelembe vevő javaslat hangja az ismétlő iskolai oktatással kapcsolatban: "Sajnálattal kell kijelentenünk elsőben is azt, hogy az ismétlősök oktatását illetőleg nagy igényekkel nem léphetünk fel. Nem azért, mintha tanítói karunk tekintélyes többsége nem volna képes a helyes oktatásra, hanem részint népünk nagyrészenek szegénysége, részint egy nagy részének és igen-igen sok községi előljáróságnak indolenciája miatt". A továbbiakban az iskolakötelezettség meg nem valósításának a fentiekben ismertetett okait taglalja, majd felteszi a kérdést: "Hát abbahagyjuk?... Nem biz azt, hanem alkalmazkodjunk a viszonyokhoz". Hogy ez mit jelent a Szeged-környéki általános irányu ismétlő iskolák 5 hónapos, két rajos tanítási tervéből láthatjuk, a maga elszomorító valóságában. Az or-

szágos tanítógyűlés elé terjesztett javaslat hasonló módosítást ajánl, bár formailag megtartani kívánja a háromévfolyamos ismétlő iskolai tanfolyamot, ezért a reális helyzet alapján a következő felosztásban javasolja a megvalósítást:

A tanítógyűlés javaslata

I. évfolyam

A semmi előleges képzettséggel nem bíró, vagy csak I. és II. osztályokat így-amúgy végzett ismétlő iskolai tankötelesek részére.

II. évfolyam

A már az egy évig ismétlő iskolába járt növendékek és a népiskola IV. osztályát végzettek számára.

III. évfolyam

A II. évfolyamot végzettek és a népiskola VI. osztályát elvégzett tanulók részére.

Nagy erénye a javaslatnak:

1. Részletesen közli az egyes évfolyamok részére a tanítandó anyagot és a használandó tankönyvek jegyzékét. Ez abban az időben nagy segítséget jelenthetett a korabeli, sok helyen minden képesítés nélkül tanító iskolamestereknek.
2. Egész évre ki akarja terjeszteni, - a gyakorlatban tulnyomó többségben többhónapos időtartamu és a vasárnapi iskola keretében megoldott - ismétlő iskolai oktatás időtartamát. A tanítási órák számát minimálisan heti 5 órában javasolja megállapítani. / A gyakorlatban folyó 2-órás vasárnapi oktatási időtartammal szemben. /

A kívánalmakat határozottan leszögezi, mert mint mondja: "Ha akarjuk a nemes célt: akarnunk kell annak nemes eszközét is, az időt."

Mindazokat a tantárgyakat javasolja megtartani, amelyeket az 1868. évi alaptörvény alapján megjelent tanterv előír. Nagyon tanulságos és alapos pedagógiai céltudatossággal válogatja ki az anyagkomple-xumot az egyes "speciális" évfolyamok számára.

Az összeállított tantervi anyag alábbi pontjai már utalnak az ak-kor már meglévő ipariskolai differenciáltságra és a csirájában meg-lévő gazdasági irányú szakképzésre.

I. évfolyam

Gazdasági és különösen kertészeti gyakorlatokat végez-nek az iskolakertben, faiskolában, az őszi, tavaszi és esetleg nyári hónapokban: a fiúk a gyümölcsös, a lányok pedig konyhakertészetet üzven. Vagy olyan városi he-lyeken, hol a földművelés lehetetlen, - ipari ismerete-ket szereznek.

II. évfolyam

Gazdaság és kertészettan. A főszűly itt a gyakorlatra fektetendő, azonban szükséges, hogy a gyakorlatot elmé-leti utasítások is támogassák. Ez okból tárgyalassák: a földművelés, talajjavítás, növénytermelés, rét és le-gelőművelés, gazdasági állattenyésztés; továbbá a kony-hakertészet, szőlőművelés, borkészítés és kezelés és a gazdasági fatenyésztés is. - Lányoknál csak konyhaker-tészet és selyemhernyó-tenyésztés.

III. évfolyam

/városon/

Rajzoktatás /amire falun a többi gazdasági anyag miatt nincs idő./

Befejezésként a javaslatban ez áll: "Ezeket láttuk szükségesnek elmondani szorosan az adott viszonyokat tartva szem előtt, komoly tekintettel csupán a kivihetőségre. Sokat kívánni ~~néz~~ lehet és nagyszabásu tanterveket is lehet készíteni, de ki sokat markol, keveset fog" - bölcs idézettel zárja sorait a jelentés.

Kétségtelen, hogy az 1886. évi országos tanítógyűlés elé terjesztett javaslat sok értéket tartalmaz, oktatási és nevelési szempontból is, de megvannak benne a kor művelődési szemléletéből fakadóan azok a negatívumok, melyek az egész akkori iskolapolitikánkat áthatották, nevezetesen:

1. Az idealista alapon álló vallás erkölcsi nevelés mindenhatóságában való hit, amelyre így utal! Egyszer mindenkorra megjegyezzük még azt is, hogy a lélek- és szívnemesítés céljait kiválólag szolgáló vallásoktatást mulhatatlanul szükségesnek tartjuk az ismétlősöknél is!"
2. Az egy és oszthatatlan politikai magyar nemzet alapján álló erőszakos, az iskolákon keresztül elsősorban biztosított magyarosítás tendenciája:

L.: I.évfolyam: 9. A nem magyarajkuak még a magyar beszédben is gyakoroltatnak.

II.évfolyam: 5. Magyarország történelme /kizárólag szellemtörténeti alapon./

/ NL. 1886.évf. 25.sz. 193.p./

A feudálkapitalista uralkodóosztály szerepe a gazdasági ismétlődő iskola megvalósításában

1895. - Az egész esztendő az egy év múlva megrendezendő Millenniumi Ünnepek előkészítésének befejezését célzó munka jellemzi. Az uri Magyarország vezető politikusainak mindegyike tenni akar valamit emlékeztetésre ebben az évben, hogy tette, intézkedése felsorakozzék az ezeresztendő haza megünneplésének emlékei közé. Időszzerű volt, hogy a népoktatás területén is történjék valami. A magyar népoktatás lassu fejlődéséről, holtponton való stagnálásáról vallottak - többek között - a fentiekben idézett reformtörekvések javasloi, s a meg nem valósulás tényei...

Bánffy Dezső, a miniszterelnökké vált "dobokai basa" kemény kézzel fogta az ország gyepölőjét, s biztosította a feudálkapitalista Magyarország uralkodó osztályainak érdekeit a szó szerint vett értelemben: tűzzel, vassal is!

Az 1879-80. évi kapitalista világválság nagy letargiájából alig-alig ébredező ország vezetői is rádöbbsentek arra, hogy azok a középkori állapotok, saját uralmuk érdekében fenn nem tarthatók, melyek a magyar mezőgazdaságot egészen a legutóbbi időig jellemezték, melyek következtében megbukott az ország mezőgazdasági termelése a fokozódó kapitalista világversenyben. Sorra kerülhetett tehát a régóta és sokak által sürgetett iskolareform kérdése is, melynek feladata a magyar mezőgazdasági munkások szaktudásának növelését célozta elsősorban. A fejlődés szükségessége, a politikai helyzet kedvező alkalmat teremtett a mezőgazdasági szakoktatás reformjára, többek között a gazdasági ismétlődő iskolák megvalósítására. A régóta esedékes iskolareform bekövetkezése igazolta, hogy a kapitalizmusban nem a munkásnak, mint embernek, hanem

az embernek, mint munkásnak szükségletei számítanak.

1895. szeptember 10-én Bánffy miniszterelnök Szilágysomlyón választási beszédében bejelentette nagyszabású kormányprogramját, és ezen belül a hazai népoktatás továbbfejlesztését, többek között a mezőgazdasági szakoktatás reformálását: "A mezőgazdasági szakoktatás terén is sok teendő vár a kormányra. Reformálni kell az egész gazdasági tanügyet". Óvatos ember lévén, azonban így folytatta: "Mi azonban ezt a reformot fokozatosan kívánjuk létesíteni, a gazdasági ismeretek terjesztésére helyezvén a fő súlyt ... "

A miniszterelnöki bejelentést követte a tett, és Wlasics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter még abban az évben a közoktatás állapotáról szóló XXIV.sz. jelentésében a parlament előtt ismertette:

1. a gazdasági irányú felső népiskolák szervezéséről;
2. a gazdasági irányú ismétlő iskolák megteremtéséről szóló törvényjavaslatot.

Az elsőről csak annyit, hogy elhatároztatott, de a gyakorlatban soha életképessé nem vált a gazdasági irányú felső népiskola. Pedig helyesen a középparasztság /20-25 holdas/ fiataljai részére akart 2 évi elméleti és 1 évi gyakorlati időtartammal korszerű mezőgazdasági szakoktatást biztosítani. A javaslat az iskola mellé 30-40 holdas mintagazdaságot és teljes ellátást biztosító internátust tervezett. A javaslat valóra váltása esetében hasznosan szolgált volna középparasztságunk mezőgazdasági ismeretekkel való ellátását. - Így visszatekintve látjuk, hogy az egész bejelentés a gazdasági irányú felsőbb népiskolák bejelentésére vonatkozóan nem volt egyéb, mint nagyhangú és minden pénzügyi alapot nélkülöző nagyuri kortesfogás.

Annál érdekesebb a reális alappal rendelkező, a tömegek alsó-foku mezőgazdasági szakoktatását biztosítani tudó gazdasági ismétlő iskolára tett javaslat, melyből kitűnik, hogy jól tájékozott, gyakorlati pedagógusok tervei alapján készült. Ha megfigyeljük az előzőekben ismertetett, gyakorló pedagógusok által a gazdasági irányu ismétlő iskolára tett javaslatokat, azoknak minden jó gondolatát megtaláljuk benne. A javaslat szó szerinti szövege a következő:

A gazdasági irányu ismétlő iskolák

".... Hasonlóképpen a földműveléssel foglalkozó nép érdekeit szem előtt tartva szándékozom az ismétlő iskolai oktatást is újraszervezni. Erre vonatkozólag is megtörténtek már az előmunkálatok. Az ismétlő iskolák eddig legnagyobb részt csak papíron voltak meg. A nép nem ismervén különösebb jelentőségét az elemi iskolai kényszernek eleget téve, újabb kényszer nélkül nem küldte abba gyermekeit, abban a korban, mikor már otthon hasznos lesz.

A gazdasággal foglalkozó népmilliók gyermekeinek ismétlő oktatásáról éppugy kell gondoskodni, mint ahogy az 1884. évi XVII. tc. alapján álló iparostanonc iskola gondoskodik az iparos osztály gyermekeinek oktatásáról.

Ezen gazdasági irányu ismétlő iskolák megvalósítását a következőképpen tervezem. Minden olyan községben, melynek lakosai túlnyomó részben földművelők, s ahol legalább 3-tanítós népiskola van, a község köteles gazdasági irányu ismétlő iskolát felállítani.

Ebben ismétlődő tanköteles fiukat októbertől márciusig heti 5 órában a gazdasági alapismeretekre egy e végből szerkesztett olvasókönyv alapján oktatjuk.

Tanulnak ezen kívül: földrajzot, történelmet, polgári jogokat és kötelelességeket, számtant.

A tavaszi hónapokban lehetőleg szintén heti 5 órán át / már t.i. amennyiben a helyi viszonyok ezt kivihetővé teszik, de különben legalább a törvény szerint kötelezett heti 2 órán át a reggeli órákban / kizárólag gyakorlatilag oktatunk a gyümölcsészet, kertészet, szőlészet és esetleg a méhészetből. A leány ismétlődő tankötelesek pedig konyhakertészetből, később női kézimunkából oktatnak. A tanítók megfelelő képzéséről külön fogunk gondoskodni. A gazdasági irányú iskola tanítói tiszteletdíjban fognak részesülni. Fedezetet a Mezőrendőrségi Törvény alapján befolyó díjak és büntetéspénzek, a községi járulékok, az államsegélyek képeznek.

Erre szolgálnak az állami költségvetésben e címen felveendő összegek.

A gyakorlati tanításra szükséges alkalmas területekről a községek kötelesek gondoskodni. Az ismétlődő iskolák ilyképp leendő életbeléptetése fontos a nemzeti oktatás szempontjából is, amennyiben a nemzetiségi vidékeken hivatva lesz az elemi iskola hat osztályában szerzett magyar nyelvi ismeretet a 12-15 éves ifjakban annyira megszilárdítani, hogy az elemi iskola hatása teljesen biztosított.

Nem marad el a miniszteri bejelentés visszhangja. A korabeli

tanügyi folyóiratok mind elismerőleg írnak az iskolareformról. Kiemelik annak jelentőségét, és dicsérik gyakorlatias irányát, mely - mint írják - a tanítók régi óhaját valósítja meg, s valóban a nép érdekét szolgálja. Jellemző a kor kulturpolitikájára, hogy kiemeli ezekben a pozitív értékelésekben az ismétlődő iskolákon keresztül megvalósítható magyarosítás lehetőségét is, és hiányolja a hitoktatásról való gondoskodás szószerinti intézkedését. Halász Ferenc miniszteri osztálytanácsos /Wlasics miniszter tanácsadója / kommentálja először a miniszteri intézkedést a gazdasági ismétlődő iskolák vonatkozásában. Helyes irányu, szakszerű vizsgálatában rámutat az ismétlődő iskolák eddigi eredménytelenségének okaira. Helyesen állapítja meg, hogy "... a földműveléssel foglalkozó népmilliók érdekeire, a népoktatás keretében eddig vajmi kevés tekintet volt ..."

Vázolja a gazdasági szaktanítók képzésének tervét, díjazását, mely hasonló lesz az ipariskolai tanítók kiképzéséhez, díjazásához. Reményét fejezi ki a gyakorlati megvalósítás sikere tekintetében, de nem tud szabadulni a mindenáron való magyarosítás gondolatának rabságától ő sem, a kétségtelenül kiválóan képzett szakember, kulturpolitikus. A felsorolt, valóban pozitív vonások, pedagógiai elgondolások mellett legfontosabbnak tartja: "E gondosan előkészített szervezet becses szolgálatot teend, hogy a nem magyar ajkú ifjúság az elemi iskolai 6 évi tanfolyamon túl még 3 évig maradjon a hazafias nemzeti irányu népnevelés hatása alatt. Nem kétkelhetünk, hogy tanítóink nemes buzgalommal fognak apostolkodni az előttük megnyílt új hatáskörben, mert ezáltal nemcsak saját érdekeiket mozdítják elő, hanem egyszersmind nagy nemzeti érdekeket visznek előre. Ugy legyen!"... /NL 1896.45.sz. 6.p./

Ugy lett! A nemzetiségi vidékeken milliókat öltek az állami iskolák létrehozásába, a gazdasági ismétlő iskolák életrehívására, s eredménye:

1. A nemzetiségi ellenállás fokozódása, a nemzetiségek elszakadási törekvéseinek csúcspontjára jutása.
2. Az Alföld tanyáin, a Dunántúl községeiben, ahol ugyszólván semmit sem tettek az iskolákat kezükben tartó egyházi hatóságok az újabb költséget jelentő gazdasági ismétlő iskolák felállítására, megszervezésére, - nem jutott erő a kormányzat részéről, hogy rászorítsák a népiskolákat fenntartó egyházi és községi hatóságokat a nép felemelkedését, gazdasági kulturáltságát biztosítani tudó gazdasági ismétlő iskolák állítására. Ha mégis, a milleniumi idő lelkesedése jó néhány száz tanító szorgalmas munkája létre is hozta egyes helyeken a gazdasági ismétlő iskolákat. Az egyházi hatóságok, községi előljáróságok a nemzeti lelkesedés népoktatásért lángoló szalmalángjának kihunytával egyre-másra szüntették be és szervezték át a "költséges" gazdasági ismétlő iskolákat, a tisztán formalista jellegű, a vallásoktatásban ugyszólván kimerülő általános irányú ismétlő iskolákká.

Stark Mária tanítónő lelkesedéssel üdvözlí a Néptanítók Lapjának hasábjain Wlasics miniszter népoktatási reformot bejelentő programbeszédét, de abból mint lényegét csupán ezt emeli ki: "A magyar állam előtt nem közönyös a vallásosság, sőt fennállásának leghatalmasabb biztosítékát, minden világi törvénynél nagyobb erejét az igaz, őszinte, a szabadság tiszta levegőjében fakadt önkéntes vallásosságban látja". Nem érti, hogy ezen kijelentést

tevé miniszter a gazdasági ismétlő iskolában bevezetendő tantárgyak között miért nem említi a hit és erkölcs tantárgyat akkor, amikor ez az 1868. évi XXVIII. tc-ben a tantárgyak közül az első helyen áll. "Ezen sürgősen segíteni kell. Segíteni, amíg nem késő!"

Javasolja, hogy az ismétlő iskolai óraterv szerinti 5 órából egyet a hitoktatásra fordítsanak. És fordítottak, hogy amint a felháborodott tanítónő írja, ifjúságunkat megvédjük a századvégi rémektől: a szocializmustól, anarchizmustól... /NL 1896.évf. 52. sz. 3-4.p./

S hogy ez nem sikerült teljesen, az nem az iskolai hitoktatásnak köszönhető, hiszen azt anyagi, illetve kényelmeségi szempontok miatt országszerte nem, vagy csak elvétve egy-két helyen végezték el a hitbuzgónak egyáltalában nem nevezhető lelkeszek. Rábízták a vallásoktatást legtöbb helyen az amugyis agyonterhelt tanítóra.

A millenniumi idők tanítói hangulata. Az iskolareform bejelentésé-
nek hatása

Az ezeréves haza ünneplésének mámoros hangulata idején érde-
mes megvizsgálni a tanítószázad köréből elhangzó nyilatkozatokat. Az
élet nehéz gondjait hordozó néptanítók nem bódulnak bele a lár-
más potemkin-produkciókat felmutató, ígéretésekkel teli kormány-
fői, miniszteri nyilatkozatok által teremtett ünnepi hangulatba.
Felelősségük teljes tudatában tulnyomó többségük azonnal az ünne-
pi év elmúltával, sokan még abban az évben számbaveszik a népok-
tatás eddigi eredménytelenségének kétségtelen tényeit, és az el-
hangzott ígéreteket. Ezek alapján azt fejtegetik a magyar tan-
ügyi lapok hasábjain -szokatlan nyíltsággal -, hogyan tovább?
"Ismét alkullott egy csöpp az örökkévalóság tengerében. Ezred-
ket számáltuk!... alaptőkénk, nemzeti kulturánk, mely a jövő
ezredév záloga lehet - kétségbeejtően csekély" - írja a cikk-
író. /NL 1897.évf.2.sz. 3-4.p. /

Ennek oka szerinte, hogy népoktatásunk eddig csak külső
terjedelmében fejlődött, annak belső fejlesztése elmaradt. Fel-
adatul sokan az iskola belső fejlődését jelölik meg, melyet első-
sorban a tanító személyes buzgalma biztosíthat, de nem egyedül, -
s ezt sokan kifejezésre juttatják-, hanem a társadalom, az állam-
hatalom eddig nélkülözött hathatós támogatásával. Sürgetik a kü-
lönféle köznevelődési egyesületek, takaré- és hitelszövetkeze-
tek, a méhészek, földművelők stb. egyesületének, a dalárdák, az
ifjúsági egyesületek megvalósítását, - főleg falun! Egyszóval az
iskolapolitikának eddigi elzárkózottságával szemben az iskolával,
mint központtal a társasélet megteremtését, mert amint az egyik
cikkíró Széchenyire hivatkozva írja: "Ezek alkalmat adnak az em-

berek összejövételére. Az emberek összehozása pedig eszmecserét idéz elő, és minden eszmecsere a haladásnak és új tetteknek lehet szülőjévé!" / NL 1897.évf.2.sz. 2.p./

Hazafias lelkesedésünket kövesse most a tett: a népoktatás intenzív fejlődése és a pezsgő társadalmi élet megteremtése! - volt az általános jelszó. Az egyik cikkíró megállapíthatóan a tanítóság többségének véleményét fejezte ki ezen utóbbi sorokban összefoglalva az iskolareformmal kapcsolatban szóban és írásban elhangzottakat. Feltűnő, hogy az iskolák intenzív fejlesztése mellett a "pezsgő társadalmi élet" megteremtésének gondolata is általános, és ennek középpontjában az iskolát szeretné látni a közvélemény. Ez a célkitűzés sokmindent takar. Elsősorban azt, hogy ez népiskolával kapcsolatban nem volt, illetve nincs meg. Másodszorban, s erre a korabeli cikkekben, tanügyi javaslatokban sok helyen találunk utalást, megvan, de az iskola által képviselt politikai, erkölcsi és államhatalmi állásponttal szemben a dolgozó nép között egyre szélesedő agrárszocialista munkásmozgalom kéréseiben. Erről Nagy Lajos tanító A szocializmus terjedésének okai és gyógyszerei c. cikkében így ír: "Itt élek az Alföldön, foglalkozásom olyan, mely közeli érintkezésbe hoz a néppel ... elnézem, vizsgálom, tanulmányozom az ijesztő mérvben terjedő szocializmus hódításának okait, amely baj, munkáskérdés alapján Békés, Csanád, és Csongrád megyékben óriási mértékben el van terjedve!"

Cikkének további részében a kor szellemében világítja meg a terjedés okait, és idealista társadalomszemléletének megfelelően egyetlen és nem egyik orvosságaként látja, ajánlja a nép kulturális felemelkedését, mely egyedül is képes a falusi, tanyai népnek az egyházi iskolák segítségével fenntartott feudálkapitalista tár-

sadalmi rend megváltoztatására, gazdasági és kulturális felemelkedésének megvalósítására. Ezt így fejezi ki: "Én egyedül biztos győgszert a helyes nevelés-oktatásban és a helyes mértékben keresztülvitt ingyenes állami oktatásban látnám!" Sokatmondó az állami iskolák megvalósításának óhaja. Forradalmi merészség volt ezt abban az időben, az egyházi iskolák bilimseiben senyvedő tanítók tízezreinek óhaját írásban közzétenni, leírni. A politikai helyzet ebben az időben kedvező. Az állam és az egyház harca zajlik ekkor a politikai életben. Így érthető, hogy ezen óhaj hosszú idők után vezércikk szövegében is napvilágot láthatott. Jogosan veti fel a cikkíró a tézsgyökeres magyarlakta vidékek, főleg az Alföld állami iskolák nélküli kulturálatlanságával szemben a nemzetiséglakta területek sok ezer, sokszor felesleges számú állami iskolákkal való ellátottságát. Nyíltan kimondja: az Alföld népének gyalázatos a helyzete. Nagy községekben egy tanító elé 130-160 növendék jár. Tanyán nem ritka, hanem általános, hogy 120-150 tanulót egyetlen tanító tanít. Jogosan írja: "Ezek nevelése és oktatása nem képezte kiváló gondját az intéző köröknek..."

Érdekes és a közhangulat változását fejezi ki a gazdasági ismétlő iskolákkal szemben, amikor azt írja, hogy felette üdvös és eredményeiben kiszámíthatatlan fontos intézménnyé válhatnak a gazdasági ismétlő iskolák. A továbbiakban bevallja, hogy az általános ismétlő iskolák eddig soha nem feleltek meg a hozzájuk fűzött várakozásoknak. Egyrészt, mert az iskolaköteles tanulók közül csak kevesen látogatták, másrészt mert tanterve nem felelt meg az élet követelményeinek. "A gazdasági ismétlő iskolák hivatva lesznek a zátonyra futott ismétlő iskolák ügyén lendíteni." - Nagy Lajos néhai kartársunk a szocializmus elleni küzdelemnek, a

a nép boldogulásának, a nemzet felemelkedésének sikeres megvalósítását egyetlen uton, a tudatlanság felszámolásában látja elérhetőnek. Tévedése megbocsátható. Hiszen a szocializmus elleni állásfoglalását korának általános és e kérdésben sötétségben leledző értelmiségi, tanítói közvéleménye sugallja. Hite és akarata azonban, mely a népoktatás reformjának megvalósításában, az állami iskolák állításában, a gazdasági ismétlő iskolák jövőjébe vetett, - dicséretet érdemel a ma pedagógusa, pedagógustársadalma részéről is. / NL 1897.évf.51.sz./

A gazdasági ismétlő iskola megvalósulása, fejlődése a századfordu-
ló idején

Kevés olyan kezdeményezése volt 1868-tól 1896-ig a VKM-nek, melyet olyan érdeklődés előzött volna meg, olyan általános és egyértelmű helyeslés fogadott volna, mint a gazdasági ismétlő iskola intézménye. A tanítószág tulnyomó része készen is állt arra, hogy a gyakorlati megvalósítás terén a lehető legtöbb segítséget adja ezen szívszerinti intézménynek létrehozásához. Szeretném ezt a hangulatot az ország legkülönbözőbb vidékein működő tanítók egykorú szavaival jellemezni. Elsősorban a VKM legilletékesebbjének nyilatkozatát ismertetem.

Halás Ferenc miniszteri osztályvezető szerint a helyzet a következő: "Amióta dr. Wlasics közoktatásügyi miniszter nagyjelentőségű reformja, a gazdasági ismétlő iskola szervezete és tanterve napvilágot látott, örvendetes érdeklődés tapasztalható az új intézmény iránt az egész vonalon. Törvényhatóságok és közigazgatási bizottságok a legmelegebb hangon üdvözlrik a miniszter életrevaló és nagy szükségét pótló eszméjét. A sajtó osztatlan elismeréssel és helyesléssel fogadta a tervezetet. A képviselőház is méltatta a költségvetésben most először helyet foglaló új címet: a gazdasági ismétlő iskolák segélyezését. - De emellett a legnagyobb örömmel és a siker iránti rendületlen bizalommal tölt el az a kiváló érdeklődés, amellyel a tanítói kar az új szervezetet fogadta." / NL 1897.évf.10.sz.1-4.p. /

Biró József kőszthelyi tanító a gazdasági ismétlő iskolákat így üdvözlri: "A tantervnek áttekintése mindenkit meggyőzhet arról, hogy 1868. óta hazánkban egyetlen egy intézkedés sem történt, melyben köznépünk vitális érdekeinek felkarolása oly eklatáns ki-

fejezésre jutott volna, mint a gazdasági ismétlő iskolák intézményében." / NL 1897.évf. 4.sz. 2.p. /

Fülöp Sándor tanító Kunágótáról nyugtazza a helyesirányu miniszteri intézkedést: "Sokáig hangzott el a segítségért kiáltó szó, míg végre a kor szükséglete kifejezésre jutott. Nekünk tanítóknak ez kb. így szólt: építsünk hajlékot az élet iskolájának, készítsünk bölcsőt a földműves ismeretek ápolására, hogy boldogabbá tegyük a jövőt. Állítsunk egy iskolát, mely az okos gazdálkodást és számító elmét, annak eszméit plántálgassa. Ilyen hang, ilyen szó vala az, ami ma a gazdasági ismétlő iskolák eszméjét felelőre hozta és az általános lelkesedés részesévé tette." / NL 1897.évf. 22.sz. 1-4.p. /

Végh István garamlői tanító a gazdasági ismétlő iskolák megteremtéséhez kívánsikert: "El kell mindnyájunknak ismerni, hogy a reformeszmének nagy jövője van. Nagyban hozzájárul a jövő Magyarország nemzetgazdászata kifejlődéséhez, csak annyi energiát a kivitelben, különösen a végrehajtásban, mint amennyi a reformban az életreválásra, a kultur és nemzetgazdászati tartalom, és hazánk mezőgazdaságának ama része, mely a kisgazdák, az u.n. földművesek között van, nem is nagyon sokára határozott lendületet vesz." / NL 1897.évf.8.sz. 1-2.p. /

Igy, ilyen lelkes hangnemben üdvözlí a magyar tanítók serege a századforduló, a "jövő" iskoláját, a gazdasági ismétlő iskolát, annak munkásképző hivatását, mellyel megelőzött minden eddigi gazdasági szakintézményünket, melyek eddig főleg diplomás címért verekedőket neveltek, míg a gazdasági ismétlő iskolák a kellő gyakorlati és elméleti ismeretekkel rendelkező mezőgazdasági munkások képzését tűzték ki, helyesen, célul.

A gazdasági ismétlő iskolák szervezése, a megindítás alapelvei
és első eredményei

A VKM 60764/1896.sz. rendeletével hivatalosan is megindult a gazdasági ismétlő iskolák szervezése. Amint az előzőkből kitűnik, a tanítószag körében sok híve volt az új intézménynek. Közülük 12 esztendő telt el az általános irányú ismétlő iskolák első differenciálódásától, az 1884-ben életre hívott iparostanonc oktatás megvalósulásától kezdve, melyet elsősorban a tökétes fejlődés hozott létre. A gazdasági ismétlő iskolákat ezzel szemben a magyar tanítók népszereztete szökkentette szárba, és megérlelte gondolataiknak azt a gyümölcsöt, mely a nemzet nagy többségét kitevő parasztság mindkét nembeli fiataljainak életre nevelő iskolatípusát, a gazdasági ismétlő iskolát hozta létre. Ők, a gyakorlati élet nehéz körülményei között élő, a nép nyomorúságos helyzetét, kulturálatlanságát világosan látó tanítók voltak azok, akik éveken át küzdöttek a tisztán formalista, minden tekintetben meddő intézménynek, az általános irányú ismétlő iskolának gyakorlati irányúvá tétele érdekében.

A törvényerejű miniszteri rendelet kiadásával megtörtént az általános ismétlő iskolák második differenciálódása. Meglepő gyorsasággal követte a rendelettervezet parlamenti jóváhagyását a végrehajtási utasítás megjelenése, mely mindenre kiterjedően hivatalosan megszabta az illetékesek teendőit. A munka oroszlanrészt a szervezés, a gyakorlati megvalósítás terén azonban a néptanítók vették át. A legtöbb megyében önkéntes szervezéssel járási értekezleteket hívtak össze, ahol behatóan tanulmányozták a megjelent rendeletet. Hazatérve igyekeztek egyrészt megnyerni a helyi hatóságok jóindulatát, másrészt saját iskolájuk körzetébe

tartozó szülők között folytattak felvilágosító, meggyőző munkát.

Az állami tanfelügyelőség felhívására a kívánt keretszámmon felül jelentkeztek a megszervezett szaktanítói átképző tanfolyamra, minek eredményeként már az 1896-97. tanévben országosan mintegy 300 tanító állt a meginduló gazdasági ismétlő iskolák rendelkezésére. Az óvatos korabeli becslése szerint a minisztériumnak kb. tíz év szükséges az országban szükséges 2500-3000 gazdasági ismétlő iskola hálózatának kiépüléséhez, évi 250 - 300 új iskola gyarapodásával. Ezt a fejlődési ütemet az élet rövidesen túlhaladta, és 1899-ben a korabeli jelentés, miniszteri beszámoló már ezer iskoláról ad számot.

Nagyszeget jelentett a szervezésben, hogy az állam már az első évben költségvetésében biztosította 100 - 120 gazdasági ismétlő iskolában a tanítók tiszteletdíját fedező 100 Ft-nyi államsegélyt. Ez a tény sok helyen adott nagy lendületet a gazdasági ismétlő iskolák szervezésének, hiszen a tanítói fizetést komoly mértékben emelte a havi 100 Ft-ban megállapított tiszteletdíj. A földművelésügyi miniszter gyors és hathatós intézkedése is segítette a szervező munka sikerét. Vállalta minden megszervezett gazdasági ismétlő iskolában a szükséges gazdasági taneszközökkel való díjmentes ellátást. Pályázatot hirdetett egy gazdasági vezérfonal megírására a tanítók részére, és egy olvasókönyv szerkesztésére a tanulók számára. Elhatározta, hogy minden megyében legalább egy minta parasztgazdaságot állít fel, mely követendő példa lenne a gazdasági ismétlő iskoláknak. A VKM-mel egyetértésben évenként gazdasági tanfolyamok szervezéséről gondoskodik a tanítók gazdasági kiképzésének érdekében.

A fentiek együttvéve biztosították az egykoru tények alapján

a szervezés realitását és gyors végrehajtását.

Alapelvek tekintetében egyöntetű volt a felfogás, hogy a mindennapi népiskolával szemben, mely csak általános irányban mozoghat, a gazdasági ismétlő iskola legyen gyakorlati irányú. Ezért:

1. A gyermek kizárólag azt tanulja, amit neki mint jövőendő földművesnek, gazdasszonynak, eleendő anyának tudnia kell.
2. Az elméleti oktatásnak a gyakorlati oktatással szoros kapcsolatot kell teremtenie.
3. Minden tanult ismeret a vidék termelési irányára legyen figyelemmel és annak fejlődését segítse elő.
4. A szemléltető oktatásnak /kirándulásoknak/ tapasztalatoknak, tapasztalatcseréknek tág teret kell biztosítani.
5. Minden eszközzel küzdeni kell a konzervativizmus, az "apám is így szokta" elv ellen, a korszerű mezőgazdasági ismeretek, eljárások terjedésének biztosításáért.
6. Teremtődjék meg annak lehetősége, hogy szakképzett tanítók tanítsák gyermekeinket a gazdasági ismeretekre.
7. Nyújtsuk meg a község értelmiségét /orvost, állatorvost, gazdaságtudóst stb./ a gazdasági ismétlő iskola ügyének. Vonjuk be a szemléltető oktatásba a mintaszerű gazdálkodást folytató kisgazdák gazdaságait is.
8. Keltsük fel a tanuló tudásvágyát.
9. A nevelés kapjon megfelelő szerepet a fiatalok oktatása mellett a pubertás kora veszélyének leküzdésére.

Mindezeket az elveket egy felszólító mondatba foglalhatjuk össze: Tanítsunk az életnek! A gazdasági ismétlő iskola legyen az élet iskolája!

1899-ben már 1000 gazdasági iskola működött hazánkban. Mindez két év szervezőmunkájának eredményeképpen jött létre. A népszerűség elvitathatatlan az új iskola típusától. A népszerűséget a hazai sajtó az ezer iskola bejelentésével még fokozta. A gazdasági ismétlő iskola szervezetével, tantervi anyagával, módszereivel formálisan megváltoztatta iskolarendszerünk addig teljesen meddő tagozatát, az általános ismétlő iskolát.

Kétségtelen, hogy a fentiek s főleg az azt feldolgozó korabeli statisztika tükrében világosan megmutatkozik a kormány iskolán keresztül erőszakosan megvalósítani akaró magyarosítási politikája. A kormány a nemzetiségi vármegyék állami gazdasági ismétlő iskoláinak számát mindenáron emeli. Erről a tényről a statisztika összeállítója lelkesedve így nyilatkozik: "Két év alatt 1024 gazdasági ismétlő iskola szerveztetett, melyek közül csupán 84 felekezeti, a többi állami, községi jellegű, igen kevés kivétellel valamennyi magyar tannyelvű. /Halász Ferenc, Néptanítók Lapja, 1899.évf.12.sz. 1-3.p. / Ugyanakkor a szinmagyar vidékek mellőzése is kitűnik, s az Alföld hatalmas tanyavilága fiatalságának szellemi sötétségben hagyása világossá válik. De ez csak az egyik, torz, a nacionalista szellemtől eltorzult oldala az éremnek. A másik, ragyogó oldala a nép kulturáltságának, általános felemelkedésének nagyszerű eredményéről, a gazdasági ismétlő iskolák felállításának tényéről beszél.

Az eredmények közé számíthatók még a következők:

1. A községek többsége gondoskodott a gazdasági ismétlő iskola gyakorlati tanításhoz szükséges területéről.
2. Önálló gazdasági ismétlő iskola létesül Békéscsabán, Csongrádon, Hajduszoboszlón, Hajduhadházában, Hatvanban, Kiskundorozs-

mán, Munkács, Kunhegyesen, Nagyfaluban, Zalaegerszezen és Gyomán. Az ezekben az iskolákban alkalmazott tanítók fizetése 600 Ft., 150 Ft. lakáspénz, s a gazdaság jövedelmének 20 %-a.

3. Érthető, hogy ezen komoly jövedelem reményében 1897-ben 600 tanító végezte el az FM által rendezett különböző gazdasági szaktanfolyamot.
4. Az állam az 1898-99. tanévre 30.753 Ft. államsegélyt biztosított, melynek növelésére az eredmények alapján minden remény megvolt.

Valóban úgy látszott, hogy semmi sem akadályozhatja meg az elkövetkező években az újabb ezer gazdasági ismétlő iskola szervezését.

Elgondolások, javaslatok és intézkedések a gazdasági szaktaníté-
képzésről

Azok, akik külföldi tapasztalataik, hazai felmérések és igények alapján sikra szálltak az általános ismétlő iskola differenciálásért, egybehangzóan állították, hogy a fejlődés túllépett az 1868. évi XXXVIII. tc. célkitűzésén, mely szerint az ismétlő iskola célja nem más, mint a mindennapi iskolában szerzett ismeretek ismétlése és kiegészítése. Ahol az általános ismétlő iskolák keretében mégis ennek a rendelkezésnek szellemében folyt a tanítás, annak természetes következménye lett azok elsorvadása, vegetálása, tisztán formalista fennállása. A reform, a differenciálódás hívei tagadták azt, hogy az ismétlő iskola egyszerű továbbfolytatása a népiskolának, bár az annak szerves része, de annak általános irányával szemben a gazdasági ismétlő iskolában a gyakorlati iránynak kell döntő módon érvényesülnie. Ezen alapelv igazolására nyomós gazdasági, pedagógiai és szociális indokokat soroltak fel, melyekről az előzőkben beszámoltam. Helyesen látták meg a kor haladó szellemű pedagógusai, tanügyi vezetői, hogy van népünk ifjúságának egy jelentős csoportja, melynek szüksége van a legveszedelmesebb korban, 12-15 év között, gyakorlati irányú oktatásra. Az az iskolarendszer, melyből ez kiesik, hiányos. Parasztfiataljainknak valóban abban az időben nem volt módja szakiskolai /technikumi/ oktatásban részt venni. Életüknek e döntős szakaszában azonban szüksége van mindkét nemű fiataljainknak, hogy hivatásuk alapvető ismeretére oktatva legyenek, azok szépségét meglássák és vállalják is. Ez a célkitűzés ma, 1963-ban éppen olyan aktuális, mint a századfordulón volt, hiszen napjaink falupolitikájának egyik legégetőbb problémája a paraszt-

ifjúság városba önkéntességének megakadályozása. A ma továbbképző iskolájának falun kétségtelenül ez az egyik legfontosabb célkitűzése. A tapasztalat azt mutatja, hogy ahol ma ezt a kérdést jól fogják meg, pl. Szabolcsban, ott fel tudják kelteni a tanulóifjúság érdeklődését a mezőgazdaság iránt, s ott sikerül kedvet, örömet árasztó légkört teremteni, mely leghatásosabb vonzerő a falun való maradáshoz.

Ehhez a nagyon fontos oktató-nevelő munkához akkor is, ma is a legfontosabb a szakképzett nevelő. Képzésének fontosságáról a kor felelős vezetői is meg voltak győződve és a VKM az FM-mel egyetértésben gondoskodott is képzésükről. A kiképzett, átképzett tanítóknak feladatául tűzték ki, hogy

1. a gazdasági életet a haladás irányában vezessék.
2. Különös tekintettel legyenek a tanulók ezen korban meglévő testi és lelki sajátosságaira.
3. Az oktatást a vidék speciális adottságainak megfelelően kell végezniük. Mutasson rá a tanító a vidék mezőgazdasági technikai és kulturális elmaradottságának alapvető okaira s egyben mutassa meg a gyakorlatban beváló kifelé vezető utat is.
4. Felkészültségével bizalmat kell ébresztenie a tanulóknak, szüleiknek, saját maga és az általa tanított korszerű mezőgazdasági ismeretek iránt.
5. Állandó továbbképzéssel igyekezzenek felőlni a tanítók a fokozódó igényekhez, feladatokhoz.

Nagyszerű elvek ezek, melyek helytállóak mind a mai napig is. Megvalósításuk azonban a kor feudálkapitalista viszonyai, az egyházak tudatosan passzív magatartása, nem egyszer aktív ellenállá-

sa következtében csak részben valósulhattak meg. Pedig a külföldi, főleg az intenzív földművelést folytató nyugati államok már ekkor is sok jó példával szolgáltak a mezőgazdasági szaktanító képzésére. Így többek között például Svájcban már megszervezett formában folyt régebbi idők óta a néptanítók ismétlő és továbbképző tanfolyamrendszere, mely nyáron három hétig tartott. Az egyes "kurzusok" tananyaga az igényeknek megfelelően változott, attól függően, hogy milyen irányu szakképzésre volt szüksége az oktatásügynek. Erre amintára a német birodalom országaiban sok hasonló, főleg mezőgazdasági irányu szakképzés folyt. Kétségtelen, hogy ezen példák ösztönző hatásának sok köze volt a hazai átképző tanfolyamok megszervezésére, melyek 1896-tól kezdve egyre nagyobb sikerrel szerveződtek.

A tanfolyamoknak előírt tárgyai, melyeknek elméletéről és gyakorlati megvalósításáról oktatást kaptak a részt vevő tanítók, a következők voltak:

1. Talaj, talajművelés, /talajisme, trágyaisme/.
Általános és részleges növénytermelés.
2. Általános és részleges állattenyésztés.
3. Baromfi, méh és selyemtenyésztés.
4. Gazdaságvitel és gazdasági épületek megismertetése.
5. Erdészet.

A hallgatóknak a VKM és az FM által kiküldött megbízottjai előtt részletes vizsgát kellett tenni. Az elért eredmények alapján érdemjegyekkel osztályozott bizonyítványt kaptak a résztvevők.

A tanfolyamok időtartama egy hónap volt.

A tanfolyamok eredményessége kétségtelen, és az évről évre szer-

zett tapasztalatok alapján egyre sikeresebbekké váltak. Kezdetben sok kifogás merült fel a tanfolyamokkal szemben. Először:

1. A bevezetett mechanikus tanulási módszer ellen, mely megkövetelte, hogy a 30-40-éves, gyakorlatban kiváló tanítók a kiadott terjedelmes vezérfonál szószerinti megtanulását végezzék el.
2. Az első vezérfonalak tananyaga főleg a nagybirtokra vonatkozó gazdasági ismereteket foglalták magukban.
3. A hallgatók a tanfolyamon, illetve annak befejeztével azonnal vizsgáztak. /Javasolták, hogy a jól megírt vezérfonál anyagából a tanítók a következő év nyarán vizsgázhassanak./
4. Eleinte nem voltak figyelemmel a tanítók szolgálati helyére, az ottani vidékek adottságára, pl. a dunántúli tanítókat a kecskeméti homoktalajra vitték földműves tanfolyamra, ahol saját viszonyukkal ellentétes dolgokat láttak, sőt tanultak. /Javasolták: a tájjellegre való tekintettel szervezzenek tanfolyamokat./

A tapasztalatok figyelembe vétele, a javaslatok megvalósítása azonban jó hatással volt, s a tanfolyamok vonzóbbakká váltak a tanítóság körében. A közzétett felhívásokra adott egykori jelentkezések száma állandóan növekvő tendenciáról és az évenkénti tuljelentkezésekről tudósítanak bennünket. 1899-ben 400 helyre 1200 tanító jelentkezett. Ezek az adatok bizonyágtételei a magyar tanítóság haladó szellemének, a néphez való hűségének.

Igen jelentős volt az az akció, melynek értelmében a jövő szaktanítói utánpótlás érdekében a/z FM évente több tanítóképzést végzett fiatal tanítónak havi 400 Ft-os ösztöndíjat adott,

és ezek az FM által szervezett kétéves földműves iskolába tartoztak beiratkozni. A fiatal tanítók ott elméleti és gyakorlati ismereteket szereztek, s utána a VKM alkalmazta őket, mint gazdasági szaktanítókat kiemelt /1200 Ft/ fizetéssel.

Utoljára, de nem utolsósorban szólnék arról a számbelileg igazolt tényről, mely szerint a gazdasági ismétlő iskoláknál főhivatásu tanítóként alkalmazott, gazdasági továbbképző tanfolyamot végzett tanítók fizetése a rendes népiskolai tanítók fizetéséhez viszonyítva jóval magasabb volt, aminek kétségtelen nagy jelentősége volt a gazdasági továbbképzés vonalán.

1899-ben a népiskolai állami tanítók fizetése 800.-Ft

1899-ben a gazdasági szaktanítók fizetése 1200.-Ft

1899-ben a szaktanfolyamot végzettek havi pótléka, akik

az egyszerű gazdasági ismétlő iskolában tanítottak - átlagban 100-150 Ft.

Végül érdekes képet nyújt a nyári tanfolyamok helyének felsorolása, aminek elosztási aránya nem volt ugyan kedvező, mégis eredményes munkát végeztek

Felvidéken: Rimaszombat

Dunántúlon: Pápa, Szentimre

Erdélyben: Algyógy

Bácsmegyében: Nagyszentmiklós

Bánátban: Lugos, Csáková

Pest-Pilis: Kecskemét

Jásznagykun:

Csongrád:

Békésmegye:

Összesen 13 helyen. Ezek a földműves iskolák, melyek a nyári tanfolyamok színhelyei voltak, aránytalan eloszlásukkal sok nehézséget okoztak, de alapjában mégis jól töltötték be hivatásukat. Hiszen az egyszerű gazdálkodás általános alapelveit az itt tanuló tanítók tulnyomót többségben elsajátították.

Aka dályok a gazdasági ismétlő iskolák szervezésénél a század-
forduló éveiben

Nagy eredmények születtek meg az 1890-es években a gazdasági iskolák szervezésénél. 1896-ban, illetve 1896-tól 1898-ig két év alatt ezer gazdasági ismétlő iskola szerveződött. A kezdeti lelkesedés tovább folytatódott és 1901-ben a minisztériumi jelentés szerint újabb eredményekről számolhattak be: a gazdasági ismétlő iskolák száma 1560-ra emelkedett. Ezek az adatok kétségtelen fejlődést bizonyítanak, de nem töretlen fejlődést. Okait kutatva a következőkre mutathatunk rá. Ezt megelőzően le kell szögeznünk, hogy ennek a nem egészen egyenes vonalú fejlődésnek okát nem a tanítók lelkesedése, akarása megfogytározásában találhatjuk. A legfelsőbb szervek, a VKM, az FM is nemcsak szavakkal, hanem tettekkel segítették a gazdasági ismétlő iskola tárgyi feltételeinek, személyi adottságainak megteremtését. A kultusztárca költségvetésén belül a gazdasági ismétlő iskolába előírányzott összegek évente emelkedtek:

1897-ben	16.000	korona
1898-ban	32.000	"
1899-ben	49.000	"
1900-ban	76.000	"
1901-ben	150.000	" összegre emelkedett.

Az elmaradás okai: Első és alapvető oka az volt, hogy a tulajnyomó többségben az iskolafenntartó szerepét betöltő egyházak, községi hatóságok minden felső szerv buzdító rendelkezése s a tanítók lelkes szorgalmazása ellenére vonakodtak a gazdasági ismétlő iskolák tárgyi feltételeit, a gazdasági ismétlő iskolai tanítók államsegéllyel is megoldható terheit költségvetéseikbe

felvenni, illetve biztosítani. Igaz, a 60.764/1896.sz. miniszteri rendelet módot ad arra, hogy a felsőbb hatóságok erélyesebb eszközökkel rászorítsák az iskolafenntartókat, hogy a gazdasági ismétlő iskolákat állítsák fel, de ezeket a felsőbb megyei hatóságokat legtöbb esetben a valóságnak meg nem felelő adatok szolgáltatásával a helyi hatóságok félrevezették.

A tanítók, akik lelkesedve elkezdték a szervezést, fejjeleküzköztek az ellenállás leküzdhetetlen akadályába. Szembe szállni a tanító felett szinte korlátlan hatalommal bíró, a terheket vállalni nem akaró iskolaszékkal, az azt vezető mindenható plébárossal, egyházi vagy községi vezetővel, az akkori felekezeti és községi tanítók lealázó függő helyzetét figyelembe véve, a lehetetlenséggel volt határos.

Hiba volt, hogy az 1896-ban kiadott miniszteri rendelet / Szervezet és Tanterv / a szervezés és elindítás keresztülvitelét csak általánosságban érintette, és záros határidőt nem szabott ki. "... oly községekben, melyekben a lakosság tulnyomó részére gazdálkodással foglalkozik, s amely községekben osztott elemi iskola, vagy iskolák vannak, köteles a község gazdasági ismétlő iskolát felállítani és fenntartani ..." Ezen kötelezettség alól csak az esetben menthető fel a község, ha ilyen ismétlő iskolát más jogosított iskolafenntartó /állam, hitfelekezet/ állít." Ez a szövegezés a felelősségvállalás végnélküli csúrsére-csavarására adott alkalmat, amit az illetékesek minden formában ki is használtak. Az állam viszont, mint az előzőekből kitűnik, ugyyszólván csak a nemzetiségi vidékeken vállalta a gazdasági ismétlő iskolák felállítását és fenntartását.

Nagy akadálya volt a szervezés lendületének, hogy a községi

és egyházi iskolaszékek, ha nehezen is, belementek a gazdasági ismétlő iskola szervezésébe, de a tanítóknak járó 120-150 korona tiszteletdíjat 50, vagy annál is kevesebb összegben állapították meg, ami néha komolytalanná tette a szervezés akarását, mert a gazdasági ismétlő iskola kertjében nyáron is közreműködni köteles tanító napi díjazása ugyyszólván a semmivel volt egyenlő. Hozzájárult ehhez még az a tény is, t.i. a tanítók elkedvetlenedéséhez, hogy ez a tiszteletdíj nem számított be a nyugdíj összegébe. Hátráltatta a gazdasági ismétlő iskolák eredményes munkáját, népszerűségének fejlődését, hogy egy ideig nem volt tankönyv, később pedig a tankönyvek beszerzésére nehezen lehetett rászorítani az amugyis igen szegény szülőket, akik alig várták gyermekeik felcseperedését, hogy azok részt vállaljanak keresetükkel a család létfenntartási gondjaiból. A községek ebben az esetben sem siettek pénzübeli segítséggel az új intézmény fejlődéséhez, pedig erre a népoktatási törvény 32. szakasza alapján kötelesek lettek volna. / T.i., hogy az év elején szerezzék be a község a gazdasági olvasókönyveket, ossza szét a tanulók között és utána hajtja be az árát./

Az eredményes elméleti és gyakorlati oktatáshoz nem volt elegendő a heti 5 óra télen és a heti 2 óra nyáron. A téli óraszámok emelésének helyi elhatározása nem ütközött volna nagy akadályba, de a községek - jól tudva az okát - ezt sem valószínűsítették meg a legtöbb helyen.

A gazdasági ismétlő iskola fejlődésének és népszerűségének akadálya volt még, hogy ha az egyházi, községi iskolafenntartók - látszatra engedve a felsőbb utasításnak - ki is jelölték azt a gazdasági ismétlő iskolai gya/korlásra alkalmas területet, ak-

kor vagy kicsiny, vagy rosszminőségű földet adtak, amin a tanító még a legnagyobb erőfeszítések árán sem tudott példamutató eredményeket elérni. Különösen hátráltatta a gazdasági ismétlődő iskola gyakorlati oktatását, hogy a szükséges korszerű eszközök beszerzésére a községek - hogy bebizonyítsák a költséget jelentő új iskolatípus életképtelenségét - nem biztosítottak költségvetési fedezetet.

Ezek és más egyéb, az egykorú iskolaszéki jegyzőkönyvekben található okok összessége eredményezte a gazdasági ismétlődő iskolák egyenesvonalú fejlődésének elmaradását, akadályozta meg a nép nagy többségének szakszerű és korszerű mezőgazdasági ismeretekkel való ellátását, mely biztosíthatta volna megélhetését a haza határai között, és nem kényszerült volna másfél millió magyar a kivándorlás nehéz, nemzetpusztító útjára.

A felelősség kérdésében vitathatatlan: felelős a magyar uralkodó osztály és az őket kiszolgáló urhatnám tisztviselő réteg. De legnagyobb mulasztást végső fokon mégis az iskolák tulnyomó többségét kezükben tartó egyházi hatóságok követtek el, akik kezdettől fogva szabotálták a gazdasági ismétlődő iskolák felállítását, melyek újabb költséget jelentettek számukra, és legtöbbször, amint erre alkalom nyílt, általános irányú ismétlődő iskolává szervezték át.

Egykoru javaslatok, példák a gazdasági ismétlő iskolák gyakorlati megszervezésére, további differenciálására

Való igazak Halász Ferenc miniszteri osztályvezetőnek a Néptanítók Lapjában 1899-ben közölt szavai: "Népoktatási intézményeink egyik tagozatánál sem tapasztaltunk ehhez fogható életbe-leptetési sikert". Mindennek alapvető oka, hogy a tanítóóság teljes erejéből küzdött azért, hogy népoktatásunk addig teljesen meddő tagozatát az általános irányu ismétlő iskolát átszervezze gazdasági ismétlő iskolává, melynek eredményessége kihat a gyakorlati életre, elősegíti a nép gazdasági és kulturális felemelkedését. Az alábbiakban egynéhány egykoru cikkből idézve azt bizonyítjuk be, hogy a néptanítók a rendelet megjelenése után nagyon rövid időn belül milyen komoly eredményeket értek el a szervezés terén. A beszámolók gyakorlati eredményekről szólnak, és nem hangzatos frázisokkal, ígéretekkel, hanem az eredmények példájával serkentik tanítótársaikat. A gyakorlati tanácsok egész seregét adják közkézre a gazdasági ismétlő iskolák minél előbbi, gyorsabb, minél szélesebbkörű megvalósulása érdekében. A megvalósítás, a kísérletezés közben újabb és újabb ötletek merülnek fel, melyek a további tökéletesítéssel biztatnak és a további differenciálódás távlatát mutatják be.

Hihetetlen optimizmus sugárzik Bogárdy Antal székesfehérvári tanítónak a Néptanítók Lapja 1899.évi 47. számában megjelent "Az ismétlő iskolák újjászületése" c. cikkéből. A cikk válasz Tárnok Gyula aggodalmaskodó hangu cikkére /Néptanítók Lapja 1897.évf.42.sz./, melyben Tárnok nagy elismeréssel adózik ugyan az 1896.nov.16-án a 60.764.sz. miniszteri rendelettel életre hívott gazdasági ismétlő iskola eszméjének, de már az elindítás

pillanatától kezdve olyan tárgyi és személyi feltételek megadásának biztosítását kéri törvényerejű rendelettel alátámasztva, ami az a/kkori viszonyokat tekintve egyenlő volt a szervezés elindításának bizonytalan időkre való elhalasztásával, a hazai tanítószáz lelkesedéséből fakadó gazdag teremtménynek befagyasztásával.

Bogárdy Antal cikkének kiemelt soraiban előzőleg sorra megcáfoltva Tárnok aggályoskodó tetteit, kijelenti: "A gazdasági ismétlő iskolák szervezése körül tehát nincs semmi lehetetlenség!" Kijelentését megerősíti a továbbiakban, mikor azt mondja: "Nem kell a szervezéshez más, mint józan gondolkodás és egy kevés jóakarát, s meglesz a gazdasági iskola!" Hogyan? Arra mindjárt gyakorlati tanácsokat is ad: Nyerje meg az ügynek hazánk minden tanítója az iskolaszékének elnökét. Az hívja össze az iskolaszéki tagokat, és a tanító ismertesse a gazdasági ismétlő iskola szükségességét, és idézze a vonatkozó miniszteri rendeletet, mely kötelező minden iskolafenntartóra nézve.

Ezek alapján javasolja elfogadásra a következőket:

1. Mondja ki az iskolaszék határozatilag, hogy ismétlő iskolája gazdasági ismétlő iskola.
2. Szerezze, vagy szereztesse be a tanulók szülei által az iskolaszék a gazdasági ismétlő iskolai tanulók számára írt alkalmas olvasókönyveket.
3. Adjon alkalmat, módot arra nézve az iskolaszék, hogy a tanító növendékeinek az egyszerű gazdálkodást bemutathassa, azaz hívja fel az illetékes hatóság a község lakóit, hogy készséggel engedjék meg a tanítónak miszerint növendékeivel kis gazdaságait megtekinthesse és ott a látottak alapján szakszerű magyarázatot tarthasson.

Ha csak ennyi támogatást nyújt az illetékes hatóság, úgy kedves hazánk minden közösségében egyszerre fel lehet állítani a gazdasági ismétlő iskolákat. Ujjászületnek az ismétlő iskolák!" fejezi be optimista és mégis reális alapokon nyugvó javaslatát Bogárdy. Az egésznek pedig alapvetően az ad hitelt, hogy bejelenti: "Mi ezt így csináltuk Székesfehérváron és sikerült!"

Vadai József nagyváradai tanfelügyelő "A gazdasági ismétlő iskolák jövőjéről" c. cikkében személyes élménye alapján számol be a gazdasági ismétlő iskolák népszerűségéről Torontál megyében. A siker oroszlánrésze a falu tanítójaé, aki ha kerülő úton is, de megnyerte a falu parasztságát az új intézménynek. Leírja, hogy a helyi falu tanítója gazdasági szaktanfolyamon volt, és onnan hazatérve elbeszélte a falu bölcseinek: "Nem ért az egy fabatkát sem..." A falu vezetői ebben örömmel értenek egyet a szívékhöz közel álló tanítójukkal, hiszen a parasztember előtt mindenki gyanús, aki neki könyvből akar gazdálkodást tanítani. Azt azonban ravaszul megemlítette, az előrelátó tanító, hogy ő az ott hallottakból kihalászott egy-két okos dolgot, amit szívesen elmondana esténként.... Így alakította ki a gazdasági felnőttoktatást a falu tanítója. Az előadások végén, amikor be-
lejöttek a beszélgetésbe, az egyik öreg gazda dicséri a tanító előadását, de bevallja: kemény az ő öreg feje ehhez! - "No lássák kigyelmetek, hát mégis jó volna talán az a gazdasági ismétlő iskola, mert amit kigyelmetek keményebb feje be nem vesz, azt könnyen befogadná a gyerekek agyveleje"- vágott vissza ügyesen a tanító, s bizony ott az esti kedves meleg beszélgetés alatt született meg a legközelebbi iskolaszéki határozat, mely eggyel több gazdasági iskolát jelentett a hazának.

Ezek a gazdasági ismétlő iskolák pedig - fejtegeti a gazdasági népművelésért lelkesedő tanügyi férfiú - adni fogják a későbbi idők felnőtt gazdasági tanfolyamainak hallgatóit, akik majd a gyakorlatban valósítják meg a gyermekkorban és a felnőtt korban tanult gazdasági szakismereteket. "Ez az iskola mindenkor közelebb lesz a néphez, mint a többi gazdasági iskolai intézmények bármelyike!" - fejezi be gondolatait Vaday József tanfelügyelő. / NL 1899.évf. 4.sz. 3-4.p. /

"A gazdasági iskola életbeléptetése" c. cikkében Józsa Dániel győrővásárhelyi tanító ügyes összeállítású tervezetét ismerteti kartársaival mindenre kiterjedő gondossággal:

A. Üzemterv

I. terület c. alatt leírja a gyakorlótér nagyságát, fekvését, jelenlegi állapotát, kijelöli a területtel kapcsolatos feladatokat, részletes indoklással és a végrehajtási módokat megjelölésével.

II. beosztás c. alatt közli, mit, hova, miért ültet. A Faiskola ötös forgóját, a konyhakert 19 tábláját a legpontosabban írja elő.

III. szükséglet c. alatt felsorolja, mire van szüksége, honnan szerezhető be, milyen áron.

IV. A tanítás módzatai c. alatt statisztikai kimutatásban ismerteti a tanulók számát, nemét, iskolai végzettségét stb. Pontosan megjelöli a tanítási időt és tartamot. A tanítás vezetőit. Beírja a tanítás szemléltetésébe saját tanítói földjét, a kolozsvári főtanoda helyben lévő erdőségét. Az állattenyésztést a község ügyesebb gazdáinál szemlélteti. Módot kerít a községekben lévő ipari létesítmények, bányák látogatására is.

B. Költségvetés

Részletesen taglalja a különböző költségeket. A tanítói tiszteletdíjak, a szolgái munkadíj stb. terén. Végső eredmény 261.- Ft. mínusz, melyet államsegélyből fog a község biztosítani.

Mennyi segítség, segíteni akarás, mennyi kartársiasság, s hány töprengő éjszaka nyugalma fekszik ebben a kis cikkben? S ha sikerül a kezdet, mint ahogyan sikerült, sok ilyen áldozatos "lámpás", népet szerető munkássága eredményezte azt! Késői utókor, ma tanítója, tanulj hivatás szeretettel, az ujhoz, haladóhoz való hitet e "lámpások", kiváló tanítók példájából. /NL 1897.évf.44.sz.5.p./

A gazdasági ismétlő iskola fiu és lány tagozatra való differenciálódása a századfordulón

A gazdasági ismétlő iskolák gyakorlati megvalósulásának sikere uja/bb és uja/bb ösztönzést adott ennek az oktatási intézménynek továbbfejlesztéséhez. 1901-ben már 1516 gazdasági ismétlő iskola működik 96.915 tanulóval. Az illetékes felsőbb szervek, a gyakorlati munkát végző tanítók azonban egyaránt tapasztalták, hogy a fiuk-lányok részére egyaránt kötelező gazdasági ismétlő iskola tantervi anyaga, főleg a gazdasági oktatás vonatkozásában a fiuk jövőendő életkiváltására készíti fel a tanulókat.

A gyakorlati élet egyre követelőbben mutatta ki igényét a lányok és fiuk oktatásának szétválasztásával kapcsolatban.

Réztolli Mihály tanító Pedagógia az ismétlőben c. cikkében gunyos hangon veti fel: "Vajon muszáj ennyi és ennyi félét tanítani a népiskolában, amennyit a tanterv előír? A mi tantervünkben is van sok haszontalanság, de egy valamennyinél szükségesebb volna, - legalább az ismétlő iskolák tantervében -, némi kis neveléstani ismeret, ez hiányzik belőle." "Sütésre, főzésre, varrásra taníthatja a szülő a gyermeket, de az ésszerű gyerekápolásra, nevelésre, oktatásra nem képes tanácsot adni, mert maga is hiány van ezen ismereteknek" - írja panaszosan -, s bizonyításul kimondja: "Előbb lesznek a lányok anyákká, mint széptani bölcséké és mérnökökké..." És ez kétségtelenül igaz! Végül egy, a leánytanulók kezébe adható "dajkakönyvet követel, melynek megjelentetésével, mint mondja, ne várjunk az új tanterv kiadásáig. / NL 1898.évf.47.sz.8.p./

Vitába lehet szállni Réztolli cikkének sok részével, de egy biztos! Helyesen látta meg, hogy a népiskola, az ismétlő iskola

leánytanulóinak olyan ismereteket is kell adni, melyek a nő természetes és legszentebb hivatására, az anyaságra készítik elő.

Módosy Imre, budapesti tanfelügyelő a Néptanítók Lapja vezércikkében foglalkozik az ismétlő leányiskolában folyó nevelés-tanítással. Ajánlja, hogy a gyakorlati tapasztalatok alapján a leánygyermeket akár az általános irányu, akár a gazdasági irányu ismétlő iskolában a III.évfolyamban "a helyes gyermeknevelés alapelveire, a neveléstudomány aranyigazságaira meg kell tanítani." Ez, írja a továbbiakban: "A 14-15-éves leányok hiányzó lelki tápláléka volna, és előre a priori megnemesítené ébredező érzelmeiket, józanabbá tenné álmaikat, ábrándjaikat." Ezen nevelés alapelvei: a türelem, a szeretet, a jövőre emberre való állandó rá-gondolás, a példa feltétlen tekintetbe vétele és a következetes szoktatás a jóra, rendre, munkásságra, erényre, az ismétlő iskola utolsó esztendejében örökre megmaradandólag beoltható a 14-15 éves leánygyermek lelkébe." A gyakorlati megvalósítás miként-jének ismeretét nem adja, a tanítóktól várja azt, a tapasztalatból leszűrve. / NL 1901.évf.44.sz.1-2.p. /

Halász Ferenc miniszteri tanácsos szintén vezércikkben foglalkozik a leány ismétlő iskolák felállításának problémájával, és hivatalosan kijelenti, a sok alulról jövő kezdeményezés, a budapesti Mária Dorottya Egyesület határozati javaslata helyes, mert "a leányoknak a gyakorlati életre szükséges ismeretekkel való ellátása legalább is olyan fontos feladat, mint a fiúk e nemű szükségleteinek kielégítése. Hivatkozik a szakismeretek /mezőgazdasági, háztartási/ nélkül élő alföldi asszonyok tétlenségre való kárhóztására, amelynek okát a külterjes mezőgazdaság aránytalansága tulajdonában látja /pedig ez csak egyik eredője annak a társadalmi

nyomornak, melybe az uri Magyarország urai döntötték esztelen politikájukkal a dolgozó népet/ kiutat, idálistá társadalmi szemléletéből kifolyólag a nők oktatási színvonalának emelésében a belterjes, kertészkedő gazdálkodás megvalósulásában látja, főleg falun.

Városban, főleg a fővárosban lakó ismétlődő iskolai tanköteles lányok helyzetét kétségbeejtőnek jelenti ki: "Nézzük itt a fővárosban a munkásosztály és a kisiparosok szociális helyzetét. Az e társadalmi osztályhoz tartozó nőknek a legprimitívebb ismereteik sincsenek arról, mi a nőnek a háztartás körüli teendője... Azt vallja, hogy a legtöbb szegény családban a nyomor és sok más baj eredete, ha nem is egészében, de jórésztben az alsóbbrendű női osztály szerfölött hiányos nevelésére vezethető vissza." Mai szemmel felháborító ez a fogalmazás. Halász korában merészség volt ezt így leírni, de ez a jószemű kultúrpolitikus, Wlasics tanácsadója le merte írni, s a kor liberális szellemű értelmiségieként, ha burkoltan is, felvetette a felelősség kérdését a nép kulturális felemelkedésének elmaradott volta miatt. Budapesten - írja - 8-10 ezer az iskola/kerülő ismétlődő iskolai tanköteles lányok száma! Ezek, fejti ki, többszörösen rá vannak utalva, hogy olyan gyakorlati irányu továbbképzésben részesüljenek, mely őket a rájuk váró nehéz életviszonyok között a könnyebb megélhetésre és erkölcsi életük megóvására képessé tegye."

Felhívja a továbbiakban a Mária Dorottya Egyesület vezetőségét, dolgozza ki a fővárosban létesítendő leányismétlődő iskola tervezetét, mely legyen figyelemmel ezen iskolába járó leánynövendékek társadalmi helyzetére, jövő életfoglalkozására.

A vidéken, főleg falun a feltétlenül megszervezendő leány is-

ismétlő iskolák szervezésére mintául ajánlja a bavanistyei, már működő leány gazdasági ismétlő iskola szervezetét, melynek tanterve - valószínűleg az előbbiekben ismertetett elvei alapján - saját sugalmazására a következő tantervi anyagot tartalmazza:

Első év

Talaj és alkatrészei, a kerti föld művelése. Melegágynak, veteményezés, gyökérfélék, zöldségek, torzsás zöldségek, saláta, retek, hagyma, hüvelyes, kobakos kerti növények és egyéb konyhakerti növények.

A kerti növények ápolásáról s a vetőmag termesztéséről, baromfiak neveléséről.

Második év

Konyha/Kerti növények termesztésének folytatólagos gyakorlása mellett a gazdasági növények, úgymint burgonya, kukorica, napraforgó, mák, kender, len, szőlő.

Továbbá táplálékunk, úgymint tej, tojás, só, cukor, hus, húsfélék. Zsir, konyhakerti növények, magvak és kásafélék. A liszt, a kenyér.

Fűszerek-növények: zöldségek, fűszerek. Polyadékok. Tűző és világító anyagok.

A baromfiak nevelése.

Harmadik év

Ruhanemű szövetek előállítás, különösen a kender és len-mű. Kender-len feldolgozása. Pamut, pamut-termékek.

Posztó, posztókelmék, Ruhane-műek tisztítása. Szappankészítés. A lug, a mosás.

A kerti vetemények folytatólagos kezelése mellett a virágok termesztése.

A sertéshizlalás, tehénápolás, tejfeldolgozás.

Baromfi tenyésztés mellett a selyemhernyó tenyésztés legfontosabb tudnivalói.

A gyümölcsök értékesítése, aszalás, befőzés stb.

Milyen legyen a gazdaasszony?

Ezenkívül mind a három évfolyamban a női kézimunka kizárólagos tekintettel a község életviszonyaira, fő suly a fehérnemű és a ruhavarrásra van fektetve.

A heti óraszám téli időszakban összesen 5. Őszi, tavaszi időszakokban 3 óra.

Mint alapvető feltételt ismerte el a tanítónők gazdasági szaktanítóul való kiképzését a férfiakéhoz hasonlóan. Ezeket az átképzett tanítónőket 1200.-Ft. fizetéssel / 7-800 Ft.volt az állami tanítók átlagfizetése / önálló szaktanítónőként fogja alkalmazni a VKM, és ilyen helyen az iskolával kapcsolatban minden parasat-háztartás és kertészet berendezhető.

Nagyon helyesen felveti, hogy a tanítónőképzőkben gondoskodás történjék a jelöltek ilyen irányu kiképzéséről.

Mindenhhez szükségesnek tartja, hogy a legrövidebb időn belül egy jó olvasókönyv jelenjék meg a leány gazdasági ismétlő iskolák részére. Úgyes szervezőre vall az a felhívása, hogy a gazdasági ismétlő iskolák megvalósításának propagálására a fővárosban s vidéken a közigazgatási vezetők és tanítónők között a Mária Dorottya Egyesület tekintélyes befolyással bíró vezetőségét kérte fel, és megígérte: a Mária Dorottya Egyesületé lesz az érdem, ha ezirányban Magyarország 6000 tanítónőjének érdeklődését felkelti, s ha a nőegyesületeket mind a fővárosban, mind a vidéken a gazdasági ismétlő leányoktatás társadalmi felkarolásá-

ra buzdítja és megnyeri. / NL 1901.évf. 3.sz. /

A Néptanítók Lapja hírei között foglalkozik a gazdasági leány ismétlő iskolák érdekében megtartott értekezlettel, mely hiranyagot ugyyszólván változtatás nélkül vettek át más fővárosi és vidéki lapok és folyóiratok, hiszen a jelenlévők társadalmi és politikai tekintélye ezt természetsszerűleg megkövetelte. Az eredmény, amint azt a következőkből látni fogjuk, nem maradt el.

A hír szövege a következő volt:

" A Mária Dorottya Egyesületben Halász Ferenc miniszteri osztálytanácsos érdekes és nagyfontosságú felolvasást tartott f.hó 12-én, melyet nagyszámu és előkelő közönség /melynek soraiban ott láttuk dr. Wla/sics Gyulánét, Tisza Kálmánét, Zsilinszky Mihály államtitkárt stb./ mindvégig nagy figyelemmel hallgatott. Szuppán Vilmos királyi tanácsos melegen üdvözölte a felolvasó kezdeményezést, és a Mária Dorottya Egyesület elhatározta, hogy a lányok számára létesítendő gazdasági irányu ismétlő iskolák ügyében érintkezésbe fogja magát tenni az országos nőegyesületekkel, s Darányi minisztert küldöttségileg fogja felkérni az ügy támogatására." / NL 1901.évf. 12.sz./

A cikk és a kezdeményezés visszhangja az ország minden részéből beérkezik a fővárosba. Naiv hit és hitetlenség, gyakorlati és elméleti tanácsok tömkelege jut el a minisztériumba s a Mária Dorottya Egyesület vezetőségéhez. Ugyenezek a javaslatok megjelennek a lapokban, s igen nagy népszerűsége tesznek szert, miként 1896-ban a gazdasági ismétlő iskolák felállításának ügye. Egnéhányat izelítőül idézhetünk az alábbiakban, mosolyoghatunk

naiv állításukon, megdöbbenhetünk a korkép sötétségétől, de alapvetően megállapíthatjuk, volt lelkesedés a magyar tanítók és tanítónők között az ügy iránt, és nem is akármilyen, hanem olyan, melyből a végén mégis megszületett a leánynevelés gyakorlati irányu megvalósítását célzó leány gazdasági ismétlő iskola.

Szalay Pál nagytapolcsányi tanító üdvözlí és elengedhetetlenül szükségesnek tartja a Halász Ferenc által bejelentett leány gazdasági ismétlő iskolák minél előbbi felállítását. Naiv hittel azt állítja, hogy az általános nyomor oka nagyobb részben a helytelen beosztás, az igények indokolatlan felfokozódása a dolgozó nép körében. A nép életmódjában azt kezdi után/ozni, amit a felsőbb osztály életmódjából megirigyel... Orvosságul a gyakorlati irányu nevelést és kiképzést ajánlja, mely mellőz minden elméletet. Ha ezzel a javaslatával nem is értünk egyet, de a/zt el kell fogadnunk, hogy a leány gazdasági iskolában "takarékos, célszerűen számítani tudó háztartási nők kiképzéséről legyen szó, kik ha asszonyokká lesznek, nem egy kiterjedt gazdaságot és háztartást fognak vezetni, hanem csak egy kis családet, talán egy napszámos, egy kisiparos, vagy földműves háztartását, hol a takarékosan gazdálkodó kéznek és számító észnek éppen nem szabad hiányoznia!" Helyes javaslata az is, hogy a felállítandó minta háztartásoknál legyünk mértéktartóak, a helyi viszonyokra legyünk tekintettel, s minden eszírányu nevelést jól képzett szaktanítónőkre bizzunk! / NL 1901.évf. 12.sz.4-5.p./

Mihály Ferenc felsővisói tanító cikkében sokalja a gazdasági leányiskola tantervébe bevett tananyagot, és kevesli a ráfordítható időt. Ugyanakkor hiányolja a tananyagból a könnyebb női kezeket igénylő gyümölcskertészet elhagyását. Örömmel üdvözlí a

leány gazdasági ismétlő iskolát, mert szerinte oktatásügyünk nagy hibája volt eddig, hogy a gazdaasszonyi feladatok okszerű tudatos betöltésére, idejének és ügyességének családja érdekében való felhasználására oktatni a nőt eddig sehol sem volt példa. A nők felső kiképzése szép dolog - írja -, de az ország felvirágzásához ennek kevés köze lesz, míg a gazdasági ismétlő iskolának igenis ebben jelentős szerepe lesz. / NL 1901.évf. 96.sz. 7-8.p. /

Szirmai Miksa egri tanító lemeri a gazdasági ismétlő iskolák eddigi 5 éve alatt elért eredményeket, s megállapítja, hogy a felekezeti szűkkeblűség, a vélt érdeksérelem okozta akadályok ellenére nagy eredmények születtek meg az ismétlő iskolai oktatás gyakorlativá, vonzóvá tétele terén. E fejlődés betetőzését látja a leány gazdasági ismétlő iskolák felállításában, hiszen "sürgős szükségét képez tehát, hogy a földműves leányok oktatásáról, neveléséről, speciális hivatásuk és életfoglalkozásukhoz képest gazdasági irányban történjék gondoskodás." Büszkén állapítja meg, hogy Egerben elsőként az országban már működik egy leány gazdasági ismétlő iskola. Kintünő javaslata van a szaktanitónők képzésére, melyben egyrészt javasolja, hogy a gyakorlati továbbképzést ne a nyári négyhetes tanfolyamokon, hanem a gazdasági munkák különböző időpontjaiban nyerjék a tanitónők az év folyamán, másrészt a tanitónőképzők életre való nevelésének megvalósítását látná abban, ha az életbe kilépő tanitónő már képzése alatt megismerkednék az okszerű gazdálkodás elméleti és gyakorlati ismereteivel. / NL 1901.évf. 33.sz. 6-8.p. /

Keresztesi Ambrus tanító Erdélyből, Aranyos-gyéres községből küldi el észrevételeit és javaslatait. Helyesli, hogy a fiúk gazdasági képzése után a lányok speciális gyakorlati kiképzése is megvalósul a felállítandó leány gazdasági ismétlő iskolában, hiszen "a

háztartás jóirányu vezetése éppugy biztosítja a jólétet, mint az ok-szerű gazdálkodás."

Sürgeti a miniszter olyan irányu intézkedésének kiadását, mely elrendeli, hogy minden olyan községben leány gazdasági ismétlő isko-la felállítandó, ahol legalább 20 leány növendék van. A beiskolázás nehézségeinek okait említve, elevenére tapint a bajnak, t.i. hogy a község értelmisége, gazdagparaszsága legtöbbször visszatartja a ná-la alkalmazott 12-15 év közötti leánygyermeket. Ennek e helyzetnek felszámolása elengedhetetlen követelménye a leány gazdasági ismétlő iskola gyakorlati megvalósulásának.

Megemlíti még, hogy egyenlő munkáért egyenlő bér jár. Fejtétlen meg kell szüntetni azt a kirívó visszasságot, hogy a fiuk gazdasági ismétlő iskoláiban a férfi tanító 100 Ft. tiszteletdíjat, a leány gazdasági ismétlő iskolában a tanítónő pedig 60 Ft. tiszteletdíjat kapjon. / NL 1901.évf. 46.sz. 7.p. /

Amint olvashattuk az előzőkben, valóban az egész ország tanító-sága megmozdul a megvalósítandó leány gazdasági ismétlő iskola meg-valósítása mellett, melyben népiskolai oktatásunk kerek egészzé for-málódását látta megvalósulni, és joggal. A való élet talajából fa-kadt e reális követelés, mely a nép érdekében, alulról jövő tanítói meglátások nyilvánossá tételével kezdődött, és minden viasszahuzó e-rőt legyőzve hivatalos programmá vált a századforduló hajnalán. Ez-zel az aktussal fejeződött be az általános irányu ismétlő iskola dif-ferenciálódási folyamata, mely az iparostanonc oktatás kiválásá-val kezdődött el 1884-ben, folytatódott a gazdasági ismétlő iskolák 1896-ban történt létrejöttével, és befejeződött a leány gazdasági is-métlő iskolák szervezésével, 1902-ben a VKM 66569.sz.alatt kiadott új szervezet és tanterv kiadásával.

Külföldi példák a századfordulón az ismétlődő iskolák működésének területéről

A századeleji külföldi példák sok segítséget adtak a magyarországi ismétlődő iskolák megszervezéséhez. Az 1868. évi alaptörvényre épülő magyar közoktatásügy azonban intézményének kiépítése közben – a bölcs eötvösi elgondolástól inspirálva – mindig vigyázott arra, hogy a szolgai másolást elkerülje, s a hazai viszonyokat, adottságokat figyelembe véve eredményes munkát végezzen. Alapvető előrelépést jelentett más, külföldi országokkal szemben pl. , míg a német birodalom országaiban már a század elején működő ismétlődő iskolák nem voltak kötelezőek a 12-15 év közötti fiatalok számára, hazánkban kezdetől fogva kimondotta a törvény az ismétlődő iskolai tankötelezettséget. Addig, míg a nyugati országokban a szülők csak különdíj ellenében járathatták gyermekeiket az ismétlődő iskolába, nálunk kezdetől fogva a gyakorlatban ingyenes volt a tanítás az ismétlődő iskolában.

Annak okait az első fejezetben taglaltuk, hogy mindezek és egyéb okok mellett miért nem volt mégsem kielégítő hazánkban az ismétlődő iskola látogatottsága.

A századfordulón a külföldi, nyugati országok egyre inkább specializálták az ismétlődő iskolákat, és a kialakult intézményeik, a Fortbildungsschulék, Landwirtschaftliche Wiederholungsschulék egyre inkább figyelemmel voltak a tantervi anyag kiválogatásával a tanulók jövőendő élethivatására.

Az 1889. évi párizsi világkiállításon ez a tendencia erősen kiemelkedő volt a bemutatott ismétlődő iskolai intézmények szervezetét, tantervi anyagát tekintve. Franciaországban például a francia iskolatestvérek /speciális, csak neveléssel foglalkozó egyházi rend / az általuk fenntartott nép- és ismétlődő iskoláikban nagy gondot

fordítottak a falusi ifjúság gazdasági kiképzésére, főleg az elméleti ismeretek megtanítására. A gyakorlati részt a tanulóotthon saját gazdaságukban figyeli meg, illetve végzi el és arról, mint házi feladatról beszámoltatják az iskolában.

A belgák bemutatták a kiállításon u.n. "háztartási" iskoláikat, azok szervezetét és tantervét, melyekkel főleg a leánynevelés egyre inkább felmerülő problémáját akarták megoldani. A gyakorlatiasság jegyében készült tantervi anyagukkal és felszerelésükkel uttörők voltak.

Hozzájuk hasonló s talán még gyakorlatiasabb kiállítási anyagukkal, felszerelésükkel az északi népek közül a svédek tűntek ki. Fő célja a háztartási iskoláknak a jó anya, a céltudatosan beosztó, az otthon mindenféle munkában helytálló háziasszony nevelése volt.

A századeleji német birodalom országaiban igen virágzóak voltak főleg falun az u.n. Landwirtschaftliche Weiterbildungsschulék, melyekben mindkét nembeli ifjúság gazdasági szakirányú oktatást kapott, különös figyelemmel a nemek jövőbeli élethivatására. Berlinben külön a célra szervezett tanfolyamokon gondoskodtak a tanítónők háztartási irányú szakkiképzéséről.

Ausztriában a századfordulón Haymerle osztrák kultuszminisztériumi tanácsos dolgozta ki és javasolta elfogadásra a női szakoktatás bevezetését az u.n. Fortbildungsschulékban, különös tekintettel a gyakorlati igényekre.

Kétségtelen, hogy mindezeknek a külföldi példáknak, melyekről a pedagógiai szakirodalom, a különböző újságok, folyóiratok hírei megemlékeznek, hatással voltak a hazai gazdasági leány ismétlődő iskolák gondolatának előtérbe jutására és kibontakozására. Minden dicséretet megérdemel a korabeli tanügyi felső vezetés, hogy ennek az isko-

latipusnak kialakításánál sem engedte meg ezeknek szolgai másolását, hanem a látottakból, a hallottakból a hazai viszonyoknak megfelelően alakította ki a leány gazdasági ismétlő iskolákat, melyeknek tantervét és szervezetét 1902-ben adta ki a VKM.

Statisztika

az 1898- 1899- 1900-ig szervezett gazdasági ismétlő iskolákról.

Rövidítések: Á=Állami K=községi F=felekezeti Ö=összesen

Faz. A tankerület neve:	1898				1899				1900				Növekedés		
	Á	K	F	Ö	Á	K	F	Ö	Á	K	F	Ö	1898	1899	1900
1. Budapest	-	-	-	-	3	-	3	-	4	-	4	-	3	1	
2. Arad	-	-	-	-	2	17	1	20	14	22	-	36	-	20	16
3. Árva	-	-	-	-	5	-	8	13	4	3	7	14	-	13	1
4. Abauj	-	-	-	12	7	7	1	15	11	6	1	18	12	3	3
5. Alsófehér	-	-	-	5	5	2	5	12	9	1	8	18	5	7	6
6. Bács-Bodrog	-	-	-	12	-	28	-	28	-	32	-	32	12	16	4
7. Baranya	-	-	-	6	-	10	-	10	-	11	-	11	6	4	1
8. Bars	-	-	-	2	4	1	-	5	3	4	-	7	2	3	2
9. Békés	-	-	-	2	1	5	-	6	1	4	-	5	2	4	-
10. Bereg	-	-	-	7	35	12	-	47	37	11	-	48	7	40	1
11. Beszterce	-	-	-	1	13	2	-	15	15	2	-	17	1	14	2
12. Bihar	-	-	-	2	29	16	-	45	32	26	-	58	2	43	13
13. Borsod	-	-	-	2	-	2	-	2	-	3	-	3	2	-	1
14. Brassó	-	-	-	4	-	-	-	-	6	-	-	6	4	-	2
15. Csanád	-	-	-	3	4	-	-	4	1	4	-	5	3	1	1
16. Csik	-	-	-	1	1	2	-	3	-	3	-	3	1	2	-
17. Esztergom	-	-	-	-	-	28	6	34	-	7	28	35	-	34	1
18. Csongrád	-	-	-	-	3	-	-	3	1	9	-	10	-	3	7
19. Fejér	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1	2	-	-
20. Fogaras	-	-	-	6	3	3	-	6	3	4	-	7	6	-	1
21. Gömör	-	-	-	6	2	3	-	5	3	2	-	5	6	-	-
22. Győr	-	-	-	-	2	2	-	4	2	5	-	7	-	4	3

Fsz.	A tankerület neve:	1898				1899				1900				Növekedés		
		A	K	F	Ö	A	K	F	Ö	A	K	F	Ö	1898	1899	1900
23.	Háromszék	-	-	-	4	6	2	-	8	17	5	2	24	4	4	16
24.	Hunyad	-	-	-	11	12	-	-	12	13	-	-	13	11	1	1
25.	Hajdu	-	-	-	-	-	14	-	14	-	12	-	12	-	14	-
26.	Heves	-	-	-	-	2	33	15	50	2	34	15	51	-	50	1
27.	Hont	-	-	-	-	4	4	3	11	5	8	4	17	-	11	6
28.	Jász-Nagy-Kun	-	-	-	5	-	9	1	10	-	9	1	10	5	5	-
29.	Kis-Küküllő	-	-	-	1	20	3	-	23	20	3	-	23	1	22	1
30.	Kolozs	-	-	-	9	21	2	-	23	25	1	-	26	9	14	3
31.	Komárom	-	-	-	6	2	2	2	10	3	7	2	12	6	4	2
32.	Krassó-Szörény	-	-	-	-	-	-	-	-	9	1	0	-	19	-	19
33.	Liptó	-	-	-	-	3	1	-	4	2	3	-	5	-	4	1
34.	Maros-Torda	-	-	-	3	2	2	-	4	3	2	-	5	3	1	1
35.	Máramaros	-	-	-	4	4	2	-	6	6	4	-	10	4	2	4
36.	Nagy-Küküllő	-	-	-	6	8	-	-	8	9	-	-	9	6	2	1
37.	Nógrád	-	-	-	2	2	16	2	20	2	17	2	21	2	18	1
38.	Nyitra	-	-	-	-	38	62	5	105	44	61	6	111	-	105	6
39.	Pest-Pilis	-	-	-	2	6	57	-	63	10	103	60	173	2	61	110
40.	Pozsony	-	-	-	6	-	4	2	6	2	8	-	8	6	-	2
41.	Sáros	-	-	-	1	13	1	-	14	15	-	-	15	1	13	1
42.	Somogy	-	-	-	5	-	4	2	6	-	4	2	6	5	1	-
43.	Sopron	-	-	-	2	-	2	-	2	-	3	-	3	2	-	1
44.	Szabolcs	-	-	-	5	-	5	-	5	7	4	3	14	5	-	9
45.	Szatmár	-	-	-	10	15	20	2	37	15	36	7	58	10	27	21
46.	Szeben	-	-	-	6	1	5	1	7	1	5	1	7	6	1	-
47.	Szepea	-	-	-	-	-	2	-	2	-	2	-	2	-	2	-

Fsz.	A tankerület neve:	1898				1899				1900				Növekedés		
		Á	K	F	Ö	Á	K	F	Ö	Á	K	F	Ö	1898	1899	1900
48.	Moson	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
49.	Piume	-	-	-	-	1	-	-	1	1	-	-	1	-	1	-
50.	Szilágy	-	-	-	7	16	2	-	18	21	1	-	22	7	11	4
51.	Szolnok-Doboka	-	-	-	2	19	1	2	20	37	1	-	38	2	18	18
52.	Temes	-	-	-	5	14	25	3	42	28	48	5	81	5	37	41
53.	Tolna	-	-	-	5	1	11	6	18	1	13	6	20	5	13	2
54.	Torda-Aranyos	-	-	-	1	9	3	-	12	4	16	-	20	1	11	8
55.	Torontál	-	-	-	10	21	39	9	69	24	46	9	79	10	59	10
56.	Trencsén	-	-	-	2	8	9	-	17	6	14	-	20	2	15	3
57.	Turóc	-	-	-	4	12	5	-	17	14	5	1	20	4	13	7
58.	Udvarhely	-	-	-	9	12	4	-	16	25	6	1	32	9	7	16
59.	Vas	-	-	-	15	5	3	10	18	10	14	-	24	15	3	6
60.	Veszprém	-	-	-	5	1	6	-	7	6	1	-	7	5	2	-
61.	Ung	-	-	-	-	8	3	-	11	16	7	-	23	-	11	12
62.	Ugocsa	-	-	-	-	10	1	-	11	10	1	-	11	-	11	-
63.	Zala	-	-	-	6	6	2	-	8	11	3	-	14	6	8	6
64.	Zemplén	-	-	-	2	2	2	-	4	2	3	-	5	2	-	3
65.	Z/ólyom	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Összesítés

1898-ban összesen: 332 gazdasági ismétlő iskola

1899-ben összesen: 424 állami gazdasági ismétlő iskola

516 községi " " "

84 felekezeti " " "

Összesen: 1024 " " " Növekedés: 702

1900-ban összesen: 565 állami gazdasági ismétlőd iskola

684 községi " " "

171 felekezeti " " "

Összesen: 1420

Növekedés: 396

III. fejezet

/ 1902 - 1921 /

1. A gazdasági iskolák új szervezete és tanterve. A tanterv értékelése. 127. old
2. Új fejezet a gazdasági ismétlő iskola fejlődésében: Gazdasági Ismétlő Iskola címmel új rovat a Néptanítók Lapjában. 137. "
3. Ifjúsági egyesületek fontosságának előtérbe jutása. - Kapcsolata a gazdasági ismétlő iskolákkal. 142. "
4. Háztartási iskolák szervezése városokban a gazdasági ismétlő iskolai tanköteles leányok számára. 151. "
5. A külföldi háztartási iskolák a századforduló első évtizedeiben. 158. "
6. A háziipar tanításának bevezetése, életre nevelő szerepének fejlődése és sikere a gazdasági ismétlő iskolában. 160. "
7. A gazdasági ismétlő iskolák fejlődésének csúcspontja az I.világháború előtt. A fejlődés megtörése és a gazdasági ismétlő iskolák hanyatlása a háború alatt. 169. "
8. A háborús évek kihatása a magyar iskola területére, különös figyelemmel az általános és a gazd.ism.iskolákra. 173. "
9. A gazdasági népoktatásról szóló, 1908-ban benyújtott törvényjavaslat parlamenti előterjesztése, fő pontjai és elvetésének okai. 180.

III. fejezet

/ 1902 - 1921 /

A gazdasági iskolák új szervezete és tanterve.

A tanterv értékelése.

A II. fejezet legvégén utaltunk arra, hogy az alulról jövő tanítói kezdeményezések, javaslatok, nemkülönben a külföldi példák ösztönző hatására közvélemény alakult ki a gazdasági ismétlő iskolák újabb differenciálása mellett, mely szerint ott, ahol arra mód és lehetőség van: külön fiú és leány gazdasági ismétlő iskolát kell létrehozni.

A minisztériumi szervek is hitet tettek a javaslat mellett, különösen az ügybuzgó, gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező Halász Ferenc miniszteri osztálytanácsos / Wlassics tanácsadója / szegődött lelkes hirdetőjévé a külön leány gazdasági ismétlő iskolák megvalósításának. Egyes szervezőként biztosította a magyar nőegyletek irányítását kezében tartó, a fővárosban és vidéken egyaránt nagy összeköttetéssel rendelkező Mária Dorottya Egyesület támogatását, és így mozgósította az illetékeseket a VKM-ben és az FM-ben, vidéken a nőegyleteket. Az ország 16000 tanítónője között is lelkes hangulatot tudtak teremteni, így megvalósítás híveivé tették a tanítónők tulnyomó többségét is.

Gondosan szervezett munka előzte meg az 1868. évi XXXVIII. törvényt, mint alaptörvényre épülő miniszteri rendelet kiadását. Wlassics miniszternek a javaslat parlamenti ismertetésénél komoly érvei voltak - többek között -, hogy a gazdasági ismétlő iskolák száma 1902-ig közel 1800-ra emelkedett. És való igaz volt a miniszter kijelentése, hogy soha még oktatási intézmény olyan osztatlan népszerűsége nem tett szert, mint az életre nevelő gazda-

sági ismétlő iskola. Világosan fejezte azonban ki a gazdasági ismétlő iskolák új szervezetének és tantervének kiadását javasoló, sőt követelő cikkek sorozata, hogy alapvetően éppen ez a gyors fejlődés, a nagy népszerűség indokolja a gazdasági ismétlő iskolák kezdetben szűkre szabott szervezetének és tantervének kibővítését, fiú- és leánytagozatra való differenciálását.

A gyakorlati munkát végző tanítók népszerűsége és hite, a VKM és az FM szakembereinek, a tanfelügyelőségek egységes magyar kultúrát létrehozni akaró kezdeményező ereje és a megvalósítás akarása létrehozta, végleges formába öntötte a tanköteles kor legutolsó három évében nemzetnevelői missziót betölteni akaró és hivatott új szervezetet és tantervet a gazdasági fiú és leány ismétlő iskolák részére.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1902. szeptember 24-én 66569. szám alatt keltt rendeletével adta ki a gazdasági ismétlő iskolák új szervezetét és tantervét.

Az új szervezet fontosabb utasításai:

Az új szervezet a következő rendelkezésekkel biztosítja a szükségszerűvé vált fejlődést:

1. A gazdasági ismétlő iskola szervezését az 1868. évi XXXVIII. tc. 50. és 55.§-ában foglalt rendelkezések a polgári közösségek köteleességévé teszi.

Az 1896. I. Szervezet és Tanterv e tekintetben sok kibúvót hagyott a közösségi hatóságoknak, mert nem jelölte ki a szervezés végrehajtásának határidejét. Az új szervezeti szabályzat ezt a határidőt egy évben jelöli ki. / Sz.2.7 /

2. Az új szervezeti utasításban az is előremutató és új, hogy ahol 50 leánytanköteles van, abban a közösségben egy éven belül leány

gazdasági ismétlő iskolai tagozatot kell szervezni, "azon világos feladattal, hogy a leányok női hivatásukra különös gonddal előkészítettessenek."

3. A leány és fiú tagozatra való tagozódás mellett a szervezet alkalmas a gazdasági ismétlő iskola két típusának kialakítására:

a/ Külön szaktanító gazdasági ismétlő iskola

/ 20 kh gyakorló területtel és felszereléssel /

b/ Egyszerű gazdasági ismétlő iskola

/ kisebb gyakorlóterülettel és felszereléssel /.

/ Sz. 11. § /

4. Az állami felügyelet kiterjesztését jelenti a Szervezet 10.§-a, mely szerint, ha a községben egy vagy több felekezetnek van iskolája az állami iskola mellett, de nincs szervezve gazdasági ismétlő iskolájuk, akkor az ismétlő iskolai tanulók kötelesek az állami iskolákkal kapcsolatos gazdasági ismétlő iskolát látogatni. E rendelkezés a nemzetiségi vidékeken nagy ellenállásra talált.
5. Gyakorlati szempontból nagy előrehaladást jelentett, hogy a 12.§ szerint a gazdasági ismétlő iskola részére külön szervezett iskolaszékbe a gazdálkodásban élenjáró szakembereket /gazdatisztek és élenjáró gazdák / kell beválasztani. Ennek a szakértő testületnek javaslatára a képviselő testület határozza meg, hogy a gazdasági ismétlő iskola milyen irányú gazdasági ágak tanítására terjeszkedik ki.
6. Míg az 1896-os rendelkezés csak általánosságban intézkedik a gyakorlati tanításhoz szükséges földterületekről, addig az új utasítás 13.§-a határozottan előírja, hogy a kis községekben

600 nől, nagy községekben, városokban 1 kh területű kert kijelölése elengedhetetlen. Mezőgazdasági oktatás esetében minimálisan 2 kh vagy ennél nagyobb terület biztosítását írja elő.

7. Régi óhaja teljesül a gazdasági ismétlő iskolákban tanító tanterfőknél azzal, hogy a Szervezet 14.§-a kimondja: "... a fa-tenyésztés és gyümölcsstermelés érdekében a községi faiskola a gazdasági ismétlő iskola céljaira - bármilyen jellegű legyen a gazdasági ismétlő iskola -, mindenkor rendelkezésre bocsátandó".
8. Kimondja a Szervezet 17.§-a, hogy "a község köteles a szaktanító ismétlő iskola gyakorlati területét minden élő és holt leltárral felszerelni, ami az okeszerű gazdálkodáshoz és az okeszerű gazdálkodás eredményes tanításához elkerülhetetlenül szükséges". Ugyanezen paragrafus utolsó bekezdése intézkedik, hogy a szaktanító részére "legalábbis 2 padlózott szobából, konyhából, kamrából s pincéből, hozzávaló padlásból s a szükséges mellékhelyiségekből álló lakást köteles a község biztosítani."

Ez az intézkedés, a korabeli tanítólakások nyomoruságos voltát ismerve, a tanítói tekintély emelkedését, a szaktudás elismerését jelentette.

9. Mint hiányosságot említettük meg az előző fejezetekben a gazdasági ismétlő iskolai tanulók tankönyvvél való elégtelen ellátását. A szervezet 18.§-a, mely a jó gazda gondosságával a legaprólékosabban előírja a gazdasági ismétlő iskola működésének tárgyi feltételeit / épületek, szerszámok, gépek, állatok stb., / g.pontjában így intézkedik: "... a szegény tanulók részére a szükséges tankönyveket a község köteles megszerezni."

10. Azoknak a községeknek, melyeknél indokolt, államsegély engedélyezhető a gazdasági ismétlő iskola céljaira. Ezt a lehetőséget a minisztériummal kötött szerződés biztosítja, de a Szervezet 25.§-a a gyakorlati oktatás biztosítása érdekében kimondja: "Az államsegély megvonását idézi elő, ha a gazdasági tanító a gazdasági tárgyakat csak elméletileg, nem egyszer-mind gyakorlati úton tanította -s még azt is kiállításba helyezi-, az ilyen tanító ellen egyidejűleg fegyelmi vizsgálat fog elrendeltetni."

11. A Szervezet 27.§-a már a gazdasági ismétlő-iskolák szaktanítói kiképzésének nagyfoku előrehaladásáról tesz tanubizonyosságot, mert már szigorúan elrendeli, hogy a gazdasági tárgyak tanítására csak az alkalmazható:

a/ aki mint okleveles tanító, valamely m.kir.földműves iskolában a 2-éves mezőgazdasági tanfolyamot vagy vinctellérképzőben az 1-éves tanfolyamot, tanítónő pedig valamely háztartási 1-éves tanfolyamot sikeresen elvégezte.

12. A gazdasági ismétlő iskolában való tanítást kívánatoossá tette az, hogy a Szervezet IV.fejezet 31-32.§-a -mely részletesen intézkedik a szaktanítói választásokról - kimondja, hogy a külön szaktanító gazdasági népiskolában alkalmazott tanító fizetése 1000 koronánál alacsonyabb nem lehet. / A tanítói átlagfizetés ekkor 800 korona/. Ezt a fizetést az évi 100 koronát kitevő évtödös pótlék és a gyakorlati terület tiszta jövedelmének 20 %-a egészíti ki. Jár továbbá a szaktanítónak természetbeni lakás vagy 300 Ft lakbér.

Az egyszerű gazdasági ismétlő iskolákban alkalmazott gazdasági ismereteket tanító férfi tanerő tiszteletdíja minimálisan 100

korona, női tanerő tiszteletdíja 80 korona s a gyakorló terület tiszta jövedelmének 20 %-a.

Jelentős vívmány, mely a tanítói egyesületek együttes harcának eredménye, s ugyanakkor a gazdasági ismétlő iskola jelentőségének elismerését is jelenti, hogy ezen tiszteletdíjak mindegyike nyugdíjba beszámítandó illetménnyé vált.

13. A gazdasági ismétlő iskolai tanítás fontosságának növekedését jelenti a Szervezet 38.§-ának az az intézkedése, mely a heti óraszámot november 1-től április 1-ig legalább heti 5, a helyi viszonyoktól függően heti 7 órában jelöli ki. Ez heti két óra növekedést tett ki. Az év többi hónapjaiban minimálisan heti két óra, mely három órára volt növelhető.
14. Uj, aminek a régi szervezeti utasításban nyomát sem találjuk: a háziipari oktatás bevezetésének elrendelése / 41-64. § /
15. A szervezeti szabályzat 48.§-a kötelességévé teszi a gazdasági szaktanítónak, tanítónőnek nemcsak az órákra való pontos készülést, hanem a gazdaság azon ágának beható tanulmányozását is, melyet tanít, valamint a tanult anyag kísérleti felhasználását, az eredmények pontos nyilvántartását.

Előírja, hogy a tanítónő tanulmányozza " a gazdaasszonyok gazdasági szokásait, főleg azok hibás eljárásait, munkálatait és elsősorban azon gazdasági munkabeli félszegségek megszüntetésére tesz meg mindent, amelyek megváltoztatása különös anyagi megterhelést nem okoz".

E végből elrendeli a gazdákkal, gazdaasszonyokkal való szoros kapcsolat fenntartását.

Kötelessége a gazdasági népiskola tanerőinek még a beszerző és értékesítő szövetkezeteknek, gazdaköröknek és ifjúsági e-

gyesületek alapításának elősegítése, szervezése és vezetése. A felnőttek oktatását szakirányú előadásokkal kell elősegíteni a gazdasági népiskola szaktanítójának.

A szervezet 6. fejezete foglalkozik a gazdasági ismétlő iskolák felügyeletének és ellenőrzésének kérdésével; hogy milyen részletességgel, arra jellemző, hogy a 6. fejezetnek 80 §-a van.

Érdeme a fejezetnek, hogy egyrészt lelkiismeretes pontossággal és lelkiismeretességgel, részletességgel, félre nem érthető módon intézkedik minden kérdésben, másrészt biztosítja a szakszerű ellenőrzést azzal, hogy a gazdasági ismétlő iskolák felügyeletét, ellenőrzését kiemeli a népiskola felügyeletéből, továbbá új és korszerű követelésnek tesz eleget akkor, amikor társadalmasítja azt.

A fentieket egybevetve megállapítható, hogy az 1902-ben kiadott szervezeti szabályzattal a pedagógiai gyakorlat és elmélet egykorú lelkes művelőinek sikerült egy, a gazdasági ismétlő iskolák működését és fejlődését biztosító korszerű szervezeti szabályzatot alkotni.

A gazdasági ismétlő iskola fiú és leánytagozata tantervi anyagának értékelése.

A gazdasági ismétlő iskola tantervi célja és feladata:

" A 13-15 éves mindkét nembeli tanulókat eddigi ismereteikben megerősíteni és továbbképzésük mellett a gazdaság egyes ágaiban oly mértékben begyakorolni, hogy a fiúk, mint leendő földművesek okszerűleg kezelhessék birtokukat, vagy mint gazdasági munkások keresetképességüket fokozzák; a leányok pedig, mint jövőbeni gazdaassz-

szonyok és családanyák a munkakörükbe eső gazdasági ágakban és háztartásban megkívánható tudnivalókkal ismerkedjenek s a főbb teendőket elsajátítsák."

Az első érzés, összevetve ezt a tantervi célkitűzést az 1896.-i tantervi célkitűzéssel az, hogy a második célkitűzés kiteljesedése mindazon törekvéseknek, melyekről a gyakorlat és elmélet pedagógusai beszéltek, irtak, melyekről az előzőkben mint haladó gondolatokról emlékeztünk meg és idéztük őket.

A tanterv szembeszökő hibája a követelmények túlméretezése. Megnyugtató volt azonban a helyi tantervek kidolgozásáról tett intézkedése, mely szerint csak az tanítandó, aminek a tanulók az életben hasznát veszik, és csak annyit, amennyit a tanulók elméletileg, gyakorlatilag a rendelkezésre álló idő alatt előképzettségük és felfogóképességük alapján elsajátítani tudnak.

Felhívja a tantervi utasítás a helyi tantervi anyagot összeállító szaktanárok figyelmét a lehető legszélesebb körű koncentrációra, és ezzel tudatosan megteremteti az összes tantárgyak kapcsolatát. Az elmélet és gyakorlat egységét több ízben hangoztatja a tantervi utasító, de ennél még tovább megy akkor, amikor kötelezővé teszi, hogy egy tantárgy elméletét és gyakorlatát ugyanegy tanítónak kell tanítania.

Feltűnő és ma már szokatlanul furcsa, hogy a leánytanulók ki vannak rekesztve a mértan és alkotmánytan oktatásából. Ez azonban akkor a kornak a női emancipációval szemben elfoglalt álláspontjából természetszerűleg következik.

Nagy fejlődést jelent a tantervi anyagnak fiú és leány tagozatra való differenciálása, mely biztosítja a közösen tanulható tárgyak és a külön tanulandó tárgyak kijelölésével a két nem jövőbeli

munkakörére való felkészítést. A tantervi anyag teljes részletes-séggel készült, külön a fiu-, külön a leánytagozat részére. A tantervi anyagot felsorolva helyesen és célszerűen közli osztályonként először azt, amit a fiuknak és lányoknak közösen kell tanulni, utána pedig a fiuk és lányok által külön tanulandó, a jövő élet-hivatásra felkészítő speciális tantervi anyagot.

Pedagógiai tudatosságra vall, hogy figyelemmel az iskola jellegére, erőteljesen felhívja a szaktanítók figyelmét arra, hogy "a tanterv mind a két iskolánál úgy van megállapítva, hogy a tanítás súlypontja a gazdasági tárgyak tanítására és a gyakorlati oktatására essék."

Kispolgári élszeméremből fakad az a helytelen utasítása a tantervi utmutatónak, mely a lányok tantervi anyagába tartozó csecsemőápolás tanítási módjára vonatkozik: "A csecsemő ápolásának tanítása a 13-15 éves lányoknál kényes tárgy, ezért vigyázva, tapintatosan, sohasem a leendő anyára, hanem a leánygyermek ott-hon levő csecsemő testvéreire való hivatkozással kell tanítani."

Nem tud szabadulni kispolgári osztálykorlátaiktól az utasítás szerkesztője akkor, amikor a nép igényeinek az osztálytársadalom által alacsonyra szabott színvonalának nem kívánt emelkedésétől tart, ha a kézimunkatanítás során nem lesz körültekintő a tanító-nő. Éppen ezért így utasít az óvatos polgár: "A női kézimunkának csak a nép életszükségleteinek megfelelő rész veendő. A finomabb s a népnél különben is rohamosan terjedő, fényűzést elősegítő kézimunka teljesen mellőzendő."

Az viszont kiemelkedően haladó és új szempont, hogy a természet növények, sőt még a virágtermesztés fajtamegválasztása esetében is alapvető szempontként ajánlja az értékesítési lehetőség fi-

gyelembé vételét.

Nagy előnye az új tantervnek, hogy anya/ga a gazdálkodás minden ágát felöleli, de ugyanakkor a helyi tanterv készítését elrendelve biztosítja a tananyagnak a helyi adottságoknak megfelelő ki-
szemelését. Az erre vonatkozó utasításai jók, gyakorlati szempont-
ból egyenesen kiválóak.

Ugyancsak helyes irányu előrehaladást mutat az első, 1896-os tan-
tervvel szemben az a tény, hogy az egyes tantárgyak tanításának
célját világosan megszabja.

A tanítás módszerére vonatkozó utasításait nem az előző tan-
terv hibás gya/korlata szerint, a tantervi anyaggal egybeolvasztva
közli, hanem világos okfejtéssel külön fejezetben tárgyalja. Helyes
és újszerű az egyes tantárgyak egymásra való gyakorlati vonatkozá-
sainak kiemelése, melynek igen nagy hasznát vehették a gazdasági
ismétlő iskolában tanító tanerők.

Mindent egybevetve a gazdasági ismétlő iskola részére 1902-
ben kiadott Szervezet és Tanterv már azon tudományosan megalapozott,
korszerű alapelvek alapján készült, melyek majd az 1905-ös Népisko-
lai Tanterv és Utasítás alapelvei lesznek, melyekkel majd valóban
egy korszerű, tudományos alapelvekre épült tantervet bocsájtanak a
századeleji tanítószág részére.

Új fejezet a gazdasági ismétlő iskola fejlődésében: Gazdasági Is-
métlő Iskola címmel új rovat a Néptanítók Lapjában.

A gazdasági ismétlő iskolák száma 1902-ben: 1789 ! Az 1896-ban meginduló szervezett és céltudatos kulturpolitika komoly eredménye ez. A további fejlődés újabb segítséget igényelt és kapott a Néptanítók Lapja 1902-ben megjelenő évfolyamának első számától kezdődően a Gazdasági Ismétlő Iskola című melléklettel. A melléklet megjelenését maga a miniszter köszöntötte Magyarország néptanítóihoz című vezércikkében. Ebben üdvözölte a gazdasági ismétlő iskola szervezése terén elért eddigi gazdag eredményeket, az eredményeket létrehozó, lelkes és buzgó néptanítói kart. "A tanítók gazdasági kiképzése s a gazdasági ismétlő iskola belterjes fejlődésének előmozdítása volt az indító oka annak az elhatározásnak, hogy a Néptanítók Lapját olyan melléklettel látom el, amely kizárólag annak a nagy feladatnak a megoldását munkálja, hogy miként kell a népiskolát a gyakorlati életre eredményessé, gyümölcsözővé tenni" - írja többek között Wlassics miniszter köszöntőjében.

És valóban, ha áttekintjük a havonta megjelenő melléklet főbb cikkeinek címét, megállapíthatjuk, helyes irányu, valóban értékes segítséget jelentett a gazdasági ismétlő iskolában tanító tanerőknek a tartalmas, korszerű ismereteket közlő melléklet. Rovatvezető: Krohopp Alfréd gazdasági intézeti tanár, aki beköszöntő cikkében alapvető fontosságúnak jelenti ki a gazdasági ismétlő iskolai tanítók közreműködésének szükségességét a mellékletnek értékes tartalommal való megtöltésében. A szerkesztésre vonatkozó főbb elveit a következőkben fejti ki:

1. Kivánatosnak tartja, hogy tudósításokat küldjenek a tanítók a gyakorlati kísérletezésben elért eredményekről, és feltárják cikkeikben a gazdasági ismétlő iskola fejlődését gátló tényezőket.
2. A szakrovat élén az időszerű és általánosabb érdekű cikkek álljanak.
3. Világos és ösztönző hatású cikkeket kell írni, melyek ismertetik a gazdasági ismétlő iskola szervezése terén elért eredményeket, módszereket.
4. Szükséges, hogy a gyümölcs- és zöldségtermelés eddig eléggé elhanyagolt területét népszerűsítsék.
5. Az általános és részletes növénytermelést, talajismeretet korszerű gyakorlatiassággal kell tárgyalni.
6. A szőlészetről és borászatról szóló cikkben a leghaladóbb álláspontot kell képviselni.
7. Mind a számosállatok, mind az apró állatok tenyésztéséről, gondozásáról a legjobban kiválogatott anyagot kell közölni.
8. A Gazdasági Tanácsadó rovatban válaszolnak olvasóiknak a hozzájuk beküldött vitás szakkérdésekre.
9. Újszerűnek ígérkezik a rovatvezető által ígért gazdaszszonyképző rovat, mely a gazdasági ismétlő iskolák eddigi, ugyszólván csak a fiuk jövődő élethivatására szabott anyagát a lányok jövődő élethükségleteire /anya, gazdaszszony / figyelemmel lévő anyaggal kívánja kiegészíteni.
10. A melléklet kellemes szinfoltjának ígérkezett a bejelentett tárcarovat, melyben a főszerkesztő szakszerű rajzo-

kat és életképeket fog közölni.

Befejezésül szép szavakkal buzdítja tanítótársait a nemes cél megvalósítására: "Hordjuk össze az anyagot a mű megalkotásához, és kezét kézbe téve induljunk a nagy és hosszú utra, melynek - mint igéri - csak a kezdetén találunk göröngyöt."

Összefoglalásul megállapítható, hogy ezek az irányelvek valóban nagy segítséget nyújtottak a gazdasági ismétlő iskolákat szervező és az azokban tanító kartársaknak.

A hasznos cikkek meleg tanítói hangjából kiérzik a magyar tanügy fiatal intézményének, a gazdasági ismétlő iskola minél szélesebb körű elterjedésének buzgó szolgálata, az élettel a lehető legszorosabb kapcsolatának megteremtése.

A melléklet 1910-ig jelent meg. Végig olvasva cikkeit, ugyyszólván nyomát sem találjuk az alapító gondolatban kimutatott átkos nacionalista szellem megnyilvánulásának. A hivatásszeretet, a segíteni akarás érződik ki a nyolc évfolyam összes cikkeiből. A magyar néptanítók humanizmusa, népszerűsége /nemzetiségre való tekintet nélkül / biztosította a különféle nemzetiségű tanítványok szakszerű oktatását, és bizonyára magyar nemzeti szellemben való nevelését is, minden bántó nacionalista torzítás nélkül. Az "élet" iskolájának nevezett gazdasági ismétlő iskolák túlnyomó többségben valóban értékes, élethivatásra előkészítő, szakszerű oktatást, nevelést nyújtottak.

Az iskolák helyéről és számáról az alábbi kimutatás ad pontos képet:

K i m u t a t á saz 1902-^v tanévig felállított gazdasági ismétlő iskolákról.

S.sz.	V á r m e g y e	Hány g.i. ism.isk. van?	S.sz.	V á r m e g y e	Hány g.i. ism.isk. van?
-------	-----------------	-------------------------------	-------	-----------------	-------------------------------

a. A Duna jobb partján

1.	1. Baranya	17	7.	Sopron	2
2.	Esztergom	42	8.	Tolna	25
3.	Fehér	2	9.	Vas	15
4.	Győr	7	10.	Veszprém	6
5.	Moson	60	11.	Zala	20
6.	Somogy	8	12.	Fiume	1

Összesen: 205

b. A Duna bal partján

1.	Árva	9	8.	Nyitra	111
2.	Bars	10	9.	Pest-Pilis	155
3.	Bács-Bodrog	2	10.	Pozsony	6
4.	Hont	18	11.	Trencsén	19
5.	Komárom	38	12.	Turóc	20
6.	Liptó	11	13.	Zólyom	37
7.	Nógrád	26	14.	Budapest	5

Összesen: 467

c. A Tisza jobb partján

1.	Abauj	34	6.	Máramaros	25
2.	Bereg	49	7.	Sáros	16
3.	Borsod	3	8.	Szepes	1
4.	Gömör	4	9.	Ung	37
5.	Jász-Nagy-Kun-Szolnok	17	10.	Zemplén	16

Összesen: 274

d. A Tisza bal partján

1. Arad	39	7. Krassó-Szörény	31
2. Békés	8	8. Szabolcs	22
3. Bihar	117	9. Szatmár	65
4. Csanád	6	10. Temes	97
5. Hajdu	17	11. Torontál	99
6. Csongrád	21	12. Ugocsa	11

Összesen: 533

e. Erdélyben

1. Alsó-Fehér	13	9. Kolozs	37
2. Beszterce-Naszód	17	10. Maros-Torda	6
3. Brassó	7	11. Nagy-Küküllő	16
4. Csik	3	12. Szeben	4
5. Fogaras	11	13. Szilágy	25
6. Háromszék	30	14. Szolnok-Doboka	38
7. Hunyad	13	15. Torda-Aranyos	24
8. Kis-Küküllő	21	16. Udvarhely	45

Összesen: 310

Az egész országban van: 1789.

/ Halász Ferenc: Állami népoktatásunk. 1902. /

Ifjúsági egyesületek fontosságának előtérbe jutása. - Kapcsolata a gazdasági ismétlő iskolákkal.

1849-ben elbukott a magyar szabadságharc. Az elavult feudális társadalmi rend megdöntéséért harcoló hősök vére azonban nem hullott hiába. A magyar feudális társadalmi rend, a fejlődés történelmi szükségszerűsége következtében, ha lépésről lépésre is, de átadta helyét az új, polgári társadalmi rendnek. Az 1867-es kiegyezés nyomán megindult kapitalista fejlődés egymásután hozta létre intézményeit, melyek az oktatásügy területén is a polgári társadalmi rend megerősödését, a kapitalista termelés érdekeit szolgálták. A magyar nép a fejlődés következtében gyorsuló ütemben haladt a nemzetté válás útján. Ezt a célt szolgálták a soknemzetiségű magyar államban a nemzetiségi vidékeken szinte főlts számban épülő állami iskolák, továbbá az ezekkel kapcsolatban megszervezett gazdasági ismétlő iskolák is.

A magyar uralkodó osztály, - az Osztrák-Magyar Monarchia legerősebb nemzetiségének vezető osztálya - megegyezett az osztrák uralkodó osztállyal, I. Ferenc József császár és királlyal a feudálkapitalista rend fenntartásában, a dualisztikus uralomban és a nemzetiségek elnyomásában. 1902-ben a király az országgyűlést megnyitó beszédében erre így buzdított: "A magyar állam kiépítésének, megerősítésének munkája nem enged szünetelést és nem tűr megszakítást!"

Ennek az erőszakos és az iskolákon keresztül végrehajtandó magyarosítási törekvésnek eredménye volt a millenniumi 400 új állami iskola és Wlassics miniszter által a századfordulón bejelentett 1000 új állami iskola tulnyomó többségének a nemzetiségi vidékeken való megnyitása, és ezzel ugyanakkor a szinmagyar alföldi és dunántúli vidékek elhanyagolása, valamint ezen vidékek iskolaügyének át-

engedése, - a dolgozó nép kulturális felemelkedését tudatosan viszsza-
szatartó - egyházi, felekezeti iskolafenntartóknak.

A hivatalos statisztika 1902-ben megállapítja:

16.725 elemi népiskola közül 13.269 felekezeti jellegű
1.665.732 tanulóval

13.269 felekezeti népiskola közül

magyar tannyelvű 7.150 53.58 %

magyar mellett még

más tannyelvű 2.989 22.32 %

nem magyar tannyelvű 3.218 24 %

262.440 tanulóval !

A nemzetiségi ellenállás következtében ezekben az iskolákban, mint ahogyan az egykorú jelentés megállapítja, a magyar állam érdekeinek megfelelő hazafias és a közéletre kiható népnevelést nem lehet biztosítani.

A felekezeti iskolákon keresztül megszervezett nemzetiségi ellenállás legtevékenyebb szervezői a román-görögkeleti egyházi iskolák, /számuk: 2.119 /, ezeknek tanítói a legrosszabbul fizetett tanerők voltak az országban. /Fizetési átlag állami iskoláknál 600-800 Ft, román-görögkatolikus iskoláknál sokszor a 300 Ft-ot is alig haladta meg./

Az állam - nem minden rejtett gondolat nélkül - engedélyt adott a felekezeti iskolák tanítói fizetésének államsegéllyel való kiegészítésére, csupán a tanítónak kérnie kellett az államsegélyt. Mivel azonban az államsegély folyósítása a törvény értelmében növelte volna az állami ellenőrzés, felügyelet jogát, a görögkeleti román egyházi tanhatóságok megtiltották tanítóiknak, hogy államsegélyért folyamodjanak. Arad vármegye tanfelügyelőjének egykori jelentése /1893/

szerint a vármegye 288 görögkeleti román tanítója közül egy kért államsegélyt, mire elűzték állomáshelyéről.

Hasonló, ha nem is ilyen erős ellenállás mutatkozott a többi - német /380 iskola/, szlovák /502 iskola/, rutén /93 iskola/, szerb /108 iskola/ - nemzetiségi népiskola tanhatósága részéről. Ezen a helyzeten a nemzetiségi vidékeken, az ott létesített állami iskolák kulturális hatása nem sokat javított, sőt a századforduló statisztikájának kiegészítő adatai megmutatták, hogy az államfenn-tartó magyar elem tankötelezettségének 83,24 %-ban tesz eleget, míg a német és szlovák nemzetiségek tankötelesei jelentékenyen jobb beiskolázási arányt értek el.

A realis helyzettel nem számoló, az egységes és oszthatatlan politikai magyar nemzet kialakításának eszméjétől fűtött kulturpo-litikai célkitűzések minden eszközzel való megsegítése tanügyi vo-nalon tehát nem hozta meg a kívánt eredményt. A nemzetiségi vidé-kek ifjúsága a századforduló után is 15-éves korban kiléptek az állami iskolák, a gazdasági ismétlő iskolák kötelékéből. Olyan ha-tások büvkörébe kerültek, melyek lerombolták a gondos és tervszerű népnevelés hatékonyságát, - írja az egykorú tudósítás. Ez a mai nyslvre lefordítva azt jelentette, hogy nem sikerült a magyarosi-tási törekvés. Az állami iskolát végzett nemzetiségek ifjúsága mű-veltebb és öntudatosabb tagja lett a nemzetiségi ellenállásnak. Ebből világosan következik, hogy intézkedni kellett az illetékesek-nek: gondoskodás történjék az ifjúságnak /különös figyelemmel a nemzetiségi vidékek ifjúságára / szervezett formában való kézben-tartásáról, "nemzeti irányú" neveléséről. Csáky Albin közoktatási miniszter 1892-ben a 22161.számú körrendeletével felhívta a kirá-lyi tanfelügyelőket, hogy az iskolaköteles korból kinőtt ifjúság

részére ifjusági egyesületeket szervezzenek a községekben. 1894-ben a 7135.sz. körrendeletével ugyanezt a felhívást megismételte, de ebben már az állami iskolákkal kapcsolatos ifjusági egyesületek szervezését, a magyar nyelvtanítás sikerének megőrzése céljából, a királyi tanfelügyelő kötelességévé tette. A felhívást nem követte számottevő eredmény. A millenniumi évek hazafias lelkesedése azonban újra felvetette az ifjusági egyesületek nemzetetörősítő szerepének kérdését, és néhány ügybuzgó tanító lelkes munkája következtében a gazdasági ismétlő iskola keretében megkezdődött az ifjusági egyesületek szervezése. Mihály Ferenc felsővisói állami tanító a Néptanítók Lapja 1902.évf. 9.számában Ifjusági Egyesületek című cikkében azt írja, gyakorlati tapasztalatokra alapítva kijelentését: "Az ifjusági egyesület munkatervének a gazdasági ismétlő iskolából kell kinőnie." Megállapítja, hogy "a gazdasági ismétlő iskoláknak nagy a sikere, de sok helyen nincs kiépülve." "Az ifjusági egyesületek szervezésével addig várunk nem lehet, amíg azok munkaköre a gazdasági ismétlő iskolákat végzett ifjuság igényei szerint országosan és egységesen szervezhető lesz". A szervezésre vonatkozóan gyakorlati tanácsokat ad: "Az ifjúságot kényszerrel nem szoríthatjuk arra, hogy az ifjusági egyesületnek tagja legyen. Oly vonzó dolgokról kell gondoskodnunk, melyek a cél elérésére segítenek bennünket és az ifjakat belépésre ösztönözzék." A továbbiakban kifejti, hogy ez a vonzó dolog nem a szórakozás / tánc, színelőadás /, hanem a nép szájaíze szerint tartott előadások, melyek előadóiul meg kell nyerni a falu, a környék értelmiségét. Az ifjusági egyesület célját a hazához hű, boldog magyar polgárok nevelésében látja. Ezt így okolja meg: "Azon állapotnak megnyerése, melyben boldognak

érzi magát az ember, sok követelménytől függ. De bármely körülmények között sem lehet boldog az az ember, aki magyar polgárnak születik és felnővén, nem annak érzi magát, vagy bármely más hazában is születik, de nem annak a hazának nevekszik, s mégis ott él..." Feladata az ifjúsági egyesületnek - írja - a 15-éves ifjút a népiskolától átvenni és addig nevelni, a népiskola által megadott / itt természetesen az állami népiskolára és nem a felekezetre gondol / irányban, míg az ifjuból katona vagy polgárember nem lesz. A sikeres végrehajtás feltételeként megemlíti:

1. Az ifjúság gondolkodásának, érzelmének az iskola falain belül, a gazdasági ismétlő iskola óráin a cél irányába való terelése.
2. A szülők, az intelligencia köréből, az arra hivatottak közreműködésének biztosítása.
3. Ötéves munkaterv összeállítása.

"Ha ez meglesz, különösen a nemzetiségi vidéken elhelyezett állami iskolák mellett, akkor nem kell félni, hogy az ifjúság az iskolában 15-éves koráig nyert ismereteket, érzelmeket, magyar beszédet a szívekből és a fejekből a feledés ködébe ereszti, mint ahogyan ez a mi népoktatási viszonyaink mellett ma megtörténhetik..."

Részletesen ismerteti ezután ötéves munkatervét, mely felöleli:

1. A vallásosság ápolását,
2. a gazdasági és kertészeti, erdészeti ismereteket,
3. a magyar haza történelmét, földrajzát,
4. kereskedelmi és szövetkezeti ismereteket,
5. a polgári jogok és kötelességek, ügyiratok ismeretét,
6. a háziipart és általában a hazai ipart,
7. az egészség fenntartásának szabályait,

8. a haza összes lakói együttérzésének kifejlesztésére, ápolására irányuló előadásokat,
9. mulatságok, estélyek rendezésének feladatkörét.

A programot áttekintve világossá válhat mindenki előtt, hogy a tervezet egy nagyon ügyesen összeállított, a nemzetiségi vidékek lakosságának magyarosítását célzó kulturprogramba csomagolt haditerv. A korabeli tanügyi lapok ezirányú cikkeinek, így Mihály Ferenc tanító inspirálása a legfelsőbb helyről nyilvánvalóan kitűnik. Példát kellett felmutatni a VKM illetékeseinek, s produkálták azt! Utána mint zászlót lengették és a megvalósult gyakorlatra, alulról jövő önkéntes vállalkozásra hivatkozva okolhatták meg a vallás és közoktatásügyi miniszter 1902. év március 22-én kelt 21015 sz. rendeletét, melyben Wlassics miniszter arra hívja fel a királyi tanfelügyelőket, hogy az állami iskolákkal kapcsolatban országsszerte szervezzék meg az ifjúsági egyesületeket, különös tekintettel az ismétlő iskolai tanulók bevonására.

Hitték és hirdették a rendelet tervezői: "Erős, öntudatos kormányzat és a társadalom lelkes és kitartó közremunkálásával aránylag rövid idő alatt megteremthető az egységes, homogén magyar nemzet s az örökre biztosított magyar állam. E nagy cél elérésére szolgáló eszközök között egyik kiváló fontosságú tényező a nemzeti népnevelés, mely legbiztosabb eszköze a hazafias szellem és a magyar nyelv terjesztésének." /Halász Ferenc: Állami népoktatás. 1902./

Tévedtek! Tévedésük súlyosságát ma már a szocialista nemzetiségi politika alapelveinek fényénél világosan látjuk. Ők nem láthatták, mert elvakította látásukat a népek egységét, együttélését szétzúzó, embert megalázó nacionalizmus gögje.

Tanuljunk a múlt hibáiból, s a ma iskoláiban a dolgozó népeket

Összetartó, szocialista internacionalizmust, haladást előmozdító, a nemzetiségeket egymás megbecsülésére tanító eszméket oltunk bele ifjúságunk szívébe és eszébe.

Az ifjúsági egyesületek feladata, amint a korabeli cikkekből kitűnik, nemcsak a nemzetiségi ellenállás letörése, hanem a korabeli forradalmi megmozdulások megelőzésére is biztos gyógyírként javasolják, mert amint Papp Mihály újpesti tanító írja, idézve egy hírneves korabeli pedagógust: "Minden forradalmi mozgalom csak a nyilvános nevelés rossz szervezetéből ered." / NL 1902.évf.3.sz. 5.p./

Naiv állítás, de érthető az idegesség, hiszen a magyar munkásmozgalom hatalmas előretörése ezekben az években számtalan budapesti és vidéki sztrájkban nyilvánul meg. A cikkíró javasolja, hogy már a népiskolában és az ismétlő iskolában egyaránt szervezzünk ifjúsági köröket, ifjúsági egyesületeket. Szüntessük be a délelőtti, délutáni oktatást az iskolákban és délelőtt folyjon az oktatás, délután a nevelés - a megszervezett gyermekkörökben. Más szerzők megállapítják, hogy ha ~~az~~ életérő ifjúsági egyesületeket akarunk szervezni, akkor annak az iskolai, főleg az ismétlő iskolai életből kell kifejlődnie. Az egyesületi életre való nevelés eszközeként ajánlják az ifjúsági iskolai ünnepélyek rendezését, melyeknek előkészítésébe be kell vonni az ifjúságot, az iskolai kirándulásokat, a katonai sor- és rendgyakorlatokat és az iskolai játékdélutánokat.

"Az ismétlő iskolai tanulók ... 3 évig közvetlen hatásunk alatt állnak és megbecsülhetetlen összekötő kapcsolatot alkotnak a külvilág és az iskola között," írja az egyik, s a továbbiakban kijelenti, hogy "rendkívül alkalmasak arra, hogy baráti körükből egy-

re több fiatal bevonjanak az iskola ifjúsági körének jól megszervezett foglalkozásaira, s így lassan szükségét érzik majd, hogy megszervezzék a maguk iskolán kívüli ifjúsági egyesületeit." / NL 1902.évf.

3.sz./

Az ifjúsági egyesületek létrehozására buzdító miniszteri rendelet részletes alapszabály-tervezetet is közöl, mely ugyyszólván mindenre kiterjedő figyelemmel közli a teendőket is. Így többek között előírja, hogy rendes tag lehet minden 15. évét betöltött írni-olvasni tudó fiatal 21-éves koráig. A felnőttek támogató bevonását a pártoló tagok, egyleti atyák és elnökségi tagok biztosítják. Ők adják a társadalmi háttérrel és az egyenesvonallal, az állam érdekeit szem előtt tartó vezetést. Módszer tekintetében azonban a tervezet az indirekt irányítás elvét ajánlja s a fiatalok minél intenzívebb bevonását a vezetésbe.

Jellemző, hogy az alapszabály egyik paragrafusa kimondja: "Az ifjúsági egyesületben minden felekezeti, avagy politikai kérdés még a legcsekélyebb vonatkozásban is szigorúan kizárandó", - akkor, amikor az egész intézmény létrehozása a nemzeti politika hódítását szolgálta. /Magyar Pedagógia, 1912.évf. 217.p./

Összefoglalóul megállapíthatjuk egyrészt, hogy a népiskolával, s még inkább a gazdasági ismétlő iskolával szervesen összefüggő, abból kinövő ifjúsági egyesületek megvalósításának gondolata nagyvonalú pedagógiai koncepció, mely az óvodával kezdődően a népiskolán, az ismétlő iskolán keresztül lehetővé tette volna az ország fiatalságának egészen a felnőtté válás, - a fiuknál a katonai szolgálattig, lányoknál a férjhezmenetelig - időpontjáig szervezett kézbentartását, oktatását, nevelését. Másrészt láthatjuk,

hogy a kor kulturpolitikusai, tanítói milyen fontos szerepet szántak az ifjúsági egyesületek országos szervezeteinek megteremtésében az általános, de méginkább a gazdasági irányú ismétlő iskoláknak.

Háztartási iskolák szervezése városokban a gazdasági ismétlő iskolai tanköteles lányok számára

A háztartási iskolák szervezésének gondolata egyidőse a gazdasági ismétlő iskola gondolatával. A leánytanulók speciális előkészítése jövőendő élethivatásukra már az 1902-ben kiadott új Szervezet és Tanterv intézkedései és a differenciált fiúk és lányok részére külön-külön megállapított tantervi anyaga alapján feladata volt a gazdasági ismétlő iskolának. A 66509/1902. sz. miniszteri rendelet alapján a községeknek záros határidőn belül ott, ahol 50 ismétlő iskolai tanköteles leánytanuló volt, külön leány gazdasági ismétlő iskolát kellett szervezni. Kisebb helyeken a helyi adottságok szerint alakultak ki a lányok részére megszabott tantervi anyag tanításának módozatai. Egységesen kitűzött cél volt: "Célszerűen számítani és gazdálkodni tudó háziasszonyok, jövőendő édesanyák gyakorlati irányu kiképzése."

A fejlődés azonban további differenciálódást kívánt meg a városok gazdasági ismétlő iskoláját tekintve. Amíg a falun és vidéken, ahol a lakosság tulnyomó többsége földműveléssel foglalkozik, jól beváltak a külön szervezett leány gazdasági ismétlő iskolák, kisebb helyeken a közös gazdasági ismétlő iskolák, addig a városokban nem tudtak népszerűsége szert tenni. Ez természetes is, hiszen a megadott tantervi anyag életidegen volt a városi, főleg a proletár és a kispolgári lányok számára. Igaz, erre már eleve felhívta a figyelmet a gazdasági ismétlő iskolák új szervezetét és tantervi anyagát jól ismerő, azt összeállító Halász Ferenc miniszteri tanácsosa még a rendelet kiadása előtt, amint azt a II. fejezet vonatkozó szakaszában ismertettem. Ekkor kérte fel a Mária Dorottya Egyesület vezetőségét, hogy dolgozza ki a fővárosban és a vidéki vá-

rosokban létesítendő leány gazdasági ismétlő iskola tervezetét, figyelemmel a tanulók társadalmi helyzetére és jövő foglalkozására.

Ennek szükségessége kétségtelen volt, hiszen a fővárosban már akkor is 8 - 10000 az iskolakerülő ismétlő iskolai tanköteles lányok száma. A fővárosban, ha lassan is, de kifejlődtek Háztartási Iskola címmel a leány gazdasági ismétlő iskolák. 1907-re számuk mintegy 26-28-ra szaporodott. Alapvető hiba volt, hogy ezekben az iskolákat csupán a perifériákon szervezték meg. Pedig a főváros belső területén élő ismétlő iskolai tanköteles lányok is hasonlóan rá lett volna szorulva, hogy olyan gyakorlati irányú kiképzésben részesüljenek, mely őket a nehéz életviszonyok között segítette volna tervszerű beosztással, célszerű kézimunkával élni háziasszonyi és anyai hivatásuk teljesítésében. Sajnos, az ismétlő iskolai tankötelesek összeírására és nyilvántartására akkor még nem gondoltak. / Ma a továbbképző iskolai tanulók számszerű összeírása, nyilvántartása sincs kielégítő módon megoldva! / Nem volt megállapítva az egyes háztartási iskolák körzete, sem az iskolák befogadóképessége. Vidéken Egerben találjuk meg a háztartási iskolák propagálásának központját. Végess Sándorné tanítónő vezetésével már 1906-tól működött külön leány gazdasági ismétlő iskola, mint háztartási iskola. A lelkes kezdeményező tanítónő megírja a háztartási és gazdasági leányiskolák tankönyvét és gyakorlati tapasztalatai alapján a gondosan összeállított tantervi anyagot. / NL 1902.évf.28.sz. / A tantervi anyagot tantárgyak szerint az alábbi havi órabeosztásban tanította:

Hónapok	Gazd.tan	Olvasás fogalm.	Számtan mértan	Női kézi munka
szeptember	2	2	1	2
október	6	6	3	6
november	6	6	3	6
december	4	4	2	4
január	6	6	3	6
február	6	6	3	6
március	6	6	3	6
április	6	6	3	6
május	6	6	3	6
junius	2	2	1	2
Összesen	50	50	50	50

Csetneken két tanítónő buzgólkodásával nyílik meg a Háztartási Iskola, melyben Pócsy Blanka külföldi tapasztalatok alapján tanítja a háztartástan ismereteit. Minderről a Néptanítók Lapja 1912. évfolyamának 39. száma Hírei tudósítanak.

Az 1912-es esztendőben már kb. 2500 alsófoku és önálló gazdasági ismétlő iskola működött. A tanköteles fiatalok közül 174000-en alsófoku gazdasági ismétlő iskolában, 14800-an pedig önálló gazdasági ismétlő iskolában részesültek oktatásban. Az oktatás színvonalát a nyári gazdasági szaktanítói tanfolyamot, de még inkább a két-éves földmives iskolát végzett gazdasági szaktanítók és tanítónők biztosítják.

A leány háztartási iskolák kérdésének újbóli felvetése következtében felülvizsgálta a VKM, mennyiben valósítják meg a gazdasági ismétlő iskolák részére 1902-ben kiadott új szervezet és tanterv

azirányu utasítását, hogy a lányok a jövőendő élethivatásukra való teljes felkészülés érdekében a háztartástan gyakorlati oktatásában is részesüljenek. / Az önálló gazdasági iskolákban feltétlenül, az alsóbbfokúakban esetlegesen. / A vizsgálat eredménye azt mutatta, hogy a lányok azirányu oktatásban nem részesültek. Ezért a miniszter körrendeletben úgy intézkedett, hogy az önálló gazdasági ismétlő iskolákban 6-hetes háztartási tanfolyamot kell szervezni 14-16 fővel, akik a háztartás minden ágában gyakorlati oktatásban részesülnek. A tanfolyamok tapasztalatszerzés és tapasztalatcsere céljait is szolgálták. A miniszteri elhatározás az volt, hogy sikeres megrendezés esetében a gazdasági ismétlő iskolák keretén belül akár tanfolyamszerűen, akár órarendbe beillesztve fokozatosan bevezetteti az összes önálló gazdasági iskolába a háztartási ismeretek oktatását.

A tanfolyamokat a debreceni, kabalai, makói, berettyóújfalusi, csongrádi, székesfehérvári, turkevei, nagykőrűi önálló gazdasági ismétlő iskolákban rendezték meg igen nagy sikerrel. A 16-18 helyre mindenütt a kétszeresénél is több tanuló jelentkezett. A szülők és vendégek nyilvánossága előtt megrendezett vizsgák, kézimunkakiállítások, főzőbemutatók igen nagy sikerrel zárultak. Kiemelkedő eredményeket a kabalai és a makói tanfolyamok értek el, melyekről a Néptanítók Lapja 1912.évf. 20.számában számol be részletesen. Sok helyen adott ingerítést a gazdasági ismétlő iskolák háztartási tanfolyama a felnőttek háztartási tanfolyamainak megszervezéséhez. Így segítette az „Élet” iskolája az iskolán kívüli népoktatást példaadó munkájával.

A háztartási iskolákban való tantervi anyagra, módszerekre és felszerelésekre, valamint a szaktanítók kiképzésére vonatkozó-

lag több javaslat hangzik el, íródik le a századforduló első évtizedeiben. Ezekről összefoglalóan a következőket mondhatjuk: Tantervi anyag tekintetében megegyező a vélemény, hogy a gyakorlati életre neveljen. Ismerjék meg a tanulók a környezetükben levő összes dolgok mibenlétét, felhasználhatóságát, előnyeit és hátrányait. Tanítsuk meg tanulóinkat az okos, célszerű gazdálkodásra, a nem farkaságot jelentő észszerű takarékosagra, a javak beszerzése, felhasználása és fogyasztása tekintetében. Ezen ismeretek és elvek alapján nevelődjenek jó háziasszonyokká, jó édesanyákká és példás életű házastársakká.

A nevelés legyen ebben az iskolatípusban előtérben! - foglalhatnánk össze a javaslatokat.

A leánytanulók a 12-15-éves korban a legveszedelmesebb fejlődés, a pubertás időszakában vannak. Így a nevelés egyéni kell legyen. Érdekes, hogy a közösségi nevelés, az abban rejlő nagyszerű lehetőségek felhasználására vonatkozólag nem találhatunk kimondott javaslatot, csak egy-két halvány utalást.

Az oktatás legyen szemléletes! Mindent a gyakorlatban mutassunk meg! Minden tanuló vegyen részt a munkában, mert nem a szűkös anyagi helyzet, hanem a nemtudás az oka, hogy leányaink nem értenek az olcsó, egészséges, változatos és erősítő ételek készítéséhez. Felszerelés tekintetében óva intenek bennünket a kor gyakorló pedagógusai, hogy ne teremtsünk mintakonyhát, háztartást. Induljunk ki abból az alapelvből, hogy tanulóink nem "nemzetes" asszonyok, hanem egyszerű emberek felelősei lesznek, akiknek olcsó, izletes és táperős ételek készítésének ismereteivel kell rendelkezniük. Általános volt az a vélemény, hogy a dolgozó nép táplálkozásának alacsony színvonala nem fakad kizárólag a szerénységből,

hanem lényeges okozója ennek az a tény is, hogy asszonyaink nem tudnak okosan főzni. Még ott is rendkívül primitív konyhavezetéssel találkozunk, ahol van mit főzni. A helytelen főzés következtében a rendelkezésre álló anyagok emészthetetlen, tápértékükben leromlott állapotban kerülnek ki gazdaszonyaink konyháiból. Különösen falun terjedt el az a szokás, hogy nagy mennyiségben főznek, s arra rájár az egész család, míg el nem fogy, vagy el nem romlik. Ez az ésszerűtlen táplálkozás nagyon rossz hatással van mind az anyagiakra, mind a munkabírára és az egészségre. Ezért szorgalmazták minden oldalról az illetékesek a háztartási ismeretek gyakorlati oktatásának bevezetését az ismétlő iskolák minden típusában, sőt városokban a külön háztartási ismétlő iskolák létrehozását. Az önálló gazdasági ismétlő iskolák főzőtanfolyamairól, azok céljáról Brózik Dezső szaktanító azt írja, hogy növendékeiket egyszerű, olcsó, izletes és táperős ételek készítésével akarták megismertetni, hogy a leendő földművesnők a konyhai számvetéssel, helyes adagolással, személy szerinti ételszükséglettel tisztában legyenek. Tapasztalatból tudja, hogy népünk rossz táplálkozása nem a szűkös anyagi viszonyoknak tudható be, az ok abban rejlik, hogy asszonyaink nem tudnak okosan főzni. Az u.n. magyaros gondolkodás szerint ez magánügy, privát ügy, de mindjárt másképpen fest a dolog, ha az ésszerűtlen táplálkozást az anyagiakra, a munkabírára, az egészségre és a jövő nemzedékre való vonatkozásában szemléljük.

/ NL 1912.évf.29.sz. /

A szaktanitőképzés

Egy speciális iskolatípusban nem lehet csupán lelkesedésből, buzgalomból tanítani, írja többek között Véges Bándorné / NL 1912.évf.292.p. /

Ez így is van. Egy szakképzett tanítónő sokkal kevesebb fáradtsággal tud jobb eredményt elérni, mint szakképzés nélkül. Ezért egyöntetű kívánsága volt a gazdasági ismételő iskolákban tanító tanítóknak, hogy a férfitanítók nyári gazdasági átképző tanfolyamához hasonlóan számukra is szervezzenek háztartási ismeretek oktatására képző tanfolyamot. A fejlődés folyamán ezek szervezése is megtörtént, sőt a szaktanitők kiképzéséről már külön gazdasági szaktanitőnképzőkben történt gondoskodás.

A külföldi háztartási iskolák a századforduló első évtizedeiben

A századforduló előtt a Párizsi Világkiállításon / 1889 / került előtérbe a modern kor vívmányaként a háztartási iskolák kérdése, főleg az egyre nehezebbé váló leánynevelés problémájának egyik megoldási eszközeként. Ezekről már a II. fejezet vonatkozó szakaszában beszámoltam. Elanjárók voltak ezen a téren a régi hagyományokkal rendelkező franciák, az északi népek közül a svédek s a német birodalom egyes államai. A jó gyakorlati eredményt felmutatni tudó háztartási iskolák híre hazánkba is elkerült, és nemcsak a tanügyi, hanem a napilapok is foglalkoztak vele. Szervezetileg mindegyik országban a népiskolákra épültek a háztartási iskolák. Franciaországban már az elemi iskola tantervi anyagába is felvettek bizonyos háztartási ismereteket és a háztartási iskolák így ezekre építve kezdhették el tantervi anyaguk oktatását, melyek a következők: háztartástan, gyermekápolás, kézimunka, szabás-varrás és a vidék jellegének megfelelően /nőket foglalkoztató / gazdasági tevékenységek. E tantárgyakon keresztül biztosították bizonyos fokú jártasság elsajátítását. A tanítási idő nagyon különböző, a vasárnapi két-órás foglalkoztatástól a heti 10-12 órás, két-három napon át folyó tanításig. Volt bentlakásos háztartási iskola is. Az iskolák háztartási válfajai falun és városban egyaránt szerveződtek. A gyakorlati és elméleti oktatás mindenütt a legszorosabb összefüggésben volt. Általános hiányossága a francia általános háztartási iskoláknak az volt és ezzel küszködött, hogy kevés volt a szakképzett tanítónő. A gyorsított tanfolyamokon képzett segédtanítónők viszont szellemi téren bizonyultak gyengéknek, nem állták meg a helyüket nehezebb pedagógiai feladatok megoldásában. A nemes ügy valóra váltásához

külföldi - svájci, belga - tanítónők meghívására, illetve alkalmazására gondoltak, azonban a gyakorlat nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. / NL 2909. évf. 7. sz. 24. p. /

Az angol háztartási iskolák igen nagy népszerűségnek örvendnek a század elején. Ezek tanulói két-három közelben lévő iskola leánytanulóiból tevődnek össze. Az általános háztartási iskolákon kívül Angliában főző, mosó-vasaló iskola, stb. van, melyekben minden 11. évét betöltött leány 3 hónapon keresztül hetenként fél napon át főző, ugyanannyi ideig a mosó és 3 hónapon át a házvezető iskolában időzik, - írja Havas Irma tanítónő a Néptanítók Lapja 1912. évf. 26. számában. Külön érdekessége az angol háztartási ismétlő iskolai oktatásnak, hogy egy-egy tanulócsoport különálló, teljesen berendezett házat kap a gyakorlásra. Az oktatás a konyhában, mosókonyhában folyik, mégpedig sikerrel, amint erről a híradó beszámol.

Természetes, hogy akár az egyik, akár a másik ország háztartási iskoláinak lemásolására törekedni helytelen lett volna. Tagadhatatlan azonban, hogy a különböző országok eredményesen működő háztartási iskoláinak jó módszerei, nálunk is megvalósítható volna kétségtelenül serkentő hatással voltak a hazai háztartási iskolák szervezésére.

A háziipar tanításának bevezetése, életre nevelő szerepének fejlődése és sikere a gazdasági ismétlő iskolákban.

A századforduló előtt, a századforduló után nagy gondja volt a magyar államvezetésnek az 1853-ban törvényesített jobbágyszabadítással létrejött parasztproletariátus foglalkoztatása. Ez a megoldatlan probléma a magyar mezőgazdaság 1848. utáni poroszasz kapatalista fejlődéséből adódott. A jobbágyság 61 %-a az 1853. évi császári pátenst értelmében föld nélkül szabadult fel. A nagybirtokrendszer megmaradt, a földosztás előtt a magyar földbirtokos uralkodó osztály világi és egyházi tagjai egyaránt a legmérebben elzárkóztak. 8.660.005 főnyi parasztságból 5.378.735 parasztproletárrá vált.

Ausztria ipari burzsoáziája továbbra is fenn akarta tartani Magyarország gyarmati helyzetét, így a gyáripar, mely egészséges fejlődés esetében felszívta volna a felszabadult mezőgazdasági munkaerőt, egyáltalában nem fejlődött, sőt hanyatlott. / L. pl. a Valero Selyemgyár felszámolását stb. / Az 1867-es kiegyezés bizonyos mérvű ipari fejlődést eredményezett ugyan, de ekkor meg bekövetkezett az 1880-as mezőgazdasági válság, s így a helyzet nem változott lényegesen. 1863-ban a megyék jelentése szerint Csánádban 26.000 bér munkából élő közül 24.000, a Jász-kunságban 31.000 közül 26.000, Békésben 45.000 közül 44.700, Csongrádban 27.000 közül 20.000 dolgozó volt munka és kereset nélkül. / Mór Aladár: 400 év küzdelme. Bp. 1951. 185. p. /

A problémát még a nemzet létét súlyosan veszélyeztető kivándorlás is csak enyhítette, de nem oldotta meg. A legforradalmibb elemek a bátrak, a csendőrterrorral jóllakottak közül 1899-ig mintegy félmilliónyi-an hagyták itt a hazát, mely nem adott elég,

de még kevés kenyeret sem. A kormányzat eleinte elő is segítette a kivándorlást, de a századforduló után még a legreakciósabb elemei is megrettentek a nyomoruságtól, az agyoncsigázottak kivándorlásának, kivándorlási lázának tömegessé válásától. A statisztika rideg számai ijesztő számadatokat adnak e korból: 1899-1914-ig másfélmillió magyar honpolgár választotta a kivándorlás nemzetpusztító, az egyén számára pedig késerves s tulnyomó többségében nyomorusággal végződő útját. / Mád Aladár: 400 év küzdelme. Bp. 1951. 261.p. /

Sokan voltak, akik felismerték, szóvátették s küzdöttek a népellenes uri politika ellen, kevesen, akik tenni is tudtak ellene. Kulturpolitikusaink egy részének Buri osztályhelyzete és idealista társadalomszemlélete akadályt gördített helyesirányú tevékenységük elé, másik részének pedig az egységes és oszthatatlan politikai magyar nemzet valósággá tételének vágyálma bénította meg eszét és kezét. Mindkét csoport becsületes tagjai hitték, hogy a társadalmi fejlődés egyetlen és üdvöztető eszköze a nép kulturális felemelkedése. Ezért a célért sok és áldozatos munkát is végeztek. Ez a becsületes, nem politikai karrier érdekében végzett munka vitte előre a magyar népoktatás ügyét még a legnehezebb körülmények között is. A rettenetes nyomort a nép közvetlen közelében élő, a legáldozatosabb népnevelő munkát végző tanítók látták. A néppel együttérző szívük nem egyszer vérzett, látva a kivándorlás nehéz útjára térő, azt kénytelenségből vállaló paraszti családok utnak indulását. Sokan közülük tehetetlen dühüket az alkohol butító mámorába fojtották. Mások - az egykori pedagógiai folyóiratok cikkei tállózva elgondolom - éjszakákon át gyötörték agyukat, hogyan lehetne segíteni a dolgozó nép nyomorán. És

sorok vetődtek a fehér papírra a gyertya vagy petróleumlámpa pis-lákoló fényénél. Amit gondoltak, amit tettek a nép érdekében, le-irták valahol egy istenhátasagetti falusi vagy tanyai iskola ta-nítói lakásában ... "Lámpások" voltak kis körzetükben. Ezt tud-ták, de "lámpások" akartak lenni szélesebb, nagyobb körben is! Ezért irták cikkeiket, és ezzel is használni akartak a magyar tan-ügynek. A mennyiség valahogy így vált minőséggé. Sok apró, kez-detleges tanítói akarásból, kezdeményezésből valahogy így szület-tett meg az általános ismétlő iskolából a tanoncoktatás, a gaz-dasági irányú ismétlő iskola, a leány gazdasági ismétlő iskola, háztartási iskola... , melyek mind a nép érdekét szolgálták. Va-lahogy így született meg a századfordulón az a törekvés, hogy a nyomorban élő, föld- és munkanélküli parasztság sorsát enyhítse, elviselhetőbbé tegye: a háziipar tanításának beiktatása a gazda-sági ismétlő iskola tárgyai közé.

Mint minden gondolatnak, úgy ennek is akadtak apostolai, a-kik boldogan hirdették, ha nem is sokat, de egy kicsit segíthetné-nek a cibere leveesen nyomorgó, az év nagyrésztében, de főleg télen tétlenkedő népünkön a háziipar oktatásával. A gyakorlati eredmé-nyeknek híre futott, a jó kezdemény zéseket utánozták. Jószemű tanügyi vezetők felkarolták s az illetékesek elé terjesztették általánosítás, szervezett formába való átítás végett. A gazdasági ismétlő iskolák részére 1902-ben megjelent új Szervezet és Tan-terv miniszteri utasítása már nagy jelentőséget tulajdonít a há-ziipar oktatásának a gazdasági ismétlő iskolákban.

Nagy Kálmán mezőturi tanító a háziipari oktatás régi és lelkes hive a Háziipar a gazdasági ismétlő iskolában c. cikkében öröm-mel üdvözli az utasításban törvényes formát öltött gondolatot, és

kifejti - gyakorlati tapasztalatok alapján -, mennyi költségkíméléssel jár, ha a gazda maga készíti el a szükséges és általa is könnyen elkészíthető eszközeit. Például egy szekér fa és vas-szöfonatból álló alkatrészeit 30-40 korona költséggel előállíthatja, a páci áránál sokszorosan kevesebb összegből. Ajánlja a kosárkötést, a seprő és kefekötést, mely még külön keresethez is juttathatja a gazdát. "Mindezen eszközök olyanok, melyek készítési módjára az ismétlő iskolák tanulóit meg lehet tanítani!... Minden gazdasági iskolában vagy a tanító, vagy egy ehhez értő barkácsoló ember / sohasem mester! / megtaníthatja a gyerekeket egy vagy több mesterségre". Helyes meglátása az is, hogy a szülők körében mindjárt népszerűbb lesz a gazdasági iskola, ha onnan a tanuló egy maga készíttette ásó- vagy kapanyelet, vagy más e-félét visz haza. A szerszámok tekintetében szerénységre figyelmeztet, mert azint írja: "Szükség van szerszámokra, de csak olyanokra, melyeket kis gazda is könnyen beszerezhet." A nyersanyagot a tanító kosárfűztelep, cirok vetésével és sok-sok fa ültetésével jó előre biztosítsa. / NL 1902.évf. 46.sz. /

Szabó Ferenc jászapáti tanító beszámol arról, hogy gazdasági ismétlő iskolájuk igazgatója valóságos kis furó-faragó műhelyt rendezett be, ott a tanulók kedvükre tanulják egy-egy értelmes embertől a gazdasági eszközök készítését. Az oktatásnak nemcsak gyakorlati és anyagi hasznát értékelik, hanem nevelési eszközt is lát benne: "Tudvalevő, hogy az ismétlő iskola hetenként csak néhány órán foglalja le növendékeit, míg az időnek legnagyobb része különösen a hosszú téli esték, a tanuló rendelkezésére áll. Hogy ilyenkor nem valami épületes dolgokkal foglalkoznak, az bizonyos...? Tapasztalat alapján ismeri, hogy a kártya, az ital és egyéb káros

befolyástól csak úgy védhetjük meg fiatalságunkat, ha kedvelté tesszük a kézimunkát. A tanulók otthon az igazgató útmutatása alapján kicsiben készítették el a gazdasági eszközöket, és ezekből az év végén kiállítást rendeztek, melyre meghívták a falu apraját nagyját. Néhány játékként még el is kelt, - írja lelkes beszámolójában. A gyakorlati eredmények alapján buzdítja tanítótársait: "Kezdje meg tehát a jövő tanévben minden gazdasági ismétlő iskola ily irányban is foglalkoztatni növendékeit, hadd ügyesedjenek, hadd fejlődjék érzékük és ítélőképességük, hogy mire gazdákká lesznek, legalább a használhatót a használhatatlantól, a formásat a formátlantól meg tudják különböztetni még a gazdasági eszközökben is." / NL 1903.évf. 32.sz. /

Fejes Aladár nemespéceli tanító minden nagyképződés és módszerertani tudálékoskodás nélkül, tanítói szívének melegével a nyolc éve minden díjazás nélkül végzett háziipari oktató munkájának módszerét ismerteti. Módszerének alapelvei: a fokozatosság, a tanuló egyéni adottságainak figyelembevétele, az eszközök, eljárások egyszerűsége, a koncentrikusság, a tudatos megfigyelés és annak rögzítése, továbbadása. Azt hiszem, hogy cikkéből világosan kitetsző, helyes alapelvei ma is megállják a helyüket. Mindegyik értékes, de egy közülük: a tanuló tudatos megfigyelése, annak rögzítése és továbbadása még ma is csak meg nem valósult kívánsága pedagógiai követelésünknek. Szükségesnek tartja, hogy már a népiskola V-VI. osztályában kell a tanulókat a háziipar különböző ágaiba bevezetni. Így megismerjük növendékeinket, és fejleszthetjük, kinek mihez vagy legnagyobb kedve, tehetsége. A gazdasági ismétlő iskolában ennek alapján már haladottabb fokon állíthatjuk munkába tanulóinkat. "Lesznek kartársak - írja -,

kik azt mondják, az elemi iskolában erre nem jut idő. A téli gazdasági, kertészeti és testgyakorló órákat erre szépen fel lehet használni. Lesznek, akik azt hozzák fel ellenérvül, hogy nem mindenkor az vezeti a gazdasági ismétlő iskolát, aki az V-VI. osztályt... Csak kartári kötelességet teljesítünk vele, ha nemcsak a növendékeket, hanem azok jellemrajzát s képességeit igazoló feljegyzéseinket is átadjuk velük..." / NL 1905.évf. 1.sz. /

Mennyi népszerűtet, mennyi kartársiasság van e néhány sorban! És mennyi olyan módszeres fogás, melyet újra és újra felfedez a pedagógiai kísérleteket végzők táborának egy-egy lelkes tagja manapság. És mennyi mulasztás pedagógiai irodalmunk mai hivatott művelői részéről! Rohanunk, értekezünk a hogyan tovább? ma is izgalmas kérdéséről, s közben a mult haladó gondolatainak ma is utat mutató értékeit sokszor egy-egy kézlegyintéssel intézzük el... Miért? A ma pedagógusa, a ma pedagógusképzése úgy igényli az effajta örökséget, mint kiszikkadt föld a nyári esőt, hiszen ma, szocialista társadalmat építő hazánkban minden jó mag kicsirázásának megvannak a feltételei. Tanuljuk és mondjuk a Lenin-igéket: "Örökösei vagyunk minden haladó gondolatnak..." Örökösei? Igen, ezt mondjuk, de sokszor látva a dolgok menetét, talán úgy is mondhatnánk: tékozló örökösei.

Jellemző, hogy a gazdasági ismétlő iskolában bevezetett háziipari oktatás egyre komolyabb gyakorlati eredményei alapján emelkedik az iskolatípus népszerűsége. 1908-ban már ott tartunk, hogy háziipari oktatás nélkül el sem képzelhető a gazdasági ismétlő iskola.

Az ismétlő iskola 3 évfolyama alatt kitűnő háziiparosokat képeznek ki országsszerte ott, ahol ezt komolyan veszik. Több helyen

az iskolával egybekötve kosárfonó műhelyeket hoztak létre, ahol tényleg a végzett fiut tanulók napi 1 Ft 60 kr átlagos keresetet is elérnek, amikor a nyári uradalmi napszámber 80-90 kr. Ugyanakkor több helyről befutott híradásból arról is értesülhetünk, a korabeli tanügyi és napi sajtóból, hogy a gazdasági ismétlő iskolai lányok népművészeti kézmunkáikért pénzt kaphatnak. Az iskola elvégzése után kereskedői megrendelésekre is készítenek női kézmunkát. Igaz, ilyen vonatkozásban a kereskedői kizsákmányolás egy-két csunya esetéről is hallhatunk, de általánosságban a tanítók és tanítónők vezetésével működő "termelőműhelyek" beváltak, vonzóvá tették az ismétlő iskolát. Ezzel kézzelfoghatóan bebizonyosodott: ez az iskolatípus nemcsak hasznos ismereteket tud adni növendékeinek, hanem becsületes kenyeret is! A háziipari oktatás bevezetése a gazdasági ismétlő iskolákba igen eredményesnek mutatkozott abban is, hogy újabb és újabb szakképzett tömegeket biztosított a Földművelésügyi Minisztérium által az ország minden vidékén szervezett mezőgazdasági háziipari tanfolyamoknak.

Ez a mozgalom a századforduló első évtizedében már komoly, a nemzeti jóvedelem szempontjából is jelentős eredményeket ért el: a tanfolyamokon mintegy 3000 munkavezető tanítja a vidék parasztságát a környéken lelhető, termelhető nyersanyagok feldolgozására, nevezetesen: fafaragásra, vesszőfonásra, szalmakötésre, sás-gyékényfonásra, seprő- és kefékötésre, kender- és lenfonásra. 1909-ben már 49 megye 379 községében 11.490 földműves vett részt a tanfolyamokon. Nyilvánvalóan többségük a gazdasági ismétlő iskolákban már bizonyos irányban szakmai előképzést szerzett fiatalokból adódott.

A fellendülő alföldi gyümölcsstermesztés, a vidék egyre inkább

kifejlődő zöldségtermelése millió és millió kosarat igényelt, ezeket 1.5 millió korona értékben eddig Ausztriából, Csehszorból, stb. importáltuk!! Ugyanilyen perspektíva állt a seprő- és kefékötés előtt is.

A való életből merített tapasztalatai alapján Huber Viktor keresztvári tanító közli a Gazdasági ismétlő iskola című cikkében, miként sajátította el a szalmafonást és kosárkötést gazdasági ismétlő iskolai tanulóival: "November 1-én az össze fiu ismétlőket két csoportba osztjuk. Az I.csoport beliek kosárfonást / 8-10 fajtát/, a II.csoport beliek hajlamuk szerint szalmafonást, tanulnak 4 óra után 7 óráig. / A kosarasok gyakran 9 óráig is munkálkodnak/. A tanítás illetve a munkálkodás nappal is foly azoknak, akik ráérnek. Április első felében szüntettük be a háziipari munkálkodást". / NL 1908.évf.19.sz. / Valóban sikeresnek ebben az időben is csak azok a gazdasági ismétlő iskolák voltak mondhatók, melyek így gyakorlati alapon szervezték meg a háziipari munkát.

Horváth János tanító A háziipar című cikkében megismétli az előzőekben elhangzott érveket a téli idő hasznos felhasználása, az erkölcsi nevelőerő kiaknázása, a munkára nevelés, a felesleges behozatal stb. ügyében, de a legfeltűnőbb az, hogy eljut a szövetkezés gondolatáig. Termelő és értékesítő háziipari szövetkezetek létrehozására buzdít, mert mint írja: tömörülésben az erő! Igen könnyű párezer szakajtót eladni, de 3-4 db-bal napokig házalhat a készítő. / NL 1909.évf. 5.sz./

Az Országos Háziipari Szövetség 1909-ben, sok alulról jövő sürgetésre, a kormány támogatásával jön létre. Célja a szövetségnek, hogy piacot teremtsen a háziipari termékeknek. Központja Bu-

dapesten volt. Rendeléseket fogadott el és rendeléseket adott. Az országos szervezés megindulásakor, mint alappillérekre, az egyes községekben működő gazdasági iskolákra támaszkodtak, és ebben az időben már nagyszerű eredménnyel.

Az Országos Háziipari Szövetkezet helyi megbízottjai a községekben működő gazdasági ismétlő iskolák vezetői voltak a legtöbb helyen, akik a maguk számára szép mellékkeresetet biztosítottak, de ami még ennél is fontosabb, a nyomoruságos helyzetben lévő, krónikus munkanélküliség gondjával küszködő ezer és tízezer parasztszaládnak biztosították sokszor kenyeret jelentő jövedelmüket. A Háziipari Szövetség ezekben az években már milliós exportot bonyolít le évenként. S mindez, a már országos viszonylatban is számottevő eredmény a gazdasági ismétlő iskolák háziipari oktatásának talajából fakadt, és az iskolatípus életrevalóságának újabb bizonyítékát adta a sok más, már eddig ismerttetett pedagógiai, erkölcsi és anyagi eredmény mellett.

A gazdasági ismétlő iskolák fejlődésének csúcspontja az I.világháború előtt. A fejlődés megtörése és a gazdasági ismétlő iskolák hanyatlása a háború alatt.

1902-ben az egész országban létrehívott, megszervezett és több-kevesebb eredménnyel működő gazdasági ismétlő iskolák száma 1789.

1906-ban Apponyi Albert közoktatásügyi miniszter december 13-án tartott programbeszédében - többek között - a gazdasági ismétlő iskolák jelentőségéről szólt: "Nem kevesebb gondnak tárgyát képezi az ismétlő iskola és különösen a gazdasági ismétlő iskola, amely intézmény igen szépen halad előre, mégpedig egyrészt a közoktatásügy, de másrészt a földművelésügyi kormány gondoskodása folytán. Ezt az intézményt általánossá tenni, minden nagyobb községben meghonosítani egyik leghőbb vágyam, és talán az országnak egyik legnagyobb szüksége". A továbbiakban az 1902-ben kiadott tantervnel még gyakorlatiasabb tanterv elkészítéséről tesz említést, mely a technikai, gazdasági ismeretek nyújtása mellett az áruértékesítés terén is jól tájékozott, szövetkező kisgazda típusának kialakítását segíti elő. / NL 1906.évf. 51.sz. 10.p. /

1907-ben Halász Ferenc miniszteri tanácsos, a gazdasági ismétlő iskolák régi híve és szervezője bejelenti Apponyi közoktatásügyi miniszter megbízásából, hogy a gazdasági ismétlő iskolákról szóló törvényjavaslat benyújtásra kész állapotban van, és ez a törvény gyökeres változást, további fejlődést biztosít a népszerű iskolatípusnak. A szükséges és igényelt gyakorlati háztartási képzést az iskolákhoz beosztott tanítónők intézményesített oktatáskkeretében kapják meg. / NL 1907.évf. 13.sz. 12.p./

Sajnálatlaltal kell megállapítani, hogy ebből a törvényjavaslat-

ből nem lett törvény, annak ellenére, hogy a képviselőház Közoktatási Bizottsága letárgyalta, s 1908-ban Törvényjavaslat a gazdasági népoktatásról címmel a képviselőház elé is került. De a tisztelt Ház költségesnek tartotta ezt a községek és egyházi iskolafenntartók részére és tárgyalását "egy időre" levette a napirendről. Pedig ha a javaslat törvényé válik, akkor azok a gazdasági ismétlő iskolák is, melyek az egyház és községi hatóságok szabotálása következtében csak papíron voltak gazdasági ismétlő iskolák, valóságos, eredményeket elérő gazdasági népiskolákká váltak volna. Ezek a gazdasági ismétlő iskolák minden bizonnyal sokat tettek volna a nagy szegénységben, nélkülözésben élő nép felemelése, a korszerűen gazdálkodó és kulturáltan élő földműves lakosság színvonalának elérése érdekében. Nem így történt; s hogy a mellőzés ellenére tovább folyt a gazdasági ismétlő iskola fejlődése a század első évtizedeiben, azt rendkívüli népszerűségének köszönhetette. Fejlődését hiven tükrözik az alábbi statisztikai adatok:

1907 / 1908. tanév

Általános ismétlő iskolai tanfolyamok száma	11.561
Alsófoku gazdasági ismétlő iskolai " "	2.449
Önálló gazdasági ismétlő iskolák száma	59

1912 / 13. tanév

Általános jellegű ismétlő iskolai tanfolyamok sz.	11.226
Alsófoku gazdasági ismétlő iskolai " "	2.911
Önálló szaktanító népiskola	86

Az önállóan szervezett gazdasági népiskolákban 101 szaktanító és 41 szaktanítónő működött, akik a gazdasági szaktárgyakat tanították. A közismereti tárgyak oktatását a mindennapos iskolák tanítói látták el.

A tanulók összlétszáma: 190.064

Ebből egy gazdasági ismétlő iskolára jut 63 tanuló.

Az általános jellegű ismétlő iskolai tanulók összlétszáma: 347.917.

Egy általános jellegű ismétlő iskolai tanfolyamra jut 31 tanuló.

Jellemző, hogy a felekezeti jellegű népiskolák mellett kilencszer annyi az általános irányú ismétlő iskola, mint a gazdasági irányú ismétlő iskolai tanfolyam. Ez a tény a népnél is világosabban igazolja azt, hogy a felekezeti iskolák tudatosan szabotálták a gazdasági ismétlő iskolák felállítását és fenntartását. Ezen álláspont okairól az előzőkben / II. fejezet / részletesen beszámoltam.

Az utolsó háboru előtti évben még 2918 iskolának nem volt sem általános, sem gazdasági ismétlő iskolai tanfolyama. Ezek túlnyomó részéből azonban a tanulók más iskola ismétlő tanfolyamaira vagy más, illetve magasabbfokú tanintézetbe iratkoztak be, főleg a városi és izraelita felekezeti iskolák esetében találkozunk ilyen iskolákkal. Azoknak az iskoláknak a száma pedig, ahol a mindennapos iskoláktól végzett tanulók részére nem volt egyáltalában ismétlő iskola, mindössze 482. /Pogány Frigyes: A magyar közoktatásügy fejlődése. 1915./

A gazdasági ismétlő iskolák tehát az 1913-1914. tanévben érték el fejlődésük csúcspontját. Utána a háborus évek nyomorúsága egyrészt nem adott alkalmat a tankötelezettség végrehajtására, másrészt a fejlődéshez szükséges milliókat a háborus kiadások mérhetetlen nagysága rabolta el a közoktatási tárca vonaláról, mely a háborus hisztéria első pillanataiban kiadja az ismétlő iskolák működését megszüntető rendeletét. A fejlődés hirtelen törése mérhetetlen kárt okozott. Hazánk földműves ifjúságának korszerű me-

zőgazdasági ismeretekkel való ellátása megszűnt. 1896-tól 1914-ig, 18 évig folyó heroikus küzdelem a nemzetsorvasztó mezőgazdasági adalfabétizmus ellen alig hozta meg első, nagy reményekre jogosító gyümölcsét, a német imperializmus és szolgalelke kiszolgálói, a magyar uralkodó osztály tagjai belerántották a jobb sorsra érdemes magyar népet az I.világháború borzalmas veszteségekkel járó ingoványába.

A háborús évek kihatása a magyar iskola területére, különös figyelemmel az általános és a gazdasági ismétlő iskolákra

Mindent megfontoltam és mindent meggondoltam! - jelentette ki I. Ferenc József császár és király az 1914. július 28-án aláírt királyi manifesztumában, és ezzel elkezdődött a gyilkos harc, melynek milliók estek áldozatul. A csak nevében alkotmányos uralom 1867-től 1914-ig tartó békés időszaka minden hibája és hiányossága ellenére fejlődést hozott az élet sok területén a sokat szenvedett magyar nép számára. Többek között kifejlődött a magyar iskolarendszer, mely ugyan a maga zsákutca megoldásaival alapvetően az uralkodó osztályok érdekeit szolgálta, mégis százezreket és milliókat részesített intézményesen a kultúra áldásaiban, és ha nem is töretlenül, de fejlődésének útja mégis felfelé vezetett.

Az eddigiek során figyelemmel kísértük a nemzet tulajdoni többségét jelentő földműves lakosság gyermekeinek korszerű gazdasági szakismereteket nyújtani hivatott ismétlő iskolai oktatás fejlődését. Ezen iskolatípus fejlődésének csúcspontját az utolsó háború előtti évben, az 1913/1914. tanévben érte el. A háborús évek alatt hozott kényszerű intézkedések a tanügy terén közvetve vagy közvetlenül az ismétlő iskolák intézményeit is sújtották. Különösen nagy nehézséget okozott az ismétlő iskolai tanulók iskolába járásának biztosítása, hiszen a munkabíró férfiak egyre nagyobb tömegű bevonultatása, frontokon való elpusztítása következtében munkaerőhiány lép fel az ország mezőgazdaságában, iparában, és így a 12-15-éves serdülő fiatalok munkabefogása, foglalkoztatása egyre nagyobb arányúvá válik. Ez végzetes hatással van az ismétlő iskolák sorsára. Az élet iskolája összeomlik a rettentően súlyos háborús idők nyomorúsággal teli valósága alatt.

Legsúlyosabban a VKM 3930/1914.eln.sz. körrendelete érinti a gazdasági ismétlő iskolákat, de az általános ismétlő iskolákat is, melyekben a miniszter a következőket rendeli el: "Az ismétlő iskolai tanítást a háborus idők tartamára általában felfüggesztem... Utalással a 3831/1914.eln.sz. rendeletemre megjegyzem, hogy általában a tanítóktól, de különösen a gazdasági ismétlő iskoláknál működőktől elvárom, hogy a népnek a gazdasági munka végzésében és az ezzel összefüggő kérdésekben tőlük telhetően segítségére legyenek és az erre irányuló akciókban tevékenyen részt vegyenek, mert mindannyionknak érdekünk, hogy a gazdasági életben nagyon érezhető fennakadás ne legyen... Magától értetődik, hogy a gazdasági ismétlő iskolai tanítók, tanítónők az ismétlő iskolai tanítás szünetelése alatt a felmerült szükséghez képest állomáshelyükön a mindennapi iskolai tanításban részt venni tartoznak." Ezzel a rendelettel a tanítótság lelkesedéséből, népszerezetéből, a magyar tanügy vezetőinek haladást akaró jobbik részének áldozatkész szervező és irányító munkájából született gazdasági ismétlő iskola lényegében megszűnt.

Az intézkedés elhamarkodott volt. A háborus hisztéria első he-
terben született, s a hihetetlenül szívós, kitartó munkával létre-
hozott oktatási intézmény országosan kiépített hálózatát robbantot-
ta fel. Az intézkedés hibás, elhamarkodott voltát maga a miniszter
ismeri el azzal, hogy még ebben az évben, 1914.november 28-án ki-
adja az ismétlő iskolai oktatást beszüntető 3930/1914.sz. rende-
letet módosító 145085/1914.VI.d.sz. rendeletét: "Az ismétlő iskolai
tanítást a háborus idők tartamára megszüntető 3930/1914.eln.sz.
rendeletem vonatkozó részeinek módosításával megengedem, hogy olyan
helyeken, ahol akadályba nem ütközik és ahol a kisebb fokozatu
gazdasági ismétlő iskolák vezetésével már eddig is megbízott tan-

erők nem vonultak hadba, az ismétlő iskolai tanítást nem kötelező formában megkezdhessék." A továbbiakban intézkedik a 127773/1914. sz. rendelettel betiltott, a gazdasági ismétlő iskolai tagozatot vezető tanítóknak járó tiszteletdíj újbóli folyósítására vonatkozóan. Befejezésül elrendeli, hogy a leánytanulók a kézimunka órákon ruhaneműt készítsenek a hadbavonultak részére.

Mindezek a helyreigazító rendelkezések azonban nem tudják helyreállítani a szétbomlott rendet. A "nem kötelező" kitétel lovat adott a megbomlott rendben azok alá az egyházi és községi hatóságok alá, amelyeket vélt vagy valódi sérelem, anyagi megtakarítás stb. okok miatt eddig is csak a törvény szigorával lehetett rávenni a gazdasági ismétlő iskolák felállítására, fenntartására.

A szülők is, akiket a háborus nehézségek nagy megpróbáltatásokkal sújtottak, a dolog könnyebbik oldalát nézték, és engedték az iskolai fegyelem, feladatok alól mindig szívesen kibuvó, előre nem látó ismétlő iskolai tanköteles koru gyermekeiket, s így a nem kötelező ismétlő iskolák tanulóinak száma ijesztően megcsappant a háborus évek alatt.

Pedig, ha valamelyik népoktatási intézmény segíteni tudását tekintjük gazdasági vonatkozásban, akkor a jól szervezett, országos hálózattal bíró 14223 ismétlő iskolai tanfolyam a maga közel 200.000 létszáma /190064 / jól szervezett, gazdasági munkában jártas tanulóival országos viszonylatban is jelentős segítséget tudott volna nyújtani az egyre nagyobb munkaerőhiánnyal küzdő mezőgazdasági termelésnek.

A háborus idők azonban nem kedveztek a "Rend"-nek. Az első riadalom, amelyet a háboru megindítása okozott, lassal elült. A vezetők azt ígérték, hogy katonáink győztesen jönnek vissza, mire

a falevelek lehullanak... Szent háborúról irtak a lapok. Szent háborúról mondtak beszédet a tanítók. Pékevesztetten folyt a háborus uszítás a magyar iskolákban is. A háborus vezetés nacionalista maszlaggal takarta el az aljas imperialista célkitűzéseket, melyekért igazában folyt a milliókat sirbadöntő háboru. Nekünk magyaroknak semmi keresnivalónk nem volt ebben a háboruban. A német és az Osztrák-Magyar Monarchia uralkodó osztályainak mohósága állt a háttérben. Ezt sajnos az akkori demagógiával félrevezetett tanítók közül kevesen látták, s így szerencsétlen eszközeivé lettek a háborus uszításnak. Új imádsággal kezdték a tanítást, melynek tartalma mérgezte az ifjúság lelkét. Igaz, a végén békéért sóhajtott az egykori ima - sajnos - hosszú évekig hiába...

A háborus években kiadott miniszteri rendeletek, melyek az iskolákat a hadsereg támogatására szólítják fel, itt-ott megemlítik az ismétlő iskolákat is. Ilyen pl. a 119855/1914.VII.a.sz. VKM rendelet, mely megengedi, hogy - többek között - az ismétlő iskola tanterv szerinti kézimunka tanítási anyaga helyett a leánytanulók katonai célú ruhadarabok és ruhaneműk, felszerelési tárgyak készítésével foglalkozzanak.

A serdülő korú iskolásoknak a mezőgazdaság' segítségére való felhívása állandó témája tanügyi, napilapjainknak egyaránt. A kiéheztetés politikájának minél pusztítóbb folytatására mindkét háborus fél felkészült, s a háboru gyors befejezése lassan illúzióvá vált. A 12.421/1915.eln.sz. körrendeletben Jankovics vallás- és közoktatásügyi miniszter arról intézkedik, hogy az összes iskolák növendékei, így az ismétlő iskolások is, vegyenek részt a csalányűjtési akcióban.

A 4046/1916.eln.sz. körrendelet felhívja a királyi tanfelügye-

lők és egyéb tanügyi hatóságok figyelmét az Iskolai konyhakert-akció néven elindult és egyre eredményesebben folyó munka fokozott figyelemmel kísérésére és minél szélesebb körben való elterjedésének szorgalmazására. Az önálló gazdasági népiskoláknak még külön feladatot is ad az akció segítésére: "... a konyhakerti növények termelésének fokozása érdekében a tanulóifjúság munkájának szervezésén kívül kívánatosnak tartom, hogy az önálló gazdasági ingyenes szétosztás végett föl és palántákat is neveljenek. Elsősorban az iskolai növendékek között kell a palántákat kiosztani oly célból, hogy ezeket a tanulók hozzátartozóik gazdaságában további termelésre használják. A szétosztott palánták további gondozásának munkálatait a szaktanitók, szaktanitónők kísérik figyelemmel... az eljárások eredményéről a királyi tanfelügyelők útján hozzám jelentést tegyenek." /Jankovics Béla válasza- és közoktatásügyi miniszter 1916. március 16-án kelt rendelete./

Ez lett volna az út, melyen haladva megmaradhatott volna a gazdasági ismétlő iskolák országos szervezete, sőt megerősödhetett volna, és valóban számottevő, nemcsak esetleges segítséget nyújthatott volna a háborús nélkülözésektől sokat szenvedett háterszági, főleg városi lakosság zöldfőzelékkel való ellátása terén. Kiemelkedő eredményekről azonban nem olvashatunk hirt, alapvetően éppen az ismétlő iskolák megszűnését, felbomlását elrendelő, illetve okozó 1914-es miniszteri rendelet következtében.

Egynéhány lelkes pedagógus természetesen mindenhol akadt, aki felkarolta az élelmezési nehézségeket enyhíteni akaró akciót. Így pl. özv. Szamosiné Tóth Margit szegedi tanítónő lelkes hangú cikkében számol be az iskolai konyhakertek sikeréről. A sikeres mun-

kából -/mint írja - Jánossy Gyula tanfelügyelő vezetésével a magyar tanítókhoz méltóan veszi ki részét a szegedi tanítás... és vele együtt az iskoláskorú tanulók, kik között természetesen ott találjuk a serdülő korban lévő, nehezebb munkát is végezni tudó ismétlő iskolásokat is.

De minden hiába! Az igazságtalan háború bukásra van ítélve. A rend felbomlik az egész országban, és elszabadul a pokol. A dolgozók nem akarnak a régi módon élni, az uralkodó osztály nem tud a régi módon uralkodni, s így a terror eszközével fojtja el a felszínre törő forradalmi erőket. Az összeomló feudálkapitalista rendszernek nincs ereje kezében tartani az ország vezetését. Még kevésbé van ereje az utolsó háborús években az amúgy sem szorgalmazott tankötelezettség végrehajtását biztosítani. Így az 1918-as polgári demokratikus forradalom, az 1919-es Tanácsköztársaság a teljes felbomlottság állapotában veszi át a magyar iskoláügyet, melynek intézményei közül kétségtelen, hogy a gazdasági ismétlő iskolákat sújtotta legnagyobb mértékben a történelmi Magyarország széthullását eredményező I.világháború.

Az 1918-as polgári demokratikus forradalom győzelme után a Károlyi-kormány nem államosítja az iskolákat, és nem teszi magáévá a MTSzE /Magyar Tanítók Szabad Egyesülete / már 1910-ben kialakított egységes, átfogó kulturprogramját sem, mely alapvetően követelte az iskolák államosítását, a nyolcosztályos népiskolát és az arra épülő két évfolyamu továbbképző /ismétlő/ iskola megvalósítását. Az iskolai területen a zavar tovább dühöng. A perspektívtalan Károlyi-kormány tehetetlen ezen a téren is.

Az 1919.március 21-én megvalósult dicső emlékü Magyar Tanácsköztársaság fennállásának 133 napja alatt sokat tett az egységes,

hézagnélküli iskolai szervezet kiépítése érdekében, melynek alapja a nyolcosztályos általános iskola lett volna. A tervezett, felállítandó iskolai intézmények között az ismétlő iskola intézménye nem szerepelt, szerepét - magasabb szinten, a Tanácsköztársaság iskolapolitikájának elgondolása alapján - a tervbevett és a nyolcosztályos általános iskolára épülő szakiskolák vették volna át.

A gazdasági népoktatásról szóló, 1908-ban benyújtott törvényjavaslat parlamenti előterjesztése, fő pontjai és elvetésének okai.

Apponyi Albert 1906-ban a kultusztárca átvétele után közvetlen nyilatkozott a gazdasági ismétlő iskolákról, melyeknek meghonosítását minden nagyobb községben, mint leghőbb vágyát jelentette ki. / NL 1906.évf.51.sz. / A vezetése alatt álló kultuszminisztérium illetékes osztálya 1908-ig nagy és átfogó reformprogramot dolgozott ki, melyet Apponyi mint törvényjavaslatot nyújtott be a parlament 1908. évi július 1-i ülésén: Törvényjavaslat a gazdasági népoktatásról címmel. /Országgyűlési napló 11-19.kötet, 339.p. / A törvényjavaslat szükségességét a miniszter nagy beszédben indokolta meg. /Országgyűlési Irományok 1906-11. 25.kötet, 117.p. / A parlament a közoktatásügyi, földművelésügyi és pénzügyi bizottságoknak adta ki a javaslatot előzetes tárgyalás és jelentéstétel végett.

Áttekintve mind a törvényjavaslat szövegét, mind az indoklást, megállapítható, hogy

1. kiegészítője és törvényerőre emelése az 1902-ben a 66.569/1902.sz. miniszteri rendelettel a gazdasági ismétlő iskolák részére kiadott Szervezet és Tantervnek. A megszavazandó törvény hasonlóan az iparoktatásról szóló 1884. évi XVII.tc-hez törvényerővel rendezte volna a mezőgazdasági szakoktatást. Törvénné válásával megvalósult volna a nemzet nagy többségét kitevő parasztság fiataljainak külön törvénnyel szabályozott, a jövő élethivatásra, korszerű földművelésre való oktatása és nevelése. Ez indokolt és halaszthatatlanul sürgős volt, annál is inkább, mert a sokkal kisebb számú iparostanon-

cok oktatásáról már 1884-től kezdve külön törvény gondoskodott: az 1884. évi XVII. tc.

2. Minden eddigi rendelkezésnél világosabban kifejezte a törvényjavaslat, hogy a népiskolának, méginkább a vele szervesen összefüggő ismétlő iskolai oktatásnak és nevelésnek a célja, "hogy a haza nem magyarajku lakosságát be kell vezetni az állam nyelvének ismeretébe és az őszinte ragaszkodás érzelmét kell, hogy az iskola felkeltse és megszilárdítsa a magyar haza iránt."
3. Kifejezője az összes reformjavaslatoknak, melyeket az ország tanítósa e téren a gazdasági ismétlő iskolák 1896. évi szervezésének elrendelésétől kezdve megtett.

A 2. pontból világosan következik, hogy ki kellett mondani: a gazdasági ismétlő iskolában a gazdasági tárgyakat csak olyan tanító, tanítónő taníthatja, aki a magyar nyelvet szóban és írásban teljesen bírja, - és egyéb nemzetiségek beolvasztását elősegítő határozatokat.

A törvény rendelkezései további kiterjesztését jelentették volna az állami felügyeletnek és az iskolákon keresztül 16-éves korig érvényesülő magyarosító hatásnak. Ezek ellen általános felzudulás következett be a parlamentben a nemzetiségi képviselők, a nemzetiségi egyházi iskolai hatóságok részéről, élen a román görögkeleti egyházi hatóságokkal.

Az indoklás pontos felmérése kimutatja, hogy mintegy 4796 község kisebb típusú gazdasági népiskola és 844 község nagyobb típusú gazdasági ismétlő népiskola felállítására lesz kötelezhető. A javaslat egyik paragrafusa kimondja, hogy a felállítandó gazdasági népiskolák szervezetének - bármelyik jogosított iskolafenn-

tartó állítja fel - teljesen ugyanolyannak kell lennie, mint a községek által felállított gazdasági népiskolák szervezete. Ha azonban a hitfelekezetek általános ismétlő iskolát tartanak fenn törvényadta joguknál fogva az iskolák mellett, a tanulók a gazdasági tárgyak tanulására kötelesek a községi gazdasági népiskolába járni; azaz magyar nyelven tanulni, mert a gazdasági népiskolák tanelve, bármilyen jellegűek azok, - magyar.

Nem enged kibuvót a törvényjavaslat a tankötelezettség alól, s főleg az állam nyelvének elsajátítása alól, mert azok részére, akik nem sajátították el 6-12-éves korig / és itt mesterien leplezi az indoklás az erőszakos, minden áron való magyarosítást / a folyékony írni-olvasni tudást, a négy alaptárgyvellettel való számolást, és az 1907. évi XXVII. tc. 19. §-ában megkívánt mértékben a magyar nyelvet, ezeket, hogy a többi tanulókat ne zavarják: előkészítő osztályba kell utasítani... mely után még a 3-éves ismétlő iskolai tankötelezettség fennáll. Egyszóval a tankötelezettséget 16-éves korig terjeszti ki, és az indoklás osztrák, porosz, szász és bajor példákra hivatkozik, ahol nem a betöltött életkor, hanem az ismeretek bizonyos foku elsajátítása ad jogot a végbizonyítvány kiadására.

Felemeli a szervezési szabályzat a tanítási időt is: a kisebb foku gazdasági ismétlő iskolában heti 7, a nagyobb foku gazdasági népiskolában heti 12 órára / két napi 6-6 órára /. Ok: az addigi tanítási idő nem elegendő az anyag elsajátítására. Engedmény azonban az, hogy az évi 8-havi szorgalmi időt úgy állíthatja be a tanító, hogy a nagy munkák idején egy-két hét szünet legyen a szülőknek való segítségnyújtás érdekében. Új és nagyon ösztönző szakasza a törvényjavaslatnak, hogy a tanulókat a gyakorlati munkáért napszám-

bérrel díjazni lehet. Ezen józan meggondolásból fakadó eredmények mellett a mulasztót szigorúan, a népiskolai mulasztás büntetésének kétszeresével sújtja. / I.fokozat 2 korona /napszámbér 1 K 40 kr/, II.fokozat 4 korona, III.fokozat 8 korona büntetés./

Helyesen mutat rá a szigorúság okára a miniszter, mikor hivatalos kimutatás alapján közli: az 1904/1905. iskolai évben az iskolába járó tankötelesek összesen 11818.988 fél napot mulasztottak igazolatlanul és csak 58.504 K bírság folyt be. A tanítás a javaslat szerint teljesen ingyenes. A törvény életbelépése következtében várható fejlődés újabb és újabb szaktanítókat igényel, ezért egyrészt elrendeli a tanítóképzőkben a gazdasági ismeretek nagyobb óraszámát /heti 4 / való tanítását és a képzők mellé gyakorló gazdasági népiskolák szervezését. Tovább menve intézkedik, hogy az okleveles tanítók és tanítónők részére különleges gazdasági szaktanítóképzőket állítsanak fel, ahol minden felvett tanító évi 800 korona ösztöndíjban részesül. Ezen szaktanítók kezdő fizetését 1400 K-ban jelöli meg, ezt államsegélyből is lehet fedezni. / A tanítói átlagfizetés évi 1000 K./ Abban az esetben azonban, ha a fizetés felét az állam fedezi, akkor a tanítót a VKM nevezi ki. Megállapított történelmi tény ma már, hogy nem sok államsegélyes felekezeti tanító volt az országban.

Azzal a lenini elvvel már Apponyi is tisztában volt, hogy a vezetés egyenlő az ellenőrzéssel, éppen ezért a törvényjavaslatban a gazdasági népiskolák felügyeletét a vármegyékben a királyi tanfelügyelő mellé kinevezett, gazdasági szaktanítói képesítéssel rendelkező segédtanfelügyelőkre bízta. - A törvényjavaslat többi pontjai csak ismétlései a 66569.számú miniszteri rendelettel a gazdasági ismétlő iskolák részére 1902-ben kiadott Szervezetnek.

Apponyi Albert ezen törvényjavaslatában kétségtelenül megnyilatkozik az egy és oszthatatlan politikai magyar nemzet koncepciójának a gazdasági ismétlő iskolákon keresztül való megvalósításának sovínista és nacionalista akarása, de megközelítőleg sem abban az erőszakos, a nemzetiségeket joggal sértő formában, mint a hirhetté vált 1907. évi XXVII. tc-ben, mely a nem állami népiskolák jogviszonyairól és a községi, hitfelekezeti néptanítók járandóságairól szóló, hangzatos címet viselte, és a legcéltudatosabban, erőszakossággal tört kitűzött céljainak elérésére, a nemzetiségek beolvasztását sürgetve.

Apponyi gazdasági népoktatási törvényjavaslatának nacionalista árnyoldala mellett van pozitív oldala is, és ez az, hogy Apponyi biztosítani akarta és törvénné vált javaslatával biztosítani is tudta volna az egész földműves lakosság fiataljainak korszerű és korszerű gazdálkodásra vonatkozó oktatását, nevelését, melynek áldásait élvezte volna a magyar állam minden földművelést űző polgára, nemzetiségi hovatartozásra való tekintet nélkül. Alapvetően azért, mert:

1. Szerkesztői felhasználták mindazt, amit 1896-ban az elindított gazdasági ismétlő iskolai oktatás és nevelés gyakorlati tapasztalatai adtak.
2. Igényelte, és sokat várt e törvényjavaslat törvényerőre emelésétől az ország tanítósa, a magyarországi gazdasági szakképzésért odaadó munkával dolgozó mezőgazdasági szakemberek táborra.

Tartott is tőle a hazai reakció mezőgazdasági és ipari tőkés osztálya, hiszen az olcsó, fiatal munkások százazreit veszítette volna el a törvényjavaslat törvényerőre válása esetében. Ezért ellenez-

te és akadályozta meg a törvényjavaslat országgyűlési tárgyalását, s ebben a törekvésében akarata ellenére együtt tartott a vélt és valódi sérelmek egész sorával megnyomorgatott nemzetiségek iskola-fenntartó hatóságaival, illetve azok országgyűlési képviselőivel. Pedig a gazdasági népoktatás érdekében benyújtott törvényjavaslat időszerű volt, és végrehajtása a mezőgazdasági kultúra gyors emelkedését vonta volna maga után. Nem így történt! A parlamentben többek között a bankkérdés miatt kitört válság és a fent jelzett egyéb okok együttesen meggátolták a gazdasági népoktatásról szóló törvényjavaslat parlamenti tárgyalását, s így nem lett belőle más, - a szakbizottságok minden kedvező véleményezése ellenére sem -, mint egyre jobban porosodó és patinásodó javaslat, melynek törvénynyé nem válását őszintén sajnálták mindazok, akik felelősséget éreztek a magyar mezőgazdaság korszerű színvonalra való emeléséért.

Ennek a gondolatnak sok mélyenszántó kifejtésével találkozunk a korabeli tanügyi és gazdasági szaklapok cikkeiben egyaránt.

IV. fejezet

/ 1921 - 1940 /

1. Az I.világháboru utáni tanügyi konszolidáció megteremtésének előnyei. 187.old.
2. Az 1921.évi XXX.tc az iskoláztatási kötelesség teljesítéséről. A törvény indoklásának s az ismétlő iskolákra vonatkozó intézkedéseknek fontosabb részei. 191. "
3. A gazdasági továbbképző /ismétlő/ iskolák kérdésének felvetődése a Horthy.rendszer kezdetén. 197. "
4. Törvényjavaslat a nyolcosztályos népiskola és a vele kapcsolatos kétévfolyamu továbbképző /ismétlő/ iskoláról. 205. "
5. Klebelsberg 1928-ban benyújtott törvényjavaslatának a továbbképző iskolákra vonatkozó fontosabb rendelkezései. 208. "
6. A továbbképző iskolák helyzete a 30-as években. 211. "
7. Az általános továbbképző népiskola 1936.évi új Tanterve és Utasítása. A tanterv értékelése. 218. "
8. A továbbképző iskola új tantervének hatása, és a továbbképző népiskolák megszüntetését elrendelő 1940. évi XX.tc fasiszta tendenciája. 221. "

" Engem soha nem ijesztett fajomnak csekély száma, de rettegettem, ha arra gondoltam, hogy fajtánknak anyagi és szellemi léte nagyon könnyű sulyu."

/ Széchenyi István /

IV. fejezet

/ 1921 - 1940 /

Az I.világháború utáni tanügyi konszolidáció megteremtésének előnye

Az igazságtalan imperialista célokért indított első világháború az 1920. június 4-én aláírt trianoni békével lezárult. Magyarország vesztesége óriási volt. Területének 2/3-át veszítette el, 20.000.000 lakosából 8.5 millió maradt. Közigazgatási apparátusa felbomlott. A felemelkedés útját biztosító Tanácsköztársaságot a hazai reakció, szövetszerve a külföldi reakciós erőkkel, eltiporta. A Horthy-fasizmus fehérterrorja Orgoványon, Siófokon keresztül Budapesten majd uralmának biztosítása után az ország minden részében tüzzel-vassal üldözte és irtotta a nemzet legjobbjait: a kommunistákat, baloldali érzelmi munkásokat, értelmiségieket, tanítókat, akik falujukban a népuralmat támogatták a Tanácsköztársaság idején. Uralomra jutásuk után mintegy 5000-et legyilkoltak, 40.000-et börtönbe vetettek, s közel 70.000-en emigráltak a dühöngő faszazta terror elől. Az esztelen iskolapolitika következtében, mely az egy és osztályos magyar állam megvalósításának alapvető előmozdítását tűzte ki célul az iskolák részéről, halálos sebet kapott. A majdnem kizárólag nemzetiségi vidéken szervezett 3.502 állami népiskolából mindössze 919 maradt az 1/3-ára zsugorodott Magyarországon. Az ország megmaradt részén a nagybirtok szellemi sötétséget árasztó valósága vált uralkodóvá, ahol az iskolák 76.43 %-a egytanítós osztályos is-

kola volt, s az összlakosság 15.2 %-a az analfabétizmus lélekölő terhét hordta.

Az ismétlő iskolák tulnyomó többsége a háboru alatt szünetelt, hiszen a nagy munkaerőhiány következtében szükség volt a 12-16 év közötti fiatalokra, munkaerejükre. Ezek tulnyomó többsége a megmaradt területen általános jellegű iskolaként működött, ha működött. Gazdasági ismétlő iskola, az 1921. évi felmérés szerint, az összes iskolák 5.5 %-a mellett indult csupán.

Ez a tény természetesen következett abból, hogy állami iskoláink tulnyomó többségét elvesztettük, hiszen az 1899. évi 51563 számú VKM rendelet csak az állami iskolák mellett tette kötelezővé a gazdasági ismétlő iskola szervezését. Az egyházi hatóságok, amelyek kezén volt a háboru utáni Magyarország iskoláinak döntő többsége / amint azt az előbbiekben kifejtettük /, tudatosan szabotálta a költséget jelentő gazdasági ismétlő iskolák szervezését, illetve fenntartását.

A beiskolázás tekintetében rettenetes volt a helyzet. Már 1914 előtt megállapított tény volt, hogy a nemzetfenntartó elem, a magyar harmadik helyre szorult beiskolázási arány tekintetében a német és a szlovák nemzetiség mögé. / A be nem iskolázottak százaléka: német 9.15 %, szlovák 12.77 %, magyar 14 % /. A háboru előtti és utáni zavaros időkben még rosszabb lett a helyzet. Budapesten pl. 1921-ben 50.000 a be nem iskolázott tankötelesek száma, tulnyomó többségükben az ismétlő iskolai tankötelesekből adódtak. Tanyán, ahol egy iskolához általában 153 tanyaszám tartozott, ez kb. 352 tankötelest jelentett, amelyből iskolába járt kb. 90 tanuló, és jobb esetben 70 vizsgázott. Még rosszabb volt a helyzet a népoktatás több vonatkozásában. Megállapított tény, hogy 1921-ben,

a népoktatási alaptörvény meghozatala után 50 évvel, iskoláinknak csak 73.26 %-át volt hatosztályú.

Az 1868. évi alaptörvény 29.§-a kimondja, hogy a falusi iskolák lehetőleg olyanok legyenek, hogy a leányok és fiúk elkülönítve tanuljanak. A valóságos helyzet pedig 1921-ben az, hogy az ország népiskoláinak 76.43 %-a egytanitós osztatlan iskola. Ugyanakkor Európaszerte ez a helyzet régen megszűnt. Franciaországban pl. egyáltalában nincs egytanitós iskola. Ausztriában az iskolák és tanítók arányszáma 3.5 %, míg Magyarországon 2 % ! Ennek alapvető okát a fönnálló nagybirtokok túlsúlyában és az alföldi tanyarendszerben látja az egykorú szakvélemény. Ez részben igaz is, de a döntő okokról, a Horthy-rendszer feudálkapitalista társadalmi viszonyinak taglalásától még az egyébként jószándéku, a tanügyi felemelkedést valóban akaró haladó kisebbség is tartózkodik, legfeljebb a háboru előtti vétkesen elhibázott tanügyi politika bírálatáig jut el, a korabeli tanügyi sajtó tanubizonysága szerint.

Helyesen elemzik az 1921.évi országgyűlés 171.ülésszakának hozzászólói - a benyújtott törvényjavaslat vitájában -, hogy az I.világháboru előtti iskolapolitika képviselői bűnös felelőtlenséggel kezelték a szinmagyar vidékek kulturális ellátottságának kérdését. Az alföldi tanyák iskolai ellátottságát feltüntető statisztikai adatok elképesztő valóságában tárták fel a helyzetet. Ezek szerint az alföldi tanyavilág iskolai ellátottsága a következő képet mutatja: Szeged tanyavilága iskolák tekintetében a legjobban volt ellátva és

még így is	1400 kh-ra jut	. . .	1 iskola
Hódmezővásárhely	4000	" "	1 "
Kiskunhalas	10000	" "	1 "
Nagykőrös	67000	" "	7 "

A távolság, amit uttalan utakon a kis tanyai magyaroknak meg kellett tenni, 2-6 km. volt. Ez a helyzet fennállt a csongrádi tanyavilágban még 1941-ben is! / Saját tapasztalat: a Csongrád-Szentimre osztatlan egytanítós iskola körzete 5 km sugarú kör. /

Az ismétlődő iskolák tekintetében sem vigasztalóbb kép tárul elénk, ha a háború utáni helyzet adatait vizsgáljuk. Egy-egy község évente 70-80 tanulót ad az ismétlődő iskolának, akik a legkülönbözőbb iskolai végzettséggel rendelkeznek a háborús viszonyok következtében. Ezek egységes oktatása, beiskolázása a lehetetlenséggel volt határos.

Az egész népoktatás területén uralkodó zavaros helyzetet a fennálló népiskolai törvények alapján lehetetlen lett volna helyreállítani, hiszen a magyar tanügy helyzete merőben más lett, mint az I.világháború előtt. Azzal azonban az uralomra jutott ellenforradalmi reakció is tisztában volt, hogy tennie kell valamit a konszolidáció érdekében, ha nem akar az utódállamok mögé szorulni a sokat hangosztatott magyar kulturfőlénnnyel. Ezért létrehozta az 1921. évi XXX.tc-et az iskoláztatási kötelezettség teljesítéséről, mely a népoktatás területén a konszolidáció megteremtését célozta.

Az 1921. évi XXX. tc az iskoláztatási köteleesség teljesítéséről.
A törvény indoklásának s az ismétlő iskolára vonatkozó intézkedéseknek fontosabb részei.

Az 1921. évi XXX. tc az 1868. évi XXXVIII. tc 1-7. §-ának kibővítése és büntető rendelkezésekkel való pótlása a szülőkkel, tanítókkal szemben. A törvényjavaslatot a VKM 1920. július 10-én nyújtotta be az országgyűlésnek, mely azt hosszú vita után 1921. július 1-én fogadta el.

A vitában több hozzászólás állapította meg a mult iskolapolitikájának vétkességét, a fönnálló helyzet tarthatatlanságát, és tett javaslatot a helyzet megjavítására. /Nemzetgyűlési Napló: 1920 - 22.- 117-118. ülés. /

Az 1921. évi XXX. tc-nek az ismétlő iskolára vonatkozó fontosabb intézkedéseit az alábbi §-ok tartalmazzák:

1. §

Minden gyermek gondviselője /szülő, gyám, gazda / amennyiben ezen törvény kivételt nem tesz - köteles a gondviselése alatt álló gyermeket a gyermek 6. életévének betöltését követő 9 tanéven át nyilvános oktatásban, mégpedig:

1. 6 éven át elemi népiskolai
2. további 3 éven át továbbképző /ismétlő/ népiskolai oktatásban részesíteni.

Az iskoláztatási kötelezettség magában foglalja a vasár- és ünnepnap-i istentisztelet látogatottságának kötelezettségét is.

A törvény 1. §-a tehát változatlanul hagyja a nép számára zsákutcát jelentő 6-osztályos népiskolát és az arra épülő 3-éves továbbképző /ismétlő/ iskola szervezetét, csupán nevét változtatja tovább-

közö iskolára. Igaz, ez pénzbe sem kerül és egyáltalán nem érinti a régi, háboru előtti feudálkapitalista rendszer fennmaradásához görcsösen ragaszkodó, azt fasiszta terrorral fenntartani igyekvő uralkodó osztályok érdekeit. Azért pedig, hogy mindehhez a népele nyomó rendszerhez az egyházak áldásukat adták, juttatmul törvénybe iktatják a vásár- és ünnepnap iistentisztelet látogatásának kötelezettségét is. A törvény alapvetően reakciós voltára mindennél jobban rámutat az a tény, mely így még az 1868. évi alaptörvénynél is nagyobb befolyást biztosít az egyházi hatóságoknak. Ez világos, hiszen az 1868. évi XXXVIII. tc meg sem emliti a vásár- és ünnepnap iistentiszteletek látogatásának kötelezettségét. Ez abból a lelkiismereti szabadságot tiszteletben tartó liberális elvből fakadt, mely áthatja az egész ötvösi népoktatási alaptörvényt.

2.§

Az oktatás időtartama 10 hónap. Ez alól azokra az iskolákra nézve, melyek tanulóinak többsége földműveléssel foglalkozó szülők gyermekeiből kerül ki a VKM tehet kivételt annyiban, hogy a 10 hónapban megállapított szorgalmi időt az elsőfoku iskolai hatóság /iskolaszék, gondnokság / kérelmére és a törvényhatósági közigazgatási bizottság javaslatára, a helyi viszonyok alapos mérlegelése után legfeljebb két hónappal megrövidítheti.

Az elemi népiskolai, valamint a továbbképző népiskolai évi munkanapok számát a VKM rendeletileg állapítja meg.

A törvény 2.§-a ismét engedmény az ország termőföldjének túlnyomó többségét kezében tartó nagybirtoknak és zsidó- és parasztságnak, akik ezután már törvényes alapon szákmányolhatják ki 2 hónappal hosszabb ideig az amugyis elmaradt, szellemi sötétségben leledző tanyai lakosság, uradalmi cselédek gyermekeit 6-éves kortól 15-éves korig. A vezetést virilis jogon ezek a személyek tartották kezükben falusi, megyei viszonylatban, s a helyi viszonyok alapos mérlegelését a maguk érdekében végezték el. Természetesen mindig biztosították maguk számára a 12-15-éves korban már alkalmazható olcsó gyermek-munkaerőt.

Az viszont kétségtelenül haladást jelentett, hogy a munkanapok számát, tekintet nélkül az iskola jellegére, a VKM állapítja meg.

6.§

A továbbképző népiskolába járás alól felmentésnek van helye

2.bek.: ha a tanuló testileg, vagy szellemileg hátramaradt,

3. " : ha az iskolabajárás a gyermek egészségét, vagy biztonságát veszélyezteti.

8.§

A beiratási kötet lezettségét a gondviselőnek határidőre teljesíteni kell. Amennyiben ennek nem tesz eleget, a tanuló hivatalból behívandó, s a gondviselő kihágás elkövetése címén 600 K-ig terjedő pénzbüntetésre ítéltető, mely behajthatatlanság esetében elzárásra változtatható.

9.§

A hiányzókról szóló kimutatást a tanítónak az első két hónapban hetenként, a továbbiakban kéthetenként kell elkészíteni, az elsőfoku tanügyi hatóságnak átadni. Az elsőfoku hatóság első ízben megintí a gondviselőt. Másod ízben már az igazolatlanul mulasztó tanuló gondviselőjét az előljáróság pénzbírságban részesíti.

Ismétlő iskoláknál:

Az első igazolatlan mulasztás után intésből részesült a gondviselő.

A második " " " 50 K büntetésben

A harmadik " " " 100 K "

A negyedszeri " " " 600 K-ig terjedhető büntetésben részesült a gondviselő, a mulasztott félnapok számára való tekintet nélkül. A büntetés összege behajthatatlanság esetében elzárásra is átváltoztatható.

A törvény 9.§-ának az ismétlő iskolai mulasztókra vonatkozó szigorubb rendelkezése indokolt volt és a büntetést helyesen a napszámbéreknel jóval magasabb szinten állapították meg. A szigorú intézkedés ott ahol végre is hajtották, komoly eredményeket hozott.

13.§

Azoknak a gyermekeknek a jegyzékét, akiknek a szülei negyedizbeni igazolatlan mulasztás kihágását elkövették, a szükséges gyermekvédelmi intézkedés megtétele céljából a községi előljáróság esetről-esetre közli a fiatalokoruk bíróságával.

Üdvös intézkedése ez a paragrafus a törvénynek, de ismerve az akkori idők nyilvántartási pontosságát, a gazdasági cselédek nyomorúságos vándoréletét, éppen annál a néprétegnél nem volt ok fogamatja, amelynek gyermekei a társadalmi és gazdasági okok egész serege miatt nem végezték el a mindennapos iskola 6 osztályát, és rendkívüli módon

rászorultak volna a továbbképzői oktatásra.

Ilyen értelmű törvényszakasz azonban sértette volna az uralkodó osztályok érdekeit. Olyan javaslatok, mint az, hogy

1. 20 gyermek számára már népiskolát, gazdasági ismétlő iskolát köteles szervezni a nagybirtokos,
2. 4 km sugarú körben több uradalom köteles 1 iskolát állítani és a tanulók számára járművet, napközi otthoni ellátást biztosítani,

a nagybirtokosok képviselőinek legteljesebb ellenállásába ütköztek a törvényjavaslat tárgyalása során. /Országgyűlési Napló 1920-22. 218.ú. /

Legnagyobb hiányossága az 1921. évi XXX.tc-nek, hogy nem hozhatható intézkedést az alföldi és dunántúli iskolátlanság megszüntetésére. Nem mondja ki, hogy ott, ahol a vétkes háboru előtti iskolapolitika következtében a községek, az egyházi hatóságok mint iskolafenntartók, az 1868. évi alaptörvény ellenére nem hoztak létre a tanyákon, uradalmakban iskolákat, és nem szerveztek gazdasági ismétlő iskolákat, ott kötelesek iskolát állítani.

Mindent egybevetve, mégis az állapítható meg az 1921.évi XXX.tc-ről, hogy alapvetően reakciós szemlélete és sok hiányossága ellenére alapja volt a háboru utáni tanügyi konszolidációnak, vele kapcsolatos viták ráterelték az ország lakosságának figyelmét az oktatásügy területén uralkodó helyzet tarthatatlanságára, és így kiinduló pontja lett a magyar iskolaügy háboru utáni fejlődésének. Az ismétlő iskolai tanulók beiskolázása tekintetében hozott szigorú rendelkezései a törvénynek egyrészt segítették főlészámolni az ismétlő iskolai tanulók háboru alatti és utáni teljes passzivitását az iskolába járás terén, másrészt megindította az Alföldön és

Dunántulon az eddig ugyyszólván egyedül uralkodó általános jellegű ismétlődő iskolák átszervezését gazdasági továbbképző /ismétlődő/ iskolákká.

A gazdasági továbbképző /ismétlő/ iskolák kérdésének felvetődése a Horthy rendszer kezdetén

Az 1921.évi XXX.tc országgyűlési vitája alkalmával elsőnek egy gyakorlati pedagógus: Gerencsér István országgyűlési képviselő, tanítóképző intézeti igazgató vetette fel - többek között - a gazdasági iskola ügyének az ország területvesztései következtében nagyon is problematikus voltát. /Országgyűlési Napló 1920-22. 117.ú. Megállapította, hogy a mult bűnösen könnyelmű iskolapolitikája következtében Magyarországon, ahol az összlakosság 70 %-a őstermelő, a háboru előtt /1913/ összesen 84 önálló gazdasági népiskola működött a mezőgazdasági szakoktatás korszerűvé tétele érdekében minimálisan szükséges 8-900 gazdasági népiskola helyett. Ezeket túlnyomó többségben a nemzetiségi vidékeken állították fel, elhanyagolva a szinmagyar területeket. A területvesztés következtében ezek elvesztek, és így az ország területén jelenleg működő népis-koláinak csupán 5.15 %-a mellett működik gazdasági ismétlő iskola. A többi általános jellegű ismétlő iskola, melyek semmivel sem segítik elő az egyre inkább szükséges intenzív mezőgazdasági fejlődést. Ezért javasolja, hogy áldozatok árán is építse ki a kormányzat a korszerű mezőgazdasági szakoktatást tömegméretekben is biztosító gazdasági ismétlő iskolák országos hálózatát.

Helyesen követeli, hogy az 1920. évi XXXVI.tc. /földreform tc/ alapján haladéktalanul biztosítani kell a gazdasági népis-kolák számára a gyakorló területet.

A mezőgazdasági népoktatásról szóló törvény meghozatalát sürgeti, melynek alapjául Apponyi Albert vallás és közoktatásügyi miniszternek 1908-ban benyújtott és a szakbizottságok által részletesen kidolgozott gazdasági népoktatási törvényjavaslatát ajánlja.

A gyakorló pedagógus észszerű megállapítását szögezi le a nagyszámu iskolai mulasztások elleni küzdelem kérdésében: "Ha az iskola olyat nyújt, amit az élet kíván, azmit az életben realizálni lehet, akkor van növendék is és akkor az iskola tényleg hasznos munkát végez".

Széchenyi Viktor 21 képviselőtársával együtt 1921. március 25-én indítványt terjeszt az országgyűlés elé a gazdasági ismétlő iskolák tárgyában, melyben javasolja: "Mondja ki a nemzetgyűlés, miszerint sürgős feladatnak tartja, hogy a földreforma végrehajtásával kapcsolatban a földbirtok okszerű és jövedelmező kihasználásához szükséges ismeretek népszerűsítéséről megfelelő gondoskodás történjék. Szükséges a gazdasági népoktatásnak külön törvény útján akként való szabályozása, hogy a falvak az elemi népiskola folytatásaként kellően felszerelt gazdasági iskolákhoz jussanak. A földműves iskolák az alaposabb kiskgazdakiképzés céljaira átszervezendők". / Nemzetgyűlési Irományok 1920-22. 8.k. /

Javaslatának indokolásában rámutat: a gazdasági ismétlő iskolai tanfolyamok mostani működése nem vált be. Szerinte elengedhetetlenül szükséges a gazdasági ismétlő iskolák újjászervezése. A gazdasági középiskola szervezését nem ajánlja, mert: "Elhídegeníti a falusi fiatalságot a földtől". Középutként ajánlja a 4-osztályos kiskgazda iskolát, melynek első és második évét a tanköteles koru tanuló 13-14 éves korban az önálló gazdasági népiskolában végezné el, a harmadik és negyedik évet pedig önként, az u.n. kiskgazdaiskolában. A tanítási idő október 15-től június 15-ig tartana, a többi időt a fiatalok az otthoni gazdaságban töltenék. Szerinte így nem szakadna el a földműves ifjuság a földtől. Az ehhez az iskolatípushoz szükséges szaktanítókat a tanítóképzőben képezzék ki. /NL 1921.évf. 21.sz. 5.p./

A javaslat az akkori helyzethez alkalazkodva valóban segítséget

és előrelépést jelentett volna a korszerű gazdasági oktatás megteremtése felé. Az opportunista Nagyatádi Szabó István, az akkori földművelésügyi miniszter által földicsértetett ugyan, de Vass József vallás- és közoktatásügyi miniszter javaslatára tárgyalása elnapoltatott, mert szerinte ez a dolgok elsietése lett volna. Igéretet tett ugyan egy átfogó törvényjavaslat kidolgozására a gazdasági szakoktatásra vonatkozólag, ezt azonban sohasem váltotta be. A nagybirtokos egyház világi politikát vállaló képviselője egész minisztersége alatt éberen vigyázott arra, hogy egyházának érdekei egy jöttányi csorbulást ne szenvedjenek. A gazdasági szakoktatás korszerű kifejlesztése pedig egyrészt újabb terheket rakott volna a fényűzően élő, vagyonát gyarapító egyházra, mely az összezsugorodott ország iskoláinak túlnyomó többségét kezében tartotta. Másrészt növelte volna a parasztság földéhségét, ami viszont újabb és radikálisabb földreform megvalósítását tette volna szükségessé, ami pedig alapvetően sértette volna az egyház érdekeit. Ezért és még sok más ok miatt nem valósult meg Szechenyi Viktor javaslata, amely nagyon is aktuálisan a kisgazda iskolák szervezését, felállítását célozta.

Érdekesen és jellemzően mutat rá Magyar Kázmér földbirtokos, országgyűlési képviselő a helyi hatóságoknak a gazdasági továbbképző /ismétlő/ népiskolák szervezését szabotáló tevékenységére. Egyik országgyűlési felszólalásában elmondta, hogy birtokából a gazdasági népiskola felállítására 3 kh földet adományozott, miután a községi hatóság a gazdasági ismétlő iskola felállításának elmaradását földhiánnyal indokolta. Az iskola fel is épült. A benépesítés utáni látogatása alkalmával érdeklődésére, hogy mi van a gazdasági iskola céljaira adományozott 2 kh gyakorlóterület hasznosításával, a tanító felvilágosította, hogy azt a községi hatóság árendába adta, és

abból fedezi a tanítói fizetést. /Országgyűlési Napló 1920-22.
118.ü./

Helyesen javasolja a jóhiszemű országgyűlési képviselő, hogy a magyar tanya hősi küzdelmet folytató lakosságának a közoktatásügy terén fennálló szomorú helyzetének javítása érdekében fel kell számolni a rosszul értelmezett és még rosszabbul működő egyházi és községi autonómiát. Ime, ha nagy kerülőkkel is, de újra és újra visszatér a magyar közoktatásügy égető kérdése: az iskolák államosítása. Ennek megvalósítása vágya volt már az 1848-as forradalmi baloldálnak, a századforduló radikális ellenzékének, s valóra váltotta a di-
cső emlékü Magyar Tanácsköztársaság 1919-ben, 1948-ban pedig a Kommunista Párt vezetésével a magyar nép véglegesen pontot tett az iskolák államosításával egy évszázadig húzódó vita végére.

Sokat foglalkozik a 20-as években a Gazdasági Népiskola című lap cikkeiben az ismétlő iskola elmaradottságával. A cikkek beszámolnak arról, hogy az analfabéták nagy tömege akadályozza az ismétlő iskolák I-III. osztály tervszerű működését. A tankötelesek egyrészét u.n. előkészítő osztályokban tanítják meg az írás-olvasásra, ennek alapján az I. illetve II-III.osztályokban folytathatják tanulmányait. / NL 1922.évf. 1-2.sz. 42.p. /

Ismételten foglalkozik az országgyűlés a gazdasági ismétlő iskolák ügyével, és a nehézségek leküzdése, az elméleti és gyakorlati oktatás sikere érdekében javaslat hangzik el, hogy az elméleti, közismereti tárgyakat az ismétlő iskolai tanulók november, december, január, február és esetleg márciusban tanulják. Az iskolai év többi hónapjainak tanítási idejét a gyakorlati oktatásra fordítsák. Kíváncsún tartja, hogy a gyakorlati oktatás céljaira a földreform során juttassanak földet az iskoláknak, ezenfelül biztosítsa a kormányzat

a korszerű mezőgazdasági szakoktatás tárgyi és személyi feltételeit. Igen hasznos és gyakorlati javaslat hangzik el az iskolai mulasztások igazolásával kapcsolatban. Ez a javaslat az iskolaszékekkel szemben függőhelyzetben lévő tanító védelmét célozta. A javaslat szerint a tanító csak kimutatni legyen köteles a mulasztásokat, de azok igazolása tartozzék a helyi iskolaszékekre. /Országgyűlési Napló 1920-22. 218.ülés / És nemhiába hangzanak el a javaslatok, tettekre ösztönzik a közép és felső tanügyi vezetést.

1923-ban a Néptanítók Lapja 12-13. száma statisztikát közöl, mely szerint már 47 önálló gazdasági népiskola működik 15-ezer tanulóval. Más statisztika adatai szerint az ország népiskolái mellett szervezett általános és gazdasági továbbképző /ismétlő/ iskolák száma évről-évre emelkedik.

Tanév	Általános továbbképző iskola	gazdasági	Összesen
1920-21.	3493	671	4.164
1921-22.	4202	868	5.070
1922-23.	4217	891	5.108
1923-24.	4472	923	5.395
1924-25.	4535	959	5.494

/ NL 1929.évf.9-10.sz. 5.p./

48.731/1922.sz. alatt VKM rendelet jelent meg a kisebb fokozatu gazdasági népiskolai tanítók óradíjának felemeléséről. Ez természetesen erős ösztönző hatással volt a továbbképző ismétlő iskolák fejlődésére. Heti 1 óráért évi 400 K a tiszteletdíja a szaktanítóknak. A tanfolyamot végzett tanítók ugyanakkor évi 300 korona tiszteletdíjat kap-

nak a szaktárgyak óraszámának megfelelő összegben, amely azonban csak részben volt a nyugdíjba beszámítható.

1925-ben az 5.311/1925.VII.sz. VKM rendelet újólag rendezi és aranykoronában rögzíti a gazdasági továbbképző /ismétlő/ iskolákban tanító nevelők fizetését, mely szerint a szaktanító heti egy óráért évi 40 ar.K, a tanfolyamot végzett tanítók ug anezért évi 30 ar.K óradíjat számíthatnak fel, a szaktárgyak óraszámának megfelelően. Ugyanebben a rendeletben a miniszter szorgalmazza, a régebbi törvényekre hivatkozva, a külön gazdasági szaktanítók önálló népiskola, illetve gazdasági ismétlő iskola felállítását és zavartalan működésének biztosítását. Ugyanakkor a gyakorló terület biztosítását az 1923.évi 122.048/VII.számu rendeletre való hivatkozással elrendeli.

Biztosítja a miniszter a kötelező filmoktatások megrendezését az önálló gazdasági népiskolákban és a gazdasági ismétlő iskolákban évi 5 előadás keretében, a téli időszakban kell levetíteni ezt a tanulóknak. A filmeknek a szakoktatás eredményességét kell előmozdítani. /VKM 28.657/1925.sz.r. /

Mindez azt mutatja, hogy az ismétlő iskolai oktatásnak és nevelésnek egyre jelentősebb szerepet szántak a nép nagy tömegei között a magyar tanügy vezetői, így az ismétlő iskolák a nehézségek ellenére szépen fejlődtek.

Szervezet és a tantervi anyag tekintetében nem történt alapvető változás sem az általános, sem a gazdasági továbbképző általános iskolákban, sőt az önálló gazdasági népiskolák tekintetében sem.

Az 1925. évi népiskolai tanterv sem hoz újat az ismétlő iskolák vonatkozásában, csupán ígéretet tesz az új helyzetnek megfelelő tanterv elkészítésére: "Az 1921. évi XXX.tc végrehajtása alapján annyi-

ra megjavult az iskolai látogatás, hogy a régi ismétlő iskolák most már valóban továbbképző iskolákká alakíthatók, ezért ennek tantervét is elkészítendőnek tartottam. Knnélfogva megbízam az Országos Közoktatási Tanácsot, hogy a népiskolák számára a neveléstudomány fejlődésére és a beállt változásokra való tekintettel - az újítások szerves bekapcsolásával és figyelemmel a továbbképző iskolák jelentős feladatára, készítse el a népiskola és a továbbképző iskola tantervét és tantervi utasítását" - írja többek között 1925.május 14-én Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter az 1925. évi népiskolai tanterv elé írt előszavában.

Az ígéret beváltására azonban még soká kellett várni a továbbképző /ismétlő/ iskolának. 1936-ban, 9 évvel később jelenik meg a továbbképző /ismétlő/ népiskola tanterve és tantervi utasítása. Ez a tény mindennél világosabban fejezi ki, mennyire volt fontos a dolgozó nép szellemi felemelése az osztályuralmát görcsösen féltő Horthy-fasiszta rezsimnek.

A számszerű tények azonban azt mutatják, hogy mind az általános, mind a gazdasági továbbképző iskolák száma a 20-as években emelkedő tendenciát mutatott. Háboru előtti virágzását azonban a megváltozott viszonyok között sohasem érte el. Számszerű növekedést nem követte belső, tartalmi gazdagodás. Szervezése mechanikusan folyt le az 1928-1, Klebelsberg által keresztülerőszakolt 6-évfolyamu népiskola kiépítésével kapcsolatban. Ezen tudatosan számszerű adatokra törekvő iskolaszervező akció igaz indítói nem a minőségi eredmények elérése volt, hanem a számszerű emelkedéssel -soviniszta célzattal - az utódállamokkal szembeni kulturális bizonyítás.

A számszerű fejlődés képét 1928-ig az Asztalos József által

Összeállított statisztikai adatok mutatják meg. / NL 1929.évf.9-10. sz. 5.p. / Ezekből a statisztikai adatokból világosan kitűnik, hogy az általános számszerű emelkedésen belül a gazdasági továbbképző iskolák százalékos arányu növekedése a nagyobb, ami a gazdasági továbbképző iskolák nagyobb életrevalóságát bizonyítja, a tisztán formális jellegű általános továbbképző /ismétlő/ iskolai tanfolyamokkal szemben. Pedig ezeket a garasoskodó egyházi és községi hatóságok költségkimelés miatt előnyben részesítették.

Tanév	Ált. továbbképző i.	Gazd.-i	Összesen	Emelkedés % Ált.	Csökkenés % Gazd.	Összesen
1913-14.	4170	1132	6302	-	-	-
1920-21.	3493	671	4164	- 16,3	- 40,7	- 21,5
1921-22.	4202	868	5070	+ 20,3	+ 29,4	" 21,7
1922-23.	4217	891	5108	+ 0,4	+ 2,6	+ 0,8
1923-24.	4472	923	5395	+ 6,0	+ 3,6	+ 5,6
1924-25.	4535	959	5494	+ 1,4	+ 3,9	+ 1,8
1925-26.	4529	1043	5572	- 0,1	+ 8,7	+ 1,4
1926-27.	4457	1182	5689	- 1,6	+ 13,2	+ 1,2

1927-28-ban már 1497 a gazdasági továbbképző iskolák száma.

A fővárosban 1927-ben 37 gazdasági továbbképző iskola működik,
az alábbi szakosítással: 3 mezőgazdasági jellegű továbbképző isk.
3 ipari jellegű " "
16 háztartási jellegű " "
9 gazdasági és háztartási " "
4 háziipari jellegű " "

Az 1923-24. tanévben a továbbképző /ismétlő/ iskolák száma már meghaladta az ismétlő iskolák háboru előtt a mai területen fennállott számát.

Törvényjavaslat a nyolcosztályos népiskola és a vele kapcsolatos kétévfolyamu továbbképző /ismétlő/ iskoláról

1928-ban Horthy Miklós kormányzó magához kérte Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi minisztert és felkérte, hogy Eötvös József nagy nevét viselő népoktatási alaptörvényünk - az 1868. évi XXXVIII. tc. - szentesítésének 60. évfordulója évében terjesszen törvényjavaslatot az országgyűlés elé a népoktatás fejlesztése érdekében.

Klebelsberg széleslátókörű, céltudatos, osztálykorlátain csak áttekinteni, de éppen osztályhelyzete, neonacionalista elvei következtében átlépni csak a gazdasági és kulturális fejlődés érdekében hajlandó kulturpolitikus volt. Klebelsberg idealista társadalom-szemléletéből fakadt az a meggyőződés, hogy a néptömegek kulturális színvonalának emelésével megoldódnak a gazdasági és társadalmi problémák.

Tudta, hogy a fejlődés útján megállni, vagy a megsemmisüléssel egyenlő, vagy lehetetlen. Ezért hajszolta keresztül 1922-től 1927-ig az 1868. évi XXXVIII. tc követelte hatosztályos népiskola megvalósítását. Azt ma már történelmi tényként könyvelhetjük el, hogy ez irányú törekvésében nemegyszer találta magát szemben elvakult neonacionalista elvbarátaival, az uralkodó osztály nagybirtkos és ipari tőkés tagjaival. Így például az 1926. évi VII. tc. létrehozása során, amikor osztálykorlátait átlépve kimondja a törvény indoklásában az iskolaállításra kötelezett "körzet" érdekeltiségi tagjainak tehervállalásával kapcsolatban: "Lehet az is, hogy a körzet területe egybeesik egy nagybirtok területével /esetleg annak egy részével /, méltányosnak tartom ugyanis, hogy az, akinek az ország területéből tekintélyes része van, a nemzeti vagyon tekintélyes

részének ura, jelentékeny részt vállaljon magára a kulturális terhek-
ből." /Corpus Juris 1926. 61.p. /

A harcban kiméletlen volt. Konzervatív elvbarátait sem kimélte, akik főleg gazdasági okokra támaszkodva támadták meg kezdetől fogva Klebelsberg törvényjavaslatát. A Nemzeti Ujság 1928. december 2-1 számában Klebelsberg cikket ír. Ebben megemlíti, hogy egyik "erősen" konzervatív barátja felvetette azt a kérdést: "Nem fogjuk-e a nép fokozottabb kiművelésével megdrágítani a napszámot, e révén nem fogjuk-e a magyar nagybirtok jövedelmezőségét méginkább csökkenteni?" E korlátolt és velejéig reakciós kérdésre a világosan látó entellektüel választ adta: aki tudja, hogy a fejlődés feltartóztatatlan! A tömegműveltség szintjének emelése elsőrendű gazdasági érdek! Ha ágaszkodunk ellene, az lesz a sorsunk, hogy mint a vasutak behozatalakor azé a szerencsétlené, aki a mozdony elé állva akarta a vonatot feltartóztatni. Ha mi tehát népművelődésünket úgy vezetjük, hogy a munkaserejüket olcsón odaadó, értelmetlen tömegekkel állunk majd ott, amikor értelmes munkásokra volna szükség, akkor a gazdasági versenyben a kerekek alá kerülünk. Olcsóbb marad a munkabér, de még azt a keveset sem lehet megadni, mert a kifejlődő technikai, kémiai termelési módok mellett az értelmetlen ember semmire sem lesz használható, -fejezte be okos, világos gazdasági eszmefuttatását.

További okfejtése során azonban rövidesen előtűnik a neonacionalista, a gazdasági fejlődést igenlő és helyesen látó, de a társadalmi fejlődést minden eszközzel megakadályozni akaró kulturpolitikus, amikor bevallja, hogy a nyolcosztályos népiskolára elsősorban azért van szükség, mert egyrészt a 12-éves korig kiterjedő tanköteles kor után a szociáldemokrácia ifjúsunkás mozgalma "dicséretes ügyességgel ~~xxx~~ a munkásgyermekek világnézetét kialakította marxista szellemben", más-

részt a nyolcosztályos népiskolai tankötelezettséggel 2 évet nyer a rezsím, mert - vallja be őszintén: "nekünk a tizenkét és tizenhároméves gyermek fejlettebb értelmiségére van szükségünk, hogy úgy valláserkölcsei, mint nemzeti irányban világnézetét öntudatosan kialakíthassuk... Kettenetes volna lekésni arról a gyorsvonatról, amelyen Európa nemzetei robognak előre egy ma még beláthatatlan fejlődés hihetetlen távlatai felé" - fejezi be cikkét Klebelsberg Kunó, Magyarország vallás és közoktatásügyi minisztere 1928-ban.

Nem érte meg, de mi már tudjuk, hogy reakciós elvbarátai, a magyar nagybirtok és nagytőke urai meg tudták akadályozni -önző szüklátókörűségéből - a gazdasági szempontból kiváló törvényjavaslatnak törvényerőre emelkedését. Ugyanakkor barbár fasiszta módon üldözték az illegalitásba kényszerülő kommunista p rtot, hihetetlen nehézségek elé állították a kommunista ifjúsági mozgalmat, és megakadályozták abban, hogy a miniszter által is elismert sikereket a marxista világnézet elterjesztése terén az egész magyar ifjúság körében valóra váltsa.

Törvényjavaslata csak 1940-ben, az 1940.XX.tc-ben nyert egészen torz formát - Hóman Bálint minisztersége alatt -, melyben még nyomát sem találni annak a gazdasági szempontból korszerű, a nép széles rétegeinek valóban értékes, az életben felhasználható ismereteket nyújtó iskolaszervezetnek, mely a népiskola, de különösen a gazdasági továbbképző /ismétlő/ iskolák tekintetében haladást jelentett volna.

részt a nyolcosztályos népiskolai tankötelezettséggel 2 évet nyer a rezsím, mert - vallja be őszintén: "nekünk a tizenkét és tizenhároméves gyermek fejlettebb értelmiségére van szükségünk, hogy úgy vallásferkölcsi, mint nemzeti irányban világnézetét öntudatosan kialakíthassuk... Rettketes volna lekérni arról a gyorsvonatról, amelyen Európa nemzetei robognak előre egy ma még beláthatatlan fejlődés hihetetlen távlatai felé" - fejezi be cikkét Klebelsberg Kunó, Magyarország vallás és közoktatásügyi minisztere 1928-ban.

Nem érte meg, de mi már tudjuk, hogy reakciós elváratai, a magyar nagybirtok és nagytőke urai meg tudták akadályozni - önző szűklátókörűségéből - a gazdasági szempontból kiváló törvényjavaslatnak törvényerőre emelkedését. Ugyanakkor barbár fasista módon üldözték az illegalitásba kényszerülő kommunista p rtot, hihetetlen nehézségek elé állították a kommunista ifjusági mozgalmat, és megakadályozták abban, hogy a miniszter által is elismert sikereket a marxista világnézet elterjesztése terén az egész magyar ifjuság körében valóra váltsa.

Törvényjavaslata csak 1940-ben, az 1940.XX.tc-ben nyert egészen torz formát - Hóman Bálint minisztersége alatt -, melyben még nyomát sem találni annak a gazdasági szempontból korszerű, a nép széles rétegeinek valóban értékes, az életben felhasználható ismereteket nyújtó iskolaszervezetnek, mely a népiskola, de különösen a gazdasági továbbképző /ismétlő/ iskolák tekintetében haladást jelentett volna.

Dupla adat;

Klebelsberg 1928-ban benyújtott törvényjavaslatának a továbbképző iskolákra vonatkozó fontosabb rendelkezései

Horthy utasítására a népiskola fejlesztését célzó törvényjavaslatot Klebelsberg elkészítette, az országgyűlés eléterjesztette, de a bekövetkezett gazdasági világválság következtében nem került tárgyalásra. Klebelsberg megvált a kultusztárcától, 1931-ben a Bethlen kormány megbukott. Ezek az események és Klebelsberg 1932-ben bekövetkezett halála sajnálatosan megakadályozta a gondosan kimunkált és gazdasági szempontból korszerű törvényjavaslat törvényerőre emelkedését. A nyolcosztályos népiskola megvalósítását és az arra épülő két évfolyamu, a gyakorlati életre felkészítő továbbképző iskolát ez a törvény, ha fokozatosan is, de megvalósította volna. Hatása mégis érezhető volt a magyar iskolaügy területén a következő időkben. Az általános ismétlő iskolák gazdasági továbbképző iskolákká fejlődését elősegítette. Az alább közölt, és a továbbképző iskolákra vonatkozó fontosabb paragrafusok szövegéből világosan kitűnik, hogy a biztosította volna a földműves lakosság 14-16 év közötti mintegy 500-600.000-es tömeget jelentő fiatalságának korszerű ismeretekkel való oktatását, jövőbeli élethivatására való gyakorlati felkészítését.

1.§

A mindennapi népiskolai tankötelezettség 6-14-éves korig, a továbbképző iskolai tankötelezettség pedig 14-16-éves korig terjed.

Ennek megfelelően a népiskola nyolcosztályu, ezt kétéves továbbképző iskola követi.

3.§

A nyolcosztályu népiskolára épülő kétéves továbbképző iskola feladata az, hogy a mindennapi népiskola tanulmányi és nevelési eredményeit

megszilárdítsa, a kibővítsé, és a gyakorlati életpályán, mezőgazdasági vagy ipari /kereskedelmi/ irányában értékesíthető ismeretekkel és készségekkel kiegészítse.

A továbbképző iskolának tantervi anyagát, óraszámát, az iparos és kereskedőtanonc iskolához való viszonyát és a szorgalmi időnek az év folyamán való elosztását a m.kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeleti úton szabályozza.

4.§

A mezőgazdasági népességu közösségekben /városokban/ a 8.§-ban megállapított sorrend szerint önálló gazdasági népiskolát kell állítani.

Abban a közösségben /városban/, melyben ilyen gazdasági népiskola áll fenn, a mindennapi népiskola felsőtagozatának tanulói a mezőgazdasági ismereteket és gyakorlatokat a gazdasági népiskolában tanulják.

6.§

A 6.§-ban úgy rendelkezik, hogy a törvény értelmében szükségessé váló önálló gazdasági népiskolai építkezéseknek, első felszerelésüknek, a szükséges tanszemélyzetnek illetményei az államkincstárt terhelik.

A telket, a gyakorló területet, fűtést, világítást, takarítást, illetve annak költségeit az egyházi vagy közösségi iskolafenntartók kötelesek biztosítani.

Ugyanebben a paragrafusában megengedi - amit a Magyar Tanácsköztársaság gyakorlati ésszerűséggel alapvetően elrendelt -, hogy olyan közösségekben, ahol több iskolafenntartó van, az összes tankötelesek összevonhatók egy továbbképző iskolában a mezőgazdasági vagy ipari ismeretek, készségek tanítására.

8.§

Az önálló gazdasági népiskolák fokozatosan állítandók fel:

1. 1930.szeptembertől 1935. novemberéig abban a mezőgazdasági népességű községben /városban/, ahol 6 km sugarú körön belül 260-nál több továbbképző népiskolai tanköteles van.
2. 1935. szeptember 1-től 1940.szeptember 1-ig abban a mezőgazdasági népességű községben /városban/, ahol az említett körön belül legalább 180 továbbképző népiskolai tanköteles van.
3. 1940.szeptember 1-től 1945.szeptember 1-ig abban a mezőgazdasági népességű községben /városban/, ahol az említett körön belül legalább 120 továbbképző népiskolai tanköteles van.

A továbbképző iskolák helyzete a 30-as években

A továbbképző iskolák nevükben és főleg tartalmukban jelentettek fejlődést az 1868-as alaptörvény alatt létrehozott ismétlő iskolákkal szemben. Ez a fejlődés a hivatalos szóhasználatban is kifejeződik:

1. Az 1868. évi XXVIII. tc még az ismétlő iskolákról ír.

Az 1877-i tanterv szintén az ismétlő iskola elnevezést használja.

Az 1905-ös Tanterv és Utasítás ugyancsak az ismétlő iskola kifejezéssel él.

Cél: a mindennapos iskolában szerzett ismeretek ismétlése és kiegészítése.

2. Az 1921. évi XXX. tc már továbbképző iskoláknak nevezi,

de másodsorban /zárójelben/ "ismétlő" iskolákról szól.

Cél: a mindennapos iskolában szerzett ismeretek ismétlése és kiegészítése, gyakorlati alkalmazása.

3. Az 1928. évi törvényjavaslat a továbbképző iskola kifejezést használja kizárólagosan és elvi elgondolásai alapján helyesen.

Cél: a mindennapi népiskola tanulmányi és nevelési eredményeit megszilárdítsa és kibővítsa és a gyakorlati életpályákon mezőgazdasági, ipari /kereskedelmi/ irányban értékesíthető ismeretekkel és készségekkel kiegészítse.

A továbbképző iskola elnevezést annak ellenére, hogy Klebelsberg javaslatából nem lett törvény, átvette a pedagógiai irodalom és gyakorlat. Főleg a gazdasági irányú ismétlő iskolák területén használták szinte kizárólagosan a gazdasági továbbképző iskola elnevezést, de 1936-ban, az általános ismétlő iskolák részére megje-

lent Tanterv és Utasítás már hivatalossá teszi a továbbképző iskola elnevezést, mert a már 1925-ben beigért tanterv: Tanterv és Utasítás az általános továbbképző népiskola számára - címmel jelenik meg,

Az 1928-ban elkészült Klebelsberg féle törvényjavaslat - felismerve, hogy a lakosság tulnyomó többsége /70 % / földjét elavult módszerekkel művelő kisparaszt, illetve teljesen tanulatlan zsellér, gazdasági cseléd, - a gazdasági világversenyben való helytállás érdekében fokozni kívánta a mezőgazdasági széles néptömegek szakmai felkészültségét. Ezért a törvényjavaslat 4.§-ában az önálló gazdasági népiskolák felállítását rendeli el. A 8.§-ban - tekintettel az államháztartás, a közösségek teherbírására - pontosan meghatározza a felállítás ütemét. /L.Klebelsberg törvényjavaslat 4.,8. § / Ezek szerint 1940-ig megvalósult volna a tulnyomó többségben mezőgazdasági lakosságú Magyarország törvényerővel szabályozott és biztosított alsófokú mezőgazdasági szakoktatása. Ennek jelentősége a korszerű mezőgazdasági művelés kialakulása tekintetében felmérhetetlenül hasznos lett volna az egész nép számára. Nem haszontalan dolog, hogy ha itt összehasonlítást teszünk a mezőgazdasági és az ipari szakoktatás fejlődése között, és megállapítjuk, hogy az ipari tökésoztály már 1884-ben törvényerővel biztosította az ipar fejlődésének elengedhetetlen feltételét, a szakmunkásképzést, illetve utánpótlást, az 1884. évi XXVII. tc-vel. Ugyanakkor a magyar történelmi uralkodóosztály, mely kezében tartotta az ország termőterületének többségét, az I.világháború előtt és után egyaránt megakadályozta - a maga elvakultan önző osztályérdekéből kifolyólag - a mezőgazdasági termelés korszerű színvonalra emelését, emelése érdekében elengedhetetlen alsófokú mezőgazdasági szakmunkásképzés törvényének megvalósulását, mely biztosította volna a mezőgazdasági néptömegek általános és

szakmai műveltségének emelkedését.

Az uralkodóosztály csak bármikor visszavonható, időről-időre elfeledhető miniszteri rendeletek létrejöttét engedte meg, melyek mindig alkalmat adtak a garasoskodó, a nép átfogó érdekét nem látó, vagy látni nem akaró egyházi és községi iskolafenntartóknak a rendeletek kijátszására vagy szabotálására. Ezért következett be a világszínvonalnál súlyosabb katasztrófa a magyar mezőgazdaság területén az 1929-30-as világválság idején. Ám az egyre jobban fasizálódó feudálkapitalista Magyarország uralkodóosztálya még ebből sem tanult. Klebelsberg törvényjavaslatából nem lett törvény, így az alsófoku mezőgazdasági szakoktatást továbbra is a bizonytalanság jellemezte. A gazdasági továbbképző iskolák a régi rendeletek alapján működtek tovább, s az önálló gazdasági népiskolák sokat ígérő intézménye nem fejlődött ki olyan alapvető szélességben, hogy az egész földművelő lakosság fiataljainak biztosíthatta volna a korszerű mezőgazdasági ismeretek elsajátítását. Ahol azonban kialakult, megszerveződött egynéhány lelkes, áldozatot vállaló tanító, tanügyi vezető összefogásából, ott áldásos hatását éreztette, és a mai napig is érezteti. Például a ma már világhírű szatymazi őszibarack-kültúra megteremtésének szülőházát a szatymazi önálló gazdasági népiskola jelentette, és apostola Kamenszky Béla tanító volt.

Az önálló gazdasági népiskolák száma az 1937/38-as tanévben 55, 216 szaktanító oktatott 19.119 tanulót. /Somogyi József: Hazánk közoktatásügye. Bp. 1944. 69.p. /

Az általános továbbképző iskolák tisztán formalista, ugyyszólván tartalom nélküli oktatása nem volt vonzó. A gazdasági továbbképző iskolák életképessége és népszerűsége magasan meghaladta az általános továbbképző iskolák vonzerejét. Ez világosan kitűnik az alábbi

statisztikai adatokból:

Az 1937/38. tanévben működött összesen 4437 általános továbbképző népiskola 167.223 / 82.114 fiú és 85.079 leány / tanulóval. Ugyanakkor szaktanítók száma: 6,498.

Az 1303 gazdasági továbbképző iskolában tanult 132.098 tanuló. Tanított 4107 szaktanító.

Hogy a felekezeti és községi iskolafenntartók mégis az általános továbbképző iskolák tanfolyamait szervezték meg a mindennapos iskoláik mellé, az a maguk szűkkeblűségéből, a néptől elidegenedett gondolkodásmódjukból fakadt. Pilléreket takarítottak meg vele, és millió károkat okoztak. Hogy szellemi téren okozott kártevésük mit jelentett a dolgozó nép szempontjából, azt felbecsülni nem is lehet.

A Horthy rendszer növekvő fasizálódásának tünetei közé tartozik az 1929/32-es világválság alatti és utáni kormányrendelet közül a 770-0-19/1931. számú VKM rendelet is. Ez intézkedik a gazdasági irányú továbbképző /ismétlő/ iskoláknak általános jellegű továbbképző /ismétlő/ iskolákká való átszervezéséről, és elrendeli, hogy a gazdasági ismétlő iskolák szervezése csak akkor kötelező, ha a tankötelesek száma a 40-et eléri. Ez a rendelkezés megfosztotta a parasztság nagy tömegeit a korszerű mezőgazdasági ismeretek megszerzésének lehetőségeitől.

A munkáosztálynak 1930.szeptember 1-i budapesti tüntetése - többek között - az opportunistá szociáldemokrata vezetők tökéletes tehetetlenségét és ugyanakkor a széles tömegek forradalmi erejének, aktivitásának növekedését bizonyította be. A gyalázatos Bethlen-Peyer paktumban az áruló szociáldemokrata vezetők lemondtak a parasztság szervezéséről, de az impozáns szeptember 1-i forradal-

ai megmozdulás a munkás-paraszt szövetség hangoztatásával jelezte, hogy az ipari munkásság nem mondott le természetes szövetségéről, a dolgozó parasztságról, és testvéri kezét nyújtotta feléje. Bizonytalanná vált tehát, hogy az iskoláztatással egyre jobban tudatosuló parasztságot ki lehet rekesztetni a roppant szociális feszültség következtében egyre növekvő forradalmi megmozdulásokból, illetve esetlegessé vált, hogy a szociáldemokrata párt baloldala a kommunisták vezetésével rákényszeríti az opportunistá vezéreket a parasztság szervezésének elkezdésére.

A nyílt fasiszta diktatura ideje még nem jött el. Az ország vezetői a törvényesség látszatát még megőrzik, de intézkedéseik már jelzik, hogy mindent megtesznek a népakarat elfojtására, erejének csökkentésére, amelynek egyik módszere a dolgozó népnek a tudatlanság sötétségében való tartása. A fenti rendelet az ország súlyos gazdasági helyzetére hivatkozik, mikor megszünteti a gazdasági iskolákban tanító tanerők fizetését részben vagy egészen fedező államsegély kiutalását, ugyanakkor a fasiszta diktatura szónélküli elviselésére nevelő, az új háborúra felkészítő leventemozgalomra milliókat költ.

E rendelettel érvényét veszti az az 1902-ben kelt 66.569.sz. VKM rendelet, mely kimondja, hogy már 20 ismétlő iskolai tanuló esetében köteles a felekezeti vagy közösségi iskolafenntartó gazdasági ismétlő iskolát szervezni és fenntartani. Ezzel a rendelettel kezdődik el a parasztság tömegeinek visszaszorítása a művelődési előrelépésben, és ez a folyamat fejeződik be a nagyhangon bejelentett 1940.évi XX.éc.-ben, mely a parasztság gyermekeinek nyolcosztályos népiskolát ad ugyan, de 6-hónapos tanévvel a felsőtagozat számára.

Az 1932.évi VKM rendelet rendezi a továbbképző iskolák óraszámát. Eszerint a téli félév kötelező heti óraszám: 7 /ebből 3 óra a gazdasági tárgyak, 3 óra a közismereti tárgyak és 1 óra a hittanoktatására/, a nyári félév heti óraszám: 4 /ebből 3 gazdasági, 1 közismereti./ Igen előremutató a rendelet azon szakasza, mely a gazdasági tárgyak heti óraszámának emelését engedélyezi a helyi viszonyoknak megfelelően.

Egy időre megállította a gazdasági továbbképző iskolák visszafejlődését az 1934-ben megjelent 73.100/1933.sz. VKM rendelet, mely intézkedik a gazdasági továbbképző iskolák szervezéséhez, fenntartásához adható, újólág folyósítható államsegélynek feltételeiről. A rendelet szövegéből megállapítható, hogy a kormányzat célja az államsegély folyósításával nyilvánvalóan az volt, hogy megakadályozza a nem állami iskolafenntartók azon intézkedéseinek elharapódzását, hogy költségmegtakarítás címén a már meglévő gazdasági továbbképző iskolákat a mindenki által jelentéktelennek tartott általános irányú továbbképző iskolákká alakítsák át. Helyesbítése ez a rendelet az 1931-ben kiadott 770-0-14.sz. VKM rendeletnek, mely a szakfelügyelői jelentések alapján vált szükségessé. Eszerint a községi és egyházi iskolafenntartók nem teljesítették kötelességüket a paraszttömegek mezőgazdasági oktatásának pótolhatatlan kárára.

Ennek a VKM rendeletnek alapján foglalkozik - többek között - igen komoly cikkben dr.Boldis Rezső miniszteri osztályvezető az ismétlődő iskolák kérdésével. Szakavatott kézzel nyúl a problémához, és lándzsát tör a gazdasági továbbképző iskola továbbfejlesztése mellett. Helyesen mutat rá, hogy azért igaz egy régi tanítónak az általános iskolákról adott jellemzése: ez az iskolafaj teher a tanítónak, nem kell a szülőknek, de legkevésbé a tanuló kívánja, mert

ezt az iskolát nem töltik meg tartalommal. Pedig - írja - az egyre javuló beiskolázási eredmények egyre több tanulónak biztosítják a VI.osztály elvégzését, s ez már biztos alap az olyan továbbképző iskolához, mely az általános műveltség helyett gyakorlati ismeretek nyújtását biztosítja, s ahol a közismereti tárgyak is a gyakorlati életet szolgálják. Gyakorlati tanácsokkal is szolgál a cikkíró, amikor arra biztatja a tanítókat: a mának tanítsanak, és ne kezdjék az ismeretek nyújtását előlről, mert ez egyfelől unalmas, másfelől megakadályozza a tanulókat abban, hogy az oktatás során a m a problémáihoz eljussanak. Szimpatikusá tehetjük ezt az iskolatípust a fiuknál az ezerszterkedésre való tanítással. Lányoknál a háztartási ismeretek gyakorlati oktatásával érhetünk el jobb eredményeket - írja dr.Boldis Rezső. Jogosan kifogásolja a cikkíró a kormányzatnak azt a mulasztását, hogy az általános továbbképző iskolák részére 1877. óta nem készült új tanterv és utasítás, melynek megjelenése most már elengedhetetlenül szükséges. Ez pedig nagy segítséget jelentene az iskolának hasznos tartalommal való megtöltéséhez. Tankönyv kritikája lesújtó, de igaz. Nincs tankönyve a továbbképző iskolának, a mindennapos iskolákból átmentett tankönyveket nyuzzák a tanulók, melyekből érthetően az ásitó, fárasztó unalom árad. Nem először és nem is utoljára hangoztatta felnövekvő ifjúságunk munkára való nevelésének lehetőségét ebben az iskolatípusban. / NL 1932.évf.23.sz. 953.p./

Oszoly Jolán budapesti tanítónő a továbbképző iskolákban való tanítás mészégeiről ír. Ugyanakkor meleg tanítói szívvvel megmutatja ennek a rendkívül nehéz és ugyanakkor rendkívül fontos oktató-nevelő munkának szépségeit. / NL 1933.évf.23.sz. 873.p. /

Az általános továbbképző népiskola 1936.évi új Tanterve és az Utasítása. A tanterv értékelése.

1936-ban a VKM 6.345/1935.sz. rendeletével kiadta az általános továbbképző iskolák számára új Tantervét és Utasítását. Nagy mulasztást pótol a kormányzat ezzel a rendelettel. 67 évet kellett várni a magyar tanügynek erre a tantervre az 1868.évi alaptörvény kiadása óta. Az új tanterv és utasítás elkészítésére még 1925-ben kapott megbízást az Országos Köznevelési Tanács. Ezt az elemi népiskola számára kiadott új tanterv előszavában jelentette be Klebelsberg: "Megbízom az Országos Köznevelési Tanácsot, hogy a neveléstudomány fejlődésére és a beállott változásokra való tekintettel - az újítások szerves bekapcsolásával és figyelemmel a továbbképző iskola jelentős feladatára, készítse el a továbbképző iskola tantervét és tantervi utasítását".

/ Népiskolai tanterv és utasítás előszava. 1925./

Áttekintve a tantervi anyagot, megállapítható, hogy komoly és alapos munkát végzett az Országos Köznevelési Tanács, amikor összeállította az általános továbbképző népiskolák tantervi anyagát, és elkészítette a hozzávaló, ügyeslővén mindent tekintetbe vevő utasítást. Első és legnagyobb érdeme a tantervnek a helyesen felfogott célmeghatározás, amellyel túllép az eddigi, még 1868-ban megállapított korszerűtlen célkitűzésen: a mindennapos iskolákban szerzett ismeretek állandósításán, bővítésén kívül a tanulóknak gyakorlati irányban való nevelésére kell törekedni.

Helyes és életszerű volt a tanterv szerkesztői részéről a gazdasági ismeretek mezőgazdasági jellegének biztosítása. Ugyanakkor a tantervi előszóban adott általános utasítás tág teret nyit arra, hogy ott, ahol arra szükség van, a lakosság foglalkozása, a tanulók többségének jövőendő élethivatása érdekében az ipari, kereskedelmi ismeret-

tek tanítása kerüljön előtérbe. Pedagógiai tudatossággal hívja fel a helyi tanmenetet elkészítő tanító figyelmét, hogy nem engedhető meg sem egyik, sem másik foglalkozási ág ismeretének teljes mellőzése. A tantervi anyag tekintetében a maximumot adja, de ugyanakkor a helyi körülmények leggondosabb figyelembevételét ajánlja. Nagy segítséget jelentett a továbbképző iskolákban tanító, eddig teljesen magára hagyott tanítóknak, hogy a tantervi anyagot a szerkesztők az osztott, osztatlan és vegyes iskolák számára külön-külön állapították meg. A tanítás alapelveül helyesen az alkalomszerűséget és a gyakorlatiaságot teszik. Érzik az utasítás szerkesztői, hogy az általános továbbképző népiskola nem a mindennapos iskola egyszerű folytatása, hanem céljaiban, tananyagában, módszereiben zárt iskolafaj. Ezért követeli, hogy a benne folyó munka mindig tudatos és tervszerű legyen, és szőjje át az egészet a gyakorlati élet követelménye. Mind a vonatkozó tantervi anyagban, mind az általános és részletes utasítás irányelveiben megtalálhatjuk a kor szellemének, a neonacionalista célkitűzés kialakítására való törekvést. Ennek érdekében, főleg falun és a tanyákon, de még a városokban is kívánatosnak tartja, hogy a továbbképző iskolák népművelési központokká szerveződjenek, ahol a serdülőkorú fiatal-ság, de még a felnőtt lakosság is megtalálja a maga élethivatására való felkészülés ismereteinek forrását, és közben kialakuljon az öntudatos, vallás erkölcsi alapon nyugvó nemzeti érzület. Sokat beszél a kötelesség teljesítéséről a közösség érdekében, kevesebbet a jogokról, mely a dolgozókat megilleti és természetesen hallgat arról, hogy a közösség érdekében végzett munka haszonélvezője nem a dolgozó nép, hanem az ország feudálkapitalista urai.

A megjelent tantervi utasításnak mindezen, a kor társadal-

mi berendezéséből fakadó hiányosságainak és a helytelen világnézeti felfogás kialakulását akaró törekvéseinek megállapítása mellett meg kell, hogy mondjuk: helyes a tantervi anyag kiválasztása, a mezőgazdasági irány erőteljes kidomborítása, a természettudományos ismeretek fokozottabb előtérbe nyomulása, a módszertani utmutások korszerű és életszerű összeállítása.

A továbbképző iskola új tantervének hatása, és a továbbképző népiskolák megszüntetését elrendelő 1940. évi XX. tc fastszta tendenciája

Az általános továbbképző népiskola számára 1936-ban kiadott új tantervet és utasítást a nép műveltségi színvonalának emelkedését szívéükön viselő tanítók, tanügyi vezetők nagy lelkesedéssel fogadták. A tanterv még magán viseli a Horthy-rendszer azon szakaszának jellegzetes ismérveit, amikor még, ha helytelen neonacionalista szemszögből bár, de a kultuszkeresztény vezetők a néptömegek kulturális színvonalának emelkedését akarták.

Ennek az irányzatnak a híve dr. Boldis Rezső tanügyi vezető is, aki több javaslatával kívánta fokozni az általános továbbképző iskolák fejlődését és főleg annak gazdasági iránya fokozottabb érvényesülését. Cikkében kifejti, hogy a tanterv megjelenését követnie kell az általános továbbképző iskolákban gazdasági ismereteket oktató tanítók szakképzésének, mert nem elég a tanítóképzőből hozott tudás.

Mivel az egyházi és községi iskolafenntartók szűkkeblűsége folytán az általános továbbképző iskolák többsége mellett nincs gyakorló terület a szemléltetés, a szükséges gyakorlati munkák elvégzése céljából ajánlja, használják fel egy-egy ügyesen, korszerűen gazdálkodó gazda udvarát, gazdaságát. / NL 1936.évf. 163.p. /

Kunfalvi Jenő tanító saját gyakorlati tapasztalata alapján ismerteti pompás, tudományos alapossággal elkészített helyi tanszenvét, melyből sokat tanulhattak a korabeli kartársak, de alaposságot, pedagógiai tudatosságot még a maiak is merithetnek belőle! A gyakorlati életre nevelést szolgálja és az iskola tekintélyét növeli az az elgondolása, hogy az oktatómunkába vonja be az állatorvost, az egyetemi végzettségű intézőt is. Alapelve korszerű és

követhető: a gyakorlat mindig előzze meg az elméletet. Az időközben megjelent olvasókönyvről igen jó a véleménye, mert anyaga teljesen gyakorlati, és jól szolgálja a tanterv célkitűzéseit. / NL 1936.évf. 722.p. /

A tanítási idő módosítására tesz javaslatot Géher Lajos tanító; ajánlja, hogy a továbbképző iskola csak a téli hónapokban működjék, de akkor heti 14 órában. Az új tanterv jó hatását a lemorzsolódás csökkenéséből és a beiskolázás növekedéséből következteti. Összefoglalóan megállapítja, hogy a továbbképző iskola jó előkészítője annak, hogy népünket hozzászoktassa a nyolcosztályos népiskola elvégzésének gondolatához. / NL 1937. 594.p. /

Móznér Jánosné a továbbképző iskolai oktatás nehézségeiről ír. Vákolja a 12-15-éves kamaszkorú fiatalok problémáit, ezeket szerinte a továbbképző iskolának kell megoldania. Az iskola szükségességét be kell láttatni a szülőkkel, a munkaadókkal, akik többségükben jelenleg megakadályozzák a tanulók továbbképző iskolába járását, pedig a jól szervezett továbbképző iskolában az új tanterv alapján biztosítható az ügyes, takarékosan és mégis korszerűen gazdálkodó háziasszony előkészítése jövőendő élethivatására. /NL 1937.évf. 706.p. /

Még 1938-ban is olvashatunk az 1936-os új tanterv jó hatásáról a korabeli tanügyi lapokban. Különösen a Néptanítók Lapja az, amely hirt ad a gyakorlati munkát végző pedagógusok erőfeszítéseiről, mellyel a nép nagy tömegének szellemi gyarapítását befejező iskolatípus tartalmi gyarapodását, a gyakorlati élet lehetőségeihez való alkalmazkodását akarták elősegíteni. Így olvashatunk arról, hogy Géher Lajos tanító javaslata alapján az országban 10 helyen folyik kísérleti munka az általános továbbképző iskolában.

Ezekben a kísérleti továbbképző iskolákban elhagyták a nyári félévi oktatást, és csak télen 5 hónapos időtartammal, de heti 11 órában folyt a tanítás. / NL 1938. 855.p. /

Ujabb tankönyv is megjelenik Tóth Mihály szerkesztésében Buzkalász címmel; teljes tananyagbeosztást is közöl, hogy segítse a tanító nehéz munkáját az általános továbbképző iskolában. / NL 1938. 617.p. /

Az ország fokozódó fasizálása azonban már ezekben az években érezteti hatását. Egyre kevesebb jut a néptömegek kulturális színvonalának emelését szolgáló intézményekre, egyre több az esztelen politikát folytató vezetők intézkedése folytán a fasizálódást biztosító katonai és az azt előkészítő levélmű-intézmény kiadásaira.

A nép általános és gazdasági műveltségét emelő továbbképző: gazdasági továbbképző, önálló gazdasági népiskolák országos hálózatainak kiépítése, tantermek építése, felszerelése, szakképzett oktatókkal való ellátása, a hatékony ellenőrzés megvalósítása komoly összeget igényelt az államháztartástól. Ezt az összeget azonban a vakon vesztébe rohanó, Hitler fasizta uralmát szolgalelkűen kiszolgáló és támogató kormányzat nem adta meg a népoktatásnak, az egyre lendületesebben fejlődő és eredményesebben működő továbbképző iskoláknak, melyeknek ekkor három típusa szolgált különböző fokon a mezőgazdasági lakosság ifjúságának korszerű oktatását a mezőgazdasági ismeretekre: általános továbbképző népiskola / 4437 iskola 167.223 tanulóval/, a gazdasági továbbképző népiskola / 1303 iskola 132.098 tanulóval/, a mezőgazdasági népiskola /önálló gazdasági népiskola/ / 55 iskola 19.119 tanulóval/.

Porhintő politikával előráncigálták a Magyar Tanácsköztársaság által 1919-ben megvalósított, Klebelsberg által 1928-ban szorgalma-

zott, de mindeddig agyonhallgatott nyolcosztályos iskola kérdését. Tárgyi és személyi feltételek biztosítása nélkül törvénybe iktatta a nyolcosztályos népiskoláról szóló javaslatot az 1940. évi XX. tc-ben, melynek paragrafusai fokozatos kihalásra ítélték a továbbképző iskolákat.

Erre a lépésre a nemzetvezető országgyarapítás révén visszakerült területek /Felvidék/ nyolcosztályos iskolarendszere, a mindeddig fennhangoztatott magyar kulturfőlény látszatának mentése kényszerítette bele a kormányzatot. A nyolcosztályos népiskola bevezetése a porhintő fasiszta demagógia egyik politikai kortesfogása volt csupán. Gögös önhittséggel a megvalósításnak még azt az egyetlen járható útját sem választották a magyar nyolcosztályos iskola megteremtésére, melyet a Magyar Tanácsköztársaság mutatott meg 1919-ben az iskolák államosításával. Háborús konjunktúra vette kezdetét, kellett az olosó gyermek-munkaerő. A fasiszmus felé rohanó, a népet vesztébe vivő kormányzat nem habozott. Törvénybe iktatta, haladásnak jelentette ki a nyolcosztályos népiskola megteremtését, a falusi, tanyai népnek oly sokat jelentő továbbképző iskolák intézményeinek eltörlését. Ugyanakkor a falusi, tanyai iskolák V-VIII. osztályának tanítási idejét 6 hónapban állapította meg 80 évvel Eötvös első törvényének életbeléptetése után, amely 80 évvel ezelőtt sokkal nehezebb körülmények között kimondotta a 10 hónapos általános kötelező tanítást, s ezt legrosszabb esetben 2 hónappal lehetett megrövidíteni. Ennél csufosabb árulást egyetlen kormányzat sem követett el a magyar nép kulturális fejlődése ellen. Az akció élén a törvényt sugalmazó és szerkesztő szolgalelkű, a néptől idegen Hóman Bálint akkori mindható kultuszminiszter állt.

Igy ért véget a Horthy-rendszerben a nép tömegeinek legmagasabb általános és gazdasági műveltséget nyújtó továbbképző ismétlő iskolák működése és ezzel fejlődésének története, az egész magyar népet elpusztulással fenyegető fasizmus erősödése következtében a II.világháború alatt.

V. fejezet

/ 1959-1964/

1. A továbbképző iskolák szervezése, gyakorlati irányu 228.old.
fejlesztésének kísérletei Szegeden a felszabadulás
után.
2. Az 1959/60. tanév három kísérleti osztályának megszer- 231.old.
vezése
3. Az oktatással kapcsolatos tapasztalatok az első ki- 236.old.
sérleti évben
4. Az oktatással kapcsolatos gyakorlati foglalkozások 238.old.
megszervezése
5. A nevelés terén elért eredmények 242.old.
6. Üzemi munka biztosítása a tanulók részére 244.old.
7. A közösséggé alakulás útján 246.old.
8. Sportolási lehetőségek megteremtése iskolánkban 250.old.
9. Előkészületek az 1960/61. tanévre. A szakmára előké- 252.old.
szítő osztályok tantervi anyagának összeállítása
10. A beiskolázás előkészítése. 254.old.
11. Munka/helyek biztosítása 255.old.
12. Az 1960/61. tanév. Az első kísérleti tanév tapaszta- 257.old.
latainak gyakorlati alkalmazása a beiskolázás terén
13. Szülői értekezlet az új iskolatípus megismertetése 258.old.
érdekében
14. A szakmai előképzést szolgáló tantervi anyag tanítá- 259.old.
sának eredményei és hiányosságai
15. Üzemi osztályfőnöki órák bevezetése. Az üzem nevelé- 263.old.
si hatásának fokozása

16. KISz csoportok megalakítása, működése az 1960/61.
tanévben 265.old.
17. KISz csoportunk kezdeményezéseinek legjelentősebb
eredményei az 1960/61. tanévben 266.old.
18. Néhány szó a szabás-varrás, női kézimunka tanítá-
sának gyakorlati megvalósításáról 270.old.
19. Az 1962/63. tanév tapasztalatai. A továbbképző is-
kola perspektívái 273.old.

V. fejezet

/ 1959 - 1964 /

A továbbképző iskolák szervezése, gyakorlati irányu fejlesztésének kísérletei Szegeden a felszabadulás után

A felszabadulás óta a magyar iskolarendszerben alapvető változások történtek: az iskolák államosítása megteremtette azt a lehetőséget, hogy az állam - mint egyetlen iskolafenntartó - egységes irányítása érvényesüljön az épülő új szocialista társadalmi rend iskolarendszerének fejlődésében. Ennek következményeként felfszámoltuk a múlt zsákutcás iskolarendszerét, és megteremtettük a nyolcosztályos általános iskolát. Ezzel egyben lehetővé vált a munkás-paraszt tanulók tömegeinek továbbtanulása a közép- és felsőfokú közoktatásügyi intézményekben.

Az oktató és nevelőmunka területén elért eredményeinket összevetve azonban kétségtelenül megállapíthatjuk, hogy az oktatás területén elértük, sőt nem egy helyen, nem egy tekintetben túl is szárnyaltuk a kitűzött célt, a nevelés területén azonban aggasztó jelenségek mutatkoztak a szocialista öntudat, az igaz hazafiság, a proletár internacionalizmus, a fizikai munkához való viszony, nemkülönben a viselkedés, a ruházkodás stb. területén; bár ezek a negatív jelenségek nem voltak általánosak, csak egy bántóan szembeötlő kisebbségnél. Különösen feltűnő volt ez a jelenség az általános iskolai tanulmányaikat befejezett, de szervezett formában nem tanuló, a rendszeres ellenőrzés alól a legveszélyesebb pubertás korban kiszabadult ifjúság körében. Ezek a fiatalok tulnyomó részben munkás-paraszt származásúak, így a hibák megszüntetése - az MSZMP művelődéspolitikai irányelveinek szellemében - fontos feladatává vált a magyar pedagógiának.

Már az ötvenes évek elején folytak eredményes kísérletek. Bács-Kiskun megye bajai járásában pl. az u.n. "népművelési forma" keretén belül szándékoztak ügybuzgó pedagógusok tovább képezni a falusi fiatalokat. Szabolcsban a mezőgazdaság területén értek el a kísérletezők komoly eredményeket. A probléma azonban sem akkor, sem ma nem szűkíthető le csupán községi, falusi viszonylatokra. Városokban legalább olyan fontos -ha nem fontosabb, - hogy a 14-16 év közötti, szervezett formában tovább nem tanuló mindkét nembeli ifjúságnak szervezett oktatásban, nevelésben való részesítéséről gondoskodás történjék.

Az országos felmérések azt mutatták, hogy évente tekintélyes számu kb. 40.000 fiatalról van szó! Kulturális életünknek ezt a fehér foltját számolja fel a 36/1959/VII.-29.korm.rendelet, mely életre hívta a továbbképző iskolákat.

Az újra életre hívott továbbképző iskola működési rendjét szabályozó végrehajtási utasítás azonban nem tartalmazta mindazt, ami formai és tartalmi szempontból a legeredményesebben szolgálhatná az új iskolatípusnak közel 100 év haladó hagyományainak alapján való kiépítését életközelségének megteremtése által. A kísérleti tantervi anyag a szematikus. Nem számol a tanulók életkori sajátosságával, érdeklődési körével, de még jövőendő élethivatásukra való felkészítésével sem. Érdeme viszont, hogy a szervezésben, a helyi tantervi anyag összeállításában teret enged a kísérletező, kezdeményező pedagógusok vállalkozásának.

Állat segített volna a kezdeti nehézségek leküzdésében, az átmeneti időszak életszerű továbbképző iskolájának kialakításában, ha rendelkezésre állt volna a rendelet és annak végrehajtási uta-

sítását megvalósító szerkesztőknek az ismétlő iskolák közel 100-éves fejlődésének marxista szellemű történelme. Ez sajnos nem állt rendelkezésükre még polgári szemléletű változatában sem. E tanulmány, melyet az előzőkben olvashattunk, ezt a hiányt próbálja pótolni.

Helyesen bizott a minisztérium a magyar pedagóguskar lelkes munkájában, amely 1868-tól kezdve mindig alapvetően segítő, kezdeményező erő volt a magyar továbbképző /ismétlő/ iskolák népszolgálatában álló típusa kifejlesztésében. A rendelet megjelenése után Szabolcsban mezőgazdasági, Budapesten kereskedelmi és Szegeden ipari jellegű továbbképző iskolák indultak meg. Szegedi kísérleteinkben igyekeztünk a mult haladó hagyományait felhasználni. A helyi körülményeket, az élet adottságait, a mai 14-16-éves fiatalok érdeklődési körét, az életkori sajátosságokat a legmesszebbmennyig figyelembe vettük az iskolai munka minél eredményesebbé tételé érdekében.

A következőkben a szegedi ipari jellegű továbbképző iskola kialakításáért folyó kísérleti munkát ismertetem.

Az 1959-60. tanév három kísérleti osztályának megszervezése

Szegeden az első kísérleti évben három osztály szervezését engedélyezte a Művelődésügyi Minisztérium. A helyi adottságokat figyelembe véve, pedagógiai és technikai indokok alapján egyaránt ez volt a reális. Javaslatot tettünk a Művelődésügyi Minisztérium Alsfoku Főosztályának, hogy engedélyezze a három kísérleti osztálynak egy vezetés alatt álló, egy intézményként való megszervezését. Az engedélyt megkaptuk, s az iskola szervezését ilyen értelemben kezdtük el. Elgondolásunk alapja az volt, mivel az előzetes felmérés szerint egy kerület sem tudta adni az engedélyezett három osztály létszámát, a három kerületből toborozzuk össze önkéntes jelentkezés alapján a tanulókat. Hittük, hogy az önkéntes jelentkezőkből kiválasztott tanulónnyal könnyebben le tudjuk győzni a kezdeti nehézségeket. Ezek a következők voltak:

- a. a szülők ellenállása a látszólag újabb megterhelést jelentő kétéves beiskolázással szemben,
- b. az üzemek tartózkodása a szakmai gyakorlat megvalósítása terén,
- c. tanulóink ellenszenve az új iskolatípussal szemben,
- d. utoljára, de nem utolsó sorban, bízunk benne, hogy a fenti célok elérésével megteremthetjük azt a pozitív társadalmi visszhangot, mely kívánatos a következő, már nem kísérleti tanév beiskolázásának teljes elvégzéséhez.

Erre törekedni kellett, hiszen célunk az volt, hogy a beiskolázás terén az adminisztratív vonal mellőzésével, meggyőzéssel, felvilágosítással érjünk el sikereket. Új, a szülők, tanulók, üzemek számára egyaránt vonzó iskolatípust vezessünk be, s ne "szabálysérté-

si üzemet" szervezzünk.

Elgondolásunk helyesnek bizonyult, mert a helyi napilapban egyszeri hirdetésre 158-an jelentkeztek és kérték felvételüket a kísérleti osztályokba. Örömmel tapasztaltuk, hogy a dolgozó szülő kísértte el gyermekét a beiratkozásra. Kifejezték véleményüket az új iskoláról, mely az általános iskola VIII.osztályának elvégzése után teljes sullyal rájuk nehezedő gyermeknevelés nehéz gondját osztja meg velük. Ez volt a többség. A jelentkezők szülei közül azonban voltak olyanok is, akik tiltakoztak a tankötelezettség me hosszabbítása ellen. Ez volt a kisebbség, mely főleg a peremkerületek földművelő lakossága közül tevődött össze. Ez a tény a második, 1960/61. tanévben komoly szervezési nehézséget jelentett. Ennek megoldása központi feladat ma is. Gyakorlati kísérletezésünk alapján megtaláltuk a kiutat, melyet a helyi tanácsok és termelőszövetkezetek vezetőivel egyetértve adott esetben mint eredményes megoldást alkalmazhatunk: a fiatalkoruaknak - az iparhoz, a kereskedelemhez hasonlóan - havi fizetéses alkalmazására gondolunk a város körüli kertészkedő termelőszövetkezetekben, ahol ez a fizetési forma lassan a tag-szociális körében is általánossá kezd válni.

A három kísérleti osztály egységes intézményként való megszervezésében jelentős része volt a nevelői együttműködés harmónikus érvényesülésének. A három I.osztályban tanító nevelők - pedagógusok, üzemből jött szakoktatók - megvetették az alapját a nyolc osztállyal induló 1960/61. tanévnek.

Mind ezek az eredmények a három kerületre szétosztott, egy-egy általános iskolához csatolt és ott megszervezett továbbképző iskolai osztályok esetében nem születhettek volna meg. Idegen ma-

radt volna számukra az új iskola. Ez a nevelők és a tanulóifjúság részéről egyaránt érthető. A közismereti tárgyakat tanító óraadó pedagógusok / magyar nyelv és irodalom, számtan, mértan / hetenként csupán egy alkalommal tartózkodtak volna egy-egy osztályban. A szakmai anyagot oktatók valamivel többet, de egyáltalában nem állt volna módjukban az ellenőrzés, az elmélyülést eredményező hosszabb és azonos osztályokban megismétlődő foglalkozás. A tanulók számára - tekintve azt, hogy túlnyomó többségükben közepes és elégséges rendűek - sem a közismereti tárgyak, sem a szakmai anyag tekintetében nem lett volna az általános iskolánál magasabb szintű oktatás. Legfeljebb a szükséges módszertani különbség jelentett volna újat, de lényegében mégiscsak az általános iskolai anyag ismétlésében merült volna ki az oktatás, és így veszedelmesen hasonlított volna a múlt - pedagógusok és tanulók által egyaránt elítélt - tisztán formalista jellegű ismétlő iskolájához.

A központilag elhelyezett, egységes intézményként vezetett továbbképző iskola megközelítése - a szegedi, nem jelentős távolságot figyelembe véve -, amely helyzet hasonló minden más városban Magyarországon, kivéve Budapestet -, nem okozott nehézséget tanulóinknak. Sőt, a külső kerületekből jövőek - s ez volt a többség - még örültek is, hogy a belváros egyik legmodernebb iskoláját tekinthetik új iskolájuknak.

A személyi feltételek megteremtése sok gondot okozott. A Városi Tanács Művelődésügyi Osztálya azonban minden segítséget megadott, hogy gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező pedagógusok kerüljenek az iskolatípushoz. Ezek mellett azonban gondoskodni kellett a szakmai anyagot oktató üzemi szakemberek szakoktatóként való beszerzéséről is. Ez már nehezebben ment, de üzemeink ve-

zetőségei, üzemeink pártszervezetei ezeken a nehézségeken is átsegítették bennünket.

A tárgyi és személyi feltételek megteremtése nyomán indult meg a három kísérleti osztályban a tanítás.

Adatok a beiratkozott tanulókról

A három osztályba beiratkozott összesen	107 tanuló	
A beiratkozott tanulók közül leány	83	77,5 %
" " " " fiú	24	22,5 %

Iskolai végzettség tekintetében:

VIII. ált.iskolai osztályt végzett:	98 tanuló
VII. " " " "	3
VI. " " " "	4
I-V-ig " " " "	2

Általános osztályzat szerint:

Jóles	-
Jó	13
Közepes	36
Elégséges	50
Elégtelen	8

Az 1959/60. tanévben a továbbképző iskola jellege ipari volt.

A tanítás kedden és csütörtökön d.u. 3-tól 6 óráig folyt.

Az I.félév óraterve:

Magyar nyelv és irodalom	heti 1 óra
Számítás és mértan	" 1 "
Műszak ismeretek	" 4 "
Összesen:	heti 6 óra

A II. félév óraterve:

Magyar nyelv és irodalom	heti	1	óra
Számítás és mérés	"	1	"
Szabás, varrás	"	2	"
Kézimunka	"	2	"
Összesen:	heti	6	óra

Az oktatással kapcsolatos tapasztalatok az első kísérleti évben

A továbbképző iskolában folyó oktatás alapját a Művelődésügyi Minisztérium Alsófoku Főosztálya által kibocsátott kísérleti tanterv anyaga adta meg. Ebben a Műszaki ismeretek és gyakorlatok című tantárgy keretében a vas anyag- és gyártásismeretének oktatási anyagát közli részletesen. Igen helyesen a "Megjegyzések" c. alatt azonban jelzi, hogy a tanterv egyrészről kifejezetten kerettanterv, másrészt lehetőséget ad arra, hogy a helyi viszonyok és szükségletek figyelembevételével más iparág műszaki ismeretei is taníthatók, tehát más tantervi anyagból helyi tanmenet készíthető, mivel "működésére és tartalmának pontos meghatározására nézve - eltekintve az 1958/59. tanévben folytatott kísérletektől - még nem sok tapasztalattal rendelkezünk...". Szegeden élünk is ezzel a lehetőséggel. Legjobb üzemi szakembereink segítségével összeállítottuk a "Textil anyag- és gyártásismeret" tantervi anyagát, mégpedig azért, mert:

- a. Szeged nem rendelkezik olyan arányú vasiparral, mely megokolta tenné a vas anyag- és gyártásismeretének oktatását.
- b. Felmérésünk egyrészt azt mutatta, hogy a tanulók közül többen a szegedi textilüzemekben, mint félműszakos munkások dolgoznak, másrészt túlnyomó többségük elhelyezése ezekben az üzemekben válik lehetővé. /Más városokban a helyi, regionális tájjellegű adottságoknak megfelelően másféle ipar. anyag és gyártásismeretének oktatása válik indokolttá./

Elgondolásunk helyességét első félévi eredményeink igazolták. A tanulmányi átlag ugyanis

vas anyag- és gyártásismeretből	2,6	
textil anyag- és gyártásismeretből	4,6	volt.

Igaz, leányainkat túlnyomó többségükben az év folyamán a szegedi textilüzemekben helyeztük el 4-5 órás dolgozónak.

A helyi iparokkal összefüggő anyag- és gyártásismeret oktatásának hatását megfigyelhettük azoknál a tanulóknál, akik pl. a Szegedi Ruhagyárba, az Újszegedi Kender- és Lenzővő Vállalathoz, a Szegedi Textilüzembe szerződtek ipari tanulónak.

Az oktatással kapcsolatos gyakorlati foglalkozások megszervezése

Az oktatással kapcsolatos gyakorlati foglalkozások lehetőségének megteremtése alapvetően fontos. E probléma gyakorlati megoldása nélkül állandóan kísértene a mult tisztán formális jelleggel bíró u.n. ismétlő iskolája hibás és felesleges gyakorlatának folytatása. A Művelődésügyi Minisztérium idevonatkozó rendelete előírja: "... a továbbképző iskola munkaviszonyban nem álló tanulóinak önkéntes jelentkezés alapján heti fél vagy havi kétnapi időtartamban a helyi lehetőségekhez és a továbbképző iskola jellegéhez mérten ipari vagy mezőgazdasági üzemben /állami gazdaság, mezőgazdasági termelőszövetkezet/, technikumi tanműhelyben, tan-gazdaságban, vagy az általános iskolai, gimnáziumi műhelyben, vagy az általános iskola gyakorlókertjében gyakorlati munkán vehetnek részt..."

Megismerve a fenti rendelkezést, megvizsgáltuk annak gyakorlati kivitelezhetőségét. Ugy találtuk, hogy helyi adottságainkat felhasználva jobb, az oktatás és nevelés szempontjából eredményesebb és gyakorlatibb megoldást tudunk találni a gyakorlati foglalkozások lehetőségeinek megteremtésében. Ugyanis a MM 9/1958. VIII.3-án kelt rendeletével, mely a fiatalok munkakészségének való foglalkoztatását tárgyalja és az ezt kibővítő, illetve ennek kiterjesztését magában foglaló 7/1959.VI.20. MM rendelet módosít ad bér és létszámkereten kívül, hogy üzemek, vállalatok, intézmények a 14-16. év közötti fiatalokat félműszakos, kiképzőként foglalkoztathassák. Természetesen csak abban az esetben, amennyiben igénylik azokat, felveszik évi tervükbe, és felügyeleti szervük jóváhagyja. Az ilyen félműszakban foglalkoztatható fiatalok száma Szegeden mintegy 500 főre tehető. / Más városokban más

számokkal, de ugyanezen lehetőség megvan! /

A munkahelyek biztosítása a továbbképző iskolai tanulók számára a lehető legjobb megoldás, a gyakorlati foglalkozások élet-szerű megteremtésére. Tanulóink kezdeti, kb. 40 %-os félműszaki foglalkoztatottságát a félév végére 92 %-ossá tudtuk tenni a Városi Tanács Munkügyi Osztályának elvtársi segítségeivel. Ennek eredményeképpen az alábbiakról számolhatunk be:

- a. A tanuló előtt vonzóvá vált az iskola, melynek műszaki tantárgya a napi nem megerőltető félműszakos gyakorlati munkájával áll kapcsolatban, és az általános iskolákban szerzett ismeretekre épül. Növelte ezt a vonzó hatást, és az iskolának méginkább tekintélyt adott, hogy ezeket a műszaki ismereteket az üzemek kiváló mérnökei, technikusai, szakmunkásai tanították. Mindezt módunkban állt a továbbképző iskola céljainak megfelelően a tantervi anyag összeállításával biztosítani. Különösképpen figyelemmel voltunk a tantervi anyag összeállításában, hogy a továbbképző iskola célja - elgondolásunk szerint - elsősorban a szakmára való előkészítés és a szocialista eszellemlénevelés.

Jelleget tekintve nem általánosan képző, ezen pedig elsősorban az említett célkitűzések minél nagyobb fokú elérését értjük.

- b. Vonzóvá vált a szülők előtt is a továbbképző iskola, mert a tanulók üzemi elhelyezésében pozitív szerepet vállalt, és így a tanulók becsületes munkával keresett havi 4-500 Ft-tal tudtak hozzájárulni a családjuk jövedelméhez.

A későbbiekben azonban ezt a vonzóerőt is magasan túlszárnyalta az a nevelő hatás, amelyet a rendszeresen végzett üzemi munka és az ezzel összehangolt heti két délután folyó iskolai oktató és nevelőmunka jelentett gyermekeik számára.

c. Az üzemek előtt is sikerült vonzóvá tenni a továbbképző iskolát azzal, hogy fiataljainkat nem az üzem termelési céljaitól elszakítva, hanem azzal összehangban oktattuk és neveltük.

A Szegedi Kenderfonógyárban például nagy erőfeszítések árán elindítottak a félműszakos fiatalok számára egy technikai minimum tanfolyamot. Ennek minden terhét az üzem viselte. Az 50-60-as létszámot tekintve nem kis összegbe került a vállalatnak, de tárgyi és személyi feltételét nem tudták "házon belül" kielégítően biztosítani. Az oktatás egysíkúsága, a tárgyi feltételek szükségesszerű és nem kielégítő volta miatt a tanfolyam sok gondot okozott a vezetőségnek és mégsem hozta meg a kívánt eredményt! Továbbképző iskolánk első félévi eredményét látva a vezetőség elhatározta az üzemben belüli technikai minimum tanfolyam megszüntetését, és megadott minden segítséget ahhoz, hogy az 1960/61. tanévben megnyíló "textiles" tagozatu továbbképző iskolai osztály tantervi anyagát a legjobban állíthassuk össze. Anyagi támogatásával pedig jelenleg segíti iskolánk még eredményesebbé tételét a többi textilipari üzemmel együtt. Az 1960/61. tanévben már bizalommal fordultak iskolánkhoz ipari tanuló szerződtetés, szaktanfolyamra való felvétel alkalmával. A kereskedelmi vállalatok kiküldöttel, a konzervgyár igazgatója, az egészségügyi intézmények képviselői, akik részt vettek az iskolát támogatni hivatott u.n. Társadalmi Bizottság értekezleén, meghallgatva a textilipari ismereteket oktató szak-

emberek és a textilipari üzemek kiküldötteinek hozzászólásait a gyakorlati eredményekről, kérték, hogy az 1960/61. tanévben a náluk dolgozó egy-egy osztály létszámát kitevő fiatalok részére speciális, az üzem érdekét szolgáló tantervi anyagot tanító osztályokat szervezzünk.

A nevelés terén elért eredmények

Az egy városban, egységes intézményként, egy vezetés alatt álló továbbképző iskola szervezésének engedélyezése érdekében tett javaslatunk alapvető indokai között első helyen szerepelt, hogy a központi elgondolástól eltérő kísérleti munkánk minél eredményesebb legyen a nevelés terén. Ez a célkitűzés egyébként a továbbképző iskolának bevallottan is elsőrangú céljai közé tartozik.

Az első esztendőben a Szegeden engedélyezett három kísérleti osztály eredménye a nevelés terén igazolta elgondolásunk helyességét. Tantestületünknek a közismereti tárgyakat tanító pedagógusai és a műszaki ismereteket oktató üzemi szakemberei példás közösséggé forrtak össze, szívvél-lélekkel vállalkozva szocialista közoktatásügyünk új típusu intézményének kialakítására. Ez a tudat oktató és nevelőmunkájuk tekintetében állandóan elevenen ható hajtóerő volt. Izgalmas feladat és nem unalmas "óraleadás" volt számunkra a munka. Az eredeti elgondolás szerint a kerületek valamelyik általános iskolájához csatolt egy kísérleti osztályában, melynek tanulói hetenként két délután 3-3 órára ellátogatnak, ilyen izgalmas feladat nem adódott volna számukra. A feladat perspektíváit a tantestület tagjai, a vezetéssel megbízott igazgatóval állandóan megvitatták, szélesítették. Közösséggé kövácsolta az együttes munka a testületet, mely így és csakis így tudta biztosítani azt a nevelői együttműködést, mely elengedhetetlen feltétele mindenfajta, de különösen a kollektív szellemű, új típusu, szocialista embert formálni akaró nevelésnek.

Ennek a nevelői együttműködésnek első célkitűzése volt a munkára nevelés. Ezt nem szólamokkal, hanem gyakorlati eszközökkel, a szü-

lők és a munkát adó üzemek kollektív összefogásával akartuk és tudtuk - nem minden botladozás és hiba nélkül - megvalósítani.

Üzemi munka biztosítása a tanulók részére

Tanulóink még nem részesültek általános iskolai tanulmányuk alatt politechnikai képzésben. A munkáról, különösen a fizikai munkáról különböző fogalmaik voltak. Az általános iskolákban végzett helyes irányú munkára nevelés eredménye, a dolgozó szülők példamutató munkájának és a társadalom fizikai munkát megbecsülő közvéleményének együttes hatása nyilvánult meg abban, hogy tanulóink túlnyomó többségben már év elején jelentkeztek fizikai munkára. Persze ez a lelkesedés kissé csökkent, mikor a rendelkezésre álló félműszakos munkahelyeket ismertettük. Osztályfőnökeink és a nevelőtestület együttes elhatározása és állandó erőfeszítése, felvilágosító és meggyőző munkája azonban eredményre vezetett. A félév végére a foglalkoztatottság 38-40 %-ról 92 %-osra emelkedett.

Az üzemi foglalkozás tervének elfogadása érdekében összehívott szülői értekezlet túlnyomó többségében pozitív, ha nem is egészen egyöntetű állásfoglalása is nagy segítséget jelentett. A szülői értekezleten elhangzott vélemények egyetértettek abban, hogy munkára kell nevelnünk a fiatalokat. Kifogásaik voltak azonban a fiatalokkal szemben tanúsított munkahelyi magatartással, gondoskodással kapcsolatban. Az üzem vezetői, a közvetlen felettesek sokszor nem kielégítő körültekintéssel állapították meg: mit, mennyit, hogyan, milyen feltételek mellett végezhet el egy 14-16 év közötti fiú vagy leány. Az említett esetek, bár nem voltak általánosíthatók, figyelemztettek bennünket: biztosítsuk a lehető legjobb körülményeket tanulóink számára munkahelyeiken, és az üzem vezetőivel együtt igyekezzünk belőlük fizikai munkát szerető, s azt kedvvel végző fiatalságot nevelni. Az világos volt előttünk, hogy munkára nevelni csakis az üzemek megértő segítségével tudunk!

Az üzemet, mint új, harmadik nevelési tényezőt - az iskola és a szülői ház mellé - be kell vonnunk! Minden üzembe ellátogatunk, ahol tanulóink közül csak egy is dolgozott. Elismeréssel kell szólunk arról, hogy elvtársiasan segítettek az üzemek, intézmények vezetői. Az üzemek /nagyüzemekről lévén szó / rendszerint az egyébként is meglévő tanulófelelős személyében jelölték ki azt, aki közvetlenül felelős volt a lehető legjobb körülmények biztosításáért, akivel az iskola közvetlen kapcsolatot tartott.

Az igazság kedvéért meg kell említenünk, hogy ez a kapcsolat kezdetben igen laza, több helyen csak formális volt. Eredményessége azonban már az első tanévben, 1959/60-ban, de főleg az 1960/61-es tanévben kézzelfoghatóan megmutatkozott. Tanulóink megszerették munkahelyüket, az üzemek megismerték tanulóinkat, megbecsülték munkájukat, ami különösen abban mutatkozott meg, hogy az 1959/60. tanév kezdetével a 107 fiatal közül 42 %-ot leszerződtettek ipari tanulóknak az öket félműszakban foglalkoztató vállalatok, üzemek és intézmények.

A közösséggé alakulás útján

A továbbképző iskola célkitűzéseiben is - mint közoktatásügyünk minden más intézményének célkitűzései között - szerepel: szocialista szellemű, új típusú közösségi ember kialakítására kell törekedni. Községi embert csak közösség alakíthat ki. Ez alapvető elve a szocialista pedagógiának. Szegeden az egységes intézményként megszervezett, egy vezetés alatt álló továbbképző iskola három osztálya az 1959/60. kísérleti tanévben csak formális kereteket adott a nevelésre, melyeket tartalommal megtölteni, közösséggé tenni nekünk, a kísérleti munkát vállaló tantestületnek kellett.

Tudtuk, hogy módszer tekintetében el kell szakadnunk az általános iskolai módszerektől. Világos volt az is előttünk, hogy nem vezethetük be az oktatás, de még inkább a nevelés terén a középiskolai módszereket. Formájában és tartalmában újat, az eddigieknél továbblépőt kell nyújtani ahhoz, hogy tanulóink érdeklődését felkeltsük, tevékeny részvételüket biztosítsuk.

Adottságaink: a heti kétszer háromórás oktatás, közepes és elégséges általános iskolai tanulmányi eredményt elért tanulócsereg, négy-hatórás munka az üzemekben stb. nem tették lehetővé az uttörő vagy a KISZ általános iskolai, illetve középiskolai szervezetének bevezetését.

Elhatároztuk, hogy iskolánk ifjusági szervezetét az általános iskolai uttörőszervezet eddigi munkájára építjük és a KISZ segítségével, vezetésével fejlesztjük tovább úgy, hogy az egész iskola ifjuságát segítse a közösségi emberré formálódás útján. Segítse az iskolát az igazi nevelőközösséggé válás nehéz és következetes munkát igénylő próbálkozásainkban. Ezt a szervezeti formát mi a brigádokban találtuk meg. 1948. óta folyó - általános és középiskolában

végzett - kísérleti munkám tapasztalatait használtuk fel a brigádok megszervezésében.

Osztályainkban az osztályfőnökök irányításával 8-10 fős brigádok alakultak ki önkéntes társulás útján. Ez tetszett a fiataloknak, hiszen az üzemekben, ahol dolgoztak, hasonló elnevezés alatt álltak össze munkások a jobb, eredményesebb termelés érdekében. A brigádok élére volt uttörő órs- illetve rajvezetőket állítottunk. Klófordult az is, hogy az egy éve már üzemben dolgozó fiatal mint KISZ-tag került a brigád élére. Igaz, ezt csak egy osztályban tudtuk elérni.

Igy létrejöttek az első u.n. "primér-közösségek", melyek előző kísérleteim eredményeképpen - szerintem és sok más volt és jelenlegi munkatársam véleménye szerint is - alkalmasak arra, hogy előbb maguk közösséggé válva, közösséggé olvasszák az osztályt. Persze, nem akármilyen közösséggé, hanem olyan szocialista közösséggé, mely a tanulók szabad, fegyelmezett csoportja, akiket egy cél és egy cselekvés egyesít. Amelyeket a vezetés szervei a fegyelem és felelősségtudat szervez és éltet.

Azt már kezdetben tudatosítottuk, hogy a brigádok nem baráti társaságok, hanem szervezett közösségek, melyeknek kötelessége és felelőssége van! A brigádparancsnokok megválasztását az első félévben irányítottuk, majd egyre szabadabbá tettük. A második félév kezdetén módot adtunk a brigádok újraszerveződésére és a parancsnokok önállóbb választására. Az osztályfőnökök irányító szerepe természetesen megmaradt, de az előtérből visszavonultan helyt adott az ifjúság önálló, aktív, felelősséget vállaló irányító munkájának.

A kialakult brigádok - primér közösségek - megalakulásuk után, működésük közben biztosították a közösség nevelőerejének érvényesü-

lését, mivel megvolt a parancsnok rendelkezési joga a brigádon belül. Biztosítva volt a közösség érdekeinek az egyén érdekei elé való helyezése, valamint a felelősségtudat, a megvitatás joga, ezek alapján az egyetértés, tehát a közösségnek, mint társadalmi szervezetnek a vezetésre és koordinálásra szolgáló eszközei.

Ezekre az elvekre Makarenko különös figyelemmel volt, és nélkülözhetetlennek tartotta a közösség nevelőerejének tárgyalásakor.

A tudatos és következetes munka eredményeképpen: az egyes brigádok parancsnokai brigádnapló vezetésével nyilvántartották brigádtagjaik iskolai és üzemi magatartását, tanulmányi eredményeit, vállalásait s a közösségi munkához való viszonyának különféle megnyilvánulásait. Ezekről önálló beszámolót tartottak a negyedévenként erre a célra rendszeresített osztályfőnöki órán. A brigádparancsnok tárgyalta brigádtagjainak üzemi KISz titkáraival, a brigádtag szüleivel, mint olyan, aki felelős beosztottjának fejlődéséért. A brigádparancsnok szervezte a kollektív mozi- és színházlátogatásokat, és végezte mindazokat a teendőket önálló hatáskörrel, amelyek tisztvisélivel jártak.

Igy, ezen az úton lassan, de megvalósult az egyes osztályokban a brigádok közössége, sőt az osztályközösségek kialakulásának csirái is megmutatkoztak az év végére. Többek között pl. a József Attila olvasómozgalomban való részvétel, a sikeres kollektív színház- és mozilátogatás szervezésében.

Az iskola közösséggé válásához természetesen nem érkeztünk el, hiszen ahhoz sok olyan tényező szükséges, mely nem állt rendelkezésünkre az első kísérleti évben. Lehetőségében azonban biztosak voltunk, hiszen az osztályközösségek belső élete megmutatta: milyen irányú tanulóirjúságunk érdeklődése, és ez biztos támpont volt ah-

hoz, hogy kollektív munkával kidolgozzuk az elkövetkezendő években az iskola egész ifjúságának érdeklődését és törekvését kifejező programot, mely egyik alapvető tényezője az iskola közösségé válásának.

Sportolási lehetőségek megteremtése iskolánkban

" A testnevelés a kommunista nevelés egyik alapvető területe. Elősegíti az értelmi nevelést, annak sikerét, szoros kapcsolatban áll az esztétikai, politechnikai és erkölcsi neveléssel"- írja Kairov. A továbbképző iskolák óraterve azonban nem ad lehetőséget az iskolai testnevelési óra beállítására. Éreztük, hogy ezt a kérdést is meg kell oldanunk, mert sportolási lehetőségek megteremtésével, szervezett irányításával olyan nevelési eszközt nyerünk, melyet egyetlen szocialista iskola sem nélkülözhet.

Éppen ezért tárgyalásokat kezdtünk több sportegyesülettel tanulóink iskolán kívüli rendszeres, érdeklődési irányuknak megfelelő sportolási lehetőség megteremtése érdekében. A különféle sportágak vezetői eljöttek iskolánkba, és ott, ifjúságunk egésze előtt ismertették sportáguk szépségeit, lehetőségeit. Az eredmény a jelentkezések terén kezdetben nem volt kielégítő. Osztályfőnökeink, brigádparancsnokaink meggyőző, felvilágosító munkája azonban meghozta az eredményt. A második félévben a tanulmányi többség már sportolt valahol.

A sportolás terén elért eredményeket ismertettük az egész ifjúság előtt. Az eredményes versenyzőket dicséretben, sőt jutalomban részesítettük. A tavaszi mezeli futóversenyre, ahol a Szegedi Vasutas Sportegyesület színeiben kizárólagosan a mi leányaink indultak, az egész iskola ifjúsága kivonult és lelkesen biztatta versenyzőinket, akik meg is nyerték mind az egyéni, mind a csapatbajnokságot.

Női serdülő és ifjúsági sportolóink számát Szegeden iskolánk növendékei már az első évben komoly mértékben felemelték, eredményeinket pedig elismerték a VTSB vezetői is.

Az 1960/61. tanévretteiskolázott tanulóink között tovább folytattuk a szervező munkát elsősorban az ifjúság testi fejlődése, valamint a helyi és országos sport érdekében. Módszerünk a továbbképző iskola tanulóinak rendszeres testnevelése biztosítására nem szegedi sajátosság. Az ország bármely városában általánosítható!

Társadalmi és -zeti sportegyesületeink mindenütt örömmel üdvözlük, ha az iskolák új sportoló anyagot irányítanak csoportjaikba. A női sportolók ma még mindig elégtelen számának felemelése érdekében a továbbképző iskolák tudatos szervező és irányító munkájukkal sok segítséget adhatnak a helyi és országos női sportolók számának és eredményeinek emelése érdekében. Anyagi tekintetben a társadalmi és üzemi sportegyesületek pedig olyan lehetőséget tudnak biztosítani, melyet a továbbképző iskola anyagi felkészültsége egyébként sem tudna megadni.

Előkészületek az 1960/61. tanévre. A szakmára előkészítő osztályok tantervi anyagának összeállítása.

A továbbképző iskolákat művelődéspolitikai szükségesség hívta életre. Az 1962/63. tanévben ki kellett azokat építeni országos viszonylatban úgy, hogy a gyakorlati életnek legmegfelelőbb legyen. Szocialista iskolarendszerünkben való helyüket a miniszteri rendelet az általános iskola és az iparoktatás között jelölte ki. Szerepük hídgyáttól, a a középiskolai oktatás általános bevezetéséig tart. Addig is biztosítja a kötelező iskoláztatást a 16. életévig mindkét nembeli ifjúság számára. A tapasztalat Szegeden azt mutatta, hogy a továbbképző iskola minden nagyobb nehézség nélkül megvalósítható, s a nagyüzemben végzett gyakorlati foglalkozás eredményes.

A fenti célkitűzések, melyeknek elérését a miniszteri rendelet és a végrehajtási utasítás gyakorlati kísérletek alapján szorgalmazza, a helyi szükségletek figyelembe vételével megszervezett első kísérleti tanévünk nyújtotta tapasztalatok arra készítettek bennünket, hogy összeállítsunk több üzem, intézmény igényét kielégítő, iskolánk célkitűzéseivel összhangban álló tantervi anyagot.

Ezt a sok körültekintést, szakmai tudást, pedagógiai tájékozottságot kívánó munkát 1960. nyarán végeztük el. A szegedi üzemek, intézmények vezetői, megértve az akció nagyfontosságú politikai és társadalmi jelentőségét, az ifjúság szocialista nevelése érdekében minden segítséget megadtak a munka sikeres elvégzéséhez.

Igy és csakis így - mérnökök, technikusok, szakmunkások és pedagógusok összehogott munkájával - sikerülhetett a textilipari, a konzervipari, az egészségügyi, a nyomdaipari, az építőipari, a kereskedelmi, a kertészeti tagozatu osztályok tantervi anyagát össz-

szeállítani!

A tantervi anyag kiszemelését minden érdekelt vállalattal megbeszélés előzte meg, ahol tájékoztattuk az üzemi szakembereket iskolánk célkitűzéseiről, adottságairól. Eleve felhívtuk a figyelmet a maximalizmus elkerülésére, legtöbb esetben azonban sikertelenül! Tisztáztuk a továbbképző iskola viszonyát a szakmunkásképzéshez, hangsúlyozva, hogy sem most, sem a jövőben nem válhat szakmunkásképző intézménnyé.

Elsőrangú célunk: szakmára való előkészítés és nevelés!

Ezzel együtt természetesen szolgálnia kell a pályaválasztás megoldását is.

Megállapodtunk abban is, hogy ki vállalja a szakmai oktatást az 1960/61. tanévben. A vállalkozó műszaki kartárs fogta azután össze a sokszor 8-10 főt is kitevő, a tantervi anyagot összeállító üzemi kollektívát. Ő felelt a munka határidőre való elkészítéséért, vele tárgyaltuk meg a kiszemelt anyag pedagógiai szempontból történt átvizsgálása után a végleges tervet, melyből a szeptember 20-i indulásra minden szakoktató elkészítette órákra felbontott tanmenetét.

A beiskolázás előkészítése. A VIII.osztályt végzettek tájékoztatása

Az 1959/60. tanév befejezése előtt minden általános iskola igazgatójához eljuttattunk egy, a továbbképző iskola célját, feladatát ismertető körlevelet, melyben egyben tájékoztattuk a VIII. osztályt végzett érdekelt tanulókat, hogy hol, mikor kell beiratkozniuk a továbbképző iskolába. Váztoltuk előttük a lehetőségeket: a félműszakos munkahelyekre való jelentkezések módját, az üzemi munkahelyek eloszlását, a kereshető bér összegét stb. Felhívtuk figyelmüket az iskola kötelező voltára.

Kértük, hogy a VIII.osztályok osztályfőnökei az iskolaév megkezdése után, szeptember 1-10 között ellenőrizték, ki az, aki a volt VIII. osztályos növendékek közül nem tanul szervezett formában tovább, és ezt jelentse igazgatójának, aki alapos, lelkiismeretes utánjárás alapján és a hivatalos iratok /beiratkozási igazolvány, ipari tanuló szerződés / adatainak segítségével állítja össze a továbbképző iskolába járn köteles tanulók jegyzékét, és küldje el a továbbképző iskolai igazgatóhoz a tanulók "egyéni lapjával" együtt.

Ez a munka még így is, hogy Szegeden egységes intézményként indult be a továbbképző iskola, igen sok hibával járt. Kerületekre való tagolódás esetében még több hiba adódott volna, és ami ebből következik: több lehetőség a kötelező beiratkozás alól való kibuvásra. Egységes, minden tanulót számontartó, kellően ellenőrizhető rendszer kidolgozása sürgősen kívánatos lenne az iskolai fegyelem, az egyenlő elbánás, a beiratkozás teljes sikere érdekében.

Munkahelyek biztosítása az üzemek és a tanács munkügyi osztálynak segítségével

Az előzőkből világosan következik, hogy a továbbképző iskola gyakorlati irányu továbbfejlesztését célzó, szakmára előkészítő jellegű osztályok szervezése a tantervi anyag összeállítása mellett a munkahelyek biztosításának kérdése is megoldásra váró feladat volt.

Mivel a szegedi üzemek, vállalatok, intézmények maguk voltak - ilyen irányu igényeik bejelentésével - a szakmára előkészítő továbbképző iskolai osztályok legnagyobb sulyal bíró elindítói, elsősorban tőlük kértük a megfelelő, legalább egy osztály létszámát /25-30/ kitevő félműszakos fiatal alkalmazási lehetőségének megteremtését. Ezen a téren nem volt hiba. A kellő időben megtett intézkedések az üzemek részéről biztosították a megfelelő létszámkeretet.

A félműszakos munkahelyeknek 14-16 éves tanköteles tanulókkal való betöltésében példamutató segítséget kaptunk a Városi Tanács munkügyi osztályától. A nyár folyamán a munkügyi osztályhoz irányított tanulóinkat munkakönyvvel látták el, a lehető legmegfelelőbb munkahelyeket biztosították, s egyuttal felhívták figyelmüket, hogy augusztus 29., 30., 31-én kötelesek a továbbképző iskolába beiratkozni. Iskolánkat kéthetenként tájékoztatták, milyen munkahelyek állnak rendelkezésre; feljegyzéseket készítettek számunkra a már kihelyezett 14-16 éves tanköteles koru fiatalokról. Az összhangban végzett munka szeptemberben folyt tovább, amikor is az iskola vezetősége jegyzéket állított össze a beiratkozott, de nem dolgozó tanulókról, akiknek elhelyezését a legnagyobb gondossággal és a lehető legrövidebb idő alatt végezték el.

Mind az üzemekkel, mind a munkaadói osztállyal való harmonikus együttműködést nehéz lenne elképzelni a kerületekre elosztott, egy-két osztállyal működő továbbképző iskolai tagozatok esetében, a szakmára előkészítő osztályok gyakorlatilag eredményes munkája csakis az egy intézményként, egy vezetés alatt működő továbbképző iskolákban képzelhető el.

Az 1960/61. tanév. Az első kísérleti tanév tapasztalatainak gyakorlati alkalmazása a beiskolázás terén

Az 1959/60. tanév befejezése előtt egy hónappal elküldtük városunk általános iskoláiba tájékoztató körlevelünket. A VIII. osztály osztályfőnökei ezt az osztályfőnöki óra keretében ismerették. Egy-két iskolában magam tájékoztattam a VIII-os tanulókat, és feleltem feltett kérdéseikre. Az eredmény, amely a beiratkozásoknál lemérhető volt, eldöntötte a kérdést: a továbbképző iskola tanterületének tagjai személyesen tájékoztassák egy-egy iskola VIII. osztályos tanulóit a tanévzárás előtti osztályfőnöki órák egyikén.

Az új tanév hozzávetőleges létszámáról is tájékozódhattunk röviddel a tanévzárás után. Ez nagyban elősegítette a következő tanévre való felkészülésünket. Eljárásunk a következő volt: a Városi Tanács munkügyi osztálya májusban elküldte iskolánknak tájékoztató körlevelét, hogy milyen szakmákban, hány ipari tanuló a város szükséglete. A tanévzárás befejezése után, az előzetes felszérés érdekében minden általános iskola igazgatójától elkértük a középiskolába be nem iratkozott tanulók névsorát, lakcímét. A két adat különbsége megadta iskolánk jövő évi tanulóinak hozzávetőleges létszámát.

Szülői értekezlet az új iskolatípus megismertetése érdekében

Az iskolai év megkezdése után a szülőket értekezletre hívtuk össze.

Itt tudatosítottuk a szülők között, hogy a továbbképző iskola nem az előttük is rosszslékü, formalista jellegü ismétlő iskola utódja, hanem a munkára nevelést, a szakmára való előképzést is szolgálja. Egy-egy szakmára vonatkozólag az iskolánkban szak-
oktatóként működő elvtársak nyújtottak perspektivikus ismertetést.

Kitértünk a kettős nevelés veszélyének ismertetésére. Bemutattuk az iskolabajlás ellenőrzését szolgáló ellenőrző lapokat. Kértük támogatásukat és megszerveztük az iskola SZMK-ját.

Jelen voltak a szülői értekezleteken a tanulókat foglalkoztató üzemek kijelölt tanulófelelősei is, akik a szülői értekezlet végén egy-egy különböző tagozatu osztály osztályfőnökének vezetésével megbeszéléseket folytattak az egyes üzemekkel kapcsolatos sajátos problémákról.

A szakmai előképzést szolgáló tantervi anyag tanításának eredményeinél hiányosságai

Az előzőekben ismertetett módon egy-egy speciális tagozatu osztály számára mérnökök, technikusok, szakmunkások és hozzáértő pedagógusok összefogott munkájának eredményeképpen létrehoztuk hét szakma területéről a szakmai előképzést szolgáló tantervi anyagot. Ennek tanítását kiváló üzemi elvtársak vállalták. Az anyag tanításának alapvető elveivel, iskolázás jellegű módszereivel, céltudatos munkával megismerttük az üzemi elvtársakat, akik igen komoly pedagógiai eredményt felmutatni tudó oktatókká váltak a tanítási év végére. Az elmélet és a gyakorlat összekapcsolása terén pedig olyan eredményeket tudtak felmutatni, melyeket csak mint üzemi vezetők tudtak biztosítani.

A tanév befejezése előtt tartott nevelési értekezlet az eredmények mellett hiányosságokat is állapított meg: az összeállított tantervi anyag maximalizmusa, a tankönyvek, az azokat pótló jegyzetek hiánya, a szakmai anyag második félévben való oktatásának teljes megszüntetése stb.

Tanácskozásaink eredményeképpen az első év gyakorlati tapasztalatai alapján pozitív lépéseket tettünk a fentiekben felsorolt eredmények fokozására, a hibák és hiányosságok felszámolására.

Egyik legfontosabb eredményként könyvekhetjük el, hogy a tanított hat szakma területén elkészítettük az új tantervi anyagot, mely egyrészt mentes a maximalizmustól, másrészt összeállításához egy év gyakorlati tapasztalatát használhatták fel szakoktatóink. Megállapításunk az, hogy az új tantervi anyagok jól szolgálják iskolánknak az országgyűlés 1961. októberi ülésén elfogadott egyik legfontosabb célkitűzését, a szakmára való előkészítést.

Mintaként közöljük a szegedi továbbképző iskola nyomdaipari tagozata I. oszt. részére az 1960/61. tanévben lefolyt tanítás gyakorlati tapasztalata alapján készült új, javított összeállítású tantervi anyagát:

Kísérleti tantervi anyag

Anyag- és gyártásismeret

1. A nyomtatás feltalálása: Az írás fejlődése.
/ 2 óra /
Gutenberg és a magyar nyomdászat fejlődése.
2. Anyag- és gyártásismeret szükségessége az iparban: Nyomdaipari eljárások, sík- és mélynyomtatás.
/ 3 óra /
A nyomdaüzem felépítése.
3. Szedőtermi ismeretek:
/ 12 óra /
a. Szedési eljárások, a szedőterem be-
rendezése.
b. A betű készítése, betűfém, a betű
része. Pontrendszer.
c. Szövegszedés, táblázat és matematikai
szedés, könyvszedés.
d. A szedőgép működése, szedőgéptípusok.
e. A korrektúra, helyesírás, a szedés
általános szabályai, izlés és betűke-
verhetőség.
4. Nyomógéptermi ismeretek: Géptermi anyagok és segédanyagok, a
/ 12 óra /
gépterem felépítettsége. Nyomógéptípu-
sok.
a. Formakilövés és formazárás, a nyomás
előkészítése, beigazítás, egyengetés,
berakás és festékezés.

b. Papírfajták és papírméretek ismertetése.

5. Könyvkötészeti ismeretek: Könyvkötészeti munkafolyamatok, anyag-

/ 10 óra /

ismeret, könyvkötészeti kéziszerszámok.

a. Könyvkészítés, könyvek sorozatgyártása. A könyvtest kikészítése, táblakészítés.

b. Vegyes kötészeti munkák, perforálás, összehordás, enyvezés, tömbözés, fűzés és számozás.

6. Egyéb nyomdaipari gyártmányok:

/ 7 óra /

a. Nyers- és bőrített dobozok, tasakok és irattartók készítése.

b. Betű és tömöntés. Matricázás, kikészítés.

c. Klisékészítés, fényképezés, maratás, szerelés.

d. Bélyegzőkészítés, stencyl sokszorosítás.

e. Napilap készítése.

7. Munkavédelmi és munkaügyi ismeretek:

/ 8 óra /

a. Munkaügyi kérdések. Vállalati munkarend. Ipari tanuló-szerződés. Teljesítménybérezés.

A dolgozókat érintő különböző kedvezmények, Szocialista munkaerkölcs.

b. Balesetelhárítás. Az ólommérgezés megelőzése. A baleset megelőzése. Elsősegélynyújtás.

8. Üzemlátogatás: Látogatás a vállalat különböző üzemrészeiben.

/ 10 óra /

Üzemi osztályfőnöki órák bevezetése. Az üzem nevelési hatásának fokozása

Alapvető elvünk volt kísérleti munkánkban, hogy tanulóinknak félműszakos üzemi munkát biztosítsunk. Ennek a törekvésünknek helyességét több pedagógiai elméleti és kézzelfogható gyakorlati ténnyel igazoltuk az előzőkben. Törekvéseinket siker koronázta, a foglalkoztatottság az 1960/61. tanévben is 94 %-os volt.

A heti két délutáni 3-3 órás iskolai foglalkozással szemben ott volt a heti 6-napos félműszakos üzemi foglalkozás. Világos követelményként állt tantestületünk előtt, hogy a második kísérleti évben fokozzuk az üzemnek, mint új nevelési tényezőnek hatását. A második kísérleti év első felében az előzőkben vázolt módon erősítettük iskolánk kapcsolatát a tanulóinkat foglalkoztató üzemekkel. Ez azonban még nem volt kielégítő. Iskolai osztályfőnöki óráink sikere, az ifjúsági önkormányzati szerveinknek, a brigádoknak jól bevált működése arra biztatott bennünket, hogy félévenként félév után és év vége előtt a tanulóinkat foglalkoztató üzemekben tartassuk meg egy-egy osztály osztályfőnöki óráját. Célunk az volt, hogy az üzem vezetőségének bevonásával még eredményesebbé tegyük oktató, nevelő munkánkat. Az üzemi osztályfőnöki órát egy-egy osztályfőnök szervezte meg az iskolánkban tanító, az érintett üzemben dolgozó szakoktató, valamint a brigádok vezetőinek segítségével. A munkát felosztottuk egymás között. Az üzem, a vállalat, intézmény igazgatóját hívta az egyik, a másik a párttitkárt, UB elnököt, KISz titkárt aktivizálta, a harmadik a helyiséget biztosította.

A meghatározott napon az osztály tanulói összegyűltek, s a meghívottak előtt szabályszerű osztályfőnöki órát tartottak. A brigádok vezetői beszámoltak a tagok iskolai tanulmányi és üzemi termelési eredményeiről, iskolai és üzemi magatartásáról, igazolt

és igazolatlan hiányzásaikról. Kiemelték és megdicsérték a jókat, elmarasztalták a mulasztókat. Az érintett tanuló, akit dicsérték vagy kritikával illettek, egy-egy pillanatra felállt, ismerőssé válva ezáltal az üzem vezetői előtt.

A beszámolókat szokás szerint az osztályfőnök zárta le. Ezután szóltak hozzá az üzem meghívott vezetői, akik ez alkalommal bepillantást nyertek - minden eddiginél jobban - fémüszakos dolgozóik életébe, iskolánk oktató munkájának menetébe. Pozitív állásfoglalásuk az iskolai munka mellett komoly javulást eredményezett tanulóinknál. Egynéhány igen komoly elmaradást tanúsító, fegyelmezetlen tanulóknál pedig ugrásszerű javulást is tapasztaltunk az igazgató, az üzemi párttitkár komoly, személy szerinti hozzá intézett intelmei alapján. Az üzemi KISz titkárok, részlegvezetők aktív bekapcsolódása egy-egy nehéz pedagógiai eset megoldásába, mint egyetlen megoldási lehetőség, vált be a következő időben.

KISz csoportunk kezdeményezéseinek legjelentősebb eredményei az
1960/61. tanévben

KISz csoportunk javaslatára terveztettük meg iskolánk jelvényét, mely szimbólikusan ábrázolja a munka és a tanulás összeerősségét, melyet alapvetően szerves egésszé fog össze a proletár internacionalizmus: szimbóluma: az ötágú vörös csillag.

Iskolánk jelvényét minden tanulónak büszkeség volt viselni. Ez kétséget kizáróan növelte az együvé tartozás, az iskolához való tartozás egymágában is jelentős érzelmét, tudatát. KISz csoportunk tárgyalta meg negyedévenként egy-egy arra érdemesnek mutatkozó tanulónk KISz szervezetbe való ajánlását. Ennek köszönhető, hogy az év elején 2,5 %-os KISz taglétszámunk a tanév végén 22,6 %-os volt. Ez nagy segítséget jelentett a brigádszervezetek aktív működésében, hiszen a brigádok élén álló vezetőket és vezetőhelyetteseket az egyre öntudatosabbá váló fiatalokból, KISz tagokból választhatta az iskola ifjúsága. A II.félév elején, amikor az éveleji -viszonylagosan az osztályfőnök által erősebben irányított - választással szemben a teljes önállóság j gyében választotta meg egy-egy brigád az arra érdemes vezetőket, megfigyeléseink alapján megállapította tantestületünk, hogy ifjúságunk igen jó érzéssel végezte el ezt a munkát. Kiszorultak a vezetésből azok, akik az iskolában vagy az üzemben nem végezték munkájukat példamutatóan, és vezetőkül választották tanulóink az iskolai és üzemi munkában élenjárókat. Az üzemi KISz szervezetek segítségével egy-két helyen /Konzervgyár, Nyomdavállalat / már azt is sikerült elérnünk, hogy az iskolai brigádok az üzemben is egy munkahelyen végezték napi félműszakos munkájukat olyan eredménnyel, hogy pl. a konzervgyárban a heti munkaerőelosztás alkalmával a

művezetők versenyeztek, hogy ki kapja meg a továbbképző iskolai brigádokat, akik pontos, fegyelmezett munkájukkal kitűntek a többszáz főből álló segédmunkás csapatból.

Iskolánk bekapcsolódott a KISz Országos Központja által meghirdetett József Attila olvasómozgalomba. KISz csoportunk tagjai itt is példamutató munkát végeztek. Szervezőmunkájuk, személyes példamutatásuk eredményezte azt, hogy iskolánk ifjúsága teljes egészében bekapcsolódott az olvasómozgalomba. Eredmény az évvégi beszámoló értékelése alapján: 172 bronz, 32 ezüst jelvény elnyerése. Ennek az eredménynek különösen nagy jelentősége abban volt, hogy tanulóinknak tulnyomó többsége nem volt még tagja nyilvános könyvtárnak, és általuk olyan területekre nyomult be a városi könyvtárszolgálat, melyet eddig fehér foltok voltak számára. A továbbképző iskolai tanulóknak az olvasómozgalomban való részvétele felfigyelt a Hazafias Népfront Országos Központja, és színes, fényképes riportban számolt be róla a Népfront című lapban.

Sportolási lehetőségeink kibővítésére ebben az évben is - az előző jól bevált gyakorlat alapján - a társadalmi, üzemi sportegyesületek révén gondoltunk. KISz tagjainkra azonban ebben az évben már komolyabb mértékben támaszkodtunk. Elsősorban a példamutatás, a szervezés, az aktivizálás területén. Iskolánkban a szegedi női atlétika utánpótlása terén elért eredményéről az idén már így ír helyi napilapunk, a Dél-Magyarország: "... felkerestük Kakuszi Ferenc elvtársat, a legeredményesebb szegedi atlétikai egyesület edzőjét, hogy nyilatkozzon, miként valósította meg a továbbképző iskolások atlétizálásának kérdését a SzVSE-ben. A diákfiataloknak szakszervezeti sportegyesületben való szereplése igen nehéz. Két-

szeres örömhöz szolgált ezért, hogy a városunkban működő továbbképző iskola szívesen bocsájtja rendelkezésünkre tanulóit, akik közül Ökrös Katalin, Szalma Ibolya, Bus Mária személyében egy-két év alatt sikerült megyei válogatottat nevelni... Rájuk épitem női atlétikai utánpótlásunk gerincét..." / Dél-Magyarország, 1961. nov. 30-i száma /

Kollektív bekapcsolódásra az országosan szervezett Kilián - mozgalomba - a továbbképző iskola tárgyi és személyi adottságait figyelembe véve - nem volt lehetőségünk, ez túlnőtt volna erőnkön. Helyette egyrészt az üzemi vonalon való bekapcsolódásra buztítottuk tanulóinkat, másrészt kollektív kirándulást szerveztünk gyalogturával, táborveréssel egybekötve: a budai hegyekben 56 fővel, a dorozsmai széksós fürdő környékén teljes létszámmal, Pécs környékén 45 fővel. Kisérleti munkánk e téren elért eredményeit le mérve megállapítottuk, hogy a továbbképző iskolák adottságait figyelembe véve ez lesz számunkra a járható út. Ezt a megállapításunkat igazolni látszik az a tény, hogy a KISZ Országos Központja az idén elindította az Ifjúság a szocializmusért elnevezésű mozgalmat. Ennek a mozgalomnak az egész magyar ifjúságot átfogó lazább keretei, a sokrétű lehetőség nyújtásával, a helyi adottságok szerint variálható megoldásával - a céltudatos alapelvek rögzítése mellett - alkalmasak arra, hogy a továbbképző iskolák növendékei országos viszonylatban teljes létszámmal bekapcsolódjanak a mozgalomba, és a helyi adottságok felhasználásával teljesítsék az előírtakat.

Mindezeket egybevetve kialakulni látjuk iskolánkban a KISZ élet életrevaló formáját és tartalmát. Ezeket a fentebb csak vázlatosan érintett gyakorlati eredmények igazolják. Sok vita hang-

zott el az elmúlt időkben az uttörő és a KISz szervezet felépítéséről. Általános és középiskolákra vonatkozólag ezt a kérdést eldöntötték az illetékesek /remélem nem zárták le bürokratikusán, hiszen Makarenko szerint: a pedagógia a legdialektikusabb, a legmozgékonyabb, a legváltozatosabb tudomány, mely kizár minden végleges lezárást/. A továbbképző iskolák KISz életére vonatkozólag sok új alkotó- és kezdeményező aktivitás alakíthatja ki azt a tartalmat és formát, mely egyidőre rögzíthető.

Takarékossági mozgalmunk volt az alapja annak, hogy a budapesti és pécsi kirándulásunkat megszervezhettük. KISz tagjaink mint brigádvezetők ebben is példamutató munkát végeztek. 234 tanulónk közül 216-an kapcsolódtak be a takarékosági mozgalomba, és az év végére 4.270 Ft-os összeget gyűjtöttek össze. Ez számszerűségében nem nagy összeg, mégis számottevő jelentőségében, hiszen olyan irányban nevelte tanulóink tulnyomó többségét, mely népgazdasági szempontból fontos, kihatásában a későbbi, felnőtt korban is éreztetni fogja hatását. Megfigyeléseink szerint azonban a takarékbélyeg gyűjtés korából kinőttek a mi félműszakban már dolgozó, keresettel bíró tanulóink. Újabb és vonzóbb, az általános iskolás módszerektől eltérő megoldás keresése lesz egyik feladatunk az elkövetkező években,

Néhány szó a szabás-varrás, női kézimunka tanításának gyakorlati megvalósításáról

A továbbképző iskolák tantervi anyaga, nagyon helyesen, rögzíti a női kézimunka, valamint a szabás-varrás tanítását. Nehéz pótolni, de nem lehetetlen, azt a hiányosságot, mely előállt azzal, hogy 1945. után megszűnt általános iskoláinkban a női kézimunka tanítása. Ez a gyakorlati életre nevelő tantárgy igen fontos helyet kell, hogy elfoglaljon a továbbképző iskolák tantárgyai között. Tanulóink túlnyomó többsége leány. Pontos számukra a szakmai előképzés, de legalább ilyen fontos, ha nem fontosabb, a női kézimunka, a szabás-varrás, a sütés-főzés alapelveinek elsajátítása is, hiszen az nem biztos, hogy mindannyian szakmunkások lesznek, de az biztos, hogy kevés kivétellel feleségekké, családanyákká válnak. Az u.n. "második műszakra" való tudatos felkészítés ezen a tantárgyon belül sok olyan jellembeli hiányosság felszámolását eredményezheti, melyek nem egyszer alapjai a fiatal házastársak elválásának. Ebből a megfontolásból kiindulva, a helyi Nőtanács vezetőségével egyetértésben, már kísérleti munkánk elejétől fogva nagy figyelmet szenteltünk e tantárgy tanítására. Az első év tapasztalata a női kézimunka területén az volt, hogy leánytanulóink zömben idegenkedtek a tűtől, cérnától. A szülők a szülői értekezleten helyeselték a tantárgy bevezetését, és kérték annak minél alaposabb tanítását, sőt ehhez anyagi segítségüket is ígérték, s később adták is.

Az első év minden igyekezetünk ellenére, nem hozott megfelelő eredményt sem az anyagbeszerzés, sem a munka végzése, a feladat teljesítése terén. Ennek okát kutatva megállapítottuk, hogy a kellemetlen eredmény elmaradásának oka egyrészt az általános iskolákban hiányzó kézimunka oktatás, másrészt a kézimunka oktatásához szüksé-

ges hangulat megteremtésének hiánya, nekülönben a kézimunka, szabás-varrás tanításának a második félévben / február hóban / való elkezdése. Éppen ezért a második évben már az első félévben heti 1 órában bevezettük a kézimunka oktatását. Az eredmény meglepően jó volt. Ezeken az órákon a kézimunka tanítás alapelemeit nyújtva, tanulóink között hangulatot tudtunk teremteni a tantárgy iránt. A tanár először elbeszélgetett a tanulókkal: ismertette a népművészet remek alkotásait, beszélt az izléses lakásról, egy pár mintaderahot bemutatott, és elhozatta a kézimunkázni tudó néhány tanulóval kézimunkáikat. Lassan kézbe került a horgolótű, a kötőtű, és mire a hosszú téli esték bekövetkeztek, már tervezgettek, mit fognak kézimunkázni. Tanulóink egységesen egy 60 x 60-as 9 népi motívumot tartalmazó mintakendőt készítettek el. Kézimunka kiállításunk év végére sok látogatót gyönyörködtetett. Fiutanulóinkat a kézimunka órák ideje alatt összevonva elektromos szakkörön foglalkoztattuk.

A szabás-varrás oktatását hely és varrógép hiánya miatt csak a II. félévben kezdtük el. Tapasztalatunk ugyanaz volt, mint a kézimunkával kapcsolatosan, s beláttuk, ha eredményt akarunk elérni, az első félévi heti 1 óra, fél óra előkészítő oktatás szükséges.

A háztartási ismeretek tanítása hely és felszerelés hiánya miatt nem kezdődhetett meg. Szükségessége azonban változatlanul fennáll. Megvalósítására az elkövetkező tanévben sort kerítünk.

Az V. fejezetben összefoglaltam a szegedi továbbképző iskolában folyó kísérleti munka lefolyását, gyakorlati tapasztalatait. Tudjuk, korántsem léphetünk fel a teljesség igényességével. Munkánk kísérleti jellegű volt, és az még ma is. Eredményei egy olyan

nevelő közösségéé, melynek többsége nem pedagógus, hanem csak ebben a bátor kísérleti munkában edződött azzá. Utkeresők vagyunk, de hisszük, hogy hozzájárulunk az egységes intézményként egy vezetés alatt működő továbbképző iskola eredményes munkát végző típusának kialakításához, mely biztosítja a szakmai előképzésen kívül a szocialista szellemű nevelést is.

Az 1962/63. tanév tapasztalatai. A továbbképző iskola perspektívái

Az 1962/63. tanévben megkezdett alapokon folytattuk a munkát az előző két év gyakorlata alapján. A tárgyi és személyi feltételek azonban nem javultak, hanem romlottak. Ismét új helyre költözött az iskola, ahol a működő nyolc csoportnak összesen két osztályterem volt biztosítva november hó végétől kezdve. Ez a körülmény alapvetően megbénította a kísérleti munka további sikeres fejlesztését. Tantestületünk tagjai - az üzemek segítségével -, csak nagy erőfeszítések árán tudták az előző évek eredményének színvonalát tartani.

Nagy eseménye volt iskolánknak 1963. márciusában az MSZMP Központi Bizottsága Kulturális Osztálya által megszervezett brigádlátogatás. Szőke Andor elvtárs, a budapesti Ady Endre uti 12-évfolyamos gimnázium igazgatója és Gaál Géza elvtárs, a budapesti Telepy utcai általános iskola igazgatója látogatott el iskolánkba. Tanulmányozták az itt folyó oktató és nevelő munkát, hogy az mennyiben segíti elő a gyermekvédelem fokozott érvényesülését az azt még igénylő családoknál. Van-e hatása a tankötelezettség 16-éves korig való kiterjesztésének a fiatalok bűnözéseinek számának csökkentésében.

Ellátogattak a tanulóinkat foglalkoztató üzemekbe is. A szerzett tapasztalatok alapján megállapították, hogy az egy intézményként működő továbbképző iskola jól tudja szolgálni az iskola célkitűzéseit, a többek között kiválóan valósítja meg a szakmai előrelépést is. Azt az általános és országosan tapasztalható ténytet, hogy a továbbképző iskolák ügyét perifériális ügyként kezelik, Szegeden is tapasztalták.

A tárgyi és személyi feltételek kedvezőbb kielégítésével a jól megalapozott és megszervezett, életre nevelő továbbképző iskolai oktató-nevelő munkát még eredményesebbé lehet tenni. Ennek érdekében - jelentették ki - segítsen a szakfelügyelet, a művelődési osztály, a minisztérium! Ez annál is idősezerűbbé vált feladat, mert a fent jelzett célkitűzések segítése az MSzMP Központi Bizottsága Kulturális Osztálya szerint ezenkialakítandó iskolatípusnak elsőrendű feladata. Az országban folyó kísérletek tanulmányozását éppen ezért vette fel programjába a Párt Központi Bizottságának Kulturális Osztálya.

Mi, a kísérleti munkát végző tantestület tagjai nagyon is egyetértettünk a brigádvezető kijelentéseivel. Sajnos, azóta nem sok történt a dolgok menetének megjavítása érdekében az illetékesek részéről. A még 1959-ben kiadott végrehajtási utasítást az élet már túlhaladta. A szükségszerűen kívánatos tárgyi és személyi feltételek rendeleti úton való biztosítása nélkül nem lehet eredményesen felhasználni a kísérleti munka értékes tapasztalatait. Sajnálatosan megállapított tény, hogy 1959. óta nem volt összehívva a továbbképző iskolák igazgatóinak értekezlete. A minisztériumban nincs, aki igazán gazdája lenne a továbbképző iskolák ügyének. Pedig fontos területe ez -ha átmenetileg is - a magyar tanügynek. A gimnáziumok megnyitása az elégséges tanulók előtt is nem oldotta meg a 14-16 év közötti, általános iskolai tanulmányokat befejezett tanulók összességének problémáját. Bizonyítja ezt, hogy Szegeden az 1962/63. tanévben magasabb volt a létszám, mint az előző tanévekben. A gimnáziumokba felvett tanulók visszaáramlása a továbbképző iskolába jelentősebb arányu volt nálunk, mint az előző években, és számuk a 25-öt is meghaladta.

Vannak és sajnos még lesznek egynéhány évig olyan rétegei a dolgozóknak, amelyek különböző okok miatt nem igénylik a gimnáziumot. Ezeknek jobb belátásra bírása hosszú és kitartó felvilágosító, meggyőző munkát kíván. Amig elérünk ehhez a célhoz, addig szükség van nem akármilyen, hanem eredményesen működő, életre nevelő továbbképző iskolákra.

Ez szerintünk -kísérleti munkánk gyakorlati tapasztalatai alapján - az egységes intézményként működő: ipari és mezőgazdasági jellegű továbbképző iskola.

Szegeden az ipari jellegű továbbképző iskola típusának kialakítása folyik. A szakmára való előkészítés terén komoly eredményeket értünk el, és állítjuk, hogy legjobb eredménnyel ebben a formában valósítható meg ~~az~~ városi viszonylatban az életre nevelő továbbképző iskola.

Teljesen más kérdés a mezőgazdasági jellegű továbbképző iskola, melyet a mezőgazdasági szakmunkásképzéssel összekapcsolva, egyik legsikeresebb iskolatípusunkká lehet kifejleszteni. Termelőszövetkezeteink tulnyomó többsége tuljuttott a kezdeti nehézségeken. A nagyüzemi termelés bevezetése a szakmunkások tízezreit igényli; - nem új a javaslat, a továbbképző ismétlő iskolák közel 100-éves történetében többször felvetődik, és ugyancsak az ismétlő iskolák 100-éves története bizonyítja, hogy meg lehetett és ma is meg lehetne kedveltetni a korszerű mezőgazdasági ismereteket oktató, a jövőendő élethivatásra nevelő továbbképző iskolákat. A tanyán, falvakban maradó, tovább nem tanuló továbbképző iskolai tankötelesek részére ki kell alakítani - a kialakított körzeti felső tagozatu általános iskolákhoz hasonlóan - a körzeti mezőgazdasági továbbképző iskolákat, amelyek a kötelező két évfolyamukon a szakmunkás-

képzés első és második évi anyagát könnyűszerrel el tudják végezni! A harmadik évet a szakmunkásképzésnek már komolyabb, akár bentlakásos, országos tájjelleggel megszervezett mezőgazdasági szakmunkásképző iskolával lehetne megoldani. Az így kiképzett mezőgazdasági szakmunkások nemcsak "bizonyítvánnyal" rendelkeznek, mind az eddig ilyen vagy amolyan mezőgazdasági szakmunkásképző tanfolyamot végzettek, hanem az ipari szakmunkásokhoz hasonlóan értékes tudást jelentő mezőgazdasági szakmunkás bizonyítvánnyal! Ez ma már természetes követelményé válik, hiszen a földművelésügyi minisztériumnak a szakmunkásbizonyítvány után megállapított jelentős többletfizetést termelőszövetkezeteink reálisan csakis ilyen, tudást jelentő bizonyítvány alapján folyósíthatják majd. Sajnos, a továbbképző iskolára épített mezőgazdasági szakmunkásképzés megoldása évek óta húzódik, nagy kárára a mezőgazdasági szakmunkás képzésnek.

Mind az ipari, mind a mezőgazdasági jellegű továbbképző iskolák kialakulásánál azonban - az eddigi gyakorlati tapasztalatok alapján megállapítva - elengedhetetlenül szükségesek a következő tárgyi és személyi feltételek:

1. Kettőnél több osztály szervezése esetében önálló igazgatói státus szervezése, valamint biztosítani kell a szükséglet szerinti főhivatású nevelők és adminisztratív munkások beállítását.
2. A városokban működő továbbképző iskolák számára egy, a város központjában lévő, lehetőleg középiskolában állandó helyet kell biztosítani. Az üzemi félműszakos munkahelyeket a Városi Tanács Munkügyi Osztályával egyetértésben meg kell szervezni.

A körzetesített mezőgazdasági továbbképző iskolák esetében hasonlóképpen egy jól megközelíthető község iskolájában kell be-

lyet biztosítani, megfelelő közlekedési összehangolással. A szakmai gyakorlat végzését a körzet legjobban felszerelt és működő állami gazdaságában, termelőszövetkezetében kell elvégeztetni, lehetőleg a végzett munka napszámber térítésével.

3. Az iskolákban tanított, szakmáknak megfelelő tankönyvpótló jegyzetek készítése elengedhetetlen. Egy a közismereti tárgyakat feldolgozó olvasókönyv szükséges. / L. az 5+1-es gimnázium részére készült politechnikai tankönyveket./
4. A heti óraszámot fel kell emelni a gyakorlati szükséglet szerint.
5. A tankötelezettséget egyértelműen ki kell terjeszteni az általános iskolai tanulmányukat befejezett, szervezett formában - ipari tanulóként, középiskolai diákként - tovább nem tanuló mindkét nembeli fiatalokra, az eddigi rendelkezésekkel szemben a heti 36 órában dolgozó fiatalokra is.

Ezen feltételek biztosítása nélkül a továbbképző iskola nem töltheti be eredményesen átmeneti hivatását. Ismétlő iskolává válik, amely miatt egykor: teher lesz a tanítónak, nem kell a szülőknek, de legkevésbé a tanköteles tanulóknak!

Ezt nekünk, a ma tanítóinak ki kell kerülni. A magyar tanügy közel 100-éves történetének haladó hagyományai a továbbképző /ismétlő/ iskolákkal kapcsolatban gazdag örökséggel ajándékoztak meg bennünket. Okosan, tervszerűen, céltudatos akarással, pedagógiai tudatossággal használjuk fel elődeink hasznos gyakorlati és elméleti útmutatásait az életre nevelő, jövőendő élethivatásra előkészítő továbbképző iskola mai - bár csak átmeneti jellegű - intézményének kiépítésére. Ezzel is tegyük tanubizonyosságot emellett, hogy szocializmust építő társadalmunk minden, népet szolgáló, ha-

ladó gondolatnak gazdag táptalaja, melyben életerős, eredményeket hozó intézményekké nőhetnek azok a haladó tervek, gondolatok, melyek megvalósulását 100 éven keresztül megakadályozták a népelles politikát folytató uri Magyarország uralkodó osztályai.

FÜGGELEK

Forrásmunkák jegyzéke

Ágoston György: A nevelés elmélete. /1959./

Becker Vendel: A magyar alsófoku gazdasági szakoktatás problémája
/ 1936./

Áfra Nagy János: Az iparoktatás története / 1936./

Budapesti Hírlap 1900.évf.

Budapesti Szemle 1925.évf. Apponyi törvényei.

Csiky László: Mezőgazdasági szakoktatásunkról.

Corpus Juris - Törvénytár 1848-tól

Fináczy Ernő: Az ókori nevelés / 1922./

" " A középkori nevelés / 1914./

" " A renaissance kori nevelés / 1919./

" " A XVII.század nevelése / 1904./

" " A magyarországi közoktatás története Mária Terézia
korában / 1902./

" " Négy hónap a magyar közoktatásügy történetéből /1922/

" " Világnézet és nevelés / 1922./

Gyakorlati mezőgazda. 1892.évf.

Gazdasági népiskola. 1925.évf.

Gratz Gusztáv: A bolsevizmus Magyarországon. /1922/

Hajdu János: Eötvös József első minisztersége /1933/

Halász Ferenc: Állami népoktatás / 1902./

Hentz Aurél: Művelődési intézmények 1945-1961. / 1962./

Ironmányok / Országgyűlési - / 1848-1942-ig.

Köznevelés. 1951. 1959.évf.

Imre Sándor: Neveléstan. /1928./

Kármán Mór: Közoktatásügyi tanulmányok. /1906./

Kemény Gábor: Demokrácia - köznevelés. / 1945./

Korniss Gyula: Magyar közoktatásügy az I.világháborútól. /1927./

Lexikon der Pädagogik der Gegenwart. /Fortbildungschule/./1930./

Magyar tanügy. 1875.évf.

Mezőgazdasági szemle. 1892.évf.

Magyar Törvénytár. 1848-1942.

Mód Aladár: Négy száz év küzdelme az önálló Magyarorszáért./1951./

Nagy Sándor: Az oktatás elmélete. /1961./

Néptanítók Lapja. 1868-1942.évf.

Országgyűlési Naplók. 1848-1942.

Nemzeti Ujság. 1928.évf.

Pedagógiai Szemle. 1959. 1962.évf.

Péterfi Sándor: A magyar elemi népoktatás története. /1896./

Pogány Frigyes: A magyar népoktatási politika irányelvei és az
elemi népoktatás fejlődése. /1927./

Rendeletek Tára. 1848-1942.

Ravasz-Felkay: A magyar nevelés története a feudalizmus és a kapi-
talizmus korában. / 1960./

Sághelyi Lajos: A magyar polgári iskolák múltja és jelene. /1929./

Somogyi József: Hazánk közoktatásügye a II.világháborúig. /1944./

Sterényi József: Az iparoktatás Magyarországon. /1897./

Kelen Jolán: Szocialista tanítómozgalom Magyarországon. /1958./

Tantervek 1869.évi I.népiskolai tanterv.

1877. " II.népiskolai tanterv

1896. " A gazdasági ismétlő iskola szervezete és tanterve.

1898. " A szegedi tanyai általános ismétlő iskolák tan-
terve.

1902. A gazdasági ismétlő iskolák újszervezete és tan-
terve.

Tantervek. 1905. Népiskolai tanterv és utasítás.

1925. Népiskolai tanterv és utasítás.

1936. Tanterv az általános továbbképző iskolák részére.

1959. Továbbképző iskolák kísérleti tanterve.

Tarnai Károly: A levante intézmény története. / 1936./

Tettamanti-Mährer: A magyar pedagógia negyven éve. /1933./

Új korszak. 1906. 1911. 1912. 1913. 1918.évf.

Vincze László: Magyar Tanácsköztársaság közoktatási politikája.

/ 1951./

Vigh Albert: Magyar iparoktatás története. / 1932./

Várady József: Iskolaszervezetten. /1928./

B i r á l a t

Turai Géza: Az ismétlő-továbbképző iskola történeti fejlődése
1868-1964-ig c. doktori disszertációjáról

A szerző dolgozata házagpótló pedagógiatörténeti munka. Az ismétlő, továbbképző iskolák majd egy évszázados történetét eddig nem dolgozák fel, pedig ez a képzési forma bizonyos időszakokban fontos területévé vált annak a küzdelemnek, amelyet a haladás erői vívtak a dolgozó nép műveltségéért. A reakció vagy szabotálta a továbbképző-ismétlő iskolák felállításáról szóló rendeleteket, vagy az uralkodó osztály érdekében folyó erőteljesebb nevelés eszközüvé igyekezett tenni őket. A haladó erők, a pedagógusok egy része viszont - számolva az adott helyzettel - a nép igazi általános és szakképzettségének igazi emelését akarta általuk.

A szerző ugyan nem sok forrásból dolgozott, de e viszonylag kevés forrásanyagot alaposan és ügyesen felhasználva sikerült neki jó áttekintő képet adnia a magyar továbbképző-ismétlő iskolák történetéről a kezdetektől egészen napjainkig. Tanulságosan dolgozza fel a legújabb, az 1959-ben kormányrendelettel létrehívott továbbképző iskola szegedi tapasztalatait is.

A témája szempontjából fontos törvényeket és rendeleteket részletekbe menően ismerteti. Ismerteti továbbá a továbbképző-ismétlő iskolai óraterveket, tantervi elgondolásokat. Az ismertetésen túlmenően ismerteti is ezeket. A Néptanítók Lapja egykori cikkei alapján bemutatja a külföldi továbbképző iskolák helyzetét, alakulását is. Ugyancsak e forrásból élénk tárja a pedagógusok gyakorlati

tevékenységét, véleményét, javaslatait a továbbképző-ismétlő iskolával kapcsolatban. Néha azonban feleslegesen részletez, elhagyható apróságokra is kitér, a lényeges nem mindig különül el a lényegtől.

Fő vonalaiban helyesen ábrázolja a szerző haladónak a továbbképző-ismétlő iskolákért vívott harcot. Kétségtelen, hogy a 12-15 éves korú proletár és szegényparaszt ~~gyermekosztálya~~ gyermekek többsége számára ez az iskola biztosította vagy biztosíthatta volna az elemi iskola után a művelődés és a szakképzés némi lehetőségét. Ugyanakkor azonban a szerző el is túlozza azoknak a kulturpolitikusoknak és pedagógusoknak a jelentőségét, akik a továbbképző-ismétlő iskolák mellett sikra szálltak. Nem mindig vizsgálja meg, hogy szándékaik mögött milyen osztályérdekek húzódtak meg. A 20. században már tulajdonképpen nehéz abszolút progresszívnek tartani azokat a törekvéseket, amelyek nem az egységes nyolc osztályos iskolát akarják megvalósítani, hanem bele nyugszanak a 10 éves korban osztály alapon szelektáló iskolarendszerbe. Persze kétségtelen, hogy az adott viszonyok között viszonylag haladónak lehet tartani és nagyra lehet értékelni mindazoknak a tevékenységét, akik őszinte népszere-
tetből, a legjobb szándékkal akarták - ha mással nem lehetett - a továbbképző iskolákkal a nép gyermekeit kissé több műveltségben és némi szakképzettségben gyarapítani. A fenti hibával függ össze, hogy a szerző háttérbe szorítja a továbbképző-ismétlő iskolák osztályjellegét, szerepét az uralkodó osztályok érdekei szemszögéből. Mindez oda vezet, hogy egyes kulturpolitikusokat és pedagógusokat, többek között Klebesberget is sokkal pozitívabb módon állítja be a kelletténél. Egyéb értékelési zavarok is találhatók a munkában /pl. 86. oldal/.

Több apró hiba, félreecsuszás is ront a dolgozat értékén.

Pl. nem érthető, milyen vonatkozásban beszél a szerző "a napóleoni háborúknak" a magyar iskolapolitikára gyakorolt "forradalmi hatásáról" /4. oldal/? Miután a tényleges okokra is rámutat, elragadja a pátoasz, és a következőt állítja: "A gazdasági ismétlő iskolákat ezzel szemben /t.i. az iparostanonc oktatással szemben, amelyet a tőkés fejlődés hozott létre/ a magyar tanító népszerűetete szökken-tette szárba..." /91. oldal/. Itt nyilvánvalóan a társadalmi okokat szubjektív okokkal cseréli fel, amelyeknek a szerepe persze nem tagadható. A haladó jelzöt kissé sokat és indokolatlanul használja /pl. 135. oldal utolsó bekezdés/. Tulzás azt mondani, hogy új fejezet kezdődik a gazdasági ismétlő iskola fejlődésében, amikor a Néptanítók Lapja új rovatot nyit számára. Komoly hiba, hogy azonosnak mondja egy helyen /másutt világosan lát ebben a kérdésben/ a Tanácsköztársaság 8 osztályos iskoláját és a Klebesberg által szorgalmazott 8 osztályos népiskolát. Több tulzott állítás van a mi továbbképző iskolánkat tárgyaló részben is.

A munka hibáit részletesen felsoroltuk. E hibák ellenére is azonban a munka értékes. Dicsérendő az a lelkesedés is, amellyel témájáról ír. Komolyan értékelendő, hogy a pedagógiatörténetnek egy viszonylag elhanyagolt területén dolgozott. A disszertáció a doktorátussal szemben állított követelményeknek megfelel. Ezért

c u m l a u d e

eredménnyel elfogadásra javaslom.

Szeged, 1964. május 25.

Dr. Ágoston György
egyetemi tanár